Микола Посівнич

ВОЄННО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОУН у 1929–1939 роках

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА ІМ. І. КРИП'ЯКЕВИЧА
ЦЕНТР ДОСЛІДЖЕНЬ ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ

МИКОЛА ПОСІВНИЧ

ВОЄННО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОУН у 1929–1939 роках

Львів – 2010

УДК 94 (477.83)
ББК 63.3 (УКР 3) 62-45
П 61

Посівнич М. Воєнно-політична діяльність ОУН в 1929–1939 роках. – Львів, 2010. – 368 с., іл.

Монографія присвячена воєнно-політичній діяльності ОУН у 1929–1939 роках, формуванню воєнної доктрини та геополітичної стратегії українського визвольного руху. У дослідженні проаналізовано розвиток структури, підготовку військово-політичних кадрів та діяльність ОУН в Україні та на еміграції. Також детально висвітлено участь націоналістів у державотворенні в Карпатській Україні, розбудові Карпатської Січі, їхню діяльність напередодні та на початку Другої світової війни.
Виданння розраховане на науковців та широке коло читачів.

Це видання виходить завдяки фінансуванню Наукового Товариства ім. Шевченка в Америці з Фонду Асоціяції Українського Дому у Флінті, Мішіґен

РЕЦЕНЗЕНТИ
Кондратюк К. К. – д.і.н., професор кафедри новітньої історії України Львівського національного університету ім. І. Франка
Лисенко О. Є. – д.і.н., професор, завідувач відділу історії України періоду Другої світової війни Інституту історії України НАН України
Марущенко О. В. – к.і.н., доцент, завідувач кафедри історіографії і джерелознавства Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника

НАУКОВИЙ РЕДАКТОР
Патер І. Г. – д.і.н., професор, завідувач відділу новітньої історії Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України

Затверджено до друку Вченою радою Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України

© Посівнич Микола

ISBN: 978-966-325-139-4

ЗМІСТ

Вступ 5

Розділ 1. Історіографія та джерела
Історіографія 9
Джерела 25

Розділ 2. Формування воєнної доктрини ОУН
2.1. Основні напрямки воєнно-політичної діяльності 35
2.2. Концепції створення та розвитку армії 53

Розділ 3. Військово-політична та бойова діяльність ОУН (1929–1938)
3.1. Підготовка та вишкіл кадрів 85
3.2. Бойові акції ОУН: замахи, експропріації, нелегальні переходи польсько-чехо-словацького кордону в Закарпаття... 125

Розділ 4. Реалізація воєнно-політичної стратегії ОУН напередодні та на початку Другої світової війни
4.1. Участь членів ОУН у боротьбі за незалежність Карпатської України 181
4.2. Діяльність українських націоналістів у березні-вересні 1939 р. 220

Висновки 269
Summary 273
Schlussfolgerung 277

Список використаної літератури і джерел 281
Список скорочень 325
Список ілюстрації 329
Покажчик 333

Дереворит роботи Ніла Хасевича
(Серія: "Ідеали українського визвольного руху", 31.12.1949)

Безплідна та програма,
що тільки скерована проти
когось чи проти чогось.
Успіх можуть мати лише
конструктивні й творчі
програми, побудовані на своїй
власній правді.

Джон Фостер ДАЛЛЕС

ВСТУП

У сучасних умовах розбудови української державності та формування основ громадянського суспільства об'єктивне висвітлення та неупереджене осмислення минулого має особливу вагу. Вивчення ідейно-теоретичних засад та історичного досвіду організацій українського визвольного руху XX ст. є необхідною умовою віднайдення шляхів успішного розвитку країни.

Упродовж кількох десятиліть боротьба українських націоналістів була одним з основних виявів змагань народу до відновлення національної держави. Однак дотепер чимало громадян України упереджено сприймають діяльність Організації Українських Націоналістів (ОУН) та Української Повстанської Армії (УПА) як злочинну. Саме тому дослідження цих питань має не тільки наукову, але й громадсько-політичну вагу. Історикам у своїх дослідженнях потрібно, передусім, відкривати непізнані сторінки нашого минулого та відтворювати його справжній образ.

Актуальність тематики пропонованої розвідки визначається саме необхідністю висвітлення маловідомих фактів з історії українського визвольного руху та руйнуванням хибних стереотипів у науковій та суспільній думці.

Аналіз воєнної доктрини та воєнно-політичної діяльності ОУН міжвоєнного періоду дасть змогу глибше осмислити ідеологічні концепції, стратегію і тактику ОУН і УПА в 1940-х–1950-х рр., до-

поможе з'ясувати особливості українського визвольного руху, які дозволили йому стати одним із наймасовіших, і чинити найтривалішій опір комуністичній і нацистській тоталітарним системам. На жаль, в українській історіографії досі немає узагальнюючих наукових досліджень з історії націоналістичних організацій міжвоєнного періоду, тому вивчення порушеної в роботі проблеми повинно стати значним кроком до заповнення цієї прогалини.

У монографії на основі всебічного аналізу, опрацювання й зіставлення джерел та літератури висвітлено воєнно-політичну діяльність ОУН та її структурних підрозділів у контексті визвольної боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу (УССД) на західноукраїнських землях у 1929–1939 рр. Тут проаналізовано стан наукового опрацювання проблематики; охарактеризовано роль провідних ідеологів і членів ОУН у формуванні воєнної доктрини та організації військових вишколів; визначено структуру та кадри військово-політичного апарату; досліджено діяльність воєнно-політичних структур ОУН щодо підготовки й вишколу членів в Україні та в еміграції; з'ясовано значення бойових акцій у діяльності ОУН та викликаний ними суспільний резонанс; висвітлено воєнно-політичну діяльність ОУН та участь її членів у подіях у Карпатській Україні, напередодні та на початку Другої світової війни; розкрито характер, масштаби та результативність роботи воєнно-політичних структур ОУН.

Методологічною основою монографії стали загальні науково-дослідницькі принципи історизму й об'єктивності. У роботі вперше в українській історіографії здійснено комплексне дослідження воєнної діяльності ОУН, концепцій створення та розвитку армії. В науковий обіг введено невідомі архівні матеріали, документи ОУН, матеріали преси та спогади очевидців, що дало змогу об'єктивно підійти до висвітлення й оцінки воєнно-політичної діяльності ОУН у 1929–1939 рр.

У монографії використано фотографії з Архіву Центру досліджень визвольних руху (АЦДВР), Літопису УПА, Архіву ОУН у м. Києві, приватних збірок Володимира Муравського, Романа Коваля, Сергія Музичука та Миколи Посівнича.

* * *

Пропонована читачам праця – підсумок десятилітньої науково-дослідницької діяльності, тож хотілося б подякувати всім тим, хто допомагав мені у роботі та сприяв моєму становленню як історика: усім шкільним і університетським учителям, а пере-

довсім – Кость Яні Володимирівні, Демській Ірині Володимирівні, Фещин Оксані Володимирівні, Ярмоловському Михайлу Петровичу, Мальчевському Олегу Миколайовичу. Окрема подяка моїм наставникам – к.і.н. Григорію Дем'яну та проф. Володимиру Косику, які всіляко підтримували і заохочували вивчення проблематики ОУН і УПА, а також науковим керівникам – к.і.н Киричуку Юрію Анатолійовичу, проф. Сливці Юрію Юрійовичу та д.і.н. Патеру Івану Григоровичу.

Я дякую Українському культурному центру в м. Гамільтоні (Онтаріо, Канада), його довголітньому голові й члену Дирекції Богдану Кульчицькому та скарбнику Богдану Пасічнику, проф. Володимиру Бандері за постійну моральну та матеріальну допомогу у цей нелегкий час, Науковому Товариству ім. Шевченка в Америці та «Фонду Асоціяції Українського Дому у Флінті, Мішіґен» (США) за їхню допомогу у виданні монографії та Фундації УВУ (Нью-Йорк) й Канадському інституту українських студій за надані стипендії.

Висловлюю подяку всім, з ким мені довелось працювати, а саме – у Львівському історичному музеї: Бойкові Володимиру, Коваль Любі, Кочергіній Світлані, Хімку Ярославу, Гошко Олені, Литвинишин Катерині; у «Літописі УПА»: Гомзяку Ігорю, Микитій Любі, Столяру Богдану та Куликам Миколі і Роману, проф. Потічному Петрові Й., Солтис Наталці; у Державному архіві Львівської області – директору Куцинді В'ячеславу Івановичу, Боднару Олегу, Білас Оксані, Великопольській Уляні; науковим співробітникам Центру досліджень визвольного руху: к.і.н В'ятровичу Володимиру, Забілому Руслану, Стефаніву Василю, к.і.н. Гавришко Марті, Дерев'яному Ігорю, к.ф.н. Мартинюку Віктору, Сало Олі; Муравському Володимиру (ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України), Кучеруку Олександру (Архів ОУН у м. Києві), Хаварівському Богдану (директор Державного архіву Тернопільської області). Особлива подяка працівникам Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, зокрема акад. Ісаєвичу Ярославу Дмитровичу, к.і.н. Зайцеву Юрію Дмитровичу, проф. Зашкільнякові Леоніду Опанасовичу, проф. Литвину Миколі Романовичу, к.і.н. Луцькому Олександру Івановичу, к.і.н. Соляру Ігорю Дмитровичу, к.і.н. Середі Остапу Володимировичу, к.і.н. Стасюк Олександрі Йосипівні, м.н.с. Романюкові Михайлу Васильовичу, д.і.н. Шкраб'юку Василю Петровичу.

Окрім того, висловлюю подяку за дружні поради і критику: проф. Дашкевичу Ярославу Романовичу, проф. Кондратюку Костянтину Костянтиновичу, д.і.н. Якимовичу Богдану Зіновійовичу, проф. Шаблію Олегу Івановичу, к.г.н. Вісьтак Лесі Іванівні (ЛНУ

ім. І. Франка), проф. Барану Володимиру Кіндратовичу, проф. Кучерепі Миколі Михайловичу (Волинський національний університет ім. Л. Українки), проф. Лисенку Олександру Євгеновичу (Інститут історії НАН України), проф. Русначенку Анатолію Миколайовичу, к.і.н. Марущенку Олександрові Володимировичу (Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника), к.і.н. Гавриливу Ігорю Омеляновичу (НУ «Львівська політехніка»), к.і.н. Кокіну Сергію Анатолійовичу (директору ГДА СБУ), к.і.н. Патриляку Івану, к.і.н. Руккасу Андрію (КНУ ім. Т. Шевченка), к.і.н. Мизаку Нестору (Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича), к.і.н. Онишко Лесі (Український інститут національної пам'яті), к.і.н. Іщуку Олександрові (ГДА СБУ), к.і.н. Гривулу Тарасові (Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнології ім. С. З. Гжицького), к.і.н. Сичу Олександрові (Івано-Франківський національний технічний університет нафти й газу), к.і.н. Клоку Василю, к.і.н. Сові Андрієві (Львівська комерційна академія), д.ф.н. Іванишину Петру, к.ф.н. Багану Олегу, к.і.н. Ільницькому Василю (Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка) та дослідникам історії: Куку Василю, Стахіву Євгену, Васюті Іванові, Сватку Ярославу, Содолю Петру, Кентію Анатолію, Шпіцеру Василеві, Бандері Стефкові, Гайдамасі Андрію, Філю Євгену, Бойку Василю, Рогу Віктору, Ковалю Роману, Манзуренкові Віталієві, Музичуку Сергію, Голинському Володимиру, Венгеру Теодору (Зальцбург), Пасічник Галині.

Щира дяка за надані консультації та відомості к.і.н Дарованцю Олександру, Володимиру Морозу, Пагірі Олександру, Грицьківу Роману.

Сердечно дякую всім рідним, особливо батькові Роману, мамі Богдані та братові Тарасу, та товаришам за їхнє розуміння, терпіння та постійну підтримку, без яких не була би можлива моя громадська та науково-дослідницька діяльність.

Щоб зрозуміти якусь добу чи якийсь народ, треба зрозуміти їхню філософію.

Бертран РАССЕЛ

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

ІСТОРІОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛА

Історіографія

Українському націоналістичному руху XX ст. присвячено чимало досліджень. Упродовж 1945–2002 рр. опубліковано 127 збірників документів та матеріалів, 557 книг, 548 статей у наукових збірниках, 26 розділів у колективних монографіях, навчальних посібниках, 1075 газетних і журнальних статей, захищено 32 дисертації[1].

Історіографію досліджуваної проблеми поділяють на українську (радянську, діаспорну і сучасну) й іноземну. До української належать роботи, написані в Україні у радянський період та в роки незалежності, а також праці українських науковців у діаспорі. Натомість до іноземної – дослідження іноземних авторів.

Одним із найдієвіших імперських засобів асиміляції поневолених націй є позбавлення їх національної пам'яті. В часи панування тоталітарного комуністичного режиму українську історію висвітлювали в руслі «славних діянь трьох братніх народів», а все те, що виходило за рамки цієї партійної концепції чи відверто їй суперечило, підлягало забороні. Внаслідок ідеологічних викривлень об'єктивне

---

[1] Див.: Здіорук С., Гриневич Л., Здіорук О. Покажчик публікацій про діяльність ОУН та УПА (1945-1998 рр.) / С. Здіорук, Л. Гриневич, О. Здіорук. – Київ: І-т історії України НАН України, 1999. – 173 с.; Лисенко О., Марущенко .О. Організація Українських Націоналістів та Українська Повстанська Армія. Бібліографічний покажчик публікацій 1998-2002 років / Олександр Лисенко, Олександр Марущенко. – К.: І-т історії України НАН України, 2002. – 199 с.

висвітлення і аналіз різних аспектів українського націоналістичного руху фактично були унеможливлені. Праці радянських дослідників загалом не відзначалися ні науковістю, ні вичерпністю й мали відверто пропагандивний характер. Написані переважно у формі гострих памфлетів, вони повинні були сформувати у читача негативне уявлення про діяльність ОУН і УПА[2]. Втім, часто історики не могли провести вільне наукове дослідження, а отже й глибоко та об'єктивно проаналізувати явища і події. З усього масиву літератури цього періоду можна виділити праці Віталія Чередниченка[3], Володимира Трощинського[4] та кандидатську дисертацію Юрія Киричука[5], в яких історію націоналістичного руху висвітлено з дотриманням наукових принципів, хоч і в них домінує радянська пропаганда.

Після проголошення незалежності України вітчизняні історики почали активно вивчати історію національно-визвольного руху. Проте воєнно-політичній діяльності ОУН дотепер присвячено дуже мало праць, і в більшості з них її досліджують у загальному контексті історії Західної України 1930-х рр. Серед цих розвідок

---

[2] Беляєв В., Рудницький М. Під чужими прапорами / В. Беляєв, М. Рудницький. – К., 1956; Даниленко С. Дорогою ганьби та зради / С. Даниленко. – К., 1972; Шлепаков А. М. В роки зростання воєнної небезпеки (1929-1940) / А. М. Шлепаков. – К., 1963; Дмитрук К. Безбатченки / Клим Дмитрук. – Львів: Каменяр, 1972; Його ж. Приречені. Буржуазно-націоналістичні та уніатські провокатори на послугах фашизму та імперіалістичної реакції / Клим Дмитрук. – Львів: Каменяр, 1981; Поліщук О. Реакційна сутність концепції держави в ідеології українського буржуазного націоналізму / О. Поліщук. – К.: Вища школа, 1981; Його ж. Український буржуазний націоналізм і його «теорія держави» / О. Поліщук. – К.: В-во при Київському держ. у-ті видав. об'єднання «Вища школа», 1986; Туряниця М. Авантюра галицьких самостійників на Закарпатській Україні / М. Туряниця // Свободное слово Карпатской Руси. – 1959. – Т. 1. – № 1-2. – С. 20–26; – № 3-4. – С. 27–29; Там само. – № 5-6. – С. 13–15; Там само. – № 7-8. – С. 4–8; Його ж. Трагедия молодежи Закарпатской Руси / М. Туряниця // Там само. – № 5-10. – С. 22–26; – № 7-8. – С. 10–13; № 9-10. – С. 2–4; Співак Б. Нарис історії революційної боротьби трудящих Закарпаття в 1930-1945 рр. / Б. Співак. – Львів, 1963; Бойко С. Народ не прощає / Сергій Бойко. – Ужгород, 1976; Білак С. М. Народ за ними не пішов / С. М. Білак. – Ужгород: «Карпати», 1981.

[3] Чередниченко В. Націоналізм проти нації / В. Чередниченко. – К.: В-во політичної літератури України, 1970; Його ж. Анатомія зради. Український буржуазний націоналізм – знаряддя антирадянської політики імперіалізму / В. Чередниченко. – К.: В-во політичної літератури, 1978.

[4] Трощинський В. Найманці фашизму. (Українські буржуазні націоналісти на службі гітлерівців у міжвоєнний період 1921-1939 рр.) / Володимир Трощинський. – К.: Наукова думка, 1981.

[5] Киричук Ю. А. Реакційна діяльність українських буржуазних націоналістів напередодні Другої світової війни (1935-1939) / Юрій Анатолійович Киричук. – Львів, 1983.

варто відзначити декілька важливих з погляду методологічних підходів до аналізу національного фактора в політичній історії українського народу, розуміння витоків та розвитку визвольного руху й формування світогляду молоді міжвоєнного періоду[6].

Вагомий внесок у вивчення польсько-українських відносин міжвоєнного періоду зробив проф. Михайло Швагуляк. Ґрунтуючись на широкій джерельній базі, він дослідив діяльність українських політичних партій та розкрив наслідки окупаційної політики польської влади на західноукраїнських землях, її вплив на воєнно-політичну і пропагандивну діяльність ОУН[7].

Опубліковано багато монографій про діяльність громадських організацій і товариств на західноукраїнських землях у міжвоєн-

---

[6] Баган О. Націоналізм і націоналістичний рух / Олег Баган. – Дрогобич, 1994; Дашкевич Я. Націоналізм і демократія / Ярослав Дашкевич // Українські проблеми. – 1994. – № 3. – С. 6–9; Його ж. Дослідження націоналізму. Вступні нотатки / Ярослав Дашкевич // Україна в минулому. – Київ –Львів, 1995. – Вип. 7. – С. 7–17; Його ж. Нація та націоналізм: теоретичні проблеми та історіографічні висновки / Ярослав Дашкевич // Україна в минулому. – Київ –Львів, 1996. – Вип. 9. – С. 177–185; Грицак Я. Історія України: формування модерної української нації XIX – XX століття / Ярослав Грицак. – К., 2000; Зайцев О. Націоналізм і національна демократія: витоки конфлікту / Олександр Зайцев // Сучасність. – К., 1995. – № 2. – С. 70–76; Його ж. Фашизм і український націоналізм / Олександр Зайцев // Ї. – Львів, 2000. – № 6. – С. 86–104; Свідзинський А. Це складне національне питання / Анатолій Свідзинський. – К., 1994; Русначенко А. Розумом і серцем. Українська суспільно-політична думка 1940-1980-х років / Анатолій Русначенко. – К.: КМ Academia, 1999; Його ж. Народ збурений. Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940-х – 50-х роках / Анатолій Русначенко. – К.: Пульсари, 2002; Касьянов Г. До питання про ідеологію Організації українських націоналістів (ОУН). Аналітичний огляд / Георгій Касьянов. – К., 2003; Касьянов Г. Теорії нації та націоналізму / Георгій Касьянов. – К.: Либідь, 1999; Мандрик М. Український націоналізм: становлення у міжвоєнну добу / Марія Мандрик. – К.: В-во ім. О. Теліги, 2006; Федик І. УНДО, ОУН: ставлення до Польщі / Іван Федик. – Львів, 1998.

[7] Швагуляк М. «Пацифікація». Польська репресивна акція у Галичині 1930 року і українська суспільність / Михайло Швагуляк. – Львів, 1993; Його ж. Партійні поділи і загальнонаціональні інтереси / Михайло Швагуляк // Сучасність. – Київ, 1994. – № 2; Його ж. Суспільно–політичне життя в Західній Україні на початку 30-х років XX ст. / М. Швагуляк // Записки Наукового Товариства ім. Т. Шевченка. – Львів, 1991. – Т. CCXXII. – С. 111-145; Швагуляк М. Позиція та участь українців у німецько-польській війні 1939 р. / М. Швагуляк // Україна-Польща: важкі питання. – Т. 4. Мат. IV міжнар. семінару істориків «Українсько-польські відносини під час Другої світової війни». Варшава, 8-10.10.1998 / [Відп. ред. М. Кучерепа]. – Варшава: TYRSA, 1999. – С. 35-58; Його ж. Українське питання в міжнародних політичних кризах передодня Другої світової війни (1938-1939) / Михайло Швагуляк // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Вип. 35-36 / [Відп. ред. М. Мудрий]. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2000. – С. 296-320.

ний період. У них, зокрема, йдеться про співпрацю цих об'єднань з ОУН, про взаємні організаційні та ідеологічні впливи. Серед таких праць відзначимо розвідки Богдана Савчука[8], Галини Білавич[9], Олександра Сича[10], Богдана Трофим'яка[11], Романа Ковалюка[12]. Їхнім вагомим внеском є новий фактографічний матеріал. Однак варто зауважити, що дослідники надто переоцінюють вплив ОУН на інші українські організації та товариства. Це можна пояснити тим, що висновки істориків ґрунтуються на матеріалах польської поліції, яка трактувала діяльність українських організацій як антидержавну, спираючись не на факти, а на припущення та доноси.

У дослідженні Петра Шкраб'юка[13] наведено цікаві факти співпраці греко-католицьких священиків (зокрема і митрополита Андрея Шептицького) з ОУН та описано їхню реакцію на замахи на польських чиновників, а також на українців, які співпрацювали з владою і поліцією.

Велику вагу в дослідженні національно-визвольного руху має доробок львівського історика та фольклориста Григорія Дем'яна. Праці вченого – а їх більше сотні – це завжди відкриття нових сторінок діяльності ОУН і УПА та невідомих історії імен. В контексті нашої теми варто назвати його «Повстанський мартиролог»[14] – довідник, у якому подано короткі біографічні відомості про учасників і симпатиків націоналістичного руху зі Сколівщини; монографію «Українські повстанські пісні»[15], де в одному з параграфів описа-

---

[8] Савчук Б. Український пласт / Борис Савчук. – Івано-Франківськ, 1996; Його ж. Жіноцтво в суспільному житті Західної України (остання третина XIX – 1939) / Борис Савчук. – Івано-Франківськ, 1999; Його ж. Корчма: алкогольна політика і рух тверезості в Західній Україні у XIX – 30-х роках XX ст. / Борис Савчук. – Івано-Франківськ, 2001.

[9] Білавич Г., Савчук Б. Товариство «Рідна Школа» (1881-1939) / Г. Білавич, Б. Савчук. – Івано-Франківськ, 1999.

[10] Сич О. Пласт: нарис витоків, історії, сьогодення / Олександр Сич. – Івано-Франківськ, 1999.

[11] Трофим'як Б. Гімнастично-спортивні організації в національно-визвольному русі Галичини / Богдан Трофим'як. – Тернопіль, 2001.

[12] Ковалюк Р. Український студентський рух на західноукраїнських землях 19 – 20 ст. / Роман Ковалюк. – Львів, 2001.

[13] Шкраб'юк П. Виноградник Господній. Історія життя о. д-ра Йосипа Кладочного / Петро Шкраб'юк. – Львів: І-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1995.

[14] Повстанський мартиролог / [Зібрав і впорядкував Григорій Дем'ян] // Сколівщина. – Львів: І-т народознавства НАН України, 1997. – С. 301-725.

[15] Дем'ян Г. Українські повстанські пісні 1940 – 2000 / Григорій Дем'ян. – Львів: І-т народознавства НАНУ, 2002.

но, як ОУН використовувала пісні у воєнно-політичній пропаганді у 1930-х рр.; монографію «Генерал УПА Олекса Гасин – "Лицар"»[16], у якій відображено участь О. Гасина у військово-політичній та видавничій діяльності ОУН. У названих працях автор використав велику кількість нових джерел: документів, спогадів, пісень.

Знаковими для дослідження нашої проблематики є монографії київського історика Анатолія Кентія[17], котрий увів у науковий обіг нові джерела – документи Проводу ОУН, листи, в яких, зокрема, йдеться про різні аспекти військово-політичної роботи Організації. Однак джерела є водночас і слабким місцем цих досліджень: автор звертається лише до документів із т. зв. «Празького архіву» та ЦДАГО України, залишаючи поза увагою фонди архівів західноукраїнських областей, відтак його висновки не можуть представити повної картини діяльності ОУН.

Окрему групу в українській історіографії складають нариси і статті, присвячені військово-політичній діяльності провідних діячів ОУН[18]. У сучасних монографічних дослідженнях Олександра Сича[19], Василя Шпіцера і Володимира Мороза[20], Лесі Онишко[21], Олександра Кучерука[22], Олександра Панченка[23], Михайла Ко-

---

[16] Дем'ян Г. Генерал УПА Олекса Гасин – «Лицар» / Григорій Дем'ян. – Львів: І-т народознавства НАНУ, 2003.

[17] Кентій А. Нариси історії Організації Українських Націоналістів (1929-1941) / Анатолій Кентій. – К., 1998; Його ж. Збройний чин українських націоналістів 1920-1956. Історико-архівні нариси. – Т. 1: Від української військової організації до організованого українського націоналізму. 1920-1942 / Анатолій Кентій. – К., 2005.

[18] Вегеш М. Полковник Колодзінський-Гузар у Карпатській Україні / Микола Вегеш // Визвольний шлях. – К., 1993. – Кн. 8. – С. 955-957; Вегеш М. Олег Ольжич в Карпатській Україні / Микола Вегеш // Історія і політика. – Ужгород, 2005. – Т. 2. – С. 475-477; Пирович В. Діяльність Зенона Коссака-Тарнавського в Карпатській Україні / В. Пирович // Carpatica – Карпатика. – Ужгород, 2001. – Вип. 7. – С. 242-251; Федина В. Полковник Михайло Колодзінський-Гузар – борець за незалежність Карпатської України / В. Федина // Науковий збірник Товариства «Просвіта» в Ужгороді. – Ужгород, 2000. – Річник IV (XVIII). – С. 93-96; Його ж. Полковник Михайло Колодзінський-Гузар і Карпатська Україна / В. Федина // Carpatica – Карпатика. – Вип. 7. – Ужгород, 2001. – С. 223-241; Яшан В. Полковник Михайло Колодзінський / В. Яшан // Городенщина. Історико-мемуарний збірник / [Ред. М. Марунчак]. – Нью-Йорк – Торонто, 1978. – Т. 28. – С. 632-654.

[19] Сич О. Степан Ленкавський: життєвий шлях на тлі історії ОУН / О. Сич. – Івано-Франківськ: Лілея «НВ», 1999.

[20] Шпіцер В., Мороз В. Крайовий провідник Володимир Тимчій – «Лопатинський» / Василь Шпіцер, Володимир Мороз. – Львів, 2004.

[21] Онишко Л. Катерина Зарицька / Леся Онишко. – Львів, 2002.

[22] Кучерук О. Рико Ярий – загадка ОУН / Олександр Кучерук. – Львів: ЛА Піраміда, 2005.

[23] Панченко О. Микола Лебедь / Олександр Панченко. – Лохвиця, 2001; Його ж. Мирослав Прокоп / Олександр Панченко. – Гадяч, 2001.

вальчука[24], Христини Овад[25] висвітлено військову і громадсько-політичну діяльність лідерів визвольного руху, їхній внесок у справу здобуття української державності.

Серед сучасних українських істориків також варто згадати проф. Миколу Вегеша, який активно досліджує діяльність ОУН у Карпатській Україні (1938–1939). У ранніх статтях[26] він розглянув лише окремі аспекти воєнно-політичної діяльності ОУН у Карпатській Україні. У наступних працях[27] дослідник уже пропонує власне бачення та оцінку ролі ОУН у державотворчих процесах на Закарпатті в 1938–1939 рр. Автор ґрунтовно проаналізував заходи з мобілізації західноукраїнської громади на допомогу Закарпаттю, участь членів ОУН у формуванні Карпатської Січі, допомогу Проводу українських націоналістів (ПУН), надану уряду на чолі з Августином Волошиним, описав проведені в Галичині судові процеси над членами ОУН, затриманими під час нелегального перетину польсько-чеського кордону. Однак варто зауважити, що низка тверджень і висновків М. Вегеша неоднозначні та дискусійні й вимагають подальшого вивчення із залученням нового масиву джерел. Дослідник не враховує організаційних процесів всередині ОУН, які істотно впливали на ставлення її керівництва до формування української державності на Закарпатті, а відповідно й на тактику Організації[28].

---

[24] Ковальчук М. Генерал Микола Капустянський: (1881 – 1969) / Михайло Ковальчук. – К.: В-во ім. О. Теліги, 2006.

[25] Овад Х. Полковник Роман Сушко (1894 – 1944) / Христина Овад. – Торонто, 2006.

[26] Вегеш М. До питання про участь ОУН в обороні Карпатської України / Микола Вегеш // Матеріали наукової конференції Всеукраїнського братства вояків УПА: «Організація Українських Націоналістів і Українська Повстанська Армія: історія, уроки, сучасність». – Івано-Франківськ – Стрий, 1993. – С. 36-39; Вегеш М. Організація Українських Націоналістів і Карпатська Україна (1938-1939 рр.) / Микола Вегеш // Матеріали наукової конференції викладачів історичного факультету УжДУ. – Ужгород, 1994. – С. 20-27.

[27] Вегеш М. Солідарність українців Східної Галичини з національно-визвольною боротьбою закарпатських українців (1938-1939) / Микола Вегеш // Молодь-Україні: Наукові записки молодих вчених Ужгородського державного університету. – Ужгород, 1994. – Т. 4. – С. 108-121; Вегеш М. Сторінки історії ОУН-УПА в Закарпатті (1929-1939) / Микола Вегеш // Сучасність. – Київ, 2001. – № 2. – С. 85-103; Вегеш М. Історія і політика / Микола Вегеш. – Ужгород, 2005. – Т. 2; Вони боронили Карпатську Україну: нариси історії національно-визвольної боротьби закарпатських Українців / [Вегеш М. (відп. ред.), Делеган М., Довганич О. та ін.] – Ужгород: «Карпати», 2002.

[28] Про це детальніше читай на с. 211, 215.

До тієї ж проблематики зверталися у статтях Микола Плав'юк[29], Василь Пальок[30], Олександр Пагіря[31] та Олександр Ситник[32]. Вони розглянули участь ОУН у формуванні Карпатської Січі, обороні Карпатської України, організації фінансової та дипломатичної допомоги уряду А. Волошина. Костянтин Бондаренко проаналізував ставлення українського політикуму 1930-х рр. до подій, пов'язаних з утворенням Карпатської України, а також торкнувся питання відносин між ПУН та урядом Карпатської України в еміграції[33].

Видавничо-пресова діяльність ОУН розглянута у двох монографіях – Б. Ревери[34] та О. Стасюк[35], – вони мають узагальнюючий характер та залучають новий масив джерел.

Багато фактографічного матеріалу про воєнно-політичну діяльність ОУН знаходимо у статтях М. Кугутяка[36], К. Науменка[37],

---

[29] Плав'юк М. Внесок організації українських націоналістів у будівництво Карпатської України / Микола Плав'юк // Карпатська Україна і Августин Волошин. (Мат. міжнар. наук. конф. Карпатська Україна – пролог відродження українського держави. Ужгород, 11-12.3.1994). – Ужгород: «Гражда», 1995.

[30] Пальок В. Виникнення і діяльність ОУН у Закарпатті в 30-их рр. XX ст. / В. Пальок // Українські землі в роки Другої світової війни: Науково-методичний збірник мат. конф., 19.12.1997. – Ужгород, 1997. – С. 19-29.

[31] Пагіря О. Роман Шухевич в Карпатській Україні (1938-1939) / О. Пагіря // Визвольний шлях. – К., 2007. – Кн. 3. – С. 65-75; Його ж. Заповіт генерала / О. Пагіря // Екзиль. – 2007. – № 5. – С. 6-8; Його ж. «Політичне й економічне значення Карпатської України»: праця невідомого автора з 1942 року // Екзиль. – 2007. – № 6. – С. 8-9; Його ж. І з'їзд української народовецької молоді Підкарпатської Русі у 1929 році / О. Пагіря // Екзиль. – 2007. – № 8. – С. 4-10.

[32] Ситник О. ОУН і Закарпаття / О. Ситник // Визвольний шлях. – К., 1998. – Кн. 2. – С. 218-220; Його ж. Діяльність ОУН С. Бандери в Закарпатті перед утворенням УПА / О. Ситник // Визвольний шлях. – К., 1999. – Кн. 7. – С. 784-786.

[33] Бондаренко К. Карпатська Україна та український політикум 1930-их років / Костянтин Бондаренко // Карпатська Україна і Карпатська Січ. (Мат. Всеукр. науково-практичної конф. присвяченої 60-річчю Карпатської України і Карпатської Січі. Хуст, 14.03.1999). – Ужгород: «Карпати-Гражда», 1999. – С. 82-85.

[34] Ревера Б. Часопис УВО «Сурма» (1927-1934): проблеми видання і розповсюдження / Богдана Ревера // Записки Львівської Наукової Бібліотеки ім. В. Стефаника. – Львів, 2002. – Вип. 9/10. – С. 216-229.

[35] Стасюк О. Видавнича діяльність ОУН в міжвоєнний період / Олександра Стасюк // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України / [Гол. ред. кол. Я. Ісаєвич; упор. М. Литвин, О. Аркуша]. – Львів, 2000. – Вип. 7. – С. 377-386.

[36] Кугутяк М. Українсько-польські стосунки 20-х – 30-х років: від конфронтації до «нормалізації» / Микола Кугутяк // Українсько-польські відносини в Галичині в XX столітті. – Івано-Франківськ, 1999. – С. 18-26.

[37] Науменко К. Генеральне консульство СРСР у Львові / Кім Науменко // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України / [Гол. ред. кол. Я. Ісаєвич; упор. М. Литвин, О. Аркуша]. – Львів, 2000. – Вип. 7. – С. 387-404.

О. Кучерука[38], В. Ожубка[39], І. Гавриліва[40], М. Рожика[41], Ю. Киричука[42], О. Дарованця[43], В. В'ятровича[44], Д. Вєдєнєєва[45], Б. Галайка[46], І. Патриляка[47].

---

[38] Кучерук О. Останній паспорт Євгена Коновальця / Олександр Кучерук // Міжнародний Науковий Конгрес «Українська історична наука на порозі XXI ст.» Чернівці 16-18.05.2000 / [Під. ред. Л. Винара, Ю. Макара]. – Чернівці, 2001. – Т. 1. – С. 391-395.

[39] Ожубко В. Зенон Коссак – видатний член ОУН / В. Ожубко // Дрогобицький краєзнавчий збірник / [Під. ред. К. Кондратюка]. – Спецвипуск. – Дрогобич, 2002. – С. 242-251.

[40] Гаврилів І. Військова та політична діяльність ОУН на передодні Другої світової війни / Ігор Гаврилів // 1939 рік в історичній долі України та українців. Матеріали міжнародної наукової конференції 23-24.09.1999 в ЛНУ ім. І. Франка. – Львів, 2001. – С. 77-81; Його ж. Степан Бандера на чолі Крайової Екзекутиви ОУН / Ігор Гаврилів // Дрогобицький краєзнавчий збірник / [Під. ред. К. Кондратюка]. – Спецвипуск. – Дрогобич, 2002. – С. 232-241.

[41] Рожик М. Особливості розгортання українських націоналістичних змагань в умовах санації 20 – 30-ті рр. XX ст. / Микола Рожик // Збірник праць кафедри української преси. – Вип. 4-6. – Львів, 2001. – С. 149-162.

[42] Киричук Ю. Терор і тероризм у Західній Україні / Юрій Киричук // Політичний терор і тероризм в Україні / [Під. ред. В. Литвина]. – Київ, 2002. – С. 548-595.

[43] Дарованець О. Боротьба Організації Українських Націоналістів проти асиміляційно-репресивної політики польської влади щодо українців Волині (1929-1939) / Олександр Дарованець // Український визвольний рух. – Зб. 2. – Львів, 2003. – С. 53-73; Його ж. Організаційний стан та діяльність Луцького повіту ОУН у 1937-1938 роках / Олександр Дарованець // Український визвольний рух. – Зб. 1. – Львів, 2003. – С. 45-56; Його ж. Організація і тактика ОУН на території Волинського воєводства в 1935-1937 рр. у світлі документів Волинського воєводського управління / Олександр Дарованець // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – Вип. 38. – С. 657-668; Дарованець О. Репресивна акція польської влади щодо Організації Українських Націоналістів на Волині в листопаді 1938 р. – вересні 1939 р. / Олександр Дарованець // Український визвольний рух. – Зб. 3. – Львів, 2003. – С. 102-144.

[44] В'ятрович В. Основні принципи зовнішньої політики ОУН / Володимир В'ятрович // Український визвольний рух. – Зб. 3. – Львів, 2004. – С. 16-29; Його ж. До проблеми формування ідейно-програмних засад українського визвольного руху 1920-х – 1950-х рр. / Володимир В'ятрович // Український визвольний рух. – Зб. 9. – Львів, 2006. – С. 125-137.

[45] Вєдєнєєв Д. Зародження спеціальних служб руху українських націоналістів 1920-х – 1930-х рр. / Дмитро Вєдєнєєв // Пам'ять століть. – К., 2002. – № 3. – С. 58-63; Його ж. Спеціальні підрозділи Української Військової Організації (1920-поч. 1930-х рр.) / Дмитро Вєдєнєєв // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. Міжвідомчий збірник наукових праць. – Вип. 5. – К.: І-т історії НАНУ, 2003. – С. 142-152.

[46] Галайко Б. Ситуація на польсько-чехословацькому прикордонні у 1938 р. крізь призму діяльності польської Прикордонної охорони / Богдан Галайко // Український визвольний рух. – Львів, 2007. – Зб. 9. – С. 45-60.

[47] Патриляк І. Історичні та ідеологічні передумови мілітаризації ОУН. Військово-політичні питання в програмних документах єдиної ОУН та ОУН(Б) / Іван Патриляк // Молода нація. – К., 2000. – № 1. – С. 75-95. Патриляк І. Військова діяльність ОУН(б) в 1940-1942 рр. / Іван Патриляк. – К., 2004.

Проблемам військово-політичної, бойової і експропріаційної, видавничо-пропагандивної діяльності ОУН у 1930-х рр. у Західній Україні присвячена ціла низка статей автора пропонованої монографії[48]. Основою для їх написання стали до того часу не введені в науковий обіг документи з Державного архіву Львівської області та Центрального державного історичного архіву України у місті Львові.

Важливу історіографічну цінність для дослідження воєнно-політичної діяльності членів ОУН у Маньчжурії (Китай) мають праці Андрія Попока[49], в яких розкрито невідомі факти з громадського,

---

[48] Посівнич М. Формування військової доктрини ОУН (1929-1939) / Микола Посівнич // Український визвольний рух. – Львів, 2003. – Зб. 1. – С. 34-44; Його ж. Ставлення ОУН до Польщі у міжвоєнний період / М. Посівнич // Український визвольний рух. – Львів, 2003. – Зб. 2. – С. 39-52; Його ж. Становлення Степана Бандери як Крайового Провідника ОУН / М. Посівнич // Український визвольний рух. – Львів, 2004. – Зб. 3. – С. 71-85; Його ж. Військова доктрина ОУН 1929-1939 рр. / М. Посівнич // Українська Повстанська Армія у боротьбі проти тоталітарних режимів // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України / [Гол. ред. кол. Я. Ісаєвич, упор. і відп. ред. Ю. Сливка]. – Львів, 2004. – Вип. 11. – С. 92-100; Його ж. Експропріаційна діяльність Організації Українських Націоналістів у 1929-1939 рр. / М. Посівнич // Визвольний шлях. – К., 2005. – Кн. 4. – С. 96-103; Його ж. Деякі аспекти діяльності Організації Українських Націоналістів на Далекому Сході / М. Посівнич // Український визвольний рух. – Львів, 2005. – Зб. 5. – С. 118-130; Його ж. Станиця ОУН у місті Харбіні (1935 – 1944) / Микола Посівнич // Визвольний шлях. – К., 2006. – Кн. 12. – С. 104-119; Його ж. Військова підготовка ОУН в Західній Україні у міжвоєнний період / М. Посівнич // Держава і армія. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – №. 572. – Львів, 2006. – С. 41-47; Його ж. Нескорений командир / М. Посівнич // Дзвін. – Львів, 2007. – № 7 (753). – С. 81-93; Форми та методи агітаційно-пропагандистської діяльності ОУН у 1929-1939 рр. / М. Посівнич // Український визвольний рух. – Львів, 2007. – Зб. 9. – С. 61-78; Його ж. Смерти той не знає, хто за Україну помирає… Нарис життєвого шляху Петра Башука / М. Посівнич // Визвольний шлях. – К., 2007. – Кн. 6. – С. 67-82; Його ж. Військово-політична діяльності Романа Шухевича в УВО-ОУН у 1923-1938 рр. / М. Посівнич // Український визвольний рух. – Львів, 2007. – Зб. 10: До 100-тя від дня народження Романа Шухевича. – С. 159-170.

[49] Попок А. А. Українські поселення на Далекому Сході: Історико-соціологічний нарис / Андрій Андрійович Попок. – К., 2001; Попок А. Громадсько-політичне та релігійне життя українців на Далекому Сході в XX ст. / А. Попок // Український історичний журнал. – К., 1998. – № 6. – С. 54-68; Попок А. Діяльність української преси на Далекому Сході / А. Попок // Альманах УНСоюзу на 1998 рік. – Парсіппані – Нью-Йорк, 1997. – С. 196-208; Попок А. З історії діяльності Товариства «Просвіта» на Далекому Сході / А. Попок // Визвольний шлях. – Лондон, 2000. – Кн. 11. – С. 84-90; Попок А. Українське театральне та хорове мистецтво на Далекому Сході у XX ст. / А. Попок // Визвольний шлях. – Лондон, 2001. – Кн. 7. – С. 114-128; Попок А. Українці на Далекому Сході: організації, події, персоналії. Довідник / А. Попок. – К.: Альтерпрес, 2004.

культурного та релігійного життя української діаспори на Далекому Сході. Адже майже всі члени ОУН працювали тут під виглядом громадсько-політичних діячів, виконуючи організаційні завдання підпільно.

Діяльність ОУН на початку Другої світової війни в контексті українсько-польських відносин розглянуто у працях Олександра Кучерука[50], Андрія Руккаса[51], Тараса Гривула[52], Ореста Дзьобана[53], Володимира Мороза[54], Миколи Литвина, Олександра Луцького, Кіма Науменка[55].

Ґрунтовний аналіз проблематики визвольного руху міститься в дослідженнях науковців української діаспори. В працях Івана

---

[50] Кучерук О. Українське повстання вересня 1939 року на Західній Україні / Олександр Кучерук // Пам'ять століть. – К., 2000. – № 5. – С. 143-151; Його ж. Українське повстання вересня 1939 року на Західній Україні / О. Кучерук // Українське слово. – К., 2000. – Ч. 37 (14-20 вересня). – С. 13.

[51] Руккас А. Бойові дії загонів ОУН у вересні 1939 р. / Андрій Руккас // Дрогобицький краєзнавчий збірник. Спецвипуск до 60-річчя УПА. – Дрогобич, 2002. – С. 385-395; Його ж. Участь українців – вояків польської армії у вересневій кампанії 1939 року / Андрій Руккас // 1939 рік в історичній долі України і українців: Мат. міжнар. наукової конф. 23-24.09.1999 / [Гол. ред. К. Кондратюк]. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – С. 142-146; Його ж. Збройні загони Організації Українських Націоналістів (ОУН) на Бережанщині (вересень 1939 р.) / Андрій Руккас // Український визвольний рух. – Зб. 3: До 75-ліття ОУН. – Львів, 2003. – С. 145-159.

[52] Гривул Т. Підготовка Організації Українських Націоналістів до створення національних збройних сил (1939-1941 рр.) / Тарас Гривул // Народознавчі зошити. – Львів, 2002. – Зош. 5-6. – С. 487-492; Його ж. Підготовка Організацією Українських Націоналістів військового повстання проти радянської влади у західних областях УРСР (1939-1941 рр.) / Тарас Гривул // Міжн. наук. Конґрес «Українська історична наука на порозі XXI ст.». Чернівці, 16-18.VI.2000. Доповіді та повідомлення. (Укр. історичне тов., Чернівецький нац. університет ім. Ю. Федьковича) / [Відп. ред. Л. Винар, Ю. Макар]. – Чернівці: Рута, 2001. – Т. 1. – С. 275-281; Його ж. Протипольське повстання на Західній Україні у вересні 1939 р. / Тарас Гривул // Наукові записки НУ «Острозька академія»: історичні науки. – Острог, 2003. – Вип. 3. – С. 230-237.

[53] Дзьобан О. Українсько-польське протистояння у вересні 1939 року у тогочасній пресі та споминах очевидців / Орест Дзьобан // Український визвольний рух. – Зб. 2: Українсько-польський конфлікт під час Другої світової війни. – Львів, 2003. – С. 74-85.

[54] Мороз В. Діяльність ОУН напередодні і на початку Другої світової війни / Володимир Мороз // Мірчук П. Нарис історії ОУН. 1920 – 1930 роки / Петро Мірчук / [Автори і упор. доповнень: О. Дарованець, В. Мороз (відп. ред.), В. Муравський, М. Посівнич]. – К.: УВС, 2007. – С. 590-599.

[55] Литвин М., Луцький О., Науменко К. 1939. Західні землі України / Микола Литвин, Олександр Луцький, Кім Науменко. – Львів: І-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1999.

Лисяка-Рудницького[56], Михайла Сосновського[57], Івана Світа[58], Степана Галамая[59] проаналізовано витоки та історичну роль націоналізму в Україні, простежено розвиток українського визвольного руху й формування його програми.

Найбільше праць, присвячених національно-визвольним змаганням, опублікував історик Петро Мірчук. У «Нарисі історії ОУН»[60] він відтворює літопис становлення УВО та ОУН. На основі фактографічного матеріалу, доступного йому в еміграції, вчений висвітлив основні політичні процеси у тогочасній Західній Україні, зокрема, активний політичний та збройний спротив УВО–ОУН польській окупаційній владі. До нарису залучено велику кількість джерел: відозви, підпільні видання, матеріали та інструкції, витяги з української й іноземної періодики, некрологи провідних діячів, – доступу до яких українські дослідники не мають до сьогодні. Цим автор примножив цінність своєї праці на противагу більшості діаспорних видань, які мають публіцистичний характер. Одначе розвідка П. Мірчука має й слабкі сторони. Дослідник свідомо уникає гострих тем і суперечливих моментів в історії ОУН, зокрема теми стосунків між крайовим та еміграційним Проводом, об'єднання УВО та ОУН тощо. Також автор, ведучи мову про невдачі Організації, лише констатує факти, не аналізуючи критично їхніх причин.

Наведені вище хиби намагалися виправити упорядники третього видання цієї книги[61]. До основного тексту тут додано ґрунтовні примітки з поясненнями до недостатньо висвітлених питань, статті та біографічний довідник про членів УВО–ОУН, хронологію та бібліографію. Також книгу доповнено сучасним науковим апаратом і ілюстраціями.

У трьох монографіях П. Мірчук намагався дати політичні портрети видатних діячів ОУН, проаналізувати їхні характе-

---

[56] Лисяк-Рудницький І. Історичні есе / Іван Лисяк-Рудницький. – К.: Основи, 1994. – Т. 1; – Т. 2.

[57] Сосновський М. Дмитро Донцов. Політичний портрет / Михайло Сосновський. – Торонто, 1974.

[58] Світ І. Україно-японські взаємини 1903-1945. Історичний огляд і спостереження / Іван Світ. – Нью-Йорк, 1972.

[59] Галамай С. Боротьба за визволення України 1929 – 1989 / Степан Галамай. – Львів, 1994.

[60] Мірчук П. Нарис історії ОУН / Петро Мірчук / [За ред. Ленкавського С., Штокала Д., Чайківського Д.] – Мюнхен – Лондон – Нью-Йорк: Українське В-во, 1968.

[61] Мірчук П. Нарис історії ОУН. 1920 – 1930 роки. Видання третє / Петро Мірчук / [Автори і упор. доповнень: О. Дарованець, В. Мороз (відп. ред.), В. Муравський, М. Посівнич]. – Київ: УВС, 2007.

ри, суспільно-політичні погляди та з'ясувати роль у формуванні воєнно-політичної доктрини ОУН[62]. Опоненти критикували П. Мірчука за компліментарний стиль. Утім таку особливість можна пояснити тим, що ці праці були призначені для широкого загалу української еміграції та виконували роль «пропагандистських стандартів» для сучасників. Що ж до їхньої наукової вартості, то вони містять цінний фактографічний матеріал, а також пропонують аналіз епохи. До негативних рис монографій можна зарахувати «законспірованість», «приховування» досить цікавих фактів з історії ОУН. Утім, автор відмовився розкривати всю правду про національно-визвольний рух з огляду на безпеку його учасників, які жили в СРСР.

Окремі факти діяльності ОУН у 1930-х рр. П. Мірчук дослідив у наступних монографіях[63]. У них він доволі гостро полемізує з політичними опонентами, зокрема Зиновієм Книшем, щодо суперечливих подій українського національно-визвольного руху 1920-х–1930-х рр. та розкриває неоднозначні моменти в історії УВО–ОУН.

Цікавий фактографічний матеріал про бойову і військово-політичну діяльність ОУН подано у працях Анатолія Бедрія[64] та Дмитра Чайковського[65]. Вони відкривають невідомі аспекти організації вишколів і бойових акцій. Відносною вадою цих досліджень можна назвати науково-популярний стиль.

Велику наукову і фактографічну цінність мають праці Володимира Косика[66], які дають змогу проаналізувати внутрішні

---

[62] Мірчук П. Євген Коновалець / П. Мірчук. – Торонто, 1958; Його ж. Степан Бандера – символ революційної безкомпромісовости / П. Мірчук. – Нью-Йорк, 1961; Його ж. Роман Шухевич (ґен. Тарас Чупринка). Командир армії безсмертних / П. Мірчук. – Нью-Йорк – Торонто – Лондон: Товариство Колишніх Вояків УПА в ЗСА, Канаді і Европі, 1970; Petro Mirchuk. Against the Invaders: Taras Chuprynka-Roman Shukhevych, Commander-in-Chief of the UPA, trans. Ihor Mirchuk. – New York: Society of the Veterans of the Ukrainian Insurgent Army, 1997.

[63] Мірчук П. За чистоту позицій українського визвольного руху / Петро Мірчук. – Мюнхен – Лондон, 1955; Його ж. Революційний змаг за УССД. Хто такі «бандерівці», «мельниківці», «двійкарі» / П. Мірчук. – Нью-Йорк – Торонто – Лондон: Союз Українських Політв'язнів, 1985. – Т. 1.

[64] Бедрій А. ОУН і УПА / Анатолій Бедрій. – Торонто, 1983.

[65] Чайковський Д. Білас і Данилишин / Дмитро Чайковський. – Нью-Йорк, 1972.

[66] Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні / Володимир Косик. – Львів: НТШ, 1993; Його ж. Розкол ОУН у світлі документів / Володимир Косик. – Київ: УВС, 2002; Його ж. Розкол ОУН у світлі документів / В. Косик // Визвольний шлях. – К., 2001. – Кн. 7. – С. 23-35; Його ж. Євген Коновалець: короткий нарис життєвого шляху / В. Косик // Український визвольний рух. – Зб. 3. – Львів, 2003. – С. 61-70.

процеси в ОУН та їхній вплив на військово-політичну діяльність, українсько-німецькі взаємини в контексті міжнародної політики Третього Райху.

Вагоме місце в історіографії посідає також доробок згадуваного Зиновія Книша, який належав до ОУН під проводом Андрія Мельника. У його працях та мемуарах знаходимо цікавий, зокрема у військово-політичному аспекті, фактаж з історії ОУН[67]. Проте мають вони й низку вад: передовсім, це суб'єктивність та тенденційність поданої інформації, упередженість автора щодо політичних опонентів, але також і відсутність наукових передмов, приміток, брак науково-довідкового апарату; часте використання криптонімів замість прізвищ, що ускладнює працю дослідників.

Впливу ОУН на події в Карпатській Україні присвячені праці діяча ОУН(м) Петра Стерча. У них, зокрема, виділено роль Організації в розбудові збройних сил, досліджено діяльність Крайової екзекутиви ОУН Закарпаття у 1938–1939 рр., дано оцінку нелегальним переходам через кордон, які здійснювали оунівці[68]. Водночас автор оминув чимало неприємних для середовища «мельниківців» проблем, пов'язаних, зокрема, із забороною членам ОУН перебиратися на Закарпаття, ставленням ПУН до державотворчих процесів у Карпатській Україні та наданням допомоги автономному уряду. Дослідник категорично заперечував те, що члени ОУН готувались усунути від влади уряд на чолі з А. Волошиним.

Окремо в діаспорній історіографії потрібно виділити праці двох дослідників із середовища ОУН(з) – Анатоля Камінського[69]

---

[67] Книш З. Так перо пише / Зиновій Книш. – Торонто, 1965; Його ж. Городок / З. Книш. – Торонто, 1970; Його ж. На життя і смерть… Сторінки з історії Української Військової Організації / З. Книш. – Торонто: Срібна сурма, 1980; Його ж. В сутінках зради. (Убивство Тадеуша Голувка на тлі зради Романа Барановського) / З. Книш. – Торонто: Срібна сурма, 1975; Його ж. Варшавський процес ОУН. На підложжі польсько-українських стосунків тієї доби / З. Книш. – Торонто: Срібна сурма, 1986. – Т. 1; – Т. 2; Його ж. Архів Сеника. Історично-критична студія / З. Книш. – Торонто – Нью-Йорк – Лондон – Сидней: Фундація ім. О. Ольжича, 1992; Його ж. Становлення ОУН / З. Книш. – К.: В-во ім. Олени Теліги, 1994.

[68] Стерчо П. Карпато-Українська держава: До історії визвольної боротьби карпатських українців у 1919-1939 рр. / Петро Стерчо. – Львів, 1994; Його ж. Національне відродження Карпатської України / П. Стерчо // Організація Українських Націоналістів (1929-1954). – Б.м.в., 1955. – С. 187-212; Його ж. Карпатська Січ і український націоналістичний рух / П. Стерчо // На зов Києва: Український націоналізм в другій світовій війні. Збірник статей. – К., 1993. – С. 31-47.

[69] Камінський А. Василь Охримович / Анатоль Камінський. – Торонто, 1999.

та Петра Балея[70]. Вони полемізують з «бандерівськими» авторами стосовно ідеології, політики, програмних цілей і тактики визвольного руху. Щодо змісту цих праць, то це, по суті, загальний політологічний аналіз у контексті історії ОУН. Цікавими з фактографічного боку є довідники біографій чільних діячів ОУН і УПА Петра Содоля[71].

Український національно-визвольний рух активно досліджують зарубіжні історики. Найбільші здобутки належать польській історичній науці – комуністичній і посткомуністичній.

Яскравим прикладом польської комуністичної історіографії є дослідження Антона Щесняка та Вєслава Шоти[72], в якому викладено фактографічний матеріал та охарактеризовано військово-політичну діяльність ОУН у 1930-х рр.[73].

У сучасній Польщі найґрунтовнішими є роботи Романа Висоцького, який досліджує діяльність ОУН у Польщі в 1929–1939 рр. Особливу увагу автор приділяє процесам розвитку Організації, формуванню її структур, творенню ідеології та програми, видавничій і пропагандивній роботі[74]. Його розвідки цінні насамперед широким використанням документів із польських і українських архівів.

У працях Ришарда Торжецького[75] проаналізовано причини діяльності ОУН проти Польщі та її початкової орієнтації на Німеч-

---

[70] Балей П. Фронда Степана Бандери в ОУН 1940 року: причини і наслідки / Петро Балей. – Лас Вегас, 1996.

[71] Содоль П. Українська Повстанча Армія. Довідник / Петро Содоль. – Нью-Йорк: Пролог, 1994; Його ж. Українська Повстанча Армія. Довідник другий / П. Содоль. – Нью-Йорк: Пролог, 1994.

[72] Szcześniak A., Szota W. Droga do nikąd. Działalność Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów i jej likwidacja w Polsce. – Warszawa, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, 1973.

[73] Див. рецензію: Терещук П. [Матла О.] Роздуми над однією книжкою. Дивовижний ребус польських фальсифікаторів / Петро Терещук [Олександр Матла]. – Торонто – Нью-Йорк, 1979. – 134 с.

[74] Wysocki R. Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów w Polsce w latach 1929-1939. Geneza, struktura, program, ideologia. Lublin, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie Sklodowskiej, 2003; Його ж. Спроба ліквідації ОУН польською владою напередодні Другої світової війни на території Галичини та Волині / Р. Висоцький // 1939 рік в історичній долі України та українців. (Мат. міжн. наукової конф. 23-24.09.1999). – Львів, 2001. – С. 82-90; Його ж. Питання українського підпілля у внутрішній політиці Польщі 1923-1939 / Р. Висоцький // Міжн. наук. конгрес «Українська історична наука на порозі XXI ст.» Чернівці 16-18.05.2000 / [Під. ред. Л. Винара, Ю. Макара]. – Чернівці, 2001. – Т. 2. – С. 282-290.

[75] Torzecki R. Kwestia ukrainska w polityce III Rzeszy 1933-1945. – Warszawa, 1972; Torzecki R. Polacy i ukraincy. – Warszawa, 1993.

чину. Питання українсько-польських відносин на початку Другої світової війни частково з'ясоване у дослідженнях В. Резмера[76] й А. Пурата[77], не позбавлених, щоправда, упередженості стосовно українського визвольного руху.

Окремо слід згадати про цілий масив досліджень сучасних науковців, які аналізують фактор національних меншин в історії міжвоєнної Польщі[78].

У чеській і словацькій історіографіях військово-політичну діяльність ОУН у загальних рисах розглянуто в працях Богуша Хньоупека[79] та Міхала Шміґеля[80].

У сучасній російській науці питанням історії ОУН 1930-х рр. присвячено обмаль праць, порівняно з розвідками про діяльність Організації у 1940-х–1950-х рр. У цьому контексті варто назвати роботи Владислава Помогаєва[81], котрий у «найкращих традиціях» радянської історичної школи викрив «реакційну і колабораціоністську діяльність» українських націоналістів проти СРСР; статі О. Шиніна[82] та Л. Кураса[83], в яких відображено протидію радянських спецслужб ОУН на Далекому Сході; працю Александра

---

[76] Резмер В. Позиція і участь українців у німецько-польській кампанії 1939 р. / В. Резмер // Україна-Польща: важкі питання. – Т. 4. (Мат. IV міжнар. семінару істориків «Українсько-польські відносини під час Другої світової війни». Варшава, 8-10.10.1998 / [Відп. ред. М. Кучерепа]. – Варшава: TYRSA, 1999. – С. 13-33.

[77] Пурат А. Українці у вересневій кампанії / А. Пурат // 1939 рік в історичній долі України і українців. (Мат. міжнар. наукової конф. 23-24.IX.1999 / [Гол. ред. К. Кондратюк]. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – С. 137-141.

[78] Mich W. Problem mniejszosci narodowych w mysli politycznej polskiego ruchu konserwatywnego (1918-1939). Lublin, 1992; Mich W. Obcy w polskim domu. Lublin, 1994; Stryjek T. Ukrainska idea narodowa okresu miedzywojennego. Wroclaw, 2000.

[79] Chňoupek B. Banderowci. Bratislava: Smena, 1989.

[80] Шміґель М. Український легіон Романа Сушка. Напад зі Словаччини на Польщу (1939) / Міхал Шміґель // Український визвольний рух. – Львів, 2007. – Зб. 11. – С. 81-94.

[81] Помогаев В. В. Украинский интегральный национализм в 20–50-х годах XX века: идеология и практика: Дис. д-ра ист. наук / Помогаев Владислав Васильевич. – М., 1996; Помогаев В. В. Украинский национализм: теория и практика / В. В. Помогаев. – Тамбов, 1995.

[82] Шинин О. Борьба органов ОГПУ с деятельностью иностранных спецслужб на Дальнем Востоке / О. Шинин // Исторические чтения на Лубянке. Российские спецслужбы: история и современность / ФСБ РФ, Новгородский государственный университет. – Москва – Великий Новгород, 1999. – С. 41-47.

[83] Курас Л. Украинская этническая группировка в Харбине в 1930-е годы в освещении советской разведки / Л. Курас // Исторические чтения на Лубянке… – С. 82-85.

Ґогуна[84], що виважено і об'єктивно висвітлює в загальних рисах військово-політичну діяльність ОУН наприкінці 1930-х рр.; дослідження Климентія Федевича, де в одному з розділів огульно проаналізовано інтеграцію членів ОУН до польської державної системи та відповідь оунівців на політику Польщі стосовно українців у вигляді радикального екстремізму[85].

У західній історіографії українського національно-визвольного руху діяльності ОУН у 1930-х рр., на жаль, також приділено недостатньо уваги. Це слід пояснювати передовсім обмеженим доступом західних дослідників до архівів СРСР та його сателітів. Інший фактор – недостатня зацікавленість західних істориків. Найвагомішими є дослідження Д. Армстронґа[86] й А. Мотиля[87], які розглядають визвольний рух загалом, спрямовуючи основну увага на його ідеологічне підґрунтя, а не на практичну діяльність українських націоналістів щодо втілення своєї ідеології в життя.

Як певну спробу написати історію ОУН слід відзначити працю Франциски Брудер «"Здобути Українську державу або загинути в боротьбі за неї!" Організація українських націоналістів (ОУН). 1929–1948»[88]. На жаль, авторка у роботі попала під значний вплив радянських пропагандистських матеріалів, які вона ретельно не проаналізувала і не зіставила з іншими джерелами, тому її твердження та висновки не витримують наукової критики[89].

Проведений огляд літератури показує, що військово-політична діяльність ОУН у 1929–1939 рр., за винятком окремих аспектів, в українській та іноземній історіографії висвітлена недостатньо. У наявних дослідженнях бракує комплексного підходу до проблеми та аналізу всього масиву джерел. З іншого боку, досить часто автори роблять узагальнення щодо цілої проблеми, уникаючи детального опрацювання її частин.

---

[84] Ґогун А. Между Гитлером и Сталиным. Украинские повстанцы / Александр Ґогун. – СПб.: Издательский Дом «Нева», 2004.

[85] Федевич К. Галицькі українці у Польщі. 1920-1939 рр. (Інтеграція галицьких українців до польської держави у 1920-1930-ті рр.) / Климентій Федевич / Пер. з рос. Тетяна Портнова. – К.: Основа, 2009.

[86] Armstrong J. Ukrainian nationalism. New York – London, Columbia Uniwersity Press, 1963.

[87] Motyl A. The turn to the right: the ideological origins and developments of Ukrainian nationalism (1919-1929). – New York, 1980.

[88] Bruder F. «Den ukrainischen Staat erkämpfen oder sterben!». Die Organisation Ukrainischer Nationalisten (OUN). 1929-1948. – Berlin: Metropol, 2007.

[89] Див. детальніше: Ґогун О. Франциска Брудер. «Здобути Українську державу або загинути в боротьбі за неї!». Організація українських націоналістів (ОУН). 1929-1948. – Берлін: Метрополь, 2007. – 299 с.» / Олександр Ґогун // Український історичний журнал. – К., 2009. – Вип. 4. – С. 222-225.

1.2. Джерела

Джерела до історії національно-визвольної боротьби міжвоєнного періоду й досі залишаються маловивченими. Це пов'язано з труднощами в пошуку цих матеріалів, що розкидані по різних сховищах не лише України, але й цілого світу. Значну частину джерел, передусім архівних, зібрали противники українського руху, в результаті чого, попри систематичне використання, ці матеріали не послужили для створення цілісної картини діяльності Організації та її членів. Натомість самі структури націоналістичного підпілля в умовах нелегальної боротьби не лише переховували, але й знищували власні документи.

Окрему групу джерел складають опубліковані документи та архівні матеріали. Перша збірка документів про діяльність українських націоналістів – «ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929-1955»[90] – була видана з ініціативи самої ОУН. Її цінність полягає в систематизованості вміщених матеріалів. Щоправда, ця збірка неповна, адже її було укладено ще в умовах боротьби та конспірації. Досить інформативним є збірник матеріалів про загибель Степана Бандери, який дає уявлення про діяльність Провідника ОУН у 1930-х рр.[91]. Важливим для нашої теми є збірник, який упорядкував Володимир Косик, опублікувавши в ньому документи про ідеологічні розходження та розкол в ОУН у 1939–1940 рр.[92]. Ці матеріали дають змогу краще зрозуміти позиції та становище крайових і еміграційних діячів ОУН у 1930-х рр.

Цінними з погляду реконструкції заходів польської поліції проти українських націоналістів у Західній Україні є збірник документів, що його упорядкував Зиновій Книш[93]. Тут знаходимо плани керівництва ОУН з організації та розгортання українського визвольного руху.

---

[90] ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929-1955. – Видання ЗЧ ОУН. – Б. м. в, 1955.

[91] Московські вбивці Бандери перед судом / [Під. ред. Д. Чайковського]. – Дрогобич, 1992.

[92] Косик В. Розкол ОУН (1939-1940): Збірник документів / В. Косик. – Львів: І-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; ЛНУ ім. І. Франка, 1999.

[93] З таємних документів польської окупації Західної України / [Вступ, переклад і пояснення З. Книша]. – Торонто: Срібна Сурма, 1983.

Унікальними виданнями є збірники документів і матеріалів ПУН за 1927–1934 рр.[94]. У них опубліковано документи організаційного характеру, протоколи пленарних засідань та комісій, реферати й тези, документи ОУН – устрій, резолюції комісій, постанови Конгресу Українських Націоналістів, різного роду звернення, а також листування між провідними членами Організації.

Низку архівних джерел та матеріалів про український визвольний рух міжвоєнного періоду підготував до публікації автор цієї монографії[95]. У «Варшавському акті обвинувачення Степана Бандери й товаришів» наведено факти, які допомагають з'ясувати становище українського націоналістичного руху в Польщі та ставлення до нього польської влади і громадськості. Водночас документ містить велику кількість цінної інформації про діяльність ОУН. Зокрема, в ньому описано тактику і засоби діяльності Організації, підготовку і виконання замаху на міністра внутрішніх справ Польщі Броніслава Пєрацького; діяльність закордонних станиць ОУН у Ґданську, Празі та Берліні; функціонування Крайової екзекутиви ОУН; заснування і діяльність хімічної лабораторії ОУН; допомогу націоналістам від українських емігрантів та литовського уряду[96]. У виданнях, присвячених життю та діяльності провідників українського визвольного руху, зібрано спогади та документи, які найяскравіше висвітлюють їхню роль у тогочасних суспільно-політичних процесах у Західній Україні[97].

---

[94] «Є. Коновалець. «Я б'ю у дзвін, щоб зрушити справу ОУН з мертвої точки…» Невідомі документи Організації Українських Націоналістів. Рік 1930: листування Голови Проводу ОУН Є. Коновальця і секретаря ПРУН В. Мартинця». Документально-наукове видання / [Передм. А. Кентій, А. Лозинський. – К.: Темпора, 2003; Конгрес Українських Націоналістів 1929 рік. Документи і матеріали / [Упор. В. Муравський]. – Львів: ЛНБ ім. В. Стефаника НАНУ, Центр досліджень визвольного руху, 2006; Документи і матеріали з історії Організації Українських Націоналістів / [Ред. кол. В. Верига та ін.] – К.: В-во ім. О. Теліги, 2005. – Т. 1: 1927 – 1930 / [Упор. Ю. Черченко, О. Кучерук]; Документи і матеріали з історії Організації Українських Націоналістів / [Ред. кол. В. Верига та ін.] – К.: В-во ім. О. Теліги, 2007. – Т. 2. – Ч. 2: Листування Є. Коновальця з Д. Андрієвським (1927 – 1934 рр.) / [Упор. Ю. Черченко].

[95] Посівнич М. Видання Крайової екзекутиви ОУН 1931 р. / М. Посівнич // Український визвольний рух. – Львів, 2003. – Зб. 2. – С. 7-14; Його ж. Відозва комітету поляків зі східних кресів 1939 року / М. Посівнич // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. – Вип. 13: Україна у Другій світовій війні: україно-польські взаємини. – Львів, 2005. – С. 345-347.

[96] Варшавський акт обвинувачення Степана Бандери та товаришів / [Упор.: М. Посівнич]. – Львів, 2005.

[97] Степан Бандера: документи і матеріали (1920-1930 рр.) / [Упор.: М. Посівнич]. – Львів, 2006; Літопис УПА, Нова серія, Т. 10: Життя і боротьба генерала «Тараса Чупринки» (1907 – 1950). Документи і матеріали / [Упор.: С. Богунов, В. Даниленко, А. Кентій, С. Кокін, В. Лозицький, М. Посівнич]. – Київ – Торонто: І-т української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАНУ, В-во Літопис УПА, Державний комітет архівів України, ЦДАГО України, ГДА СБУ, 2007.

Цікаві документи опубліковано у збірнику, присвяченому діяльність II відділу Головного штабу Війська Польського на Закарпатті. В центрі уваги упорядників – підготовка й реалізація терористично-диверсійної операції під кодовою назвою «Лом»[98].

Унікальним є видання архівних матеріалів з особової справи Команданта Карпатської Січі Дмитра Климпуша[99]. Особливу цінність мають протоколи його допитів в НКВД, які дають змогу простежити наростання суперечностей між Головним командантом та Військовим штабом Січі, до якого входили члени ОУН. Збірник невідомих документів про життя і смерть президента Карпатської України Августина Волошина[100] містить цінну інформацію про події періоду Карпатської України та діяльність ОУН на Закарпатті.

Важливими документами є статті, нариси та праці ідеологів і публіцистів, які очолювали воєнно-політичний та пропагандистський апарат ОУН, Михайла Колодзінського[101], Дмитра Мирона[102], Олега Кандиби[103], Івана Мітрінґи[104], Ореста Чемеринського[105], Івана Ґабрусевича[106], Миколи Капустянського[107], Ярослава Стецька[108], Степана Бандери[109], Степана Ленкавського[110].

---

98 Samuś P., Badziak K., Matwiejew G. Akcja «Łom». Polskie działania dywersyjne na Rusi Zakarpackiej w świetle dokumentów Oddziału II Sztabu Głównego WP. Warszawa, 1998.

99 Дмитро Климпуш – головний командант «Карпатської Січі». Документи, спогади, статті, вірші / [Упор. О. Довганич та М. Кухта]. – Ужгород, 1997.

100 Басараб В., Вегеш М., Сергійчук В. Августин Волошин. Нові документи і матеріали про життя і смерть президента Карпатської України / В. Басараб, М. Вегеш, В. Сергійчук. – Ужгород: В-во УжНУ «Говерла», 2006.

101 Колодзінський М. Українська воєнна доктрина / Михайло Колодзінський. – Торонто, 1957.

102 Орлик М. Нарис ідеологічно–політичних основ українського націоналізму / М. Орлик. – К., 2001.

103 Ольжич О. Незнаному воякові / О. Ольжич / [Упор. Л. Череватенко]. – К., 1994.

104 Орелюк С. Большевизм це московський імперіялізм / С. Орелюк. – Львів: Дешева книжка, 1936; Орелюк С. Наш шлях боротьби / С. Орелюк. – Ч. 1, 2. – Б. м. і р. в.

105 Оршан. Закарпаття / Оршан. – Париж, 1938; Оршан Я. Доба націоналізму / Я. Оршан. – Париж, 1938; Оршан Я. Де стоїмо? / Я. Оршан. – Париж, 1938.

106 Ґабрусевич І. Місце України в світі / Іван Ґабрусевич. – Б.м.в., 1940.

107 Капустянський М. Українська націоналістична воєнна доктрина / Микола Капустянський // Архів ОУН у м. Києві; Його ж. Українська збройна сила й українська національна революція / Микола Капустянський. – Саскатун-Саскачеван: «Новий Шлях», 1936.

108 Стецько Я. Українська визвольна концепція. Твори / Ярослав Стецько. – Мюнхен, 1987. – Т. 1.

109 Бандера С. Перспективи української революції / Степан Бандера. – Мюнхен, 1978.

110 Ленкавський С. Український націоналізм. Твори / Степан Ленкавський / [Упор. О. Сич]. – Івано-Франківськ, 2002. – Т. 1.

Найбільше неопублікованих матеріалів і документів для цього дослідження було знайдено в Державному архіві Львівської області (далі – ДАЛО) та Центральному історичному архіві України у місті Львові (далі – ЦДІАУ у м. Львові). Це, передусім, матеріали ОУН: видання «Бюлетень Крайової Екзекутиви на ЗУЗ» за 1931–1934 рр., журнали «Юнак» та «Юнацтво»[111]; ідеологічно-вишкільні матеріали та інструкції[112]; схеми організаційної побудови ОУН за даними польської поліції[113]; брошури, видані Крайовою екзекутивою (КЕ) ОУН («Наша боротьба»[114] і «Наша позиція»[115] Осипа Бойдуника та «Як і за що ми боремося з поляками»[116] невідомого автора); інструкції з боротьби політичних управлінь поліції проти ОУН[117]; «Монографія ОУН на Волині»[118].

Активні повстанські дії у Західній Україні відображено в таких документах: «Підсумкові звіти-таблиці ОУН (вересень 1939 р.)», «Інформація про події на західно-українських землях в серпні-вересні 1939 р.»[119] та «Збройна боротьба ОУН за Українську Державу. Партизанка 1939-41 рр.»[120]. У них викладено мету і загальні завдання Організації та описано основні бойові дії відділів і загонів ОУН.

Значний масив інформації про діяльність ОУН зосереджено у слідчих справах та донесеннях управлінь поліції та відділів безпеки, що зберігаються у ДАЛО у фондах 11 (Львівський повітовий суд), 108 (Львівське повітове управління державної поліції), 110 (Львівське міське староство), 121 (Львівське воєводське управління поліції), 123 (Бродівське повітове управління поліції), 139 (Прокурор окружного суду), 220 (Рава-Руське повітове управління поліції), 1062 (Стрийський окружний суд); у ЦДІАУ у м. Львові

---

[111] ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 1. – Спр. 351. – Арк. 1-63; 159-170; 201-347; ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 1020. – Арк. 1-42.

[112] ДАЛО. – Ф. 220. – Оп. 1. – Спр. 180. – Арк. 123-134; – Ф. 121. – Оп. 3. – Спр. 383. – Арк. 6-8, 9-24; – Спр. 652. – Арк. 2-29.

[113] ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 3. – Спр. 729. – Арк. 4; Там само. – Спр. 779. – Арк. 38; Там само. – Оп. 1. – Спр. 404. – Арк. 4.

[114] ЦДІА України у м. Львові. –Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 1033. – Арк. 1-36.

[115] ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 1. – Спр. 351. – Арк. 101-120.

[116] ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 3. – Спр. 798. – Арк. 152-158.

[117] Там само. – Спр. 717. – Арк. 1-9.

[118] Monografja OUN na Wołyniu. Łuck, 1935 // ДАРО. Фонд бібліотеки, інвентарний № 877.

[119] Архів ОУН у м. Києві. Підсумкові звіти-таблиці ОУН (вересень 1939 р.); Там само. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 190.

[120] Збройна боротьба ОУН за Українську Державу. Партизанка 1939-41 рр. // Архів дослідника історії ОУН і УПА, к.і.н. Нестора Мизака, м. Чернівці.

у фондах 204 (Малопольський окружний інспекторат прикордонної охорони, м. Львів. 1914–1939), 205 (Прокуратура апеляційного суду у місті Львові), 309 (Наукове Товариство імені Т. Шевченка у Львові), 359 (Назарук Осип – адвокат і громадський діяч), 371 (Шухевич Степан – адвокат і громадський діяч), 493 (Міністерство внутрішніх справ, м. Варшава. 1918–1939); у Державному архіві Івано-Франківської області (далі – ДАІФО) у фондах 2 (Станиславівське воєводське управління поліції, м. Станіславів), 67 (Станиславівська тюрма), 68 (Станиславівське воєводське управління державної поліції), 69 (Станиславівське повітове управління державної поліції), 230 (Станиславівський окружний суд); у Державному архіві Волинської області (далі – ДАВО) у фондах 1 (Волинська воєводська команда державної поліції), 45 (Луцьке повітове староство), 46 (Волинське воєводське управління), 191 (Луцький окружний суд), 216 (Прокуратура Луцького окружного суду); у Державному архіві Рівненської області (далі – ДАРО) у фондах 30 (Рівненське повітове староство), 32 (Рівненський окружний суд), 33 (Прокуратура Рівненського окружного суду), 86 (Рівненська повітова команда державної поліції), 100 (Здолбунівська повітова команда державної поліції); у Державному архіві Тернопільської області (далі – ДАТО) у фондах 231 (Тернопільська воєводська команда державної поліції), 274 (Тернопільське воєводське управління).

Матеріали державних органів влади Карпатської України зберігаються у Державному архіві Закарпатської області (далі – ДАЗО) у фондах 3 (Президія правління Карпатської України, м. Хуст. 1938–1939), 17 (Президія Міністерства внутрішніх справ Карпатської України, м. Хуст. 1938–1939), 18 (Міністерство внутрішніх справ Карпатської України, м. Хуст. 1938–1939), 1148 (Центральна народна рада, м. Хуст. 1928–1939).

Багато джерельного матеріалу зібрано в Архіві ОУН у м. Києві, це, зокрема, матеріали діячів ОУН(м) в еміграції: спогади, листування тощо. Опосередковано теми роботи стосуються документи, що зберігаються в Архіві Управління Служби безпеки України у Львівській області (далі – АУСБУ у Львівській обл.), Галузевому державного архіві Служби безпеки України (далі – ГДА СБ України) та у фондах Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України): Ф. 3833 (Краєвий провід Організації українських націоналістів на західноукраїнських землях), Ф. 4465 (Колекція документів і матеріалів українських емігрантських установ, організацій та різних осіб) та Ф. 4628 (Колекція трофейних документів про співробітництво українських націо-

налістів та керівників УПА з німецько-фашистськими окупантами). У дослідженні були також використані документи Ф. 57 (Колекція документів з історії Комуністичної партії України) з Центрального державного архіву громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України).

Чимало важливих для дослідження відомостей почерпнуто з фондів русько-українських еміграційних організацій і товариств Центрального державного архіву в Празі – Státní ústřední archive v Praze (далі – SÚA), Ruské a ukrajinské emigrantské spolky a organizace v ČSR (далі – RUESO), karton 10, 11, 12, 13). Варто зазначити, що там збережено матеріали і документи Конгресу Українських Націоналістів (1929), архів офіціозу ОУН журналу «Розбудова Нації», листування чільних діячів та організаційні звіти структур ОУН із Чехо-Словаччини.

Ще одна велика група джерел – це документи особистого походження: щоденники і спогади самих учасників подій. Незважаючи на суб'єктивність, саме мемуарна література, за відсутності інших достовірних джерел, дає змогу встановити невідомі факти та імена, зрозуміти психологію, настрої та сподівання людей досліджуваної епохи. Критичний аналіз документів особистого походження та зіставлення їх з іншими джерелами допомагають детальніше відтворити історичний процес. Велику джерелознавчу цінність має збірник спогадів «Карпатська Україна в боротьбі»[121], перевиданий під назвою «Заповіт Срібної Землі»[122], – про Євгена Коновальця[123], Зенона Коссака, Степана Охримовича, Мирослава Тураша[124], та збірники спогадів про життя і діяльність Р. Шухевича[125]. Важливу інформацію та аналіз окремих подій містять спогади керівників і безпосередніх учасників національно-визвольного руху: Андрія Мельника[126], Лева Ребета[127], Миколи

---

[121] Карпатська Україна в боротьбі. – Відень, 1939.

[122] Заповіт Срібної Землі. Карпатська Україна в боротьбі за незалежність. – Львів: «Світ», 2001.

[123] Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен, 1974; Життя та смерть полковника Коновальця. – Львів, 1993.

[124] Коссак, Охримович, Тураш. – Торонто: Ліга Визволення України, 1968.

[125] Збірник на пошану генерала Романа Шухевича / [Впор. Г. Васькович]. – Мюнхен, 1990; Літопис Української Повстанської Армії. – Торонто – Львів: В-во «Літопис УПА», 2007. – Т. 45: Генерал Роман Шухевич – «Тарас Чупринка» Головний Командир УПА / [Ред. П. Й. Потічний та М. Посівнич].

[126] Мельник А. Спогади та документи / Андрій Мельник. – К.: Фундація ім. О. Ольжича, 1995.

[127] Ребет Л. Світла і тіні ОУН / Лев Ребет. – Мюнхен: «В-во Український самостійник», 1964.

Климишина[128], Романа Малащука[129], Дмитра Сусіка[130], Богдана Казанівського[131], Василя Кука[132], Зиновія Книша[133], Бориса Левицького[134], Степана Галамая[135], Степана Шухевича[136], Семена Левицького[137], Петра Башука[138], Володимира Бемка[139], Григорія Купецького[140], Адольфа Гладиловича[141], Ярослава Пришляка[142],

---

[128] Климишин М. В поході до волі / Микола Климишин. – Детройт, 1987. – Т. 1.

[129] Малащук Р. З книги мого життя. Спомини / Роман Малащук. – Торонто, 1987.

[130] Сусік Д. З любові до свого народу. Спогади / Дмитро Сусік // [Упор.: М. Посівнич, І. Васюта]. – Львів, 2006.

[131] Казанівський Б. Шляхом Легенди / Богдан Казанівський. – Лондон, 1975.

[132] Кук В. Ставка проводу ОУН 1943 – 1945 в Бишках / Василь Кук // Шагай І. Село Бишки. – Лондон, 2000. – С. 239-245.

[133] Книш З. Дрижить підземний гук. (Спогади з 1930 і 1931 рр. в Галичині) / Зиновій Книш. – Вінніпег, 1953; Його ж. Дух, що тіло рве до бою. (Юліан Головінський Крайовий Комендант УВО) / З. Книш. – Вінніпег, 1951; Його ж. Бойові дії ОУН на ЗУЗ у першому десятилітті існування / З. Книш // ОУН 1929-1954. – Париж, 1955. – С. 89-103; Його ж. Розбрат. Спогади та матеріали до розколу ОУН у 1940-1941 роках / З. Книш. – Торонто: «Срібна сурма», 1960.

[134] Левицький Б. Націоналістичний рух під час Другої світової війни / Борис Левицький // Діялог. – Торонто, 1979. – № 2. – С. 4-31.

[135] Галамай С. У боротьбі за Українську Державу. Спогади / Степан Галамай. – Львів: «Мс», 2003.

[136] Шухевич С. Моє життя. Спомини. – Лондон: УВС, 1991.

[137] Левицький С. Бойові дії ОУН у Бережанщині і на Поліссі / Семен Левицький // Макар В. Спомини та роздуми. – Торонто – Київ, 2001. – Т. 3: Бойові друзі. Книга друга. – С. 347-355; Левицький С. Моя діяльність в ОУН / Семен Левицький // Бережанська земля. Історично-мемуарний збірник. – Торонто – Нью-Йорк – Лондон – Сидней – Бережани – Козова: НТШ, Український архів, 1998. – Т. XIX. – С. 227-231.

[138] Чок-Зборовський Ю. Спогади надбужанця про Лозове Козацтво / Юрій Чок-Зборовський // Надбужанщина: Сокальщина, Белзчина, Радехівщина, Камінеччина, Холмщина і Підляшшя. Історично-мемуарний збірник. – Нью-Йорк – Париж – Сидней – Торонто, 1994. – Т. 3. – С. 51-63.

[139] Бемко В. Бережани – Бережанщина. Історично-географічний нарис / Володимир Бемко // Бережанщина у спогадах еміґрантів. – Тернопіль, 1993. – С. 3-247.

[140] Купецький Г. Там де сонце сходить. Спогади бойовика ОУН на Далекому Сході / Григорій Купецький. – Торонто, 1988. (Ще один спогад опублікувано в «Гомоні України» під псевдонімом «Борис Семенович Марків» за 31 травня і 7 червня 1958 р. Див.: Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 590).

[141] Гладилович А. Володимир Тимчій-Лопатинський. (У тридцятиліття Його загину) / Адольф Гладилович // Визвольний шлях. – Лондон, 1979. – Кн. 5. – С. 556-565.

[142] Пришляк Я. За Україну! Записки члена ЗП УГВР / Ярослав Пришляк. – Нью-Йорк – Монтреаль, 1990; Його ж. Два брати ідеалісти. Біографії, спогади, нариси, епізоди із життя і праці / Ярослав Пришляк. – Миколаїв – Монтреаль, 1999.

Осипа Тюшки[143], Ярослава Гайваса[144], Любомира Гірняка[145], Євгена Стахова[146], Івана Стебельського[147], Михайла Бажанського[148], Дмитра Куп'яка[149], Степана Росохи[150], Юліана Хименця[151], Володимира Стахова[152]. У мемуарному стилі написано і статті Юліана Вассияна[153], Миколи Капустянського[154], Осипа Бойдуника[155], Дарії Ребет[156], Юрія Бойка[157], Олега Ольжича[158].

---

[143] Обух. Дещо про організаційну діяльність Л. Ребета в 1936-39 рр. / Обух // Дем'ян Г. Генерал УПА Олекса Гасин – «Лицар». – Львів: І-т народознавства НАН України, 2003. – С. 337-348.

[144] Гайвас Я. Воля ціни не має / Ярослав Гайвас. – Торонто: «Срібна сурма», 1971; Гайвас Я. Коли кінчалась епоха / Ярослав Гайвас. – Б.м.в, 1964.

[145] Гірняк Л. На стежках історичних подій. Карпатська Україна і наступні роки. Спогади і матеріали / Любомир Гірняк. – Нью-Йорк, 1979.

[146] Стахів Є. Крізь тюрми, підпілля й кордони / Євген Стахів. – К.: «Рада», 1995; Годьмаш П. Спогади колишнього січовика // Закарпатська правда. – 24 березня, 1990. – С. 4; Рассказ Евгения Стахова об Украинской революции в Закарпатье 1939 года // Гогун А. Между Гитлером и Сталиным. Украинские повстанцы. – СПб.: Издательский Дом «Нева», 2004. – С. 343-355.

[147] Стебельський І. Шляхами молодості й боротьби. Спогади. Статті. Листування / Іван Стебельський. – К.: «Смолоскип», 1999.

[148] Бажанський М. Мемуарна мозаїка / Михайло Бажанський. – К.: «Критика», 1998; Бажанський М. Моя Карпатська Україна. Синхронізація неповторних подій / Михайло Бажанський. – Київ – Нью-Йорк: «Світовид», 1995.

[149] Куп'як Д. Спогади нерозстріляного / Дмитро Куп'як. – Торонто – Нью-Йорк, 1991.

[150] Росоха С. Спомини: Події та люди на моєму життєвому шляху / Степан Росоха / [Уклад. В. Худанич]. – Торонто – Ужгород: «Мистецька лінія», 2001.

[151] Хименець Ю. Мої спостереження із Закарпаття / Юліан Хименець. – Нью-Йорк, 1984; Хименець Ю. Тернистий шлях до України / Юліан Хименець. – Ужгород: «Гражда», 1996.

[152] Стахів В. До зовнішньої політики ОУН в роках 1931-1938 / Володимир Стахів / Архів Євгена Стахіва у м. Валдвіку, штат Нью-Йорк (США); Стахів В. П. Сім років україно-японських взаємин, 1934-41 / Володимир Стахів // До зброї. – Травень, 1955. – № 26. – С. 19-22; Стахів В.П. Почалося в Ужгороді, а закінчилося в Мармароському Сиготі. Декілька фрагментів подій з новішої історії Закарпаття з приводу 15-річчя постання держави Карпатська Україна / Володимир Стахів // Вісті. – Мюнхен, 1954. – Ч. 11-12 (49-50). – С. 7-10.

[153] Вассиян Ю. Ідеологічні основи українського націоналізму / Юліан Вассиян // ОУН 1929-1954. – Париж, 1955. – С. 69-81.

[154] Капустянський М. Військова підготовка ОУН / Микола Капустянський // ОУН 1929-1954. – Париж, 1955. – С. 115-141.

[155] Бойдуник О. На переломі. (Уривки зі спогадів) / Осип Бойдуник. – Париж, 1967; Бойдуник О. Як дійшло до створення ОУН / О. Бойдуник // Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен, 1974. – С. 359-379.

[156] Ребет Д. Націоналістична молодь і молодечий націоналізм / Дарія Ребет // Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен, 1974. – С. 482-501; Ребет Д. На перехрестях визвольних змагань / Д. Ребет / [Упор. О. Панченко]. – Гадяч, 2003.

[157] Бойко Ю. Український націоналізм на СУЗ у добі Коновальця / Юрій Бойко // Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен, 1974. – С. 577-618.

[158] Ольжич О. Вояки-будівничі / Олег Ольжич // На зов Києва: Український націоналізм в другій світовій війні. Збірник статей. – Київ, 1993. – С. 48-57; Його ж. Український націоналізм / О. Ольжич // Там само. – С. 297-305.

Із загального масиву варто виділити спомини Володимира Макара, довголітнього в'язня польських тюрем, який, перебуваючи в ув'язненні, дізнався багато цікавих фактів від своїх товаришів. Згодом, в еміграції, він невтомно збирав та записував спогади своїх соратників: Володимира Любая, Василя Турка, Петра Шудли, Андрія Вовка, Олекси Бунія, Степана Ґоляша, Григорія Мельника, Павла Музики, Миколи Мадея[159]. Подібною збіркою мемуарів, що містить елементи дослідження, є праця Володимира Мартинця, в якій описано початки становлення ОУН. Проте численні криптоніми, ініціали, змінені прізвища тощо надають їй «конспіративного» характеру[160].

Окрему групу мемуарної літератури складають спогади закарпатських політичних діячів В. Бірчака[161], В. Гренджи-Донського[162], В. Шандора[163], А. Штефана[164].

Багато важливої інформації з досліджуваної теми отримано з української націоналістичної періодики 1930-х рр.: «Бюлетеня Крайової Екзекутиви Організації Українських Націоналістів на Західно-Українських Землях», журналів «Юнак» та «Юнацтво», що переважно зберігаються в архівах як докази обвинувачення. Чимало фактів про військово-політичну і пропагандивну діяльність ОУН подано на сторінках офіційних органів – журналу «Розбудова Нації» та газети «Сурма». Серед цих матеріалів треба виокремити статті Ю. Вассияна[165], В. Мартинця[166], Макара Кушніра[167], Дмитра Андрієвського[168], Н. Н.[169], Миколи Сціборського[170], Е. Л.[171], Е. С.[172],

---

[159] Макар В. Спомини та роздуми / Володимир Макар. – Торонто – Київ, 2001. – Т. 1, 2: Бойові друзі.

[160] Мартинець В. Українське підпілля. Від УВО до ОУН: Спогади і матеріали до передісторії та історії українського організованого націоналізму / Володимир Мартинець. – Б.м.в, 1949; Мартинець В. Українська націоналістична преса / Володимир Мартинець // ОУН 1929-1954. – Париж, 1955. – С. 224-247.

[161] Бірчак В. Карпатська Україна. Спомини й переживання / В. Бірчак. – Прага: Нація в поході, 1940; Бірчак В. Карпатська Україна. Спогади й переживання / В. Бірчак // [Післямова Р. Офіцинського]. – Ужгород: Гражда, 2007.

[162] Гренджа-Донський В. Щастя і горе Карпатської України. Щоденник. Мої спогади / Василь Гренджа-Донський. – Ужгород: «Закарпаття», 2002.

[163] Шандор В. Спомини. Карпатська Україна 1938-1939 рр. / В. Шандор. – Ужгород: МПП «Гражда», 1996. – Т. 1; Шандор В. Спомини. Карпатська Україна, 1939-1945 / В. Шандор. – Ужгород, МПП «Гражда», 2000. – Т. 2.

[164] Штефан А. Августин Волошин президент Карпатської України: Спомини / Августин Штефан. – Торонто, 1977.

[165] Вассиян Ю. До головних засад націоналізму / Юліан Вассиян // Розбудова Нації. – Прага, 1928. – № 2. – С. 33-42; Його ж. Ідеологічні основи українського націоналізму / Юліан Вассиян // Розбудова Нації. – Прага, 1929. – № 15-16. – С. 65-77.

[166] Мартинець В. Ми й українські політичні партії / Володимир Мартинець // Розбудова Нації. – Прага, 1928. – № 6. – С. 235-241; Його ж. Наша тактика / Володимир Мартинець // Розбудова Нації. – Прага, 1930. – № 25-26. – С. 1-10.

Інж. Д.[173], Ріка Ярого[174], Олеся Бабія[175], А. Фовицького[176], пор. М.[177], редакційної колегії газети «Сурма»: «Пропаганда» (січень 1928, № 6), «Терор, як засіб самооборони» (січень 1929, № 16), «Терор, як засіб агітації» (лютий-березень 1929, № 2-3), «Українське село під час повстання» (січень-лютий, 1933, № 63-64). Усі названі статті мали військово-політичний та пропагандивний характер і служили орієнтирами для організаційної діяльності ОУН. Вони містять важливий джерельний матеріал, оскільки більшість авторів були референтами пропаганди, ідеології, організаційної референтури при ПУН та в КЕ ОУН на Західних Українських Землях (ЗУЗ).

Згадані й прокоментовані матеріали засвідчують, що джерельна база дослідження є доволі великою й маловивченою в сучасній українській історіографії.

---

[167] Богуш В. Ліґа визволення народів Східньої Европи, Кавказу та Закаспію / В. Богуш // Розбудова Нації. – Прага, 1929. – Ч. 12. – С. 392-396; Дніпрянський Б. Проблєма української великодержавности й будуччина Східньої Европи / Б. Дніпрянський // Там само, 1930. – Ч. 1-2. – С. 12-18; Дуб Я. Зовнішньо-політичне ставлення української справи / Я. Дуб // Там само, 1933. – Ч. 5-6. – С. 109-114; Дніпрянський Б. Московський імперіялізм та український націоналізм / Б. Дніпрянський // Там само, 1934. – Ч. 7-8. – С. 172-177.

[168] Андрієвський Д. Політика націоналізму / Дмитро Андрієвський // Розбудова Нації. – Прага, 1930. – № 31-32. – С. 157-164; Його ж. Українська пропаганда за кордоном / Дмитро Андрієвський // Розбудова Нації. – Прага, 1931. – № 36-38. – С. 1-9.

[169] Н. Н. До генези й ролі наших акції / Н. Н. // Розбудова Нації. – Прага, 1934. – № 76-77. – С. 116-118.

[170] Сціборський М. Передпосилка національної революції / Микола Сціборський // Розбудова Нації. – Прага, 1932. – № 54-55. – С. 161-169.

[171] Е. Л. Революційна тактика українського націоналізму / Е. Л. // Розбудова Нації. – Прага, 1932. – № 56-57. – С. 225-230.

[172] Е. С. Український націоналізм і органічна праця / Е. С. // Розбудова Нації. – Прага, 1932. – № 58-59. – С. 283-291.

[173] Інж. Д. Двоподіл таборів у внутрішньо-українськім житті / Інж. Д. // Розбудова Нації. – Прага, 1934. – № 76-77. – С. 113-116.

[174] Ярий Р. Військове виховання молоді / Ріко Ярий // Національна думка. – Прага, 1927. – № 11-12; Ярий Р. Військове самовиховання / Ріко Ярий. – Прага: Наклад ГУНМ, 1927.

[175] Бабій О. Революція чи контреволюція / Олесь Бабій // Розбудова Нації. – Прага, 1928. – Ч. 3. – С. 77-84.

[176] Фовицький А. До питання військового вишколу / Андрій Фовицький // Розбудова нації. – Прага, 1928. – № 12. – С. 436-437.

[177] Пор. М. Війна будучності // Сурма. – 1927. – Ч. 4. – С. 3-6.

Ніхто нам не збудує держави, коли ми самі її не збудуємо, і ніхто з нас не зробить нації, коли ми самі нацією не схочем бути.

В'ячеслав ЛИПИНСЬКИЙ

РОЗДІЛ ДРУГИЙ

ФОРМУВАННЯ ВОЄННОЇ ДОКТРИНИ ОУН

2.1. Напрями воєнно-політичної діяльності

Поразка національно-визвольних змагань 1917–1920 рр. призвела до окупації України сусідніми державами – більшовицькою Росією (центрально-східна і південна частини), Польщею (Галичина і Волинь) і Румунією (Буковина і частина Бессарабії). Виняток становить Закарпаття, яке перейшло до Чехо-Словаччини внаслідок переговорів з представниками місцевих еліт та діаспори у США. Версальсько-Вашинґтонська система мирних договорів на деякий час послабила національну проблематику в Центрально-Східній та Південній Європі, проте вона залишила дуже багато нерозв'язаних питань, що зумовило появу реваншистських настроїв. Одним з основних її принципів було право націй на самовизначення, але принцип цей діяв вибірково. Згідно з рішенням Ради послів Великобританії, Франції, Італії і Японії від 14 березня 1923 р. Галичину було передано під юрисдикцію Польщі за умови надання широкої автономії, політичної, релігійної та особистої свободи її населенню. Проте цієї умов виконано не було. Так само не виконували взятих на себе зобов'язань Румунія (Сан-Жерменський договір від 10 вересня 1919 р.; т. зв. Басарабський протокол від 28 жовтня 1920 р.) та Чехо-Словачина (Сан-Жерменський договір від 10 вересня 1919 р.; Тріанонський договір від 4 червня 1920 р.). Нові держави не зважали на права

та прагнення українців і натомість вели тотальну асиміляційну політику[178]. Тому поява українських націоналістичних організацій у міжвоєнний період, і насамперед – ОУН як сили, спроможної чинити дієвий опір новій окупації, – була історично закономірною.

У середині 1920-х рр. Українська Військова Організація (УВО) являла собою воєнізовану структуру під номінальним керівництвом екзильного уряду ЗУНР на чолі з Євгеном Петрушевичем та Державним центром УНР, формально залишаючись аполітичною. Одним з основних її завдань було зберегти військові кадри для подальших визвольних змагань. Проте масовий вступ до УВО молоді, що не брала участі у воєнних діях, та перехід еміграційних урядів на радянофільські та пропольські позиції підштовхували суто військову організацію до ширших, власне політичних форм діяльності.

Тим часом багато молодіжних націоналістичних організацій виникало в Західній Україні (Група української державницької молоді, Організація вищих класів українських гімназій, Союз української національної молоді) та в середовищі української військово-політичної еміграції (Група української націоналістичної молоді, Союз української незалежної молоді, Леґія українських націоналістів). Розростання націоналістичного руху спонукало ці структури до об'єднання[179].

Для вироблення спільних позицій щодо різноманітних питань ідеології, теорії націоналізму, соціальної і воєнно-політичної платформи майбутньої організації було скликано І Конференцію українських націоналістів, яка відбулася в Берліні 3–7 листопада 1927 р. У ній взяли участь полк. Євген Коновалець (комендант УВО), Степан Нижанківський і Юліян Вассиян (Група української національної молоді з Праги), Микола Сціборський і Петро Кожевників (Леґія українських націоналістів), Омелян Сеник і Сидір Чучман (представники УВО в Берліні), Петро Сайкевич і Любомир Макарушка (делегати Крайової команди УВО), Осип Боднарович, Богдан Кравців і Степан Охримович (делегати Союзу української націоналістичної молоді), Володимир Мартинець (представник УВО і Групи української національної молоді з Берліна), а також Дмитро Андрієвський (Брюссель) і Зенон Пеленський (Берлін) як

---

[178] Історія Центрально-Східної Європи. Посібник для студентів історичних і гуманітарних факультетів університетів / [За ред. Л. Зашкільняка]. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – С. 388 –392, 409, 418, 430; Грицак Я. Нарис історії України… – С. 187-192.

[179] Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 56-68.

представники часопису «Національна Думка». Конференція обрала Провід Українських Націоналістів у складі Є. Коновальця (голова), М. Сціборського (керівник політичної референтури), В. Мартинця (керівник секретаріату і пресового та пропагандистського відділу) і Д. Андрієвського (керівник ідеологічно-статутарної референтури). У зв'язку з існуванням різних поглядів на форму майбутньої організації було ухвалено доручити вирішення цієї справи Конгресові Українських Націоналістів[180].

Для остаточного розв'язання проблемних вузлів 8–9 квітня 1928 р. в Празі було скликано II Конференцію українських націоналістів. Її учасники ухвалили рішення про те, що ПУН і всі націоналістичні організації відмежовуються від легальних політичних партій та забороняють своїм членам до них належати. Таким чином викристалізувалось ідеологічно-політичне підґрунтя, на якому мала будуватися діяльність майбутньої Організації[181].

Коновалець Євген – «Віра», «Дід», «Дідько» (14.VI.1891, с. Зашків, Жовківський р-н, Львівська обл. – 23.V.1938, Роттердам, Голландія). Зак. Укр. академічну гім., навч. на юридичному ф-ті Львівського та Віденського у-тів. Член Студентського союзу, тов. «Січ», УНДП. У 1915 в боях на г. Маківці потрапив у російський полон, перебував у таборі для військовополонених біля Царицина. У 1917 в Києві сформував корпус СС; полк. Армії УНР. У серпні 1920 скликав у Празі з'їзд укр. старшин, на якому створено УВО, обраний її Командантом. У 1923 внаслідок конфлікту з Петрушевичем відмовився від кер., проте в 1924, після трагедії з О. Басараб, повернувся в Укр. на заклик членів УВО. Розірвав стосунки з урядом ЗУНР та усунув з УВО «совєтофілів» на чолі з О. Думіним. У 1929 на I КУН обраний Головою. Від 1926 жив у Берліні, 1930 з сім'єю оселився в Женеві; прийняв литовське громадянство. У 1936 через інтриги радянської влади був змушений перебратися в Рим. Його активна діяльність щодо розбудови ОУН, намагання підняти укр. проблему в Лізі Націй, спроби створити підпілля в УРСР викликали занепокоєння в Москві. Заг. в результаті підступного замаху агента НКВД. Похов. у Роттердамі на кладовищі Кросвік.

[180] Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 76-78.
[181] Там само. – С. 86-87.

Леґія Українських Націоналістів. Сидять зліва: 1. М. Сціборський, 2. М. Тобілевич, 3. Т. Пасічник-Тарнавський, 4. Л. Костарів, 5. М. Загривний. Стоять зліва: 6. Юрій Руденко, 7. Юрій Артюшенко, 8. Д. Пасічник, 9. Р. Минів, 10. Д. Демчук, 11. О. Чехівський, 12. К. Дударів, 13. Я. Герасимович

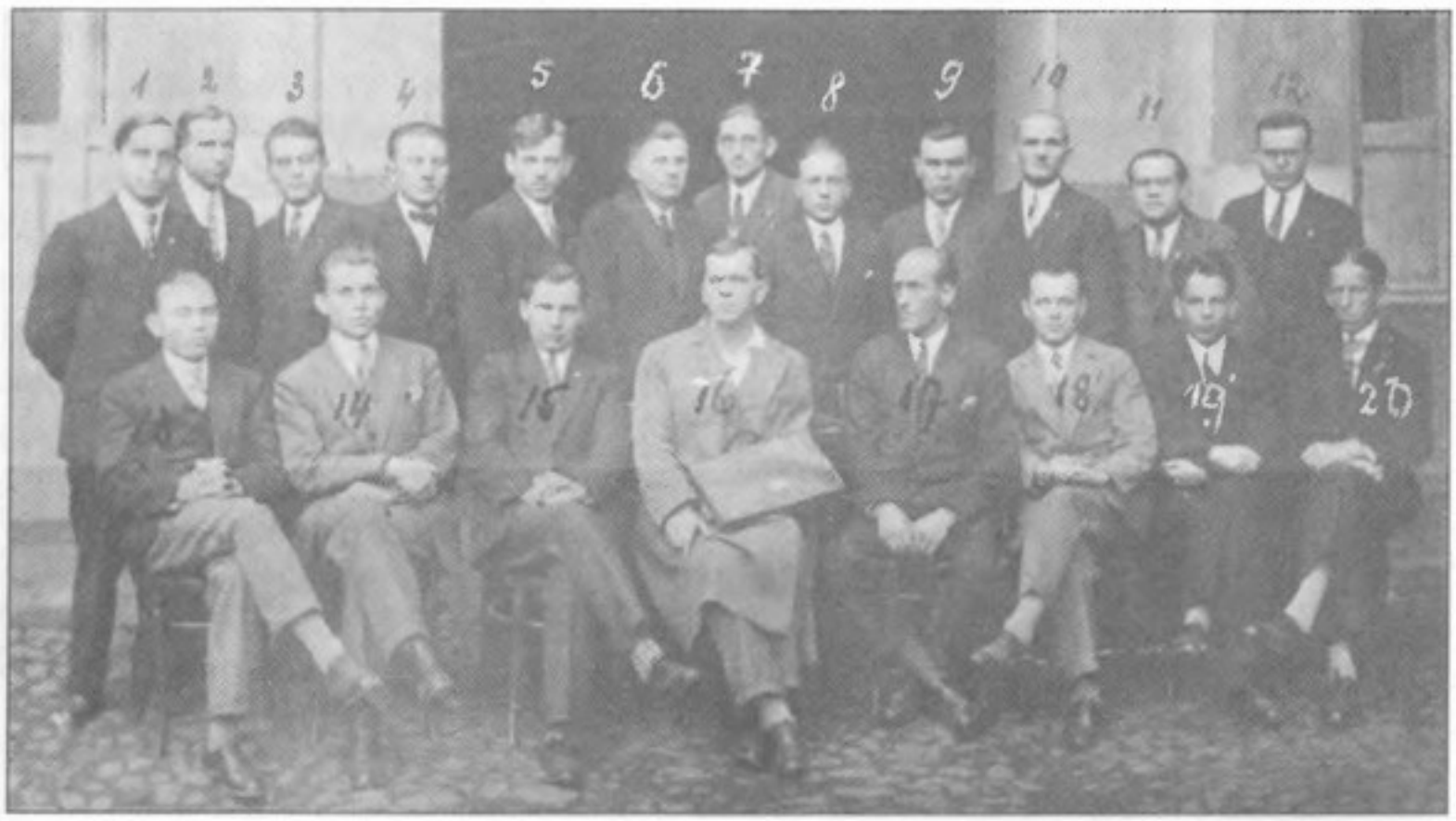

З'їзд представників українських націоналістичних організацій у Празі (1929 р.). Під номерами: 2. Дренькало Василь; 3. Андрейків; 5. Охримович Степан; 8. Вигнанський Петро; 17. Бойків Олекса. Інші особи автором не встановлено

Однак на цих конференціях не було розглянуто мілітарних планів діяльності.

Під час дискусій та нарад стосовно створення ОУН у 1927–1929 рр. Є. Коновалець доводив, що потрібно запровадити обов'язковий загальний військовий вишкіл в Організації. На його думку, діяти слід було в двох напрямах: налагодити широку пропаганду військового навчання серед молоді та створити відповідний центр, до складу якого ввійшли б відомі українські офіцери й генерали. Було визначено такі завдання центру:

1) опрацювання планів військових вишколів для молодих старшин, зокрема для старшин генеральної булави;
2) вироблення загальних планів вишколів;
3) підготовка відповідної спеціалізованої літератури (видання вже готових праць, переклад з інших мов, заохочення українських фахівців до роботи над підручниками);
4) розробка теоретичних питань організації майбутньої української армії;
5) заохочення молоді до професійного мілітарного навчання[182].

Для вироблення воєнної доктрини ОУН Є. Коновалець ініціював загальноорганізаційну дискусію, головні напрями якої можна простежити за публікаціями чільних представників націоналістичного руху. Ця проблематика обговорювалась у 1927–1929 рр. на сторінках берлінського «Військового вісника» (орган Союзу українських старшин та Стрілецької громади) – в статтях М. Омеляновича-Павленка «Матеріали до військового діла» (1928. – Ч. 2–4; 1929. – Ч. 5), Є. Коновальця «Військовий вишкіл» (1928. – Ч. 4), В. В. «Радіо-зброя» (1929. – Ч. 5). Висловлені в них думки зводилися до двох концепцій: «легіонової» (українську армію слід формувати як регулярну в еміграції) і «крайової» (національну армію необхідно творити на західноукраїнських землях, спираючись на власні сили). Втім, не можна однозначно сказати, хто з авторів яку концепцію представляв, оскільки кожен із них розглядав можливості поєднання обох принципів розбудови війська.

Проблеми військової підготовки націоналістів одним із перших торкнувся військовий референт УВО Ріко Ярий, який схилявся до втілення «легіонової» концепції, але з активним залученням членів Організації із західноукраїнських земель. У статті «Вій-

---

[182] ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 309. – Оп. 1. – Спр. 2287. – С. 45-46.

[183] Ярий Р. Військове виховання молоді / Ріко Ярий // Національна думка. – Прага, 1927. – № 11-12. – С. 16.

ському виховання молоді» він проаналізував загальні підходи до військової підготовки та її стан у провідних державах світу, звернувши особливу увагу на окупантів України. Його висновок був такий: *«Наша мета – це створення нового типу українця: тілесно дужого, духово на висоті завдання, самосвідомого українського націоналіста, що не дозволить, щоби йому "дарували" його батьківщину шляхом політичної акції якогось там "приятеля" чи ворога, без особливого його напруження, але який схоче вибороти нашу батьківщину в її найширших етнічних межах»*[183].

Ярий Ріхард – «Карпат», «Річенька» (14.IV.1898, м. Ряшів, тепер Польща – 20.V.1969, Відень, Австрія). Зак. військову акад. у Відні. Сотник УГА та Армії УНР, член УВО, ОУН. У 1920 перебував в Ужгороді в таборі для інтернованих. З 1927 в редкол. місячника «Сурма» (відповідав за військову тематику). На II Конф. укр. нац. (3-9.IV.1928, Прага) представляв НК УВО. Під час I КУН брав участь у роботі військової комісії та виступив із доповіддю «Закарпаття». Кооптований до складу ПУН як зв'язковий до ГК УВО. Представник ОУН у Німеччині, голова Союзу укр. старшин. З Я. Барановським та О. Сеником входив у «Вужчий Провід». Підтримав С. Бандеру та очолював ОУН(р) у Відні. У квітні 1941 орг. батальйон «Ролянд»; полк.; посол від УДП в Японії. У 1942 жив у Бессарабії. Напр. 1943 заарештований ґестапо, ув'язнений у концтаборі. Після звільнення відійшов від діяльності в ОУН. Проживав у віллі Ґлоґніц біля Відня. Похов. на цвинтарі в Приґліці.

Ріко Ярий наголошував, що втілюючи «легіонову» концепцію, до військового вишколу членів Організації необхідно залучати колишніх українських офіцерів та іноземних інструкторів. Основою майбутнього війська мали стати добре навчені провідники, без яких ідея незалежної держави приречена на поразку. Автор виступив за проведення військової підготовки в Україні на базі армій окупантів, а також фізичної підготовки в різних спортивних товариствах. Лише маючи достатньо вишколених кадрів, можна було, на його думку, творити ядро майбутньої армії. Українська еміграція, передусім в Америці, також мала взятися за створення військових баз для навчання членів Організації. Р. Ярий рекомендував молоді активно займатися спортом, наближаючи ці заняття до військової підготовки: органі-

[184] Ярий Р. Військове самовиховання / Ріко Ярий. – Прага: Наклад ГУНМ, 1927. – С. 3-6.

зовувати літньо-зимові табори та походи, опановувати кінну їзду, практикуватися в легкій атлетиці, водних та бойових видах спорту. Членів майбутньої Організації автор брошури поділив на три групи за рівнем військового вишколу: 1) старшини, які воювали на фронтах Першої світової війни та потребують сучасної перепідготовки; 2) молодь, якій необхідно надати початкові знання; 3) професійні офіцери і вояки, котрі служать у регулярних арміях інших країн[184].

Невідомий автор (імовірно Омелян Сеник) у статті «Леґіони» зазначав, що еміграція, яка підтримує національний рух, обмежуючись пропагуванням його на міжнародній арені, під час війни має взяти активну участь у збройній боротьбі – створюючи військові відділи в місцях свого проживання. На історичних прикладах він доводив доконечність упровадження «легіонової» концепції. Не заперечуючи необхідності організовувати в Україні саботажні й партизанські відділи, він надавав перевагу створенню військових частин на території іноземних держав, прихильних до українських визвольних змагань. Серед еміграційної молоді, передусім за океаном, слід культивувати бажання опановувати військові професії та створювати військові організації, які згодом стали б основою легіонів. Автор доводив, що набагато легше організувати вишкіл легіонів в еміграції, ніж проводити такі заходи в Україні в умовах підпілля. У висновках він наголосив, що найважливішим призначенням легіонів є саме їхнє існування, яке підбадьорює та підносить дух на батьківщині, де на початках війни часто неможливо організувати військові відділи. Існування такої військової сили в еміграції й мало би стати найпереконливішим доказом державницьких прагнень поневоленого українського народу для провідних держав світу[185].

Натомість ген. Михайло Омелянович-Павленко, аналізуючи «легіонову» концепцію, наполягав на тому, що підготовку та військові вишколи треба проводити з огляду на майбутні потреби регулярної армії в Українській Державі[186].

Своєю чергою пор. М. зазначав, що майбутня війна буде не затяжною, а блискавичною, тож українські націоналісти мають виробити свою військову концепцію, відповідно до сучасних вимог часу. На його думку, пропаганда (антипропаганда) та підтримання (ламання) бойового духу армії, народу стануть основними засобами майбутньої війни[187].

---

[185] Леґіони // Сурма. – 1928. – Ч. 14. – С. 2-3.

[186] Ґен. Омелянович-Павленко. Думки про еволюцію старшинського вишколу // Національна Думка. – Прага, 1927. – Ч. X. – С. 23-27.

[187] Пор. М. Війна будучності // Сурма. – 1927. – Ч. 4. – С. 3-6.

Прихильниками «крайової» концепції можна вважати тих авторів, які висловлювали думку про опертя насамперед на власні сили – народу, Організації. Щоправда на початковому етапі творення ОУН неможливо чітко виокремити її представників ні з архівних документів, ні зі спогадів.

Бабій Олександр – «Глум», «Чмелик» (17.III.1897, с. Середнє, Калуський р-н, Івано-Франківська обл. – 2.III.1975, м. Чікаґо, США). Середню освіту здобув у Львові. Вояк Січових стрільців; ред. часопису «Стрілецька Думка»; в УГА (1919-20). У 1920-х в УВО. Член редкол. органу ГУНМ «Національна Думка» (від 1925), головний ред. (1926-28). На I КУН представляв ГУНМ, голова культурно-освітньої комісії, член ідеологічної комісії, виголосив реферат «Література і мистецтво». Захистив докторську дисертацію з літературознавства в УПІ ім. М. Драгоманова в Празі (1929). Автор гімну ОУН «Зродились ми великої години». Засуджений на «Процесі конгресівців» 5-9.IX.1932 у Львові на 4 роки ув'язнення. Вчитель літератури в укр. гім. в Холмі (1939-41). Автор близько 20 збірок поезій, новел та статей. Емігрував у США.

Олесь Бабій у статі «Революція чи контрреволюція», аналізуючи формування позиції українського націоналістичного руху на тлі міжнародного становища, засуджував орієнтацію на інші держави та закликав створювати для визвольного руху власну базу. За його словами, бути революціонером – це, насамперед, знищувати психологію раба супроти національно-ворожих держав та соціально-партійних доктрин, удосконалювати самого себе та гармонізувати слово з ділом[188]. Водночас О. Бабій категорично заперечував нацистську ідеологію, вважаючи, що *«"державницькі" крикуни, що хочуть ідеал нації ставити на гаслах Штірнера-Ніцше, – це злі пророки. Не можна будувати Україну на насильстві й погорді [супроти] найчисельнішого українського елементу»*[189].

Член УВО Андрій Фовицький вказував, що нова Організація повинна буде зосередитися в Західній Україні передусім на виховній та організаторській роботі з молоддю й цілеспрямованому

---

[188] Бабій О. Революція чи контреволюція / Олесь Бабій // Розбудова Нації. – Прага, 1928. – Ч. 3. – С. 77-84.

[189] Там само. – С. 79.

військовому вишколі рядових борців і провідників визвольного руху[190].

У статі «Боротьба без зброї» невстановлений автор закликав спершу вселити в український народ віру в остаточну перемогу. Він визначив основні засади боротьби без зброї – не тільки для революціонера-бойовика, але й для цілого суспільства: 1) не робити нічого такого, що могло би принести яку-небудь користь ворогові; 2) завжди і на кожному кроці робити все те, що завдасть ворогові шкоди; 3) зміцнювати свої духовні й фізичні сили. У висновках він зазначає, що побутовий саботаж окупаційної влади у діях кожного українця має привести до більших успіхів, ніж бойові акції[191].

Мартинець Володимир – «Волянський», «Сокирка», «Трубкович», «Туратті» (15.VII.1899, Львів – 27.XI.1960, Вінніпеґ, Канада). Зак. Академічну гім. у Львові. Навч. у Львівському таємному у-ті (1920-23, право), Вищій торговельній школі у Празі (1923-26, економіка), Берлінському у-ті (1927-29, політологія і журналістика), Сорбонні (1934-36, філософія). Вояк корпусу СС (1917-20). Перебував у таборах для інтернованих у Каліші, Щипйорно (Польща). З 1920 – економічний реф. Укр. крайової студентської ради у Львові. Один з орг. Таємного укр. у-ту у Львові. Член кураторії укр. вищих шкіл (1921-25); ГУНМ (1925); віце-президент ЦЕСУС (1926-27). Реф. пропаганди НК УВО (1927-33). Учасник I, II Конф. укр. нац. (1927; 1928). В ПУН – кер. секретаріату та реф. преси й пропаганди. На I КУН – головний секретар Президії, член соціально-економічної комісії, виголосив доповідь «Соціальна політика». Обраний реф. пропаганди ПУН (до 1954). Прокурор ОУН (1929-41). Проживав у Франції (1934-40). Провідник ОУН(м) на ЗУЗ (1941-42). У січні 1944 ув'язнений ґестапо у львівській тюрмі на вул. Лонцького, в концтаборі в Бретці (до 21.X.1944). У 1949 р. емігрував з Німеччини до Канади. Редагував часописи: «Наш шлях» (1922-23, Львів), «Національна думка» (1926-27, Прага), «Розбудова Нації» (1929-34, Прага), «Сурма» (1927-33), «Укр. слово» (1934-40, Париж). Очолював Спілку укр. журналістів (1941-44). Автор 18 книг, понад 4 тис. статей.

З метою пропагувати свої воєнно-політичні ідей та завдання 1927 р. УВО почала видавати газету-місячник «Сурма» тиражем

---

[190] Фовицький А. До питання військового вишколу / Андрій Фовицький // Розбудова нації. – Прага, 1928. – № 12. – С. 436-437.

[191] Боротьба без зброї // Сурма. – 1927. – Ч. 2. – С. 2.

8–10 тис. примірників, який був призначений, передусім, для Західної України. До редакційної колегії часопису входили Володимир Мартинець, Євген Коновалець, Ріко Ярий, Омелян Сеник, Сидір Чучман. Як редактор, В. Мартинець дописував до кожного числа газети статті на актуальні теми, на теми вишколів і конспірації, вів хроніку підпілля та різне. Ідеологічно-програмні теми висвітлював Є. Коновалець, військові – Р. Ярий (вишколи, ведення воєнних дій у місті, діяльність розвідки, військовий потенціал та стан армій держав світу), політичні – С. Чучман, про революційно-визвольну боротьбу інших народів писав О. Сеник. Також військову тематику розробляли В. Мартинець, Є. Коновалець, О. Сеник, С. Чучман. Перший рік «Сурму» видавали в Німеччині, згодом – у Чехо-Словаччині і Литві. Технічною частиною видавничого процесу та розповсюдженням перших чотирьох чисел місячника займався О. Сеник, наступних – Іван Рев'юк – «Бартович». Основним завданням газети була військова підготовка кожного члена Організації, який, володіючи знаннями, почерпнутими з публікацій, зумів би в потрібний момент організувати й очолити повстанський загін чи фронтовий відділ[192].

Чучман Сидір – «Степняк» (1.VI.1889, Буськ, Львівська обл. – 18.VII.1942, Львів). Навч. в Академічній гім. та на ф-ті права Львівського у-ту. Однокласник Є. Коновальця. Під час Першої світової війни під Перемишлем потрапив у російський полон. Разом із Коновальцем орг. корпус СС у Києві. У листопаді 1918 р. перебував у Львові у штабі Д. Вітовського. Після війни – правник. Один із орг. ОУН та член ПУН. Представляв ОУН у країнах Прибалтики та Скандинавії. Після розколу ОУН на боці А. Мельника; фінансовий реф. ПУН. Похов. на Личаківському цвинтарі.

Загалом, більшість учасників дискусії довкола воєнної доктрини схилялася до позиції Р. Ярого в чиєму баченні домінувала «легіонова» концепція з урахуванням крайових вимог і особли-

[192] Мартинець В. Українська націоналістична преса… – С. 236; Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 34; Боєвик і творення фронту // Сурма. – 1930. – Ч. 28-29. – С. 2-3; ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 1. – Спр. 351. – Арк. 331; Кучерук О. Рико Ярий – загадка ОУН… – С. 60-61.

востей. Однак не маючи міцної опори й підтримки закордоном, неможливо було створити та утримувати регулярні військові відділи. Тим часом у Західній Україні не було сформовано організаційних структур, які б могли втілити ідею створення українських збройних формувань[193].

На І Конгресі Українських Націоналістів, що відбувся 28 січня – 3 лютого 1929 р. у Відні, було окреслено основні риси політичної і воєнної доктрини ОУН. На ньому було виголошено 39 рефератів, з яких більшість не збереглися або дійшли до нас у вигляді тез. Дев'ять із них розкривали подальші плани військово-політичної діяльності, зокрема, «Військова справа» Є. Коновальця, «Військова політика України» і «Справа інтервенції» М. Капустянського, «Проблема морської оборони України» Леоніда Костаріва, «До морської політики України» Я. Герасимовича, «Політичне становище в Західній Україні» С. Чучмана, «Закарпаття» Р. Ярого, «Політичне становище на Буковині» та «Політичне становище в Басарабії» Ю. Руденка, «Міжнародня політика України» З. Пеленського[194].

Сціборський Микола – «Житомирський», «Орґанський» (28.IV.1897, Житомир – 30.VIII.1941, Житомир). У 1917-20 – воював в Армії УНР; полк. З 1920 перебував у польських таборах для інтернованих. У 1922 емігрував до Чехо-Словаччини. У 1929 зак. Укр. господарську акад. (інженер-економіст). У 1925 як кер. Укр. нац. об'єднання ініціював установчі збори ЛУН, обраний головою. У 1926-27 входив до складу редкол. друкованого органу ЛУН «Державна нація». Учасник І та ІІ Конф. укр. нац. (1927; 1928), політичний реф. ПУН. На І КУН – Голова Президії, виголосив реферати «Аграрна політика» та «Торгівельна політика». Обраний орг. реф. ПУН. На поч. 1930-х жив у Парижі, пізніше – у Відні та Кракові. З поч. німецько-радянської війни разом з О. Сеником кер. групами ОУН(м) на Сході Укр., які мали проголосити незалежність у Києві. Обоє були вбиті агентом НКВД в Житомирі. Автор праць «ОУН і селянство» (1933), «Робітництво і ОУН», «Націократія» (1935).

Базові положення воєнної доктрини ОУН були сформульовані на засіданнях військової комісії в складі ген. М. Капустянського,

[193] Кучерук О. Рико Ярий – загадка ОУН… – С. 168-169.
[194] Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 90-91.

полк. Є. Коновальця (голова), полк. Кіндрата Плохого, полк. М. Сціборського, полк. Л. Костаріва, сот. Р. Ярого, сот. Теофіла Пасічника-Тарнавського, чет. В. Згорлякевича і хор. Я. Герасимовича (секретар). Безпосереднім завданням комісії було напрацювати тези, що мали ввійти згодом у загальну політичну платформу ОУН, та з'ясувати питання щодо подальшої військової діяльності[195]. Під час засідання військової комісії Є. Коновалець акцентував увагу на вишколах, виданні військового журналу та веденні пропаганди в пресі, вказував на потребу взяти під контроль молодіжні організації в Західній Україні та об'єднати військові організації за кордоном. Особливе місце у військово-політичній діяльності він визнав за Америкою, звідки мала надходити фінансова допомога[196].

У своїх виступах і доповідях ген. М. Капустянський зазначав, що без збройної сили, яка спирається на мілітаризований народ, не можна визволити батьківщину: «Лиш меч, а не слово здобудуть нації права»[197]. В іншому рефераті він проаналізував історію збройних змагань українського народу та зробив такий висновок: *«Укр[аїнська] армія мусить бути, яка є в цілім світі. Повстанче військо не виповнить того завдання. Армія не клясова, а всеукраїнська, час служби не менше 2 років. Спортові і молоді орґанізації [мають] мілітаризувати весь нарід»*[198].

У виступі полк. Плохого йшлося про козацтво як військовий стан. У майбутній державі він пропонував комплектувати козацький стан коштом держави та за територіальним принципом. Обов'язково до складу армії мали ввійти окремі козацькі частини з уніформою і озброєнням, що відповідало б сучасним вимогам, але й враховувало традиційні атрибути. Полковник зазначав, що найкращий спосіб використання козацтва в армії – як кінноти. Наприкінці ж виступу він наголосив на стратегічному значенні Кубані, яка, ввійшовши до складу Української Держави, по-перше, дала б змогу запанувати над Доном та вийти до Каспійського моря, а по-друге – контролювати Крим. На його думку, соборницькі погляди козаків повністю збігалися з думками і прагненнями націоналістів[199].

---

[195] Конгрес Українських Націоналістів 1929 рік. Документи і матеріали… – С. 153.

[196] Там само. – С. 154.

[197] Там само. – С. 77.

[198] Там само. – С. 104-109.

[199] Там само. – С. 157.

Учасники Конгресу Українських Націоналістів. Сидять зліва направо: Юліян Вассиян (заступник голови Президії, голова ідеологічної комісії), Дмитро Андрієвський, Микола Капустянський (заступник голови Президії), Євген Коновалець (голова військової комісії), Микола Сціборський (голова Президії), Яків Моралевич (голова соціально-економічної комісії), Володимир Мартинець (головний секретар Президії), Микола Вікул. Стоять зліва направо (1 ряд): Іван Малько, Осип Бойдуник, Максим Загривний, Євген Зиблікевич, Петро Кожевників, Дмитро Демчук (голова політичної комісії), Леонід Костарів (голова організаційної комісії), Олесь Бабій (голова культурно-освітньої комісії), Ріко Ярий, Михайло Антоненко, Зенон Пеленський. Стоять зліва направо (2 ряд): Юрко Руденко (секретар Президії), Ярослав Барановський, Степан Охримович, Степан Ленкавський, Андрій Федина, Ярослав Герасимович (секретар Президії), Теофіл Пасічник-Тарнавський, Олександр Згорлякевич

Костарів Леонід – «Меленець» (6.II.1888, Санкт-Петербург, Росія – 27.VI.1973, Прага, Чехія). Навч. на економічному ф-ті політехнічного ін-ту (до 1912). Служив у російському флоті. З 1919 в Армії УНР; інтернований в Польщі. Зак. у 1928 економічний відділ УГА в Подєбрадах (інженер-економіст). Політичний референт ЦК ЛУН (1928), учасник II Конф. укр. нац. у Празі (1928). Учасник I КУН, голова орг. комісії, виголосив реферати «Промислова політика Укр.», «Проблема морської оборони Укр.», «Національна революція на Західних Землях Укр.», «Уваги до статуту ОУН»; обраний членом ПУН. Надзвичайним Судом ОУН 1933 виключений з орг. за співпрацю зі спецслужбами СРСР. Згодом став агентом НКВД у Празі, поборював центр ЗЧ ОУН в Мюнхені.

Інженер Леонід Костарів (колишній капітан-лейтенант українського флоту) в рефераті «Проблеми морської оборони України» зазначив, що велика берегова лінія чорноморського узбережжя України (зокрема при включенні Криму до її складу), її конфігурація, розміщення у прибережній зоні великих адміністративних, промислових та торговельних центрів вимагають уважного ставлення до оборони берегових кордонів з моря та організації військового флоту. Доповідач проаналізував історію флоту, сучасне становище провідних морських держав та їхнє озброєння, виклав потенційні завдання українського чорноморського флоту за незалежної держави, описав імовірний хід війни з можливими суперниками. Передумовою популяризації національної морської ідеї, особливо серед молоді Л. Костарів назвав розвиток усіх видів морського і водного спорту, морського скаутизму, наукових, агітаційних і професійних організацій.

Наприкінці реферату автор зробив такі висновки:

1. Оборона чорноморського узбережжя, у зв'язку зі сприятливими міжнародними обставинами і ослабленням військово-морського потенціалу сусідів – можливих ворогів України, – не вимагає стільки уваги, як сухопутна оборона, і може попервах обмежитися флотом, що залишиться від СРСР.
2. У подальшій розбудові флоту і розробці стратегічного плану морської оборони слід узяти до увагу новинки морської техніки.
3. Для оборони узбережжя потрібно на базі мінної оборони, берегових батерій, фортець і авіації створити додаткові

збройні сили, що разом із військовим флотом підпорядковуватимуться єдиному командуванню.

4. Обороні узбережжя можуть сприяти дипломатичні заходи (союзи з Туреччиною, Болгарією тощо).
5. Українська держава мусить вжити всіх заходів для створення власного торговельного флоту і мати план його використання під час війни.
6. Потрібно створити окремий «морський стан», що за певні привілеї буде служити джерелом поповнення кадрів військово-торговельного флоту та інституцій, пов'язаних із морською обороною.
7. Необхідно сформувати «українську морську ідею» – через зацікавлення цілої нації морською справою. Для цього слід заснувати «морські організації», що, звісно, потребуватимуть державної підтримки.
8. Морську освіту слід організовувати раціонально, використовуючи досвід інших держав. Вона має забезпечити військовий флот освіченим і кваліфікованим командним складом.[200]

В ході обміну думками військова комісія ухвалила резолюцію:

«1. Лише озброєна сила, яка б спиралася на змілітаризований нарід, готовий уперто та завзято боротися за свої національні змагання, може успішно допомогти Україні звільнитися, впорядкувати та захистити свою Незалежну Соборну Державу.

2. Зусилля озброєної сили мусять бути зв'язані з зовнішною політикою, яка в свою чергу різними заходами та найбільшим напруженням повинна улегчити та уможливити стратеґії в здійсненню її завдань.

3. Шляхи до розбудови озброєної сили і належної орґанізації нашої революційно-національної боротьби є слідуючі:

а) Узгляднюючи сучасну ситуацію, коли усі українські краї є окуповані ворогами, і тому у нас бракує можливости для орґанізації нашої армії, ми повинні використати усіма можливими заходами наші військові і народні маси для їх підготовки до активної боротьби.

б) Узгляднюючи наявність значного старшинського і підстаршинського кадру та молодь на еміґрації, треба всебічно підготовити їх на ролю орґанізаторів і провідників цієї боротьби.

в) Зокрема наша еміґрація в Америці мусить зорґанізувати та військово вишколити свій людський матеріял та допомогти нам в нашій діяльности політично і матеріяльно.

---

[200] Конгрес Українських Націоналістів 1929 рік… – С. 200-230.

4. Комісія уважає конче потрібним зараз же приступити до здійснення висчезазначених завдань, орґанізувавши певний центральний військовий осередок, який мусить підготовити плян своєї праці.

Щодо майбутнього, Комісія уважає потрібним завчасно усвідомити наше громадянство, на яких головних прінціпах мусить бути збудована армія і фльота в нашій державі, щоби вона була в змозі найкраще виконати завдання своєї державної політики.

Для всебічного захисту життєвих інтересів нашої держави необхідно зформувати постійну реґулярну армію і фльоту на таких прінціпах: а) Українська озброєна сила мусить бути побудована на засадах сучасної воєнної науки та досвіду; б) Необхідно також узглядити відмінности нашого народу та взагалі ситуацію (кількість населення, національні традиції та особливости, економічний стан, культурний рівень та, нарешті, наші завдання та цілі); в) Мілітаризація населення та усього народу для рішаючої боротьби»[201].

У загальних положеннях, ухвалених Конгресом, зазначалося: Організація не визнає міжнародних актів, у яких закріплено наявне поневолення України. ОУН поборюватиме всіх, хто заважатиме їй втілювати задекларовані принципи в життя; вона вестиме політику соборництва українських земель і ставить собі за мету оздоровити стосунки всередині нації та викликати максимальні державотворчі зусилля. Організація, будучи в основі всеукраїнською, не обмежуватиметься у своїй діяльності певними територіями, а змагатиме до опанування національного життя на всіх етнічних землях. Остаточна мета націоналістичного руху – формування такої політичної сили, яка б забезпечила українській нації належне місце серед інших народів світу[202].

Щодо військової політики на Конгресі було затверджено такі положення:

«1. Лише військова сила, яка б спиралася на змілітаризований нарід, готовий уперто та завзято боротися за свої права, може успішно допомогти Україні звільнитися від окупантів і впорядкувати та захистити свою незалежну та соборну державу.

2. Зусилля військової сили мусять бути зв'язані зі зовнішною політикою українського народа, яка в свою чергу відповідними заходами повинна улегчити та уможливити стратеґії здійснення її завдань.

---

[201] Конгрес Українських Націоналістів 1929 рік… – С. 77.

[202] Конгрес Українських Націоналістів 1929 рік. Документи і матеріали… – С. 304; ОУН у світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929-1954… – С. 15-16.

3. Узгляднюючи сучасну ситуацію, коли всі українські краї є окуповані ворогами, належить використати усі можливі засоби для підготовки українських народніх мас до активної боротьби. Зокрема, узглядняючи наявність значних старшинських і підстаршинських кадрів та молоді на еміґрації, треба всебічно підготовити їх на ролю орґанізаторів і провідників цеї боротьби. Знова ж завданням української еміґрації в Америці є зорґанізувати і військово вишколити свій людський матеріял та допомогти краєві в його діяльности політично і матеріяльно. Для здійснення вищезазначених завдань належить орґанізувати окремий центральний військовий осередок.

4. Щоби найкраще виконувати завдання всебічного захисту життєвих інтересів української нації, військова сила української держави мусить бути сформована як єдина, реґулярна надклясова національна армія й фльота, яка, беручи на увагу відмінности в нутрі українського народу, буде побудована по прінціпу територіяльного комплєктування»[203].

На тому ж Конгресі було затверджено воєнну доктрину ОУН. Згідно з нею, структура військової сили мала змінюватися поступово – відповідно до трьох етапів трансформації політичного становища в Україні: «ворожої займанщини, національної революції та державного закріплення». В обставинах «ворожої займанщини» підготовку народних мас та її провідників до збройної боротьби повинен був здійснювати окремий військовий осередок. Оборона упорядкованої держави мала лягти на національну регулярну армію та флот, сформовані на підставі загального військового обов'язку та з територіальних козачих частин[204].

На пленарному засіданні 2 лютого 1929 р. підсумовано роботу окремих комісій, ухвалено Постанови Конгресу та Устрій ОУН, а 3 лютого створено керівні органи ОУН. Головою ПУН одноголосно обрали Є. Коновальця; також до складу Проводу ввійшли М. Сціборський, В. Мартинець, П. Кожевників, Д. Андрієвський, Ю. Вассиян, М. Капустянський, Д. Демчук і Л. Костарів. Головним суддею обрано Макара Кушніра – «Я. Дуба», а Головним контрольним – Я. Моралевича[205]. У завершальній промові Є. Коновалець зазначив, що основним завданням ОУН є чин. Лише дисциплінова-

---

[203] Конгрес Українських Націоналістів 1929 рік. Документи і матеріали… – С. 280-281.

[204] Розбудова нації. – Прага, 1929. – № 5. – С. 177.

[205] Конгрес Українських Націоналістів 1929 рік. Документи і матеріали… – С. 94.

ність, уміння ставити національні й організаційні інтереси над особистісними можуть принести в майбутньому результат. Успішність організації залежатиме, передусім, від викорінення еміграційного духу та вироблення єдиного підходу до тактики і методів боротьби в діаспорі та в Західній Україні[206].

На І Конгресі Українських Націоналістів була визначена організаційна структура ОУН. Територію, на якій діяла Організація, поділили на краї та округи (в Україні) та терени й держави (в еміграції). Структурами ОУН в краю – в Галичині і на Волині – керувала КЕ ОУН на ЗУЗ. До її складу входив Крайовий провідник, його заступники та референти, які виконували окремі організаційні функції. Територію Західної України згодом поділили на десять округ – Львівську, Стрийську, Станіславівську, Коломийську, Бережанську, Тернопільську, Перемишльську, Сокальську, Луцьку, Рівненську. Відтак округи поділялися на повіти, а повіти – на райони та підрайони, які охоплювали три–п'ять сіл. Найнижчою структурною одиницею ОУН були п'ятірки та трійки. Якщо в певній місцевості не було належної кількості членів, то керівником призначали станичного. В перші роки існування ОУН діяла як військово-політична організація. За програмою ОУН, її члени поділялися на три вікові групи: доріст (8–15 років), юнацтво (15–21 рік) та повноправні члени (після 21 року). Прихильників ОУН називали симпатиками. Вони допомагали Організації поширювати підпільну літературу, підтримували її фінансово, виконували різні доручення в суспільно-громадській роботі[207].

У середині лютого 1929 р. Голова ПУН Є. Коновалець затвердив КЕ ОУН у такому складі: Богдан Кравців – Крайовий провідник, Зенон Пеленський – заступник провідника і політичний референт, Степан Охримович – організаційний референт, Зенон Коссак – бойовий референт, Степан Ленкавський – ідеологічний референт, Михайло Колодзінський – референт військового вишколу, Іван Ґабрусевич – референт підреферентури юнацтва. Кадровою базою ОУН на ЗУЗ став Союз української націоналістичної молоді (СУНМ), в якому згуртувалась активна й талановита молодь. СУНМ мав значні ідеологічні напрацювання та інтелектуальний потенціал. Саме з його рядів вийшла нова генерація українських націоналістів, які піднесли весь рух на якісно вищий рівень[208].

---

[206] Конгрес Українських Націоналістів 1929 рік… – С. 94-95.

[207] ЦДІАУ у м. Львові. – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 964. – Арк. 3, 20; Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 100-101; ДАТО. – Ф. 231. – Оп. 1. – Спр. 1826. – Арк. 4-5.

[208] Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 118-120; ОУН на ЗУЗ (1928-1932) // SÚA, RUESO, karton 13. – С. 1-15.

Таким чином в ході дискусії 1927–1929 рр. було знайдено основні принципи воєнно-політичної діяльності ОУН: опертя на власні сили, намагання стати незалежним суб'єктом міжнародної політики, пріоритетність військової підготовки та плекання мілітаристського духу серед молоді. Проте на І Конгресі Українських Націоналістів воєнну доктрину не було затверджено як кінцевий документ, а лише окреслено та передано на подальшу розробку військовому штабу при ПУН.

2.2. Концепції створення та розвитку армії

Необхідною передумовою відновлення самостійної України була зміна міжнародної політичної ситуації, тому в 1920-х–1930-х рр. українські націоналісти орієнтувалися на держави, які прагнули до ревізії Версальсько-Вашинґтонської системи мирних договорів і спрямовували свою діяльність проти СРСР та Польщі. Такими країнами були Німеччина, Литва, Італія та Японія. Зокрема, Німеччина прагнула анулювати згадану систему, і ОУН була зацікавлена в цьому, адже відтак виникли б сприятливі умови для відновлення самостійної України. Переговори ПУН з представниками Абверу та інших відомств Третього Райху стосовно повстання проти Польщі з початком німецько-польської війни та створення Української Держави в 1930-х рр. тривали постійно, але жодних офіційних домовленостей досягнуто не було. У самому факті таких переговорів, з допомогою яких ОУН прагнула знайти найвигіднішого союзника для досягнення власних стратегічних і тактичних цілей, немає нічого незвичайного. В той час так само діяли й держави західної демократії, а також Польща й СРСР[209].

На початку 1930-х рр. ПУН розробив стратегію зовнішньої політики. У «Декларації Проводу Українських Націоналістів» (листопад 1930) зазначалося, що: *"Український націоналізм в основу своєї визвольної політики поставив переконання, що всякі розрахунки на підтримку сторонніх чинників у нашій боротьбі проти окупантів не мають під собою ніяких підстав, коли ми самі не спроможемося досягти відповідного стану власної організованості та політичної відпорності, а сподівання використати допомогу од-*

[209] Кентій А. Нариси історії ОУН… – С. 111; Свідерська Н. Українське питання в європейській політиці навесні 1939 року… – С. 447-455.

ного окупанта проти другого – Москви проти Польщі, чи Польщі проти Москви – мають собою смертельну небезпеку для нашого визволення"[210].

Кушнір Макар – «Богуш», «Б. Дніпрянський», «Я. Дуб» (10.VIII.1890, Черкаси – 16.VIII.1951, Помероль, Бельгія). Зак. черкаську гім., історико-філологічний ф-т Санкт-Петербурзького у-ту. Член УЦР (делегат Укр. партії соціалістів-федералістів, 1917), дипломатичної місії УНР на Паризькій мирній конференції (1919-20). На еміграції у Франції, Австрії, Швейцарії та Бельгії; кер. Укр. бюро в Женеві (кін. 1920 – поч. 1930). Учасник І КУН, член соціально-економічної комісії і комісії міжнародної політики та державного устрою, виголосив доповідь «Економічні взаємини між Україною і Росією в СССР». Обраний Головним суддею ОУН. Через втрату зору відійшов від діяльності в ОУН (1937).

Цікавими в цьому контексті є праці члена ПУН Макара Кушніра. В них автор висловлює концепцію спільної визвольної боротьби поневолених націй за допомогою спеціально створеної організації – «Ліґи визволення народів Східньої Европи, Кавказу й Закаспію». Згідно з нею, лише поділ СРСР на національні держави та створення незалежної України в Східній Европі могли стабілізувати політичну та економічну ситуацію. Розмежування українськими кордонами Польщі і Росії (в їхніх етнічних межах) мало би запобігти встановленню будь-якої гегемонії в регіоні[211]. М. Кушнір зазначав: *«Ліґа в першу чергу мала б провадити боротьбу проти тих русофільських та польонофільських традицій, що закорінилися в колах европейської дипломатії, також у різних суспільно-політичних та інших організаціях, у пресі тощо. Вона мала б провадити не лише політичну боротьбу проти большевицького панування на Сході Европи, але також рішуче поборювати ідею реставрації російського панування поза межами етнографічної Росії. Нарешті, її обов'язком була б не менш рішуча боротьба про-*

---

[210] Цит. за: Кентій А. Нариси історії ОУН… – С. 64.

[211] Богуш В. Ліґа визволення народів Східньої Европи, Кавказу та Закаспію // Розбудова Нації. – Прага, 1929. – Ч. 12. – С. 392-396; Дніпрянський Б. Проблєма української великодержавности й будуччина Східньої Европи // Там само, 1930. – Ч. 1-2. – С. 12-18; Дуб Я. Зовнішньо-політичне ставлення української справи // Там само, 1933. – Ч. 5-6. – С. 109-114; Дніпрянський Б. Московський імперіялізм та український націоналізм // Там само, 1934. – Ч. 7-8. – С. 172-177.

ти польської чи румунської окупації земель українських, білоруських та інших»[212].

Андрієвський Дмитро – «Ідеаліст», «Стобар» (27.X.1892, с. Будки, Зіньківський р-н, Полтавська обл. – 30.VIII.1976, Дорнштадт, Німеччина). Зак. гім. в м. Лубнах. Нав. у Харківському у-ті та І-ті цивільних інженерів у Санкт-Петербурзі, зак. у-т у м. Ґенті (Бельгія), інженер-архітектор (1920). У 1917 на доручення УЦР працював на Волині та в Криму. З осені 1918 – на дип. службі в Берні (Швейцарія). Очолював президію І Конф. укр. нац. (3-7.XI.1927, Берлін), обраний ідеологічно-статутарним реф. ПУН, виголосив доповідь «Дві концепції». Учасник ІІ Конф. укр. нац. (Прага, 8-9.IV.1928). На І КУН працював в ідеологічній комісії. виголосив реферати «Укр. націоналізм» та «Державний устрій Укр.». Обраний політичним реф. ПУН. Представник ОУН у Бельгії та кер. УПБ в Брюсселі. Учасник конф. ОУН у Празі (VIII.1932) та в Берліні (VI.1933). Працював під проводом А. Мельника як реф. зовнішньої політики. У 1943 заарештований в Берліні, І-XII.1944 – у концтаборах Саксенгавзен, Бретц, Оранієнбург. З 1948 – член Вик. органу УНР, реф. преси та інформації. З 1974 – почесний голова Сенату ОУН. Друк. у виданнях «Тризуб» (Париж), «Розбудова Нації», «Студентський вісник», «Національна думка» (Прага), «Державна нація» (Подебради), «Укр. слово» (Париж), «Самостійна Укр.» (Чернівці). Похов. у Мюнхені на кладовищі Вальдфрідгоф.

В одній зі статей Р. Ярого проаналізовано українське питання в міжнародній політиці після Першої світової війни, поширення інформації про визвольний рух та її вплив на формування думки світової спільноти. Автор зазначав, що саме тепер, зважаючи на слабкість Радянського Союзу та Польщі, потрібно виступити з пропозиціями щодо української справи, щоб у майбутньому не опинитися між молотом і ковадлом[213]. Натомість у статті Дмитра Андрієвського знаходимо огляд позицій держав світу щодо України. СРСР, Польща й Румунія, на думку публіциста, є найбільшими противниками націоналістичного руху, Франція і Югославія ставляться до нього неприхильно, а балтійські держави – найбільші симпатики. Нейтральними він вважає Чехо-Словаччину та Болга-

---

[212] Богуш В. Ліґа визволення народів Східньої Европи, Кавказу та Закаспію // Розбудова Нації. – Прага, 1929. – Ч. 12. – С. 395-396.

[213] Ярий Р. Зовнішня політика / Ріко Ярий // Розбудова Нації. – Прага, 1930. – Ч. 9-10. – С. 215-220.

рію. Німеччину, Італію, Японію, Англію та США автор визначає як країни-союзники, які прагнуть використати українське питання у світовій політиці у власних інтересах. Д. Андрієвський зазначав, що потрібно максимально скористатися з суперечностей між названими державами для потреб визвольного руху. В міжнародній політиці останнє слово завжди мають силові чинники, отже й ОУН мусила мати такі аргументи та вміти їх застосовувати[214].

Щодо зовнішньої політики Німеччини Д. Андрієвський зауважив, що ця держава *«є на роздоріжжі між Сходом і Заходом й нині не знати, куди обернеться [...], захоче творити політично-економічний бльок з Московщиною, опановуючи дедалі більші терени Східньої Европи; тоді вона намагатиметься затримати Україну при Московщині. Чи наладнає відносини з західними державами, дістане колонії й можливість розросту, не так потребуватиме східноевропейського ринку та сирівців. Тоді не ставитиме перешкод до розкавалкування Росії. Але як би там не сталося, навряд щоб Німеччина зробилася великою прихильницею самостійности України [...]. Сучасний її інтерес до української справи пояснюється чи не виключно боротьбою проти Польщі»*[215].

Ляхович Євген – «Окей» (4.VIII.1900, с. Ушня, Золочівський р-н, Львівської обл. – 16.X.1976, м. Бока Ратон, штат Флорида, США). Підхорунжий УГА (1918-21). Навч. у політехніці в Данціґу (1922-23), в Брукліні (Нью-Йорк). Член УВО, ОУН, ОДВУ, УСГ в США. Представник ПУН в Великій Британії та кер. Укр. пресового бюра (1933-35). Повернувся до США; активний у громадсько-пол. житті діаспори. Співред. газети «Свобода» (до 1942). Голова ООЧСУ (1946-48). Працював інженером у машинобудівній компанії. Публіцист.

Ще в червні 1933 р. на конференції ОУН Є. Коновалець наголошував на доконечній потребі налагодити зв'язки з іншими, окрім Німеччини, провідними державами. Після підписання 26 січня

---

[214] Андрієвський Д. Українська справа на міжнародній шахівниці / Дмитро Андрієвський // Розбудова Нації. – Прага, 1931. – Ч. 11-12. – С. 257-265.

[215] Там само. – С. 259.

1934 р. польсько-німецького договору про дружбу й ненапад ОУН почала змінювати вектор своєї зовнішньої політики.

У 1934 р. представник ОУН у Великобританії Євген Ляхович – «Окей» зумів зав'язати стосунки з чільними представниками влади та обговорити питання можливої допомоги ОУН. У Лондоні в 1935 р. було створено Англо-Український комітет, до якого ввійшли відомі британські парламентарі й громадські діячі. Основною метою комітету було пропагувати українську незалежність в Англії та Канаді. Депутат британського парламенту Мелон під час переговорів зазначив, що створення незалежної України за підтримки Німеччини суперечитиме інтересам Британії. На початку 1930-х рр. ОУН також налагодила тісні зв'язки з громадськими діячами й представниками військово-політичних сил Італії та Японії, з якими вона прагнула скоординувати діяльність проти СРСР[216].

З приходом до влади Адольфа Гітлера ОУН змінила своє ставлення до Німеччини. Проблема нацизму стала однією з основних тем обговорення на Берлінській конференції ОУН 3–6 червня 1933 р. Застереження щодо орієнтації на нацистську Німеччину висловили Д. Андрієвський, В. Мартинець, Є. Онацький, М. Сціборський та Є. Коновалець. На вимогу військового референта ПУН ген. М. Капустянського в кінці 1933 – на початку 1934 р. всі члени Проводу одержали переклад розділів книги А. Гітлера «Моя боротьба», в яких висвітлено політику нацистської партії щодо Східної Європи[217]. Водночас, Є. Коновалець висловив застереження щодо націонал-соціалістичної політики в листі Голови ПУН до Євгена Онацького, зазначивши: *«Наше рядове членство на ЗУЗ незвичайно захопилося приходом гітлеризму до влади та поклало на нього великі надії [...]. Я особисто кілька разів, знаючи відносини, звертав увагу Краєвої Екзикутиви на те, щоб старалися паралізувати цей телячий захват до гітлеризму [...]. Щойно видача Скиби [Миколи Лебедя] та арешт Ріка [Ярого в 1934 р.] відкрили очі нашого членства на дійсну вартість гітлеризму, оскільки ходить про його відношення до української справи»*[218].

---

[216] ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 3. – Спр. 1. – Арк. 75; Косик В. Спецоперації НКВД-КГБ проти ОУН... – С. 69; Андрієвський Д. Міжнародна акція // ОУН 1929-1954... – С. 151.

[217] Врецьона Є. Мої зустрічі з полковником... – С. 475-477; Полікарпенко Г. Організація Українських Націоналістів під час Другої світової війни / Григорій Полікарпенко. – Б.м.в, 1951. – С. 33.

[218] Онацький Є. У вічному місті: Записки українського журналіста ... – Т. 4. – С. 291.

Помилкою в зовнішній політиці ОУН була недооцінка майбутньої ролі США у світовій політиці. На той час США відмежувалися від подій у Європі і явно зблизилися з СРСР, вочевидь, тому ПУН не вважав їх за країну, яка б могла реально допомогти українському визвольному руху, та не налагоджував ширших контактів з американцями. З підписанням польсько-німецького та радянсько-французького договорів про співпрацю коло потенційних політичних союзників ОУН суттєво звузилося, що своєю чергою призвело до звуження масштабів її діяльності. Єдиним надійним союзником ОУН у Європі залишилася Литва, яка прагнула з допомогою українського визвольного руху ослабити Польщу і таким чином повернути собі окуповану Віленську область. Унаслідок такого розвитку подій ОУН була змушена з 1938 р., незважаючи на своє застереження щодо нацистської політики, розвивати стосунки з Німеччиною, намагаючись отримати від неї допомогу в боротьбі проти СРСР і Польщі. ПУН розумів, що Німеччина прагне використати український визвольний рух у своїх інтересах і не має наміру сприяти реалізації його стратегічної мети – незалежності України. Одначе Провід сподівався на зміну планів Гітлера щодо України та її державності в перспективі – під час світової війни. Є. Коновалець у розмові з Євгеном Бачиною-Бачинським 18 червня 1937 р. в Женеві зазначав: *«Війна неминуча за яких-небудь два-три роки. Німецько-італійська вісь намітила розірвати Радянський Союз, і якщо Гітлер не збожеволіє з його імперіалізмом Великої Німеччини, то Україна матиме автономію і своє військо»*[219].

З 1937 р. до розробки зовнішньополітичної програми ОУН залучено Ореста Чемеринського – «Ярослава Оршана», який у ПУН займав посаду заступника референта з культурно-освітньої праці. У брошурі «Де стоїмо?» він простежив етапи діяльності українського визвольного руху в контексті міжнародної політики. Чемеринський робить висновок, що фронт поневолених націй має збігатися з антимосковським і що основною метою ОУН слід вважати розпад СРСР на національні держави. Єдину можливість актуалізації української проблематики в міжнародній політиці він бачив у початку великої світової війни. Автор проаналізував позиції легальних українських партій у Польщі та екзильного уряду УНР, охарактеризувавши їх як угодовські, опортуністичні та відірвані від політичних реалій. Орест Чемеринський вважав, що тільки ОУН у

[219] Життя і смерть полковника Є. Коновальця: Документи, матеріали, спогади, щоденники, листи, фотографії. – Львів: Червона Калина, 1993. – С. 165.

формі «українського ордену» зможе здобути державність. Він наголошував, що Організації насамперед потрібно дбати про власні інтереси: *«Українська політика в часі нашої короткої державности й довго після неї була і є нерозривно зв'язаною з комплексом "симпатій" й "антипатій", і це було одним з наших найбільших нещасть. Вірили й вірять, що можна рахувати на чиїсь ірраціональні симпатії до нас та на чиїсь антипатії до наших ворогів; думали й думають, що вільно нам коли не будь казати, що ця або друга нація нам "більше симпатична" від другої й тому треба "шукати" союзу з нею»*[220].

Чемеринський Орест – «Ярослав Оршан» (23. XI.1911, м. Глиняни, Золочівський р-н, Львівська обл. – ?.II.1942, Київ). Зак. філію Академічної гім. у Львові (1929). Член Пласту, ОУН. В'язень польських тюрем. Заступник реф. культурно-освітньої праці ПУН, член референтури пропаганди ОУН(м) та учасник її похідних груп. Співред. газети «Слово» в Києві. Заарештований ґестапо і розтріляний в Бабиному Яру.

У наступній брошурі О. Чемеринський з'ясовує завдання українського націоналізму в загальноєвропейському контексті. Він намагається розглянути поняття Європи в географічній, расовій, економічній, політичній і культурній площинах; окремо аналізує расову теорію Третього Райху та націоналістичні революції кінця XVIII – початку XX ст. Автор робить висновок: *«Український націоналізм займає сьогодні між другими націоналізмами окремішнє місце постільки, що він є в першій мірі ідеєю визволення з-під чужонаціонального ярма [...]. Український націоналізм наставлений на тотальну мобілізацію нації – в ім'я боротьби за творчі цілі державности, національної спільноти, за буття нації»*[221].

Цікавий погляд на геополітичну роль України виклав член ПУН Іван Ґабрусевич у праці «Місце України в світі» (травень 1939).

---

[220] Оршан Я. Де стоїмо? / Ярослав Оршан. – Париж, 1937. – С. 16-19.

[221] Оршан Я. Доба націоналізму / Ярослав Оршан. – Париж, 1938. – С. 31-32.

Він зазначав, що вміле дотримання основ зовнішньої політики українського визвольного руху щодо інших поневолених народів дасть змогу йому отримати моральний капітал і збільшити свою питому роль у грі світових наддержав[222]. У статі «Український міт», опублікованій в альманасі «Ідея у наступі» (1938), І. Ґабрусевич стверджував, що український визвольний рух повинен очолити боротьбу за звільнення всіх поневолених Москвою народів, використовуючи свої потенційні можливості – географічні, людські, культурні і морально-політичні. Застосовуючи лише таку тактику в зовнішній політиці, ОУН зможе досягти відновлення української державності[223].

В контексті визначення принципів зовнішньополітичної діяльності відбувалося творення воєнної доктрини. Як уже мовилося, в ОУН існували дві концепції організації та розбудови армії: «легіонова», яку підтримували діячі ОУН в еміграції М. Капустянський, М. Сціборський, В. Курманович, Р. Сушко, Омелян Сеник. Та «крайова» – її прихильниками були «крайовики» Юліан Головінський, Степан Охримович, Степан Бандера, Іван Ґабрусевич, Зенон Коссак, Роман Шухевич, Олекса Гасин, Дмитро Грицай, Василь Сидор, Яків Бусел, Ярослав Старух. У ході дискусії довкола цієї проблеми Євген Коновалець вказав на можливість втілення обох концепцій. У серпні 1931 р. в чеському місті Карлзбаді в розмові з ген.-хор. Романом Дашкевичем він зазначив, що «на випадок початку великої війни завдання еміграції буде полягати у творенні офіцерських кадрів, а в краю ОУН творитиме народну армію»[224]. Також в одному з листів від 1929 р. Є. Коновалець так сформулював позицію ОУН: *«Прапор боротьби проти поляків ми піднімаємо, але боротьбу з поляками будемо вести в тій мірі, у якій вони нас змусять вдаватися до самозахисту.[…] Всі свої зусилля будемо спрямовувати проти більшовиків, готуючи проти них свій останній удар»*[225].

Думки прихильників «легіонової» концепції викладені в публікаціях у газеті «Сурма», яка з 1930 р. в основному зосередилась на військово-бойовій проблематиці, висвітлюючи теоретичні питання, а також плани, пов'язані з військовою політикою. У зв'язку з цим співредактором газети став полк. Роман Сушко, який добирав

---

[222] Ґабрусевич І. Місце України в світі. (На правах рукопису) / Іван Ґабрусевич. – Б. м. в., 1940. – С. 11-14, 44-51.

[223] Ґабрусевич І. Український міт… – С. 271.

[224] ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 3. – Спр. 1020. – Арк. 17.

[225] Цит. за: Кентій А. Українська Військова Організація в 1920 – 1928 рр… – С. 39.

військові навчально-теоретичні матеріали. З редакцією активно співпрацювали полк. Володимир Колосовський, ген. Віктор Курманович, ген. М. Капустянський та інші військові офіцери[226]. У листі Р. Ярого до редактора часопису В. Мартинця від 1930 р. читаємо: *«Одверто признаюся, що на теми, на які тепер приходиться писати в Трубці ["Сурмі"], писати надзвичайно важко, бо з одного боку думаю, треба людям дати щось нового і цікавого, а з другого боку, треба задержати досить примітивні форми, щоб і ляїк [профан] в військових справах міг зрозуміти, о що властиво розходиться»*[227].

Після закриття «Сурми», з 1 січня 1935 р. почала виходити газета «Український Націоналіст», у якій більшість статей також були присвячені військовій та воєнно-політичній тематиці. На її сторінках також публікувалися провідні члени ОУН[228].

Заходами станиці УВО–ОУН у Литві на чолі з Іваном Рев'юком – «Бартовичем» у м. Каунасі з'явилася низка видань з воєнної тематики: Р. Ярого, В. Мартинця «Війна і революція», невстановлених авторів «Конспірація» (можливо, також В. Мартинця), «Партизанка», «Лицарі нерівного бою», «Лови», «Месники». У них розкрито напрями воєнно-політичної діяльності націоналістів та завдання на шляху розбудови незалежної України[227].

У статті «Старшинський корпус», невстановлений автор зазначав, що «легіонова» концепція має втілюватися через службу українських офіцерів по іноземних арміях усього світу; тим часом усі члени ОУН мають здобувати технічну освіту та військовий вишкіл. У статті «Військове самовиховання» вказувалося, що майбутня світова війна має стати для України національно-визвольною, але це буде неможливим без належної військової підготовки, вивчання історії українського війська і військової географії рідного краю, високої національної свідомості і віри в перемогу. Тому найголовніше завдання, яке стоїть перед ОУН, – це виробити ефективну тактику боротьби, зокрема ведення війни за незалежність[230].

У середині 1930-х рр. ген. М. Капустянський представив на розгляд ПУН «Українську націоналістичну воєнну доктрину», яка, по суті, була історичним оглядом постійної боротьби хліборобів зі степовими ордами. Під воєнною доктриною автор розумів певну

---

[226] Мартинець В. Українська націоналістична преса… – С. 237.

[227] ЦДАГО України. – Ф. 269. – Оп. 1. – Спр. 177. – Арк. 10.

[228] Там само. – Спр. 186. – Арк. 36.

[229] Кучерук О. Рико Ярий – загадка ОУН… – С. 62-63.

[230] Старшинський корпус // Сурма. Додаток. Для заокеанських українців. – 1931. – Червень – липень; Військове самовиховання // Сурма. – 1931. – Липень. – № 46.

світоглядну систему, яка допоможе змобілізувати моральні й фізичні сили нації, потрібні для оборони української раси й утвердження місця України в світовій історії. На думку М. Капустянського місія націоналістів – *«не лише будувати Україну над Дністром чи Дніпром, але Україну в рамках, які їй визначив Творець, надаючи землі нинішній географічний образ Східньої Европи [який] мусить бути наш, бо такий заповіт нам зіставили наші прадіди»*[231]. Він акцентував увагу на тому, що в зовнішній та воєнній політиці опиратися слід на власні сили, і усвідомлення цього має визначати діяльність націоналістичного руху. *«Україна буде самостійною, не тому що Гітлер і Муссоліні зорганізують хрестовий похід на комунізм, а тому що ми націоналісти так хочемо. Каждий думає за Україну, як територію, на яку можна простягнути свою експансію, все одно чи військову, політичну, економічну, чи всі три разом»*[232].

Капустянський Микола – «П. Низоля» (1.II.1879, с. Чумаки, Катеринославська губ. – 19.II.1969, Мюнхен, Німеччина). У 1912 зак. Акад. Генштабу в Петербурзі. Під час Першої світової війни служив на Північно-Західному фронті. У 1917 – нач. штабу дивізії в 34-му стрілецькому корпусі під ком. П. Скоропадського. Ген.-хор. Армії УНР. Перебував у польських таборах для інтернованих у Ченстохові, Пйотркуві, Тарнуві. З 1923 на еміграції у Франції. Засн. Укр. народного союзу. На I КУН представляв УВО з Парижа, обраний заст. голови президії, працював у військовій комісії, виголосив реферати «Військова політика Укр.» і «Справа інтервенції». Обраний військовим реф. ПУН. З 1930 видавав у Парижі часопис «Військове знання». Учасник конф. ОУН у Берліні (VI.1933). Під час Другої світової війни перебував у Києві (1941 обраний членом УНРади) та Львові; емігрував до Німеччини. Військовий міністр УНР в екзилі; ген.-полк.

У Канаді було видано працю М. Капустянського «Українська збройна сила й українська національна революція», в якій він аналізував тодішню міжнародну політичну ситуацію, становище українських земель та роль регулярної армії в майбутній війні за державність. М. Капустянський зазначав, що український націоналізм основним завданням ставить собі звільнення всіх етногра-

---

[231] Капустянський М. Українська націоналістична воєнна доктрина // Архів ОУН у м. Києві. – Арк. 5.

[232] Там само. – Арк. 25.

фічних земель свого народу, спираючись на його сили. Аналізуючи підсумки Першої світової війни, за якими національні права одних народів виявилися пригніченими іншими народами, автор зазначав, що політична ситуація в Європі нестабільна і, правдоподібно, знову почнеться епоха великих світових воєн і соціально-національних революцій. У зв'язку з цим наближається час вирішення української проблеми[233].

У статті «Модерна війна й наші завдання» ген. Капустянський проаналізував дві теорії війни – статичної та динамічної (технічної) – на прикладах доктрин генералів Дуе (повітряна армія як ударний кулак), Фуллера (моторизовані війська як пробивна сила) та Зекта (ударні армії). На думку автора, майбутня українська воєнна доктрина мала б узагальнювати доктрини цих генералів, доповнюючи їх своїми стратегічно-політичними планами, які би враховували потенціал імовірних ворогів. Найважливішим завданням для ОУН, за його словами, були підготовка і вишкіл майбутніх командних, стрілецьких та технічних кадрів[234].

Стецько Ярослав – «Карбович», «Є. Орловський», «Орач», «Басмач», «Загірний» (19.I.1912, Тернопіль – 5.VII.1986, Мюнхен, Німеччина). Зак. Тернопільську укр. гім. (1929). Член УВО, СУНМ і ОУН. Навч. на юридичному ф-ті Краківського у-ту (1929-30) та гуманітарному ф-ті Львівського у-ту. У 1932 з ініціативи С. Бандери введений у КЕ ОУН як ідеологічно-політичний реф. Ред. підпільних видань ОУН (журналу «Юнак», «Бюлетеня КЕ ОУН на ЗУЗ» в 1931-34). 14.VI.1934 ув'язнений у Бриґідках. На Львівському процесі (1936) засуджений на 5 років. З 1938 брав участь у роботі комісії з підготовки II ВЗУН (27.VIII.1939, Рим). Член ПУН. У 1940 – в РП ОУН, заст. Бандери. 30.VI.1941 у Львові проголосив Акт відновлення Укр. Держави і очолив уряд. Заарештований ґестапо (12.VII.1941), ув'язнений у концтаборі Саксенгавзен (24.I.1942-27.IX.1944). Виступав проти намагання німецької влади залучити укр. до антибільшовицької боротьби під кер. ген. Власова. У лютому 1945 на нараді Проводу ОУН обраний членом Бюра. Очолив створений 1946 АБН, співорг. Світової антикомуністичної ліги (WACL). У 1945-68 – член Проводу ЗЧ ОУН (1951-53 – голова), з 1968 – Голова Проводу ОУН(р).

---

[233] Капустянський М. Українська збройна сила й українська національна революція… – С. 1-2, 45-46.

[234] Капустянський М. Модерна війна й наші завдання / Микола Капустянський // За збройну Україну. – Париж, 1938. – С. 2-10.

Крайову воєнну доктрину розробляли члени КЕ ОУН. Середовище Академічного дому, яке представляли Іван Ґабрусевич, Степан Бандера – «Лис», Степан Ленкавський, Дмитро Мирон – «Орлик», Ярослав Стецько – «Карбович», Дмитро Грицай, Олекса Гасин, Роман Шухевич, Ярослав Старух, Зенон Коссак – «Тарнавський», Михайло Колодзінський – «М. Будзяк», Іван Мітрінґа – «Сергій Орелюк» та ін., виробило свою тактику, яка вилилася в концепцію «перманентної (постійної) революції». Згідно з нею, в умовах окупації український народ зможе здобути свободу лише шляхом силового натиску на ворога. Тому ОУН повинна працювати на те, щоб підготувати суспільство до повстання, а для цього слід широко розгорнути пропаганду ідей революції та безкомпромісної боротьби. Тотальна морально-психологічна мобілізація мас – головна мета для українських націоналістів. Другий напрям діяльності ОУН – повсякчасне протистояння польській окупаційній системі. Це налаштовуватиме широкі верстви українського суспільства на боротьбу, мілітаризовуватиме простих громадян і втягуватиме їх у безпосередню діяльність. Для результативного повстання проти Польської Держави Організація повинна підготувати належний ґрунт, скріпити волю членів революційного руху, а також створити умови для доброї військової підготовки[235].

Отже, головними напрямами перманентної революції, згідно з концепцією ОУН, мали бути:

1) політична просвіта народних мас, спрямована на донесення головної ідеї – відновлення Української Самостійної Соборної Держави (УССД);
2) розгортання бойових дій проти польської окупаційної влади на українських землях;
3) системне розгалуження й зміцнення організаційної та політичної мережі ОУН;
4) загальне посилення революційного «кипіння» в масах, аж до «проривного моменту» – повстання[236].

У липні 1931 р. КЕ ОУН на ЗУЗ видала дві брошури чільного публіциста Осипа Бойдуника – «Діброви»: «Наше становище» та «Наша боротьба: її цілі, дороги і методи». В одній з них було зазначено: *«Якщо Українці хочуть перемогти – мусимо зфанатизувати маси. Не може бути вибору: чи з Польщою, чи з Москвою, чи самим. Маємо єдину правду: перемогу з опертям на власні сили на шляху*

---

[235] Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 138-139; Перманентна революція // Сурма. – 1930. – Ч. 10. – С. 5.

[236] Баган О. Націоналізм і націоналістичний рух… – С. 36.

національної революції з гаслами – "Україна понад усе" і "Україна для українців"»[237].

Бойдуник Осип (8.X.1895, Долина, Івано-Франківська обл. – 7.IV.1966, Мюнхен, Німеччина). З 1918 в УГА, хорунжий. Член УВО, орг. реф. повітової команди Долинщини. У 1924-29 навч. у Високій торгівельній школі у Празі (інженер-економіст). Провідний діяч ГУНМ, член редкол. газети «Національна Думка». Учасник І КУН (1929), виголосив реферати на теми «Уваги до економічної політики Укр.», «Уваги до статуту Орг. нац.». У червні 1930 брав участь у конф. УВО-ОУН у Празі. Восени 1930 повернувся в Галичину, ввійшов до складу Сенату ОУН. У 1932 на «Процесі конґресівців» у Львові засуджений до 4 років. Працював у редакціях газет «Голос Нації» та «Голос» (1936-38). Уповноважений ПУН з суспільно-громадської роботи (1939-41). Член ОУН(м). Арештований ґестапо (X.1944). У 1954 – голова УНРади. Автор книги «Національний солідаризм і укр. політика».

У журналі «Юнак» організаційні чинники обґрунтовували посилену військову підготовку тим, що *«весь світ готується до війни, яка може вибухнути в будь-який час, і ми повинні бути готовими до неї. Стрімкий розвиток науки та техніки у військовому комплексі призведе до того, що наступна війна буде ще жорстокіша, ніж попередня. В цій війні Україна стане епіцентром подій. Тому для захисту українського народу ОУН виробить воєнну тактику малої [партизанської] війни, яка суттєво буде відрізнятися від тактики теперішніх регулярних армій. Вона має базуватися на використанню географічних прикмет кожної місцевості та повної підтримки народу»*[238].

У п'ятому номері «Бюлетня Організації Українських Націоналістів на Західноукраїнських землях» за 1931 р. та в журналі «Юнак» за травень того ж року чітко відображено ставлення до Польщі «крайовиків» – місцевої націоналістичної молоді. Оунівці оголошували Польщу ворогом України, проти якого потрібно вести послідовну боротьбу. Створивши базу на західноукраїнських землях, Організація зможе розпочати війну проти іншого ворога – СРСР. ОУН відкидала легально-еволюційні методи боротьби з

[237] ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 1033. – Арк. 15 зв.
[238] ДАЛО. – Ф. 306. – Оп. 1. – Спр. 17. – Арк. 2-3.

Польщею, бо за допомогою цієї тактики українським політичним партіям і громадським організаціям не вдалося здобути навіть автономії для України, не кажучи вже про незалежність. Було вирішено діяти радикальніше[239].

У середовищі ОУН існувала думка (відображена у відозві 1932 р. «Український імперіалізм», підписаній псевдонімом М. К., особу не встановлено) про те, що до складу УССД мали ввійти землі, де переважало українське населення, а територіальний поділ мав проходити за етнічним принципом. Проте ми не можемо вважати цю позицію офіційно підтвердженою КЕ ОУН. Він зазначав: «Ми хочемо бути свобідними на своїй етнографічній території»[240]. До таких радикальних гасел і дій оунівців підштовхувала польська влада, яка 1930 р. провела карально-репресивну акцію – «пацифікацію» (умиротворення). За спостереженням крайових діячів ОУН: *«[…] жодної користи пацифікація не принесла Польщі. Українські маси ще більше почали ненавидіти гнобителів і ждати пригожої хвилі, щоби повстати збройно проти поляків та збудувати Українську Державу»*. При цьому наголошувалось: *«Український народ повинен бути все до того приготованим, щоби у відповідну хвилю наприклад з нагоди недалекої війни збройно повстати проти польської держави»*[241]. Якби Польща розпочала війну проти своїх сусідів, ОУН скористалась би з ситуації для створення Української Держави та потужної української армії. У разі потреби ОУН вступила б у конфлікт і боролась би проти Польщі всіма можливими способами. Така позиція стала результатом зустрічей членів Проводу ОУН з Євгеном Коновальцем, які, за даними польської поліції, відбувались у серпні 1931 р. в Карлзбаді (Чехо-Словаччина). В газеті «Сурма» також була опублікована стаття, в якій знаходимо загальні вказівки щодо дій під час збройного повстання: переобрання влади на місцях і блокування противників у населених пунктах чи на стратегічних об'єктах – поштах, залізницях, мостах – проведення загальної розвідки на місцевості, часткова мобілізація і виступ на фронт[242]

Виразним кроком у здійсненні «крайової» концепції був план створення «зелених кадрів», ухвалений у лютому 1934 р. на засіданні КЕ ОУН з участю С. Бандери, Я. Стецька, І. Малюци, Я. Споль-

---

[239] ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 3. – Спр. 1020. – Арк. 3 зв-4.

[240] ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 3. – Спр. 806. – Арк. 39.

[241] ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 3. – Спр. 798. – Арк. 156 зв.; 158.

[242] ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 3. – Спр. 1020. – Арк. 17 зв.; Українське село в часі повстання // Сурма. – 1933. – № 63-64. – Січень – лютий.

ського, О. Пашкевича та Я. Макарушки. У цей час діяльність ОУН під проводом С. Бандери досягла на західноукраїнських землях найбільшого розмаху в міжвоєнний період. Рішення про організацію «зелених кадрів» було зумовлене планами польського уряду провести нову «пацифікацію» за зразком 1930 р. Усі розконспіровані члени ОУН мали перейти в підпілля, створювати збройні партизанські загони і вести боротьбу проти окупантів[243]. Дії цих загонів мали зводитися до того, щоб паралізувати діяльність противника. Центр, який би керував повстанськими відділами, мав складатися з: 1) організаційно-оперативного відділу; 2) відділу розвідки; 3) відділу зв'язку; 4) відділу постачання. Партизанські загони в середньому мали налічувати 36 осіб: командир, заступник, санітар, троє зв'язкових і три рої по 9 бійців. З активізацією боротьби повстанським відділам рекомендували збільшуватись до 233 осіб – командант, його заступник, п'ятеро старшин, двадцять шість підстаршин, чоти важких скорострілів – по 16 бійців, легких гармат – по 18 бійців, підривників – по 16 бійців, команда зв'язку – по 11 бійців, решта – прості стрільці. Якщо дозволяла місцевість, слід було створювати кінні чоти. У запіллі (тилу) рекомендували організовувати бази для лікування хворих і поранених, а також готувати кваліфікований медичний персонал[244]. Несподівані масові арешти серед членів ОУН не дали змогу реалізувати цей план. По суті, розроблені тоді схеми були в майбутньому втілені в тактиці відділів УПА.

Для полагодження суперечливих питань щодо військової політики ОУН у 1933 р. в Берліні відбулася зустріч між представниками Військового штабу ПУН – ген. М. Капустянським, ген. В. Курмановичем, полк. Є. Коновальцем, полк. М. Сціборським, В. Мартинцем – та делегатами із ЗУЗ – С. Бандерою, Богданом Кордюком, І. Ґабрусевичем, Володимиром Яновим, Євгеном Врецьоною[245]. З 1934 р. в м. Мукачевому на Закарпатті регулярно відбувалися зустрічі членів ПУН з представниками КЕ ОУН на ЗУЗ, під час яких розробляли плани подальшої воєнно-політичної діяльності. Зокрема, в серпні 1934 р. сюди приїхали Ярослав Барановський – «Лімницький» та Олег Кандиба – «Ольжич», щоб зустрітися з Григорієм Мацей-

---

[243] ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 371. – Оп. 1. – Спр. 76. – Арк. 141; Мірчук П. Степан Бандера – символ революційної безкомпромісовости… – С. 28.

[244] ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 2423. – Арк. 89; Там само. – Ф. 191. – Оп. 1. – Спр. 1084. – Арк. 34; Там само. – Ф. 46. – Оп. 9а. – Спр. 2606. – Арк. 2; Партизанка // Сурма. – 1933. – № 69. – Липень.

[245] ДАВО. – Ф. 46. – Оп. 9а. – Спр. 2762. – Арк. 3; Капустянський М. Нариси споминів 1929 – 1939 років… – С. 100.

ком – виконавцем атентату на міністра внутрішніх справ Польщі Броніслава Пєрацького (15 червня 1934), який переховувався у братів Климпушів у с. Ясіня на Гуцульщині. У 1935 р. Мукачево відвідав Крайовий провідник ОУН ЗУЗ Лев Ребет, він зустрівся з представниками ПУН Я. Барановським та Анною Чемеринською (для безпечного повернення з Мукачева до Праги їх супроводжувала дружина Юліана – Марія Хименець). У 1936 р. до Мукачева приїжджали також Олекса Гасин – «Лицар», Ярослав Стецько – «Карбович», Іван Борковський, Юрко Костів[246].

Як приклад «крайової» концепції в поглядах членів ОУН на ЗУЗ можна навести роботу військового референта КЕ Михайла Колодзінського «Українська воєнна доктрина», видану в 1935–1937 рр. Ще в рефераті «Націоналісти і військове самовиховання» від 2 лютого 1929 р. Колодзінський наголошував, що основним завданням ОУН буде створення національної держави, яку здобуде українська армія[247].

Колодзінський Михайло – «Кум», «Бурун», «Генерал», «Гузар» (26.VII.1902, с. Поточиська, Городенківський р-н, Івано-Франківська обл. – 19.III.1939, с. Солотвино, Тячівський р-н, Закарпатська обл.). Зак. Коломийську гім. (1924), юридичний ф-т Львівського у-ту, школу підхорунжих польської армії. Член Пласту, УВО (1922), СУНМ. Реф. вишколу КК УВО (1928-29), військовий реф. КЕ ОУН ЗУЗ (1929-32). В'язень польської тюрми (1932-33). Виїхав за кордон; співробітник військової референтури ПУН, інструктор військових вишколів в Італії для хорватських усташів. Шеф штабу Організації народної оборони Карпатська Січ, Верховний Командант Збройних Сил Карпатської України (осінь 1938 – березень 1939).

В «Українській воєнній доктрині» розкрито перспективи майбутньої національної революції, наголошено на необхідності державного відродження і створення великих осередків військової сили. Праця складається з трьох розділів: історико-політичного, огляду географічних кордонів України й викладу стратегії визвольної боротьби. Готуючись до майбутньої великої війни, М. Колодзінський стверджував: «*Наша революція – це початок здійснення*

---

[246] Хименець Ю. Тернистий шлях до України… – С. 86, 232-233.
[247] ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 371. – Оп. 1. – Спр. 108. – Арк. 4.

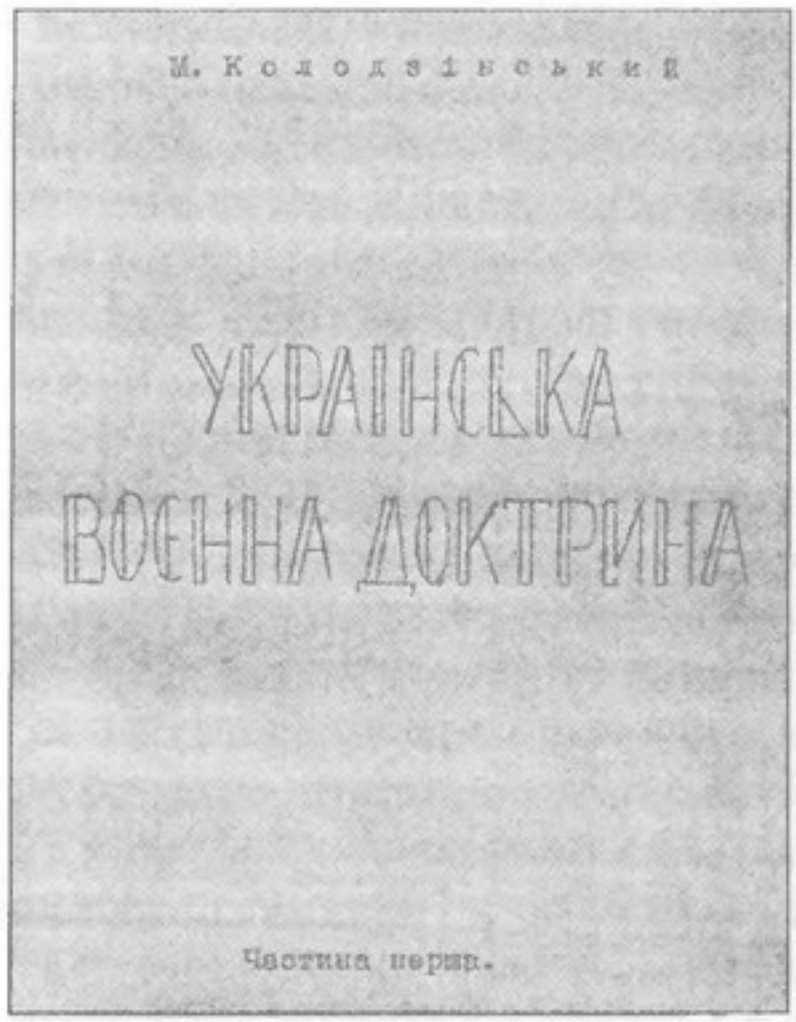

Титульна сторінка праці Михайла Колодзінського «Українська воєнна доктрина», яку перевидали у 1940 році в Кракові (Польща)

історичної місії України»[248]. У його розумінні воєнна доктрина повинна мати виразні наступальні риси та орієнтуватися на ведення тотальної війни за незалежну Українську Державу. Основною метою автора стало з'ясувати характер майбутнього конфлікту. *«Наші теперішні приготування,* – зазначав М. Колодзінський, – *мусять відповідати політичним вимогам ОУН та духові часу. Не важно, де буде організовуватись армія – над Дніпром, на Закарпатті, Поліссі чи в Америці нам не треба гамувати духа народу і не душити його малими планами. Треба розбудити в ньому воєнний запал та жадобу боротьби проти кожного, хто проти нас. Впоїти в масу переконання, що все це наше, що це нам дав Бог і що від нас залежить це все забрати. Це найголовніші завдання сьогоднішнього військового відділу при ОУН»*[249].

У контексті «крайової» концепції варто згадати також працю М. Колодзінського «Партизанка» (в рукописі мала 115 стор.), яку активно використовували у військовій підготовці і яка мала значний вплив на членів ОУН[250].

---

[248] Колодзінський М. Українська воєнна доктрина… – С. 4-10.
[249] Там само. – С. 22-23, 28.
[250] Яшан В. Полковник Михайло Колодзінський // Сурмач. – 1979. – Ч. 3-4. – С. 24-28; Щеглюк В. «…Як роса на сонці» … – С. 37.

Також Михайло Колодзінський був автором популярної в середовищі ОУН концепції *«будови держави від першого села»*, яку він сформулював в ході державотворчих процесів у Карпатській Україні в 1938–1939 рр. За сприятливих для початку збройного повстання умов націоналісти повинні проголошувати Українську Державу і народну революційну владу в кожному населеному пункті, де це можливо. Згодом влада централізовуватиметься в повітових містах. Таким чином мали створюватися повстанські республіки[251].

Важливий внесок у розвиток ідеї націоналістичного руху зробив референт із підсовєтських справ КЕ ОУН на ЗУЗ Іван Мітрінґа – «Сергій Орелюк». У своїх статтях («Багатства і промисли СРСР», «Устрій СРСР») і дослідженнях він доводив, що визволення України та інших пригноблених націй можна досягти лише спільними зусиллями. Також за редакцією І. Мітрінґи в 1937–1938 рр. у Львові виходив журнал «Геть з большевизмом», який був своєрідним інтелектуальним центром, де визрівала концепція спільного антиімперіалістичного фронту поневолених народів[252].

Мітрінґа Іван-Тадей – «Сергій Орелюк», «Полин» (5.VIII.1907, с. Петриків, Тернопільський р-н, Тернопільська обл. – 6.IX.1943, с. Вілія, Березнівський р-н, Рівненська обл.). Співробітник нац. видань, ред. «Дешевої книжки», журналу «Геть з большевизмом» (1938), автор брошур «Большевизм – це московський імперіалізм» (1936), «Гітлер і Україна» (1939), «Наш шлях до боротьби» (1940). Студіював історію у Львівському у-ті. Реф. соціальних питань КЕ ОУН. Член РП ОУН, працівник референтури пропаганди, викладач пропаганди на 3-місячних курсах при старшинській школі ім. Коновальця в Кракові (1940-41). Відійшов від ОУН через ідеологічні розходження, еволюціонував у напрямі лівих переконань. У 1942 на Волині заснував Укр. революційну партію робітників і селян, яка того ж року злилася з УНДП. Викладав у Костопільській укр. гімн. Шеф політично-пропагандистського відділу у штабі М. Боровця – «Бульби» (1942-43). Загинув у бою з червоними партизанами.

---

[251] Гайвас Я. Воля ціни не має… – С. 156.

[252] Левицький Б. Національний рух під час Другої світової війни. Інтерв'ю / Борис Левицький // Діялог. – 1979. – Ч. 2. – С. 5; Орелюк С. Большевизм це московський імперіялізм / Сергій Орелюк. – Львів: Дешева книжка, 1936; Орелюк С. Наш шлях боротьби / Сергій Орелюк. – Ч. 1, 2. – Б.м. і р.в.

На початку 1930-х рр. особливу увагу у розв'язанні української проблематики Провідник ОУН Євген Коновалець приділяв подіям, що відбувалися на Далекому Сході. Саме там він бачив можливість втілити в життя «легіонову» концепцію створення регулярної української армії. Контакти з японцями вдалось налагодити у Варшаві завдяки колишньому військовому міністрові УНР ген.-хор. Володимиру Сальському та редактору паризького журналу «Тризуб» Іларіону Косенку, а в Стамбулі – Олександру Шульгіну спільно з В. Мурським через військового аташе пполк. Хари. Через полк. Янагіту було передано звернення щодо українського питання на Далекому Сході та в Сибіру, яке підготував Т. Олеснюк. Полк. Є. Коновалець зумів переконати японський генштаб у тому, що Україна має виняткове політично-стратегічне та економічне значення в контексті розв'язання далекосхідної проблеми. ПУН намагався через Японію та Італію впливати на політику Німеччини стосовно українського питання у Східній Європі[253].

У серпні 1937 р. у Відні в готелі «Брістоль» відбулася зустріч полк. Євгена Коновальця, генералів Миколи Капустянського та Віктора Курмановича з дипломатом-розвідником Іто й двома офіцерами японського генштабу, які запропонували скоординований план дій Японії та ОУН у разі початку війни з СРСР. Тоді ж у Мюнхені переговори з представниками японського військового штабу май. Г. Нукадою і амбасадором Танакою проводили Р. Сушко та Р. Ярий. Японці пропонували створити союз з Україною, донськими козаками, Туркестаном і народами Кавказу проти спільного ворога – СРСР. Для узгодження позицій до Парижа прибули голова донських козаків та туркестанський шах, які з Танакою і ген. Капустянським обговорювали можливі варіанти співпраці[254]. До Японії для ведення переговорів і остаточного визначення формату угоди мав вирушити ген. М. Капустянський. Аналізуючи можливості українства в Азії, він відзначав необхідність *«творити на Далекому Сході Укр[аїнську] національну армію, домагатися самостійности для Зеленого Клину, [...] українська держава азійських українців буде гідна нашого руху і нашої будучности [...]. Організація укр[аїнського] націоналістичного відділу на Далекому Сході є вимогою нашої військової політики і згідне з нашою воєнною доктриною [...] організація такої армії мусить бути нашою оста-*

---

[253] Світ І. Україно-японські взаємини 1903-1945... – С. 99; Кучерук О. Рико Ярий – загадка ОУН... – С. 203.

[254] Лист П. Маценка до Крайової Екзекутиви Канади від 10 червня 1985 р. // Архів ОУН у м. Києві.

точною ціллю, коли ми конечно хочемо бути підметом подій на Далекому Сході»[255].

У січні 1938 р. в японському посольстві в Берліні було влаштовано бенкет на честь полк. Є. Коновальця. У цей час тривали політичні переговори щодо підписання рамкової угоди між представниками ПУН та амбасадором Ошімою і його військово-політичними референтами. Проте Є. Коновалець не поспішав підписувати домовленості, оскільки на той момент у японському генштабі розглядали дві воєнні доктрини: 1) сухопутну, яка зводилася до ведення війни проти СРСР; 2) морську, спрямовану на припинення англосакського панування на Тихому океані. В ході дискусії перемогу здобула друга, за якою співпраця відповідно до інтересів ОУН була неможливою. Український визвольний рух у власній зовнішній політиці вже орієнтувався на США та Англію. На думку ПУН, українське питання варто було розглядати в контексті англо-японського суперництва в регіоні, яке, зрештою, призвело до певної рівноваги сил. У 1934 р. представник ОУН у Великобританії Євген Ляхович зумів налагодити стосунки з чільними представниками влади та обговорював можливість надання допомоги українському визвольному руху[256].

На доручення Провідника ОУН Коновальця сот. Ріко Ярий з допомогою підполковника німецької армії Курта Грабе встановив контакти з військовим аташе японського посольства в Берліні полковником (згодом генералом) Гірошімі Ошімою. У 1933–1935 рр. безпосередньо зв'язками з ОУН за призначенням полк. Ошіми займався майор (згодом підполковник) Томочіку. Пізніше ген. Ошіма став одним із найавторитетніших японських вищих офіцерів та керівників Квантунської армії. За його рекомендаціями японський уряд призначав спеціальних офіцерів з українських справ у посольстві в Берліні, ними стали пполк. Усуї (1935–1937), пполк. Манакі та май. Нагата (1937–1939), пполк. Ямамото (1940–1941). Ген. Ошіма офіційно запропонував ПУН створити представництво ОУН у Токіо та організувати спільний Антибільшовицький фронт на Далекому Сході. На думку генерала, цьому мали сприяти велика українська діаспора в Маньчжурії та значний відсоток українців

---

[255] Капустянський М. Воєнна доктрина українських націоналістів // Архів ОУН у м. Києві. – С. 188. 192.

[256] ЦДАВОВ України. – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 49, 75; Капустянський М. Нариси споминів 1929 – 1939 років… – С. 100; Андрієвський Д. Міжнародна акція ОУН… – С. 155; Стахів В. До зовнішньої політики ОУН в роках 1921–1938… – С. 18; Веденеєв Д., Биструхін Г. Меч і тризуб… – С. 116.

у Сибіру й у гарнізонах Червоної армії. У 1933 р., Є. Коновалець доручив Є. Ляховичу зв'язатися з провідним японським дипломатом бароном Убумі Іто, у цей час – послом у Женеві. Згодом, коли Іто був послом у Парижі (1934) та Варшаві (1935), Є. Ляхович двічі зустрічався з ним для полагодження організаційних справ[257].

Під час обговорень у ПУН співпраці з Японією висували припущення, що їй невигідно погоджуватися на те, щоб СРСР залишався на Далекому Сході та постійно загрожував її інтересам. Тому Японія змушена буде створити як противагу, чи буфер, українську (Зелену) державу[258]. В листі до Є. Ляховича від 24 квітня 1934 р. член ПУН Дмитро Андрієвський – «Стобар» давав незадовільну оцінку переговорному процесу, зазначаючи, що *«через Вашу впертість ми згаяли багато часу в переговорах з жовтими [японцями] на карпатівському ґрунті [в Німеччині] у січні 1934 р.»*. Далі концепцію розвитку взаємовідносин між ОУН та Японією в ПУН розробляли Р. Ярий – «Карпат» та І. Ґабрусевич – «Іртен», «Джон»[259]. Аналізуючи звіти Є. Ляховича, І. Ґабрусевич у листі від 12 квітня 1934 р. зазначав: *«Наша міжнародна концепція України хоч з'ясована досі фрагментарно й у грубих зарисах, є справді самостійною концепцією, так як і майбутня українська імперія гратиме вповні самостійну ролю. До того, дякуючи своєму географічному положенню "на грані двох світів" [Європи та Азії], не раз [відіграватиме] куди більшу суверенну й важну [роль], ніж инші виликодержави світу»*[260]. Від ОУН у 1930-х рр. офіційні зв'язки з японськими речниками підтримували Є. Коновалець – «Віра» й Володимир Стахів – «Мек»; активну участь у переговорах брали Ярослав Барановський, ген.-полк. Віктор Зелінський, ген.-хор. М. Капустянський – «Низола», ген.-четар Віктор Курманович – «Торк», полк. Андрій Мельник, поручники Михайло Колодзінський – «Кум» і Олекса Гасин – «Лицар», Орест Чемеринський – «Я. Оршан», Микола Митлюк – «Кер», Михайло Качмар – «Пік»[261].

---

[257] Стахів В. До зовнішньої політики ОУН в роках 1931-1938… – С. 17; Ляхович Є. Діяльність ОУН в Лондоні в 1933-1935 роках / Євген Ляхович // Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен: Фундація ім. Є. Коновальця, 1974. – С. 911-912; Зеленко К. Великобританія і Україна / Костянтин Зеленко // Там само. – С. 888-889.

[258] Онацький Є. У вічному місті: Записки українського журналіста. 1934 рік. – Торонто, 1989. – С. 199.

[259] ЦДАВОВ України. – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 161-164.

[260] Там само. – Арк. 54-55.

[261] Стахів В. Сім років україно-японських взаємин, 1934-41 / В. Стахів // До зброї. – Мюнхен, 1955. – № 26. – С. 21.

Ґабрусевич Іван – «Іртен», «Н. Сам», «Северко» (??.1902, с. Вільховець, Бережанський р-н, Тернопільська обл. – 16.V.1944, Саксенгавзен, Німеччина). Зак. філософський ф-т Львівського у-ту (1932). Член ГУДМ, СУНМ, УВО. Крайовий реф. Юнацтва ОУН. Ред. журналу «Юнак», «Бюлетня КЕ ОУН на ЗУЗ». Від січня 1931 до сер. 1932 – КП ОУН. Ув'язнений у зв'язку з атентатом на Чеховського. Після звільнення виїхав за кордон. Співробітник Є. Коновальця, реф. ідеологічного вишколу ПУН (з 1934). Співробітник НПС у Берліні та Відні. У 1937 захворів, лікувався півтора року. Член РП ОУН, УЦК (1940). Після проголошення Акта відновлення Укр. Держави (1941) обійняв пост міністра УДП. Заарештований ґестапо (15.IX.1941). Ув'язнений в берлінській тюрмі на Александерпляц, концтаборі Саксенгавзен.

Цікавий погляд на геополітичну співпрацю між Україною та Японією виклав у травні 1939 р. в праці «Місце України в світі» член ПУН Іван Ґабрусевич. Він зазначав, що тактику ОУН стосовно Японії потрібно розвивати за двома основними сценаріями: 1) японського буфера та 2) української далекосхідної держави. В праці ґрунтовно проаналізовано лише другий сценарій. Успіх у його реалізації мав залежати від таких чинників: 1) питомої ваги України, з одного боку, й організованості українців Далекого Сходу – з іншого; 2) від військово-політичної долі України в Європі; 3) геополітичних обставин серед народів Далекосхідного регіону. Сама поява на Далекому Сході української держави, заснованої на національному принципі, на думку автора, мала підштовхнути народи Азії до активної боротьби проти загарбників[262].

Полк. Є. Коновалець в рамках антикомуністичної співпраці з японськими військовими колами відрядив через Токіо в Маньчжурію групи членів ОУН, щоб налагодити зв'язки з українським населенням Зеленого Клину, з вояками-українцями, котрі служили в Червоній армії на Далекому Сході, та з політичними в'язнями радянських концтаборів. Формально завданням цих груп була громадсько-політична і просвітницька робота серед української діаспори в Маньчжурії, фактично ж вони мали, як було сказано, налагоджувати контакти з українцями Сибіру, а крім того, поглиблювати співпрацю з японцями на місцях.

У 1937 р. заходами ПУН побачили світ книжки про Україну японською та китайською мовами, а також було реалізовано спробу вста-

[262] Ґабрусевич І. Місце України в світі. (На правах рукопису) / Іван Ґабрусевич. – Б. м. в., 1940. – С. 11-14, 44-51.

новити лінію зв'язку ОУН з Японії до Києва через Владивосток[263]. Водночас за сприяння Організації була видана книжка про сучасне політичне становище Японії. У ній зазначалося, що японський наступ на Китай «зганяє сон з повік кремлівських сатрапів, до скаженості сердить американського бізнесмена, лякає навіть спокійного і певного себе англійського джентльмена». Війна Японії з СРСР, на думку автора, найбільш бажаною була саме для українців[264]. У листі до полк. Є. Коновальця від 18 квітня 1934 р. з Голландії пполк. Володимир Колосовський, який мав очолити ОУН на Далекому Сході, писав: *«Ознайомлення моє із сучасним станом Далекого Сходу, [його] проблеми переконую[ть] мене, що саме там на Далекому Сході діється щось велике, невідоме, що є багато ширше наших надій і бажань [...]. В перетрактаціях з японськими представниками нам треба висовувати наші інтегральні права на ці землі. Історично російська експансія в Азії після 1654 р. проводилася спільними зусиллями москалів і українців, отже, морально ми маємо право шукати й для себе колоніяльних земель [...]. Очевидно, що в ніякому разі не треба перебільшувати наших можливостей, а триматися тільки рамок реальности»*[265]. Михайло Селешко зазначав, що в цей період в ОУН побутувала концепція Великої України, відповідно до якої в місцях компактного проживання українців мали створюватися державні органи[266].

Селешко Михайло (4.X.1901, с. Витвиця, Долинський р-н, Івано-Франківська обл. – 27.IV.1981, Торонто, Канада). Навч. в долинській філії Академічної гім. у Львові (1922). Підстаршина УГА (1918-19). Провідний член УВО (1920), ОУН. Зак. УГА в Подєбрадах (1927, інженер-хімік), навч. в Берлінському у-ті (журналістика). Мешкав у Берліні (1927-45). Секретар провідників ОУН Є. Коновальця (1929-38) та А. Мельника (1938-41), організатор УПС у Берліні, заступник кер. відділу окремих справ Військового штабу ОУН (1938-39). Секретар Головної управи УНО в Німеччині (від 1939). Член ПУН, згодом – Сенату ОУН(м). Арештований ґестапо, ув'язнений у потсдамській тюрмі та в концтаборі. Емігрував до Канади (1948). Співпрацював з «Новим шляхом» та іншими укр. виданнями. Похов. на цвинтарі в Бауд-Бруку (штат Нью-Джерсі, США).

---

263 Стахів В. Сім років україно-японських взаємин, 1934-41... – С. 21.

264 Воїн П. Японія / Петро Воїн. – Львів: «Дешева книга», 13.09.1937. – С. 32.

265 ЦДАВОВ України. – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 160.

266 Світ І. Українсько-японські взаємини... – С. 191.

Зі зміною геополітичної ситуації в Європі поряд із далекосхідним вектором для ОУН важливого значення набуло Закарпаття. У листопаді 1937 р. Є. Коновалець скликав нараду ПУН стосовно подальшої політики ОУН у Закарпатті («Мюнхенська конференція»). У ній взяли участь Ріко Ярий, Я. Барановський, пполк. В. Колосовський, Михайло Селешко, В. Стахів, Орест Чемеринський, Степан Давидович. Вважаючи, що цей регіон у майбутньому зможе відіграти вагому політичну та військово-стратегічну роль у боротьбі проти Польщі та СРСР, Провідник ОУН запропонував створити Окремий штаб ПУН для справ Закарпаття. Структура утвореного у Відні в лютому 1938 р. штабу об'єднувала два профільні сектори: політичний, до якого належали Р. Ярий – «Карпат» (відповідав за зовнішню політику), Я. Барановський – «Борис», М. Сціборський – «Органський», О. Сеник – «Канцлер» (займались організаційними справами та внутрішньою політикою), О. Чемеринський – «Оршан» (завідував пресою та інформаційною діяльністю), та військовий сектор, у якому працювали полк. М. Колодзінський – «Генерал», ген. М. Капустянський – «Низола», ген. В. Курманович – «Торк», полк. Р. Сушко – «Сич», пполк. В. Колосовський. Досягненням новоствореного штабу була розпочата 16 вересня 1938 р. трансляція українських передач із віденської радіостанції[267].

У нових зовнішньополітичних обставинах почалося формування концепції щодо Закарпаття. Влітку 1938 р. в Парижі заходами Військового штабу ПУН вийшла друком третя брошура О. Чемеринського «Закарпаття». Тут він поставив собі за мету подати вичерпний історичний опис політичної, соціальної та географічної історії краю в контексті загальноєвропейської політики, визначити роль Закарпаття у всеукраїнському визвольному русі та у планах ОУН. Він стверджував: *«Перша небезпека, що грозила, грозить і далі Закарпаттю: стати предметом порозумінь між якимись державами, і на підставі цього порозуміння впасти жертвою чи то збройної, чи то мирної окупації новим займанцем. Друга небезпека лежить у тому, що між українцями чи то Закарпаття, чи то поза ним – можуть знайтись сили, що будуть готові запродати Закарпаття якій-небудь чужій силі. Як приклад такої можливості можна навести "будапештський акт" гетьмана Скоропадського, який за невелику суму обіцяних грошей, підписав в 1929 р. в Будапешті договір, яким зрікся Закарпаття на користь Угорщини»*[268].

---

[267] Стахів В. Почалося в Ужгороді, а закінчилося в Мармароському Сиготі… / Володимир Стахів // Вісті. – Мюнхен, 1954. – Ч. 11-12. – С. 7-10; Мірчук П. Нарис історії ОУН.. – С. 549; ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7346. – Арк. 1-3.

[268] Оршан Я. Закарпаття / Ярослав Оршан. – Париж, 1938. – С. 22.

Розв'язання політичної проблеми Закарпаття автор бачив у рамках вирішення майбутнього всієї України: *«Першим практичним висновком буде створення тут політичної сили – в протиставленні до всіх агентур Праги, Будапешту, Москви й Варшави, які діють на Закарпатті. Цим агентурам мусить бути виповіджена найрішучіша війна в ім'я власних ідеалів: великих, ясних захоплюючих, в ім'я ідеалів революційних, що мобілізують до боротьби за УССД»*[269]. Автор брошури вважав, що Чехія, Словаччина, Закарпатська Україна повинні існувати як самостійні держави, уклавши пакт про добросусідство. Закарпаття мало би стати зав'язком української державності, приймаючи до себе українських політичних емігрантів із різних країн Європи. Завдяки інвестуванню капіталу української еміграції Закарпаття могло долучитися до світового господарського процесу[270]. Щодо місця ОУН у майбутньому політичному житті краю О. Чемеринський зазначав: *«Закарпаття може орієнтуватись тільки на ту єдину соборну, понадпартійну силу української дійсності, якою є організований український націоналізм. В тісному зв'язку з ним і стосуються організацій методи. Закарпаття виробить собі певну особливу їх надбудову. Ця надбудова буде пристосована до сьогоднішніх умов боротьби на Закарпатті»*[271].

Німецькомовне видання цієї брошури було зорієнтоване на вищі політичні та військові кола Німеччини як потенційного союзника ОУН у Європі – воно мало привернути їхню увагу до української проблематики й зокрема до долі Закарпаття. Провідні члени ОУН, як і керівники найбільших закарпатських політичних партій, сподівалися, що, розв'язавши проблему Судетів на користь німців, Німеччина, за аналогією, підтримає українців у Закарпатті. У брошурі зазначалося: *«В момент успішного завершення змагань судейських німців, вся Ч[ехо]С[ловацька]Р[еспубліка] незвичайно захитається й чеська національна думка стане на вирішальній історичній точці. Саме в цей критичний момент Закарпаття зможе підперти активно й зреалізувати свою ідею. [...] Така розв'язка чехословацької проблеми посприяє постанню спільних мадярсько-польських кордонів, що вело б, напевно, до захитання рівноваги в середній Европі. До цього, зокрема, не допустила б ніколи Німеччина»*[272].

---

[269] Оршан Я. Закарпаття / Ярослав Оршан. – Париж, 1938. – С. 24.
[270] Там само. – С. 26-28.
[271] Там само. – С. 30.
[272] Там само. – С. 26-27.

На основі брошури О. Чемеринського влітку 1938 р. ПУН підготував «Платформу Закарпаття» з десяти пунктів – своєрідну програму діяльності ОУН у краї. Згодом її також прийняла закордонна делегація Карпатської України – як базу для подальшого плану дій у дипломатичній ділянці[273]. На думку члена ПУН, ген. Миколи Капустянського – «Низоли», Чехо-Словаччина разом з Карпатською Україною посідала ключову позицію на Сході Європи і творила своїм геополітичним становищем та поважним стратегічно-економічним потенціалом перепону для військового просування Німеччини на Схід. Також вона була зручним плацдармом для радянських та антантівських армій[274].

У рамках роботи Військового штабу ПУН 1938 р. Михайло Колодзінський викінчив розвідку «Воєнне значення та стратегічне положення Закарпаття». В ній він визначив основні напрями діяльності ОУН та імовірний розвиток майбутніх подій. Колодзінський зазначав, що після підписання радянсько-чехо-словацького договору до Закарпаття прикута особлива увага провідних військово-політичних держав світу, і згодом цей регіон може стати основною базою для радянських військ і авіації. Він констатував: *«Під оглядом стратегічним, Закарпаття було б неоціненим для оборонної системи української держави. […] Сильно уфортифіковані Карпати зможуть здержати ворожий наступ зрівно з полудня як і з заходу. В цьому випадку має для нас неоцінене значення Лемківщина. З неї ми вічно будемо загрожувати полудневій Польщі. Ніякий поляк не відважиться перейти на схід від Вісли, якщо поперед не буде здобутою Лемківщина, сполучена фортифікаційною системою з Перемишлем і Львовом»*[275]. Колодзінський підкреслював, що Закарпаття за короткий час можна було б перетворити у природний плацдарм-фортецю, своєрідну українську лінію Маннергейма[276].

Тим часом у середовищі закарпатських націоналістів визрівав план формування власних збройних сил, який був би своєрідним втіленням «крайової» концепції розвитку національної армії. Провідний діяч ОУН на Закарпатті С. Росоха в статті «Боротьба аж до перемоги» наголошував, що наближаються великі світові події і

---

[273] Хименець Ю. Тернистий шлях до України… – С. 240.

[274] Вегеш М. Сторінки історії ОУН-УПА в Закарпатті (1929-1939) / Микола Вегеш // Сучасність. – Київ, 2001. – № 2. – С. 89.

[275] На зов Києва: Український націоналізм в другій світовій війні. Збірник статей. – К., 1993. – С. 132.

[276] Бурун. [Колодзінський М.] Воєнне значення й стратегічне положення Закарпаття // Війна й техніка. Воєнно-науковий збірник. – [Париж], 1938. – С. 34-48.

в цей історичний момент необхідно повести боротьбу за українські національні права. Своєю чергою провід КЕ ОУН Закарпаття (ОУН 3) висував конкретні політичні вимоги до чехо-словацького уряду, серед яких – надання автономних прав Закарпаттю згідно із Сен-Жерменським договором, передача губернатору всіх повноважень та негайне скликання закарпатського Сойму. С. Росоха як керівник пропагандистського відділу КЕ ОУН 3 подав ідею використати організовані Міністерством оборони Чехо-Словаччини 6-місячні передвоєнні військові вишколи для студентів, які ще не відбули обов'язкової 18-місячної служби, як базу формування українських військових відділів[277].

У травні–жовтні 1938 р. КЕ ОУН 3 розгорнула активну діяльність, спрямовану на здобуття автономного статусу для Закарпаття та на підготовку її збройних сил. Від 24 жовтня 1938 р. офіціозом націоналістичної думки в Закарпатті став тижневик «Наступ» (редактор С. Росоха). У серпні 1938 р. КЕ поширила через місцеву пресу таку заяву:

«Надходить великий час! Закарпаття мусить стати зародком одної Самостійної Соборної Української Держави від Попраду і Татрів аж до Каспійського моря і гір Кавказу! Стати цим зародком мусить бути для нас найбільшою честю! Ми будемо горді, що якраз ми перші будемо тими, що зачнуть відбудовувати Українську Державу. Що ми поможемо нашим браттям скинути московське, польське й румунське ярмо. В цій відбудові поможе нам тільки єдність народу, велика віра в свої власні сили й віра в те, що Бог призначив нас повести свій народ до Волі!»[278].

Будуючи політичні плани, провідні члени ОУН покладалися на війну Німеччини з Польщею, під час якої вдалося би створити незалежну Українську Державу. Тому Організація повела активну антипольську агітацію, що викликало значний спротив з боку карпатоукраїнського уряду, який боявся польського вторгнення на Закарпаття. Тож у статті «Наші міжнародні позиції» відзначалася необхідність підтримувати зовнішньополітичну орієнтацію на Німеччину та підкреслювалось прагнення українців до перегляду Версальських договорів, які узаконили окупацію України. У ній було значно переоцінено вагу української проблематики в міжнародній політиці на початку 1939 р. загалом та можливості націоналістичного руху зокрема. Невідомий автор писав: *«І чим більше*

---

[277] Росоха С. Боротьба аж до перемоги // Пробоєм. – Прага, 1938. – Червень. – С. 68-69; Росоха С. Спомини… – С. 59-60.

[278] Росоха С. Спомини… – С. 76 –77; На зов Києва… – С. 36.

наближається упадок теперішнього стану на Східній Европі, то тим більше набирає значення український чинник, без якого не можуть відбуватись ніякі основні ідейні, суспільно-політичні та державні переміни. Але беручи участь у цьому поки що ідейному й політичному конфлікті, що тяжить над Східною Европою, а який мабуть незадовго прибере й збройні форми, українська нація не хоче відіграти іншої ролі, як тільки співвирішальну, а що торкається її самої, то суверенну. Одначе не тільки в питаннях Східної та Середньої Европи, але й в питаннях інших частин европейського континенту, а то й поза ним. Українська нація повинна займати згідно з її власними інтересами становище»[279]. З іншого боку, представники ОУН, які прибули на Закарпаття із ЗУЗ, орієнтувались лише на власні сили. Німеччину вони вважали винятково тим чинником, з допомогою якого в ситуації, що складається, можна здобути державну незалежність.

Аналізуючи дії Німеччини щодо Закарпаття, місцеві провідні члени ОУН доходили висновку, що треба переглянути зовнішньополітичні пріоритети й прагматично оцінити міжнародну ситуацію. Вони відзначили, що настав час відійти від надмірної віри в допомогу Третього Райху[280].

Наприкінці 1930-х рр. Закарпаття зайняло чільне місце у військових планах керівників ОУН. Це підтверджує утворення Окремого штабу ПУН та обговорення ролі краю в майбутніх європейських подіях і загальнонаціональній визвольній боротьбі українського народу.

Для вирішення нагальних організаційних питань та підготовки II Великого збору новий Голова ПУН А. Мельник скликав у Ґенуї (Італія) комісію в складі М. Сціборського, О. Сеника, Я. Стецька і О. Чемеринського, яка доручила Сціборському доопрацювати, згідно з їхніми вказівками, тексти постанов. Збір відбувся 27 серпня 1939 р. в Римі у домі, де проживав Є. Онацький. На жаль, через несприятливі обставини на нього прибули не всі запрошені, особливо із Західної України. Сам Збір тривав три години і затвердив усі підготовлені постанови. Загалом, він підтвердив політичні і військові постанови попереднього Конгресу. Основні рішення щодо політичної та військової діяльності ОУН були ухвалені на засіданнях комісій: ідеологічно-політичної (М. Сціборський – голо-

---

[279] Наші міжнародні позиції // Наступ. – Хуст. – 6 березня, 1938. – С. 1.

[280] Німецька закордонна політика // Наступ. – Хуст, 16 лютого 1939. – С. 1; Гірняк Л. На стежках історичних подій… – С. 183.

ва, Я. Стецько, Д. Мирон, О. Чемеринський, Василь Войтанівський, О. Бойдуник та О. Кандиба) та військової (полк. Р. Сушко – голова, на Збір, щоправда, не прибув, генерали М. Капустянський і В. Курманович, полк. Р. Ярий)[281].

Важливим для характеристики воєнно-політичної діяльності ОУН є документ, затверджений у Римі, – «Політична програма й устрій ОУН». Його третій розділ – «Збройна сила нації» – являв собою тезовий виклад націоналістичної воєнної доктрини в 10 пунктах. Тут іще чіткіше проглядається загальна мілітаризація ОУН та намагання в майбутній великій війні створити національну армію, яка б утвердила державність України. В документі зазначалося:

«1. Виходячи з духово-політичних засад українського націоналізму й з сучасного стану української науки – націоналістична воєнна доктрина кладе в основу творення збройних сил та її організаційних і стратегічних форм принцип модерного воєнного мистецтва. Збройна сила України буде по формі модерною й регулярною, а по змісту націоналістичною армією;

2. Націоналістична воєнна доктрина визнає, що тільки випливаючий з націоналізму мілітаризм піднесе Українську націю з її нинішнього стану та забезпечить їй гідне місце в світовій історії й у змагу з іншими націями; [...]

4. Український мілітаризм – це спадкоємець бойових традицій нашої історії й меч ідеології українського націоналізму для здійснення його історичних цілей;

5. Український мілітаризм мусить бути уособленням найкращих моральних і фізичних прикмет нації»[282].

6-й, 7-й і 8-й пункти програми повторювали концепцію трьох етапів збройної боротьби, задекларовані КУН 1929 р. У третьому пункті вказувалося, що українська армія не повинна зупинятися на здобутті й обороні державності, а, відповідно до національних військових традицій та завдань, має бути наступальною.

У журналі «Війна й техніка» було представлено військову доктрину ОУН у такому вигляді:

«1. За формою Українська Армія творитиметься в початках на зразок окупантських частин із необхідними корективами.

2. Духово і за складом – вона буде національною армією зі всіма додатніми прикметами і рисами.

---

281 Мірчук П. Нарис історії ОУН... – С. 575-576.

282 Політична програма й устрій ОУН... – С. 35-36.

3. Вдержана буде дисципліна й довір'я між старшинами і вояками.
4. Відновлення славетних стягів визвольної боротьби.
5. Територіальна система для вояків та командний склад з усіх земель.
6. Добре організоване запілля та сильна влада на місцях.
7. В районах операцій регулярних частин та в національному запіллі – всі повстанчі відділи розв'язуються або реорганізуються в загальну військову систему.
8. Очолює збройну боротьбу в усіх її ділянках український військовий провід»[283].

* * *

Наріжним каменем воєнної доктрини націоналістичного руху, в обох її концепціях – «легіоновій» і «крайовій», – став волюнтаристський принцип. Адже з раціональної точки зору тодішнє становище України, окупованої чотирма державами внаслідок цілковитої поразки визвольних змагань 1917–1921 рр., виглядало доволі безнадійно, і саме тому своєю діяльністю ОУН прагнула викликати бажання змін, а згодом і втілити його. Визнаючи незаперечним право нації на опір і визвольну боротьбу проти окупантів, ОУН бачила вихід у вихованні та накопиченні «національної енергії», що зможе бути спрямована на здобуття УССД.

ОУН вдалася до тактики малих справ – копіткої повсякденної підготовчої праці напередодні майбутньої боротьби, усвідомлюючи, що боротьба ця буде жорсткою і принесе з собою численні втрати. Аналізуючи українську історію, націоналісти прагнули зосередити фізичні й моральні сили для здобуття незалежності та подальшого її захисту від зовнішніх ворогів. Вони ставили реальні завдання, продумуючи наступні кроки, але водночас і розуміючи, що на цьому шляху вони не застраховані від невдач та поразок.

Протягом 1929–1939 рр. ОУН не вдалося виробити єдиної воєнної доктрини. В її середовищі окреслились два напрями – «легіоновий» (його прихильники вважали, що українську армію слід формувати як регулярну в еміграції) і «крайовий» (національну армію необхідно творити на західноукраїнських землях, спираючись на власні сили). На II Великому зборі українських націоналістів також не було узгоджено воєнної доктрини через відсутність

[283] Цит. за: Капустянський М. Військова підготовка ОУН…. – С. 125.

крайових представників та брак часу, адже наближалися події вересня 1939 р., які змінили геополітичну ситуацію а відтак і напрями діяльності Організації. У цих умовах Провід ОУН визначив, що основою української воєнної доктрини має стати «легіонова» концепція.

Дальший хід подій засвідчив, що, попри певні помилки, Організація Українських Націоналістів у 1940-х рр. залишилася чи не єдиною реальною політичною силою, яка репрезентувала українську націю та зуміла очолити її боротьбу за свободу й розбудову незалежної держави.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

ОРГАН ПРОВОДУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

Річник V. ПРАГА. Ч. 5—6.

Український Націоналіст

Марш.

22. I. 1918 - 19.9 — 22. I. 1934.

Додаток „Сурми“

для закордонних українців.

Старшинський корпус.

Фальшиві грамі.

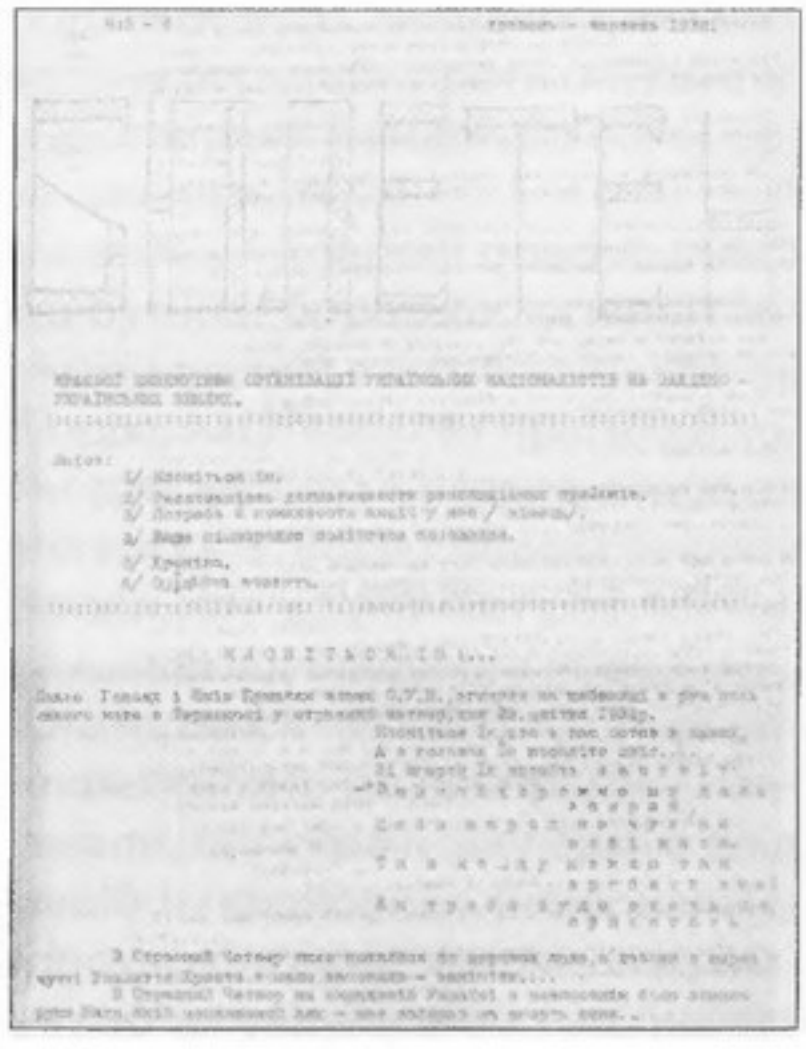

Видання ОУН

Як не буде в нас сили, не осягнемо нічого, хоч би все найкраще у нас складалося. Як же ж будемо мати силу, тоді вийдемо побідно з найгіршого лихоліття і збудуємо все, що нам треба.

Євген КОНОВАЛЕЦЬ

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ

ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНА ТА БОЙОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ОУН

3.1. Підготовка та вишкіл кадрів

Готуючись до безкомпромісної боротьби за побудову УССД, керівники ОУН, серед яких було чимало фахових військовиків, усвідомлювали нагальну потребу створення власних збройних сил. Навесні 1929 р. ПУН на чолі з Євгеном Коновальцем, виконуючи програмні постанови, скликав у Празі конференцію військових офіцерів, у якій взяли участь генерали Микола Капустянський, Михайло Омелянович-Павленко, Віктор Курманович, Антін Кравс, полковники Роман Сушко, Костянтин Плохій, Микола Сціборський. Після довгих нарад конференція ухвалила рішення про обов'язкове проведення військового вишколу для всіх без винятку членів ОУН і про вироблення принципів побудови нової української армії та пропаганди національно-визвольної боротьби. Серед іншого було заплановано видавати журнал «Військові вісті»[284].

---

[284] ЦДАВОВУ України. – Ф. 3833. – Оп. 3. – Спр. 1. – Арк. 139; Там само. – Ф. 4331. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 14; Бедрій А. ОУН і УПА / Анатоль Бедрій // Визвольний шлях. – Лондон, 1983. – № 3. – С. 26.

Військовий штаб ПУН розподілив свої функції між трьома організаційними осередками. Перший діяв у Парижі під керівництвом ген. М. Капустянського, в його обов'язки входило видання науково-дослідної та навчальної літератури, налагодження контактів з іншими організаціями. Другий, інформаційно-дослідницький осередок діяв у Голландії на чолі з полк. Володимиром Колосовським та його заступником інженером Михайлом Селешком. Основним завданням осередку було вивчення військово-політичної ситуації в країнах-окупантах: СРСР, Румунії, Чехо-Словаччині, Польщі. Третій, віденський осередок очолював полк. Р. Сушко, а згодом, із 1933 р., – ген. В. Курманович, чиїм заступником був Костянтин Мельник. Він займався найближчим стратегічним плануванням та його втіленням[285].

Мельник Кость – «Горський» (24.VI.1907, с. Береги, Самбірський р-н, Львівська обл. – 7.III.1984, ???, США). Член УВО, ОУН. Мешкав у Празі, з 1934 – у Відні. Зв'язковий ПУН між Берліном, Римом і Закарпаттям. Політв'язень німецьких концтаборів (Саксенгавзену – до весни 1945). Емігрував у США, проживав у Клівленді, згодом – у Пармі. Похов. на цвинтарі в Баунд-Бруку (штат Нью-Джерсі).

У 1931–1932 рр. паризький осередок, реорганізований в Українське військове товариство, видав за загальною редакцією ген. М. Капустянського та полк. В. Колосовського сім невеликих брошур із циклу «Військове знання». Серія складалася з таких лекцій: вступної, летунство, хімічна й бактеріологічна війна, танки, гармати, технічні та допомогові війська, піхота, кіннота. Планувалося видати ще десять брошур-лекцій: «Організація сучасної армії (Франція, Англія, Північна Америка, Німеччина)», «Червона армія», «Польська армія», «Засади сучасної армії», «Інжинерна оборона сучасних держав», «Комунікація і запілля», «Особливости революції та громадянської війни», «Фльота та її організація в ріжних країнах», «Мобілізація державного апарату в часі війни», «Мобілізація народного господарства перед війною і в часі війни», «Основи тактики й стратегії». У Відні ген. В. Курманович і полк. Р. Сушко підготували та видали підручники з військової справи[286].

---

[285] Капустянський М. Військова підготовка ОУН… – С. 117-118; ЦДАГО України. – Ф. 270. – Оп. 1. – Спр. 170. – Арк. 2; ЦДАВОВУ України. – Ф. 4331. – Оп. 1. – Спр. 4. – Арк. 4-4зв.

[286] Капустянський М. Нариси споминів 1929 – 1939 років… – С. 98-100; Розбудова нації. – Прага, 1932. – № 50-51. – С. 104; Szcześniak A., Szota W., Droga do nikąd. Działalność Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów i jej likwidacja w Polsce… – S. 40.

Наприкінці липня – на початку серпня 1932 р. в Празі пройшла «Віденська конференція», на якій було ухвалено важливі рішення щодо подальшої діяльності ОУН. У заході взяли участь члени ПУН Є. Коновалець, М. Сціборський, В. Мартинець, О. Сеник, Р. Ярий, Д. Андрієвський, Я. Барановський, М. Кушнір та представники КЕ ОУН І. Ґабрусевич, Б. Кордюк, С. Бандера, В. Янів, Я. Стецько, І. Малюца, Іван Тесля, Анна Чемеринська. Робота відбувалася в рамках чотирьох комісій – організаційної, військової, зовнішньої політики та внутрішньої пропаганди. У резолюціях було затверджено, що УВО повністю підпорядкується ОУН; КЕ ОУН на ЗУЗ матиме автономію в діях та рішеннях; буде створено Суд КЕ ОУН; для крайових потреб ПУН видаватиме газету «Український націоналіст» та змінить структуру «Сурми»; газетам «Самостійна Думка» (Чернівці) та «Новий Шлях» (Канада) буде надано виразнішого націоналістичного характеру; у Франції виходитиме часопис «Незалежність»; «Бюлетень КЕ ОУН на ЗУЗ» та «Юнак» призначатимуться винятково для членів Організації, а легальним потребам слугуватиме журнал «Студентський Шлях». Крім того, було визначено структуру і персональний склад КЕ ОУН[287].

Перший старшинський військовий вишкіл ОУН провела, за даними польської поліції, 1930 р. в Подєбрадах (Чехія). Відповідальним за організацію курсів був Ярослав Барановський. У вишколі, який тривав три тижні, взяли участь Гуменюк зі Львова, Пилипів із Бережан, Гоголь і М. Ясінський зі Станиславова та ін. Інструкторами були Омелян Сеник, Володимир Мартинець, Яворський. У березні 1931 р. організаційний референт ПУН Микола Сціборський спільно з ген. Миколою Капустянським організовували в Парижі шестимісячні військово-вишкільні курси для підвищення кваліфікації офіцерів-українців, які перебували в еміграції. Планувалося створювати філії таких курсів в інших державах. За даними польських спецслужб, на теренах Європи ОУН мала понад 1 тис. членів[288].

Поряд із цим, у Празі та Ґданську до 1933 р. існували стрілецькі школи УВО–ОУН. Протягом 11–15 серпня 1933 р. в «Мимозівці» (Ґданську) проходили військові курси для кращих бойовиків та інструкторів військового вишколу ОУН із «Бази» (Галичини). Їх

---

[287] Резолюції комісій конференції в Празі // SÚA, RUESO, karton 12. – С. 1-4.

[288] ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 155. – Арк. 5-6; Обіжник Організаційного Референта, ч. 113. Париж, дня 20 березня 1931 р. // SUA, RUESO, karton 11; Wysocki R. Organizacja Ukraińskich Nacionalistów w Polsce w latach 1929-1939… – S. 368.

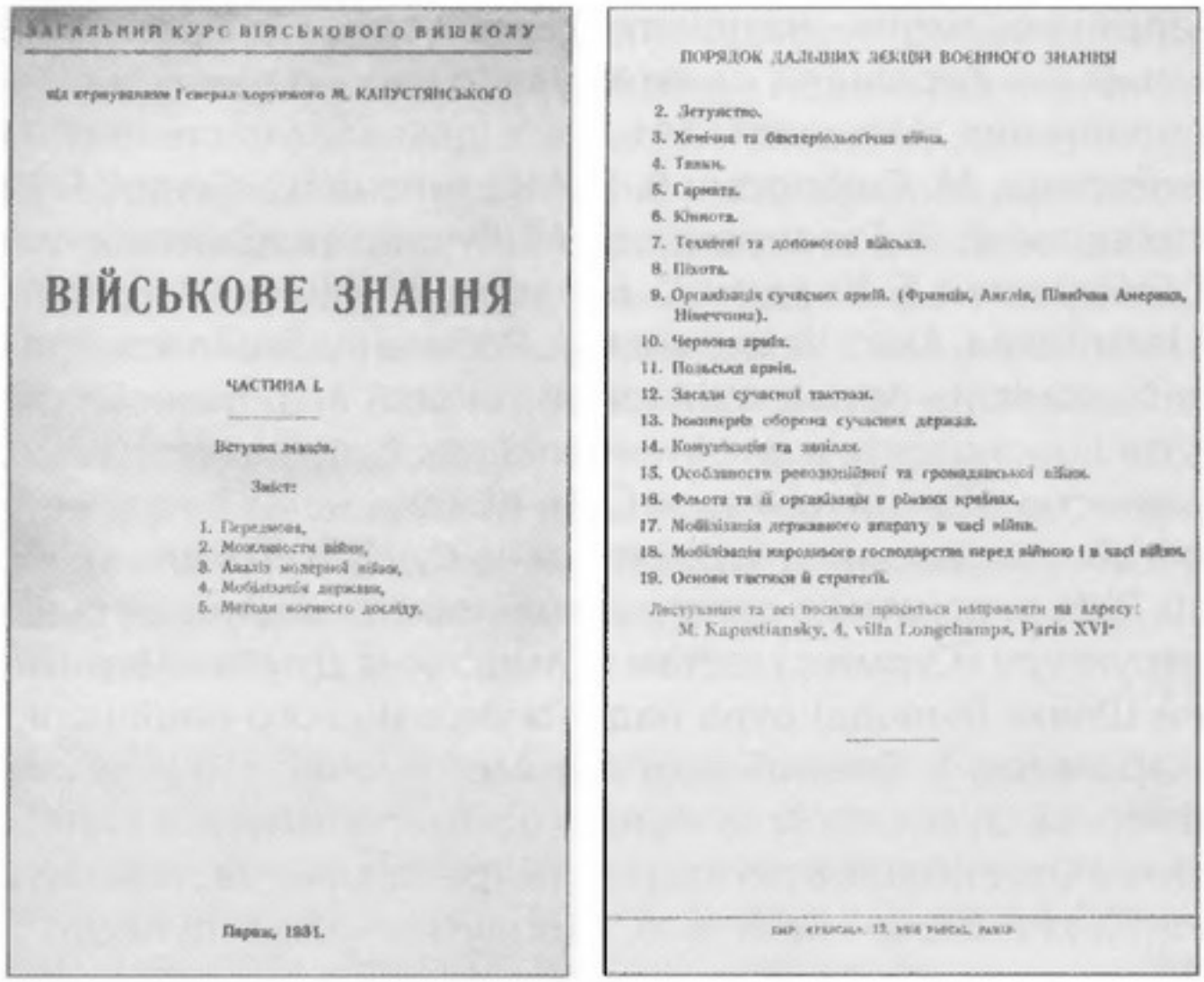

ЗАГАЛЬНИЙ КУРС ВІЙСЬКОВОГО ВИШКОЛУ

під керуванням Генерал-хорунжого М. КАПУСТЯНСЬКОГО

ВІЙСЬКОВЕ ЗНАННЯ

ЧАСТИНА I.

Вступна лекція.

Зміст:

1. Передмова,
2. Можливости війни,
3. Аналіз модерної війни,
4. Мобілізація держави,
5. Методи воєнного досліду.

Париж, 1931.

ПОРЯДОК ДАЛЬШИХ ЛЕКЦІЙ ВОЄННОГО ЗНАННЯ

2. Летунство.
3. Хемічна та бактеріольоґічна війна.
4. Танки.
5. Гармати.
6. Кінота.
7. Технічні та допоміжні війська.
8. Піхота.
9. Орґанізація сучасних армій. (Франція, Англія, Північна Америка, Німеччина).
10. Червона армія.
11. Польська армія.
12. Засади сучасної тактики.
13. Іноземрів оборона сучасних держав.
14. Конуєнсація та заміли.
15. Особливости революційної та громадянської війни.
16. Фльота та її орґанізація в ріжних країнах.
17. Мобілізація державного апарату в часі війни.
18. Мобілізація народнього господарства перед війною і в часі війни.
19. Основи тактики й стратеґії.

Листування та всі посилки проситься направляти на адресу:
M. Kapustiansky, 4, villa Longchamps, Paris XVIe

Обкладинка курсу військового вишколу ОУН "Військове знання". Париж, 1931 р.

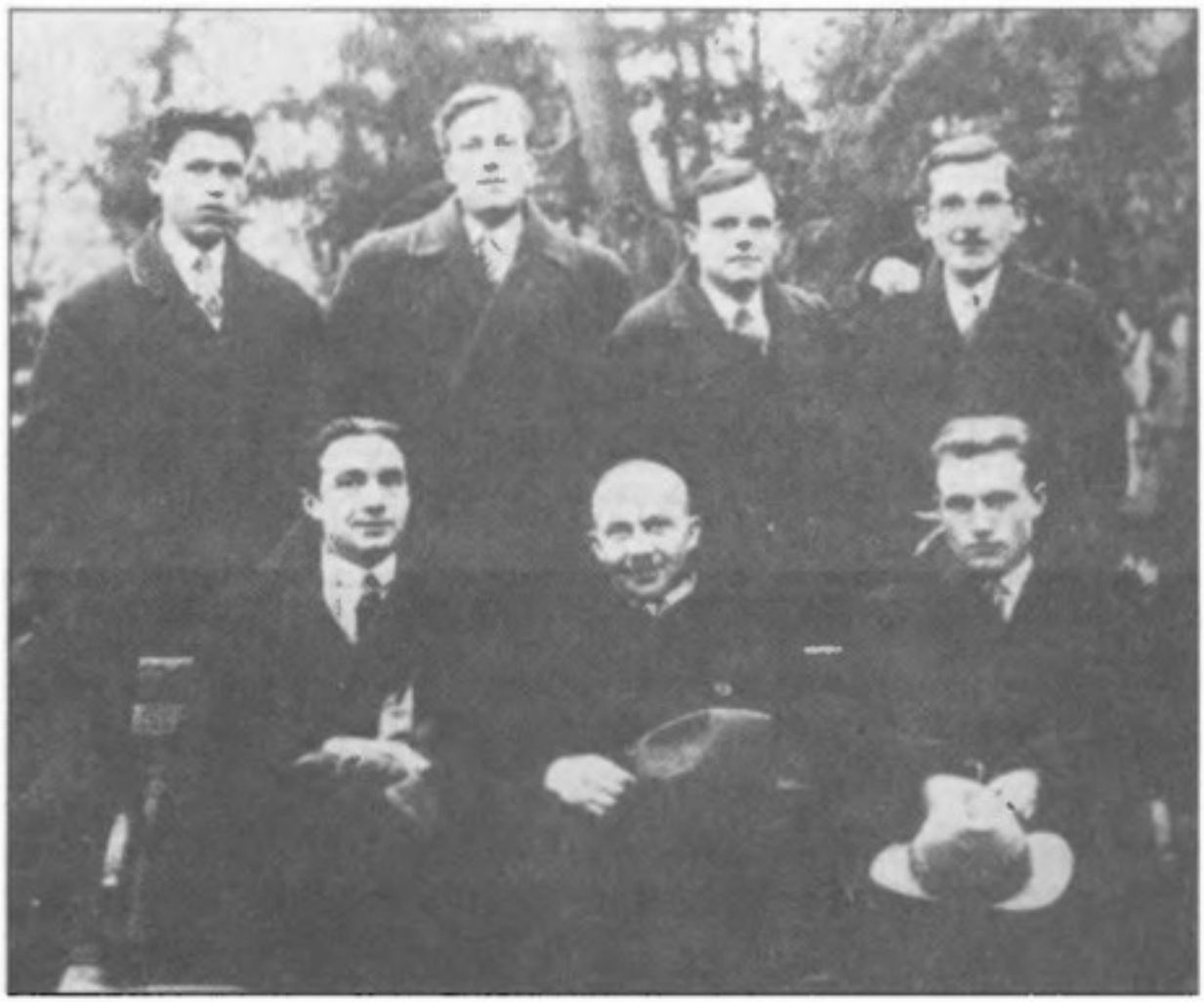

Сидять зліва на право: Ярослав Барановський, Омелян Сеник, Микола Ясінський. Стоять: Гуменюк, Пилипів, Гоголь, Яворський. (Подєбради, Чехія, 1930 р.)

організували відповідальні за стрілецьку школу Роман Сушко та інженер Зубейко[289]. Інструкторами на курсах працювали В. Курманович, Ріко Ярий, хімік-інженер Андрій Федина та інженер Ян-Євген Вертипорох. Легальним прикриттям вишколу було місцеве «Спортивне товариство», в якому активно працювали Білосюк, Мацюрак, Дерлиця, Федорчук, Базилевич, Раковський, Воробкевич, Зарицький, Баляк. Слухачі курсів вивчали засади і тактику в партизанських умовах, організацію саботажів і диверсій у запіллі ворога, зброєзнавство, теренознавство, засоби зв'язку, основи розвідки.

Федина Андрій – «Мойсей», «Сак», «Смок» (10. XII.1902, с. Черневе, Мостиський р-н, Львівська обл. – 8.IX.1958, Торонто, Канада). Середню освіту здобув в укр. гім. в Перемишлі. Вояк УГА (1918-20). Навч. на кораблебудівному ф-ті політехніки в Ґданську (інженер). Зак. юридичний ф-т УВУ в Празі; д-р права. Кер. експозитури УВО-ОУН у Ґданську (1927-34). Учасник І КУН (1929). З 1934 в Берліні, кер. окремої реф. для зв'язків з Північною та Південною Америкою. Отримував кошти, які надходили для ОУН на ЗУЗ від укр. еміграції. З 1951 мешкав у Канаді, працював на заводі «Дженерал моторс» у м. Ошаві. Похов. на цвинтарі Мауп-Гоп.

Одночасно в Берліні було організовано радіо-телеграфічні курси. У вересні цього ж року в Парижі відбулися спеціальні курси з воєнної картографії. За даними польської поліції, військові вишколи ОУН проходили в 1930 р. в Ліберці, Брні (Чехія), Льєжі (Франція), Женеві (Швейцарія), США та Канаді[290]. До середини 1930-х рр. у Кракові проводили військові вишколи для груп членів ОУН, на яких викладали теорію військової справи, навчали розбирати та складати зброю. Для слухачів цих курсів М. Климишин і Я. Карпинець перевозили партії підпільної літератури та зброї через прикордонне місто Тешин[291].

---

[289] ДАЛО. – Ф. 108. – Оп. 1. – Спр. 296. – Арк. 2; ДАТО. – Ф. 231. – Оп. 1. – Спр. 1829. – Арк. 141 зв.

[290] ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 155. – Арк. 129; ДАТО. – Ф. 231. – Оп. 1. – Спр. 1829. – Арк. 140-142 зв.; ДАЛО. – Ф. 108. – Оп. 1. – Спр. 336. – Арк. 28; – Ф. 121. – Оп. 1. – Спр. 338. – Арк. 64; Szcześniak A., Szota W. Droga do nikąd. Działalność Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów i jej likwidacja w Polsce… – S. 47.

[291] Климишин М. В поході до волі… – Т. 1. – С. 61-62, 78.

Мілітаризацію ОУН на західноукраїнських землях активно впроваджували крайові провідники Юліан Головінський, Степан Охримович і Степан Бандера. В кожному структурному підрозділі ОУН – окружних, повітових, районних проводах – існували посади референтів військового вишколу. Основною їхньою роботою стали теоретичні курси та навчальні табори. В КЕ ОУН за підготовку та проведення вишколів відповідали референти – бойовий та військового вишколу. Головну увагу приділяли масовому залученню до Організації молоді та її військовій підготовці, вбачаючи в ній кадровий резерв майбутньої національної армії. Весною 1930 р. КЕ ОУН розпочала військові вишколи[292]. Плани вишколів загалом виглядали так: 1) організація армії; 2) теренознавство; 3) зброєзнавство; 4) піротехніка та польова оборона; 5) наука про гази та летунство (авіацію)[293].

ОУН зайняла чітку позицію щодо строкової служби української молоді в польській армії. У 1929 р. було видано листівку «Хлопці», яка закликала: *«Ідіть до польського війська і не дизертуйте, присягайте на вірність Польщі, але у своєму серці складіть іншу присягу – боротьби за волю українського народу. Вчіться добре володіти зброєю, ознайомлюйтесь з усім, що могло б колись придатись українській армії. Прийде слушний час, і Ви обернете ваші кріси проти Польщі. Серед найтяжчих терпінь в польських касарнях хай Вам сниться золотий сон боротьби за волю українського народу, аж поки той сон справдиться»*[294]. ОУН закликала, щоб кожний українець служив в іноземній армії в інтересах нації: чи для набуття військових навичок, які придадуться при творенні національної армії, чи для руйнування ворожої[295]. У 1932 р. провідний діяч ОУН на Тернопільщині Іван Мітрінґа закликав докласти зусиль, щоб відправити всіх членів Організації до польської армії, де вони освоять військову справу, аби згодом навчати інших. За даними польської поліції, таку тактику ОУН почала активно запроваджувати з другої половини 1930-х рр.[296].

---

[292] ОУН на ЗУЗ (1928-1932) // SÚA, RUESO, karton 13. – С. 21; ДАІФО. – Ф. 69. – Оп. 1. – Спр. 52. – Арк. 17; Там само. – Спр. 55. – Арк. 31.

[293] ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 3. – Спр. 1020. – Арк. 16; Там само. – Ф. 108. – Оп. 1. – Спр. 383. – Арк. 20-23.

[294] ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 1. – Спр. 357. – Арк 212; ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 938. – Арк. 15-15 зв.

[295] Революційна праця поміж військом // Сурма. – 1930. – Ч. 4. – С. 1-2.

[296] ДАТО. – Ф. 231. – Оп. 1. – Спр. 1825. – Арк. 46, 60; ДАВО. – Ф. 46. – Оп. 9а. – Спр. 374. – Арк. 16; Там само. – Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1970. – Арк. 21.

На початковому етапі діяльності ОУН у Західній Україні основну масу її військових інструкторів складали колишні старшини УГА та Армії УНР, а згодом – бойовики УВО, солдати та випускники шкіл підхорунжих та хорунжих Війська польського[297]. У 1932 р. було створено десять інструкторських відділів, що налічували дев'яносто осіб, та сформовано окремий вишкільний відділ для дівчат.

На курсах спочатку відбувалася теоретична підготовка – опрацювання військової літератури, потім – закріплення знань за допомогою практичних вправ у терені. Щопівроку члени ОУН, які пройшли вишкільні курси, здавали екзамени. З них до боївок Організації відбирали осіб із рішучим і постійним характером, без шкідливих звичок. Бойовикам заборонялося бути членами жодних українських громадських організацій, аби не наражати їх на репресії з боку влади. За даними польських спецслужб, на 1931 р. у Львівському воєводстві підозрювали у членстві в ОУН понад 500 осіб, а в Станиславівському – 1350[298].

У середині 1930-х рр. ОУН стала більш масовою організацією, почалося загальне ідеологічно-політичне навчання, включаючи ознайомлення з військовою справою. Спочатку це навчання проходило у формі вправ. Це пов'язано з тим, що більшість інструкторів були бойовиками УВО. Вони навчали користуватися зброєю та вибуховими матеріалами, які найчастіше застосовувала ОУН. В міру можливостей теоретичні вправи доповнювали практичними: стрільба з револьвера, крісів і кидання гранат.

КЕ ОУН звертала велику увагу на проведення військових вишколів для своїх членів у сільській місцевості. Ці заняття організовували відповідно до інструкцій, які розробляла референтура військового вишколу. Зокрема, було видано інструкцію з одиночного бойового вишколу стрільця. Згідно з нею, підготовка тривала

---

[297] Дарованець О., Мороз В., Муравський В. Націоналістичний рух 1920 – 1930-х років. (Матеріали до біографічного довідника) / Олександр Дарованець, Володимир Мороз, Володимир Муравський // Мірчук П. Нарис історії ОУН. 1920 – 1930 роки. Видання третє / Петро Мірчук. – Київ: УВС, 2007. – С. 611-856.

[298] ОУН на ЗУЗ [Звіт Івана Ґабрусевича, 1.5.1932] // SUA, RUESO, karton 12. – С. 2; ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 3126. – Арк. 128; ДАЛО. – Ф. 220. – Оп. 1. – Спр. 171. – Арк. 28; Там само. – Ф. 121. – Оп. 3. – Спр. 516. – Арк. 113-115; Там само. – Спр. 725. – Арк. 2-32; Там само. – Спр. 788. – Арк. 1-32; Там само. – Спр. 789. – Арк. 1-17; Там само. – Спр. 790. – Арк. 1-36; Там само. – Спр. 791. – Арк. 1-20; Там само. – Спр. 793. – Арк. 5-32; Там само. – Спр. 1019. – Арк. 1-9.

за таким планом: 1) Озброєння стрільця; 2) Поведінка під час бою. Фази бою. Тактика боротьби в різних теренах і порах дня; 3) Бойовий марш. Поведінка під час нападу танків, кінноти, газових атак, авіаналетів; 4) Постій, таборування; 5) Вартова служба на фронті та в запіллі; 6) Передача наказів і зв'язок під час маршів, боїв, постоїв; 7) Спільні дії родів військ. Знання старшинства; 8) Вивчення зброї – кріс, легкий скоростріл, ручна та крісова гранати; 9) Польові вправи та укріплення. Картографія. Такі заняття часто проводив Олекса Гасин – «Лицар». Одне з них – з вивченням зброї, техніки ведення слідства і з практичними військовими вправами – відбулося 13 серпня 1933 р. в с. Конюхів на Стрийщині[299].

Гасин Олекса – «Лицар», «Сук», «Іван Чорнота», (18.VII.1907, с. Конюхів, Стрийський р-н, Львівська обл. – 31.I.1949, Львів). Зак. гім. в Стрию (1928). Пластун (курінний 40-го куреня ім. полк. І. Черняти), член ОВКУГ, УВО. Зак. з відзнакою школу підхорунжих (1929). Навч. на землемірному відділі ф-ту сухопутної і водної інженерії Львівської політехніки (1931-35). Політв'язень польських тюрем (1931, 1933, 1937), концтабору в Березі Картузькій (1934-35). КП ОУН (1934-35), орг. і військовий реф. КЕ ЗУЗ (1935-36), член військової реф. ПУН, сотник (1938). Автор (разом з Є. Коновальцем) «Військового підручника», виданого в Канаді. Член РП ОУН (1940-41), учасник II ВЗ ОУН у Кракові, заст. міністра оборони УДП (1941). У вересні 1942 ув'язнений ґестапо в тюрмі Дрогобича, з якої визволений боївкою СБ К. Цмоця. Шеф ГВШ УПА від часу злиття з УНС (кін. 1943-49). Член Проводу ОУН (від 1947), полк. УПА (від 22.I.1948). Після загибелі посмертно отримав звання ген.

У 1932–1933 рр. референтура військового вишколу КЕ ОУН видала загальні інструкції щодо проведення вишколів. У них зазначалося, що *«на майбутнє Ми не будемо вести війну силами регулярної армії, а при допомозі народної армії, яка буде творитися при ворожому нападі»*. Навчання охоплювало кілька напрямів підготовки: 1) фізичні вправи; 2) основи новітнього озброєння; 3) військові засоби допомоги; 4) тактика; 5) знання ворожих військ; 6) господарська війна; 7) політична пропаганда[300].

---

[299] ДАЛО. – Ф. 108. – Оп. 1. – Спр. 383. – Арк. 7-9; ДАІФО. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 1651. – Арк. 2 зв.; ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 205. – Оп 1. – Спр. 964. – Арк. 4.

[300] ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 1058. – Арк. 14 зв-17.

Фізичні (тілесні) вправи зводилися до занять спортом, наближених до військового вишколу. Значну увагу приділяли організації літніх таборів, де навчали орієнтуватися на місцевості, читати мапи, створювати польові табори та обози, а також санітарної служби, сигналізації на варті.

На заняттях із володіння зброєю навчали користуватися шаблею, револьвером, карабіном – практично; кулеметами, мінометами, гарматами – теоретично.

Підготовка військових засобів допомоги зводилася до ознайомлення з роботою служб зв'язку, інтендантської, медичної і ветеринарної, картографії, транспортування.

Заняття з тактики воєнної справи полягали у вивченні окремих родів військ та зброї, військових доктрин іноземних держав. Інформацію про ворожі війська аналізували в трьох аспектах: військовому, економічному та політичному. Значну увагу приділяли очікуваним діям різних держав у разі початку війни[301].

Інструкції визначали кличі та гасла, які згодом мали застосовуватись у військовій пропаганді. Причому на практиці слід було зважати на соціальні, психологічні, мовні та інші особливості місцевого населення. Гасла були такого характеру: 1) позитивні – «право нації на самовизначення»; 2) нейтральні – «робітники, селяни»; 3) негативні – «мілітаризм»; 4) спів та музика – «Не пора, не пора…»; 5) релігійні – рекомендувалося звертати особливу увагу на обряди і звичаї; 6) пропаганда ідеї мучеництва – наводити приклад Ольги Басараб, Василя Біласа та інших членів Організації; 7) карикатури, памфлети, жарти; 8) пропаганда на радіо та у пресі.

Розрізняли такі способи ведення пропаганди: а) позитивна/негативна пропаганда – має створити відповідну думку чи настрої у населення; б) випереджальна – тлумачення певних подій чи фактів суспільного життя; в) дезінформація – поширення неправдивих даних, чуток; г) «пропаганда розкладова» – акції, які вносять елементи анархії та безладу в ряди ворога; ґ) економічна – «свій до свого по своє»; д) культурна.

Аналізувати ефективність агітаційно-пропагандистських акцій ОУН у воєнний час мали за такими пунктами: 1) розміри охопленої території; 2) вплив пропаганди на свій народ, іноземців та окупантів, її позитивні та негативні риси; 3) правильність вибраних засобів та термінів проведення; 4) вивчення своїх і чужих помилок у ході кожної акції[302].

---

[301] ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 1058. – Арк. 18-19.
[302] Там само. – Арк. 20-21.

Провідник КЕ ОУН на ЗУЗ (1935–1938) Лев Ребет у спогадах зазначав, що головним завданням Організації у цей час було підготувати підпілля до збройного повстання на випадок війни: «*Вирішено було готуватися не до пропаґандивних розрухів, а до збройної акції, що в обличчі тодішнього становища в світі ставала щораз актуальнішою. Плян приблизно такої діяльності ОУН у Західній Україні був з'ясований полк. Коновальцеві в 1935 р., і він його схвалив*»[303].

На військових курсах навчали основ конспірації, оборони від провокацій та конфідентів (таємних агентів поліції), методики провадження слідства, як поводитися в поліції та на суді. Окремо в бойовій референтурі проводили вишколи для осіб, які працювали в розвідці ОУН. Їх навчали основ розвідки, контррозвідки та конспірації. У газеті «Сурма» в 1929–1930 рр. для членів ОУН друкували загальні статті про роботу розвідки: «Що треба знати при написанні листів і записок», «Як заховуватися під час слідження», «Про конфідієнтів і провокаторів», «Як поводити себе в чужім місті», «Правдиві й фальшиві документи та перехід кордону», «Як ховати тайні річи перед поліцією», «Хто працює у розвідці», «Революційна праця поміж військом», «Жінки-розвідчики», «Роди розвідчиків»[304].

Макарушка Ярослав-Ігнатій – «Пузон» (24.VI.1908, с. Сівка Войнилівська, Калуський р-н, Івано-Франківська обл. – 13.III.1998, м. Мейплвуд, штат Нью-Джерсі, США). Зак. гім. у Львові (1926). 1933 ввійшов до складу КЕ ОУН як реф. розвідки у м. Львові. На Львівському процесі (1936) засуджений на 6 років. У червні 1938 звільнений. Влаштувався на роботу в Укр. народну лічницю. З приходом радянської влади у 1939 виїхав. Отримав диплом Берлінського у-ту (1941). Працював лікарем у Львові, кер. лікарнею в Бібрці. Переховував і лікував поранених членів ОУН. У 1944 виїхав до Відня, працював лікарем у таборі для переміщених осіб. У 1947 перебрався до США, відкрив медичну практику в Нью-Йорку. 1958 переїхав до Еванс-Міллс (штат Нью-Йорк), працював психіатром. Похов. на цвинтарі Св. Духа в м. Ґошен.

В ОУН існував поділ розвідки на внутрішню – проведення слідства щодо членів Організації та викриття зрадників-конфідентів – і зовнішню, що протистояла польській службі безпеки та поліції та збирала дані про розміщення військових частин на західноукраїнських землях. У 1931–1934 рр. розвідку ОУН очолював Ярослав Макарушка, а його заступником був Олександр Пашкевич. Кадри

---

[303] Ребет Л. Світла і тіні ОУН… – С. 67.

[304] Сурма. – 1929. – № 22. – Липень; Сурма. – 1929. – № 23. – Серпень; Сурма. – 1929. – № 25. – Жовтень; Сурма. – 1929. – № 26. – Листопад; Сурма. – 1930. – № 30. – Березень; Сурма. – 1930. – № 31. – Квітень; Сурма. – 1930. – № 36. – Вересень.

для розвідки завжди надавала бойова референтура. За свідченнями Я. Макарушки, в його завдання входило: діяти у Львові; встановлювати точну чисельність польського війська; з'ясовувати інформацію щодо системи складів військових запасів; виявляти свідомих українців у гарнізонах[305].

Розвідка ОУН поділялася на політичну, військову, економічну, технічно-промислову та загальну. До функцій політичної належало стежити за внутрішньою та зовнішньою ситуацією в сусідніх державах, за діяльністю їхніх провідних політичних партій, вивчати міжнаціональні відносини, зокрема становище національних меншин. Військова розвідка повинна була збирати інформацію про кількісний склад ворожих армій, рівень їхнього озброєння, виробництва зброї та боєприпасів, плани щодо мобілізації та стратегії ведення майбутньої війни. Основним завданням економічної розвідки було з'ясувати господарський стан країни, її матеріально-сировинну базу і соціальну структуру населення. За допомогою цих заходів ОУН намагалась відстежувати приготування великих держав світу до майбутньої «великої війни»[306].

Підгайний Богдан – «Бик», «Аскольд» (2.І.1906, с. Полоничка, Кам'янко-Буський р-н, Львівська обл. – 1.IX.1980, Торонто, Канада). Зак. Академічну гім. (1925) та політехніку в Данціґу. Член ОВКУГ, УВО (з 1923). 19.X.1926 виконав атентат на шкільного куратора Собінського за переведення укр. шкіл на польську мову навчання. Бойовий реф. КЕ ОУН (1933-34). 14.VI.1934 арештований і під впливом інформації з орг. збірок ОУН («Архіву Сеника») підтвердив дані поліції. На Львівському процесі ОУН (1936) засуджений на 15 років. 1940 р. за наказом Р. Шухевича вступив до куреня «Роланд», 1943 – в дивізію «Галичина» (поручник, згодом сотник). Інтернований англійськими військами у травні 1945 в Австрії; перебував у таборі для переміщених укр. вояків у Беллярії (Італія). Після звільнення проживав у Німеччині. Член Проводу ЗЧ ОУН (у 1940-х) та кер. реф. краєвих зв'язків. З 1954 – член Політради ОУН(з). З 1956 проживав у Канаді. Інженер, співвласник фірми в Торонто. Громадський діяч, активіст Братства Першої Дивізії УНА. Співавтор збірника «Броди» (Мюнхен, 1951).

[305] ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 76. – Арк. 128.
[306] ДАЛО. – Ф. 108. – Оп. 1. – Спр. 383. – Арк. 20-23; Роди розвідки // Сурма. – 1930. – № 32. – Травень.

Загальній розвідці на західноукраїнських землях було доручено збирати дані про кількість польського війська, склади зброї, військову літературу й підручники, влаштовувати власні склади зброї, роззброювати окремих осіб, відправляти членів Організації на військові вишколи. З 1933 р. на завдання Крайового провідника (КП) ОУН С. Бандери Богдан Підгайний і Роман Мигаль спільно з відділом розвідки почали інтенсивно накопичувати зброю[307]. У 1931–1932 рр. було створено бойово-розвідувальну дівочу п'ятірку на чолі з Марією Кос. До її складу входили Віра Свєнціцька, Катерина Зарицька – «Орися», Дарія Гнатківська – «Ода», Ганна Нєдвєдцька[308].

У 1932 р. на одній із нарад чільних діячів ОУН Дмитро Грицай виступив із пропозицією збільшити організаційний вплив на жіночий сектор, адже, на його думку, в майбутній війні жіночий чинник відіграватиме велику роль у запіллі та в бойових діях. З цією метою проводили курси санітарів та медсестер. В одному з таких навчань у лютому 1934 р. брало участь багато дівчат під керівництвом Стефанії Мартиняк. Аналогічні курси пройшли Дмитро Костецький, Ю. Бондарук, Зиновій Матла[309].

Щороку літом для членів ОУН влаштовували, переважно в Карпатах, спеціальні двотижневі військові курси. Під час вишколів інструктори відбирали найкращих у бойову референтуру.

Перебіг типового військового вишколу описав у споминах (липень 1933) чільний діяч ОУН Омелян Антонович:

«Я приїхав до станції Брошнів, забезпечений конспіративним гаслом та якоюсь позначкою на вбранні. На відповідному місці я зголосився на зв'язок, і там мені було сказано, що маю зайти на якусь-то лісову галяву, віддалену на якихось два кілометри, де був збірний пункт табору. Я застав там десяток молодих, як я, чоловіків, а через якийсь час ще долучилось кілька, так що разом нас було коло двадцяти. Ми пішли долиною Лімниці вгору, трималися далеко від битої дороги і вузькоколійної залізниці, яка ішла з Брошнева на Перегінсько, Підлюте і Осмолоду. Після довгої кількагодинної дороги, де ніхто з нас не промовляв ані слова, ми пристали на

---

[307] ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 879. – Арк. 111-112; ДАТО. – Ф. 231. – Оп. 1. – Спр. 1897. – Арк. 2 зв.; Климишин М. В поході до волі… – Т. 1. – С. 131.

[308] ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 3126. – Арк. 145; Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 323-324.

[309] ДАЛО. – Ф. 11. – Оп. 29. – Спр. 1086. – Арк. 7 зв; – Ф. 108. – Оп. 1. – Спр. 338. – Арк. 109.

нічліг на галяві серед густого смерекового лісу. Тут до нас заговорив командир [Дмитро Грицай – «Гриць»], вишикував нас за зростом в один ряд, назвав свій псевдонім і у формі наказу офіційно повідомив, що він сам командир табору та інструктор військових вишколів. Далі було повідомлено, що є ще два члени командного складу, до яких належав [Володимир] Нидза, інструктор з конспірації, підпільної роботи і безпеки, та [Василь] Рудко, інструктор політично-ідеологічний. Хоч тих двох останніх я знав, але обидва вони, як і всі інші, виступали тільки за псевдонімами і, дотримуючись конспірації, ніхто навіть натяку не робив, що хтось йому особисто знайомий. Кожний з курсантів також сам назвав свій, для цього табору вибраний псевдонім. Після відносно коротких вступних інструкцій та пояснень і перших лекцій всіх трьох інструкторів нам було наказано розбивати табір. Розклали кілька шатер, кожне на три-чотири особи, одне із них командне. Шатра розбивались не завжди, але як падав дощ, тоді напевно, і запалювали ватру для приготування їжі .[…] Отож я прийняв на себе цю важливу функцію, яка, поза командним складом, вважалась чи не найважливішою, і усі зразу замість мого прибраного псевдо називали мене цілих два тижні Кухарем, бо було це просто і вигідно. Що я їм варив? А те, що ми носили в рюкзаках. Каша, макарони чи клюски [макаронний виріб типу галушок], кулеша, пенцак [каша з очищеного неподрібненого ячменю], риж [рис] – це варив у казані, а сало чи солонину смажив у сковороді, щоб було чим примастити. Часом варив зупу, як було з чого. Це готувалось на вечір, а на сніданок чай і хліб, який кожний по дві-три буханки носив у рюкзаку. […] Кожного дня діставав я на допомогу одного з курсантів, щоб мішати кашу, мити казан, запалювати ватру і держати вогонь у такому стані, щоб можна було варити. […] Ще треба згадати, що ранком і вечором при так званих апелях ми, наче молитву, відмовляли декалог українського націоналіста. Ніяких патріотичних пісень нам не дозволяли співати з огляду на конспірацію. Нам не можна було звертати на себе увагу, якщо десь натрапили на слід людського існування. Але наше командування вибрало такий маршрут, що ми справді майже не зустрічали живих людських істот. Навіть на денних зупинках завжди був призначений вартовий, який зорив за небажаними елементами, а всі люди були небажані. А вже на ніч усі курсанти призначалися для вартової служби на зміну що дві години»[310].

[310] Антонович О. М. Спогади… – С. 159-162.

Грицай Дмитро – «Перебийніс», «Сірко» (1.IV.1907, с. Дорожів, Дрогобицький р-н, Львівська обл. – 22.XII.1945, Прага, Чехія). Зак. Дрогобицьку гім., підофіцерську школу польської армії, навч. на фізико-математичному ф-ті Львівського у-ту. Пластун (курінь «Чорноморці»), член ОВКУГ, УВО (1928), ОУН (1929). Військовий реф. КЕ ОУН на ЗУЗ (1932-34, 1939). Після атентату на Пєрацького виключений з у-ту. В'язень концтабору в Березі Картузькій (з 17.VI.1934). Після звільнення 1936 працював на будівництві, провадив підпільну роботу (орг. та підготовка кадрів). З поч. війни у 1939 – в'язень Берези Картузької. Член РП ОУН, військовий реф. (1941-42, 1943-45), ком. старшинської школи ОУН у Великих Мостах (літо 1941). На поч. 1943 ув'язнений ґестапо в тюрмі на вул. Лонцького. У вересні 1943 звільнений з тюрми боївкою СБ К. Цмоця. Нач. ГВШ УПА в ранзі май. (1943-45). Схоплений разом із Д. Маївським при переході чесько-австрійського кордону; дав себе заарештувати, щоб через чеську тюремну сторожу повідомити про їхню долю, а тоді повісився. Посмертно підвищений УГВР до рангу ген.-хор.

Розпорядок дня в таборі виглядав так: вставання до схід сонця, гімнастика, біг та вмивання в гірському потоці, відтак сніданок – чай, хліб з куском сала чи копченого м'яса, пакування наплечників і гасіння ватри. Марші і рейди проводили підніжжями та карпатським хребтом Аршині (Ґорґан) між гірськими річками Лімницею на сході і Свічею на заході вздовж польсько-чехословацького кордону на відстань 25–30 км. До полудня мандрували, робили на годину відпочинок, отримуючи порцію хліба, і знову рушали. Маршували і вправлялися шість-сім годин на день. Під час денних маршів Д. Грицай проводив військові теренові вправи, викладав засади воєнної теорії: навчав орієнтуватися в терені, залежно від його типу, пори року та доби – за сонцем, місяцем, зорями і за компасом; читати військові мапи, подавав основні правила пристосування до терену в бою – в наступі й обороні. Пити воду можна було тільки з дозволу. Надвечір проводили теоретичні вишколи. Ідеологічно-політичний інструктор викладав теорію націоналізму, визвольну політику ОУН, марксизм і більшовицьку політику в Україні. Інструктор у справах підпільної роботи навчав основ конспірації – як її застосовувати в різних ситуаціях, як поводитися, щоб не привертати уваги поліції, які прийоми застосовувати вдома, на роботі і в місті, виконуючи організаційні завдання. Значну увагу приділялося пове-

дінці під час арешту і допитів. Інспекцію та контроль за табором здійснював Михайло Колодзінський. Згодом члени вишкільного табору попрямували до г. Маківки на цвинтар УСС, де вшанували полеглих. Там відбувся останній збір та був відданий наказ про завершення вишколів[311].

Лебедь Микола – «Марко», «Максим Рубан», «Олег», «Ярополк» (23.XI.1910, с. Нові Стрілища, Жидачівський р-н, Львівська обл. – 18.VII.1998, Пітсбурґ, США). Зак. гім. у Львові (1930). Член Пласту, СУНМ, УВО (1926). У 1932 – підреферент Юнацтва та заст. бойового реф. КЕ ОУН. Зв'язковий між КЕ ОУН і ПУН (1932-34). Орг. атентату на Пєрацького (15.VI.1934). Засуджений на смертну кару, замінену на довічне ув'язнення. Член РП ОУН, 2-й заст. С. Бандери. Нач. військової розвідки повстанського штабу ОУН у Кракові (з 10.III.1940). У 1941 – член УДП (міністр держбезпеки). Врятувався від масових арештів ґестапо в липні 1941. Урядуючий провідник ОУН (1941–13.V.1943). Орг. і кер. I (IX.1941), II (V.1942) і III (II.1943) Конф. ОУН. У 1941-44 вів переговори з АК про спільну боротьбу проти Німеччини. Після III НВЗ – реф. зовнішніх зв'язків, очолив Головну раду ОУН. Учасник ВЗ УГВР (1944), обраний ген. секретарем закордонних справ. Виїхав на Захід для встановлення дипл. стосунків. Перебував в Італії (1945-47), Зах. Німеччині (1947-49). Член ЗЧ ОУН, один з кер. ЗП УГВР. У грудні 1949 переїхав до США. Директор в-ва «Пролог» у Нью-Йорку (1952-74), член ради директорів, заст. директора (1982-85). Член видавничого комітету «Літопис УПА» (з 1975). Автор книги «УПА» (1946).

У серпні 1933 р. військово-вишкільні курси організував Микола Лебедь. Один із них мав відбутися поблизу Ворохти, але несподівано 18 серпня біля м. Надвірної поліція арештувала дванадцять бойовиків на чолі з Юрієм Онишкевичем (Володимир Явнич, Володимир Гайдюк, Костянтин Петрощук, Дмитро Корінець, Григорій Барабаш, Петро Гоголь, Юрій Вінтоняк, Михайло Вінтонів, Володимир Мороз, Василь Заставецький, Володимир Бідула) із повним арсеналом зброї, потрібної для проведення вишколів (9 револьверів, 139 набоїв, 2 гранати). У Станиславівському окружному суді 26-20 липня 1934 р. відбувся процес, на якому оголошено вироки: В. Явничу – 14 років ув'язнення, Ю. Онишкевичу, Г. Барабашу, В. Гайдюку, П. Гоголю – по 13 років, К. Петрощуку – 12 років, Д. Корінцю, В. Морозу, Івану Урбану – по 11 років, Ю. Вінтоняку, Івану Скоп'юку,

[311] Антонович О. М. Спогади… – С. 161-163.

В. Заставецькому, В. Бідулі – по 10 років, М. Вінтоніву – 9 років, Ромі Чорній та Миколі Барану – по 6 років[312].

Учасників курсів, поряд з навчанням, залучали до практичної діяльності. За даними польської поліції, до середини 1930-х рр. у Карпатах існували три шляхи, якими переправляли через кордон нелегальну літературу та зброю для навчання членів ОУН: перший – поблизу Лавочного, другий – біля Вороненки і третій – невідомий. Також мав з'явитися четвертий пункт перевезення нелегальних матеріалів через гори Татри, крім того, Організація готувалася до створення великих арсеналів у Карпатах[313].

Військові вишколи активно проводила референтура Юнацтва ОУН, яку очолювали Іван Ґабрусевич – «Іртен» («Северко») та Богдан Кордюк – «Дік» («Новий»). У структурі Юнацтва була введена посада військового шефа, якому підпорядковувалися військові інструктори на низових рівнях. Також до складу кожного гуртка входили члени, які відповідали за вивчення основ безпеки та конспірації. Крайовий провід докладав максимальні зусилля, щоб виховувати молодь у революційному дусі та націоналістичному світогляді й так забезпечити регулярне поповнення лав Організації. Референти Юнацтва, виховники, інструктори при Крайовому, окружних, повітових, кущових проводах (екзекутивах) мали завдання, звітуючи, подавати інструкції з питань світогляду та націоналістичної філософії, політичної, стратегічної і тактичної діяльності Організації; виховувати шкільну молодь. У Львові з членів Юнацтва була сформована бойова група, що виконала низку успішних саботажів та атентатів. До її складу входили Григорій Файда, Степан Мащак, Володимир Нидза, Михайло Копач, Євген Лазор, Володимир Бийтала, Іван Мицик, Остап Ульницький, Іван Дмитренко, «Коза», «Мережа» (особи не встановлені)[314].

Інструктором військових курсів був студент Д. Г. (особа не встановлена), який мав старшинське звання. Курси проходили навесні 1930 р. в форматі занять із володіння зброєю та вибуховими матеріалами – динамітом, екзаритом, ручними гранатами, які най-

---

[312] ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 1035. – Арк. 1-5.

[313] ДАЛО. – Ф. 108. – Оп. 1. – Спр. 330. – Арк. 142 зв.; Мірчук П. Нарис історії ОУН…. – С. 388-389.

[314] ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 964. – Арк. 6; Онишко Л. Катерина Зарицька… – С. 23; Гайвас Я. Юнацтво ОУН на філії Академічної Ґімназії / Ярослав Гайвас // Ювілейна книга Української Академічної Ґімназії у Львові. – Філадельфія, 1978. – Кн. 2. – С. 314-318; Галамай С. В боротьбі за Українську Державність. Спогади… – С. 44

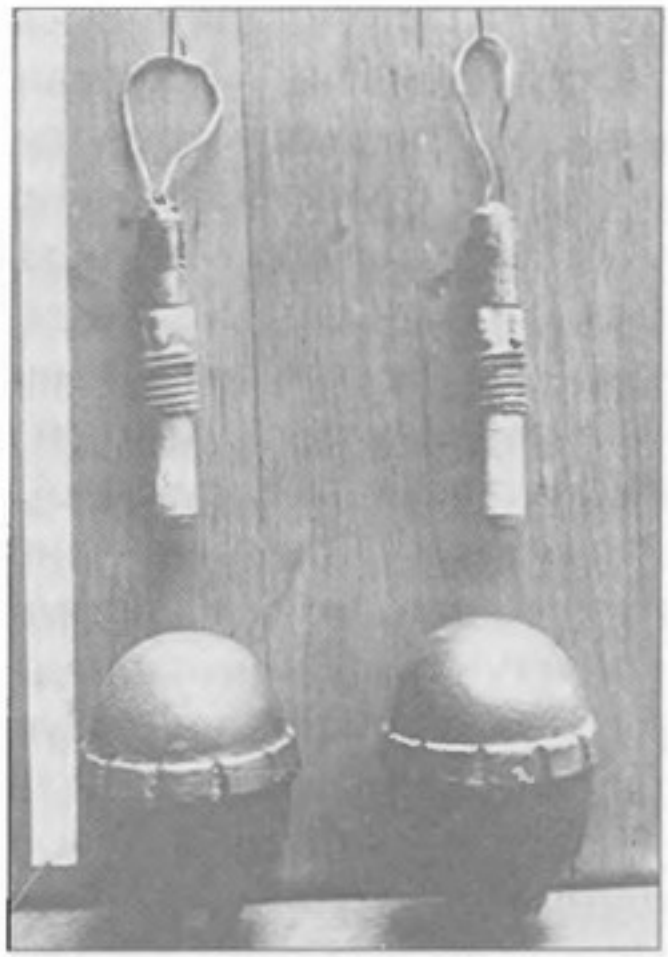

Фото зброї, вилученої поліцією біля Надвірної 18 серпня 1933 р.

частіше використовували в Організації. Вибухівку виготовляв хімік ОУН Ю. К. (можливо Юрій Дацишин – «Кришталь»). У 1930–1931 рр. у Львові військово-технічні вишколи проводили інструктори бойової референтури КЕ ОУН брати Володимир і Євген Врецьони, Ярослав Макарушка, І. П., В. І. (особи не встановлені). Вони навчали стріляти з «фльоберта» в залі «Сокола-Батька», що на вул. Руській, а з револьверів – у ліску на Личаківськім Ялівці. Теоретичні заняття проходили на Високому Замку та Пісковій Горі, тут викладали будову та принципи застосування рушниці, кулеметів, гранат; військову тактику й стратегію. Практичні заняття та впоряд проводили під прикриттям пластових таборів, адже більшість членів Юнацтва ОУН були пластунами. Вишкіл юнацтва, який відбувся у квітні–травні 1931 р. у Львові на Погулянці, був суто теоретичним і включав заняття з тактики, картографії, вивчення зброї тощо[315].

Член Юнацтва Наталя Леонтович-Башук так пише у спогадах про військові вишколи: *«Нас практично підготовляли до війни чи повстання, які скоріше чи пізніше мали відбутися й визволити Західну Україну з-під влади Польщі. Нас інформували про розвідку, медичну службу, нелегальщину та практично вчили, як це робити. Дівчата розносили пакунки з літературою, розліплювали летючки, пізнавали міста, рисували плани»*[316].

В журналі «Юнак», друкованому органі для молоді ОУН, протягом літа 1930 – весни 1931 р. публікували щораз більше матеріалів військово-технічного характеру: схеми гранат різних типів, пояснення до різноманітних систем запальників і запальних шнурів. Усі схеми й рисунки до військових вишколів у цьому та інших виданнях виконував Зиновій Матла. Їх видруковували циклостилевим способом у помешканні Євгена Бартоша у Львові на пл. Єлизавети. Надруковані газети й журнали З. Матла відносив до Ярослава Спольського та Івана Малюци в Академічний дім, які згодом розповсюджували їх для навчання членів ОУН[317].

У наступні 1932–1933 рр. військових вишколів не проводили з конспіративних міркувань. У зв'язку з цим в «Юнаку» появилася

---

[315] ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 205. – Оп 1. – Спр. 205. – Арк. 17-19; Книш З. Дрижить підземний гук… – С. 94-98; Питляр О. Початки Юнацтва ОУН в Академічній Ґімназії / О. Питляр // Ювілейна книга Української Академічної Ґімназії у Львові. – Філадельфія, 1978. – Кн. 2. – С. 307.

[316] Цит. за: Онишко Л. Катерина Зарицька… – С. 24.

[317] Матла З. Націоналістичне підпілля в Академічній Ґімназії в 1929-1930 рр. / Зиновій Матла // Ювілейна книга Української Академічної Ґімназії у Львові. – Філадельфія, 1978. – Кн. 2. – С. 297.

стаття «Про значення спорту для військового вишколу», де зазначалося, що *«спорт є підставовим чинником у військовій підготовці і який має впливати на розвиток психіки, на вироблення волі, підприємливості та відваги. Тому нам треба більше займатися спортом, бо в подальшому у військовій підготовці він сприятиме фізичній витривалості майбутнього вояка під час бою та виснажливого походу. Багато видів спорту нам треба пристосувати до потреб військового вишколу – метання диска та кулі на кидання ручних гранат, довгі марафонські дистанції на далекі військові марші. Водні види спорту пристосувати до подолання водяних рубежів»*. З середини 1930-х рр. у Юнацтві ОУН військові курси повністю замінили заняттями спортом[318].

У 1935 р. Євген Врецьона – «Волянський» влаштував у Львові нелегальну лабораторію з виготовлення вибухівки для ОУН. У 1937–1938 рр. у результаті об'єднання бойової та військово-вишкільної референтур КЕ ОУН було сформовано службу безпеки, яка проводила свої спеціальні вишколи з правил конспірації та розвідки. Тоді ж на Підгаєччині було відкрито школу, яка готувала військові кадри для ОУН. До роботи в ній залучали інструкторів, які мали старшинські звання в польській армії. Декілька підстаршинських і стрілецьких вишколів провів В. Кук – «Юрко». Також було організовано хімічну лабораторію, де виготовляли ручні гранати, міни та самозапальні пакети. Тут працювали В. Кук, Петро Шав'як та «Обух» за с. Лиса. Майже по всіх селах Підгаєцького повіту було створено збройні боївки ОУН. У 1938 р. в друкарні КЕ ОУН «Мандоліна» віддруковано вишкільний підручник із конспірації під кодовою назвою «Пашні буряки інженера-агронома Луки Лемішки» (Василя Кука), а наступного року появилась його праця «Гранатний вишкіл»[319].

Протягом 1930-х рр. референт військового вишколу Бережанської округи Григорій Ґоляш, за наказом члена військової референтури КЕ ОУН Д. Грицая, влаштовував військово-ідеологічні курси в лісах між селами Бишки – Конюхи – Куропатники – Жуків. Викладачами на цих курсах були Ярослав Старух (ідеологічна підготовка), Михайло Степаняк (питання Сходу та НЕПу), Федір Фе-

---

[318] ДАЛО. – Ф. 306. – Оп. 1. – Спр. 17. – Арк. 2.

[319] Клименко О. Грошові документи ОУН (бофони) 1939 – 1952 років / Олег Клименко. – Тернопіль, 1999. – С. 27; Василь Кук – полковник УПА // Сурмач. – Лондон, 1997. – Ч. 1-4. – С. 49; Спомини Семена Левицького про його працю в ОУН // Шагай І. Село Бишки. – Лондон, 2000. – С. 239-241; Кук В. Ставка Проводу ОУН в 1943 – 1945 роках у селі Бишках … – С. 206.

дечко (бойові акції ОУН). Комендантом усіх вишкільних груп, які налічували 20–30 осіб, був сержант польської армії з 1932 р. Г. Ґоляш – «Шолом», він проводив практичні вправи – з наступу, оборони, боротьби в місті, зброєзнавства та впоряду. На вишколах допомагали колишні старшини австрійської армії. В селі Бишки Степан Ґоляш викладав теоретичні курси про «Вуличні бої у місті». Г. Ґоляш – «Шолом» досить часто виїжджав до Бережан, Рогатина, Перемишлян, Підгаєць, Зборова, де організовував нові осередки ОУН та вишкільні групи, в яких готували майбутніх військовиків[320].

Старух Ярослав – «Стяг», «Ярлан», «Гомін», «Дід» (17.XI.1910, с. Золота Слобода, Козівський р-н, Тернопільська обл. – 20.IX.1947, Польща). Навч. в гім. м. Бережан. Член Пласту, УВО, ОУН. Навч. у Львівському у-ті на юридичному ф-ті. Член КЕ ОУН (від 1930), заст. КП ОУН на ПЗУЗ, політ. реф. (1935-37). Автор «12 прикмет укр. нац.». Політв'язень польських тюрем (1929, 1934-35, 1937-39), концтабору в Березі Картузькій (1934). З 1938 ред. «Нове Село» – неофіційний орган ОУН для Волині. Член РП ОУН, заст. Бандери у справах пропаганди. Викладав політику на 3-місячному курсі при старшинській школі ім. Коновальця. У 1941 – один з ініціаторів проголошення Акту відновлення незалежності у Львові; міністр пропаганди УДП. Член Проводу ОУН (1941-42, 1945-47). Арештований і ув'язнений в тюрмі на вул. Лонцького (4.XII.1942–IX.1943), звільнений спецгрупою ОУН. Від осені 1943 до літа 1944 – кер. підпільної радіостанції «Самостійна Укр.» в Карпатах. З 1945 – КП ОУН на Закерзонні. Нагороджений УГВР Золотим хрестом заслуги (1946). Заг. біля с. Монастир Любачівського повіту (тепер Польща), підірвавшись на міні. Полк.-політвиховник УПА.

Специфікою вишколів на Закарпатті було те, що тут ОУН основну увагу приділяла національно-патріотичному вихованню, менше дбаючи про військову підготовку. ПУН визначив чехо-словацьку владу як союзника і не вів проти неї революційної діяльності. Коли в другій половині 1932 р. роботу КЕ ОУН З було відновлено, з ініціативи ПУН організацію поділили на два сектори: легальний, керівником якого обрали Степана Росоху, і підпільний – керівник Юліан Хименець[321]. У Празі також було засновано легальне періодичне

---

[320] Ґоляш С. Григорій Ґоляш на тлі рідного села Бишки / Стефан Ґоляш // Шагай І. Село Бишки. – Лондон, 2000. – С. 228-229.

[321] Там само. – С. 314-231.

видання націоналістів – місячник «Пробоєм», його редактором став голова Союзу підкарпатських руських студентів (1932–1934) С. Росоха. До роботи над часописом долучились Василь Івановчик, Василь Качуровський, Іван Колос, Іван Кошан, Микола Лелекач, Микола Небесник, Єлизавета Кузьмівна, Іванка Гірна. Перший номер часопису датується 1 грудня 1933 р. Невдовзі журнал став популярним серед української молоді, в ньому почали друкуватися провідні діячі націоналістичного руху. У споминах С. Росоха зазначав: *«Напрямок часопису був націоналістичний, а зміст бойовий, бо того вимагали існуючі обставини на Закарпатті, яке від самих початків приділення його в склад Чехословацької Республіки, 10 вересня 1919 р., змагалось за своє національне обличчя і боролося за свої автономні права, словом, за правду і волю. За його бойовий характер і боротьбу з чеським режимом багато слабодухів відмовлялось передплачувати часопис. Зате "Пробоєм" поривав за собою молодь, яка самочинно організувалася в гуртках "пробоєвиків", ширила між населенням національну свідомість і давала відсіч кацапні-русофілам, мадяронам та чеським затіям на Закарпатті»*[322].

Підпільний сектор ОУН Закарпаття зосереджувався на вихованні молодого покоління в патріотичному дусі. У 1930-х рр. тут розгорнув діяльність Пласт, заснувавши осередки майже при кожній українській середній школі. Організаційну роботу серед юнацтва проводили Федір Савчун (Берегівська гімназія), Федір Могіш (Учительська семінарія, м. Мукачево), Дмитро Бандусяк, Михайло Габовда, Дмитро Галай, Петро Стерчо, Юрій Шанта, М. Кіштулинець, Іван Рошко-Ірлявський (Торговельна академія, м. Мукачево), Іван Кардашинець (Ужгородська гімназія), Олександр Блистів (Хустська гімназія). В цьому напрямі також активно працювали М. Вайда, Василь Кузьмик, Юрій Шпилька, Іван Рогач, Лев Канюга, Іван Кедюлич, В. Івановчик, Є. Кузьмівна, І. Гірна, Оксана Голубінка[323].

Одним із багатьох заходів підпільного сектору ОУН було проведення 1 липня 1934 р. в Мукачевому Другого з'їзду народовецької молоді, в якому взяли участь понад 10 тис. українців. До організаційного комітету, чиїм головою було обрано Ю. Хименця, ввійшли націоналісти д-ри Шпилька та В. Івановчик, С. Росоха, Л. Канюга, Бора, Є. Кузьмівна, І. Гірна. З'їзд відбувся біля стін Мукачівського театру; всупереч забороні Міністерства внутрішніх

---

[322] Росоха С. Спомини: Події та люди на моєму життєвому шляху / [Уклад. В. Худанич]. – Торонто – Ужгород: «Мистецька лінія», 2001. – С. 46-47.

[323] Там само. – С. 85.

справ було проведено маніфестацію під синьо-жовтим прапором і ухвалено таку резолюцію: *«Закарпаття на сьогодні належить до Чехословаччини, однак українська молодь Закарпаття не вагається ані на один момент прилучити Закарпаття до Українського Материка – Київ-Львів, оскільки така можливість настане»*[324]. На З'їзді виступили М. Бандусяк, Петро Белів, М. Вайда, Іван Копач, І. Роман, С. Росоха. Цей захід став поштовхом до активізації багатьох національно зорієнтованих організацій, особливо в сільській місцевості. Молодь, за свідченням С. Росохи, заявила: *«Ми українці і будемо боротись вже не за автономні права карпатських українців, але за національні та політичні права всього українського народу»*[325].

Бандусяк Дмитро – «Лопата» (25.VIII.1919, с. Ясіня, Рахівський р-н, Закарпатська обл. – ??.1946, с. Присліп, Міжгірський р-н, Закарпатська обл.). Пластун. Член ОУН (1930-ті). Вояк Карпатської Січі. Заступник КП ОУН Закарпаття (1940-42). Політв'язень угорських тюрем (1942-44). Окружний провідник ОУН Закарпаття (від 1944). Загинув у бою з ВВ НКВД.

У такому ж напрямі була проведена «шкільна акція» КЕ ОУН З, яку почасти підтримало чехо-словацьке Міністерство шкільництва: у другій половині 1930-х рр. по селах відбулися «шкільні страйки», спрямовані проти спроби запровадити в українських школах москвофільські підручники[326].

Влітку 1934 р. при КЕ ОУН З було сформовано дівочий відділ Юнацтва, який очолила Марія Хименець. Основна функція відділу – розвідка. Першими його членами стали Єлизавета Кузьмівна та Іванка Гірна. Такі ж відділи діяли при середніх школах та гімназіях міст Ужгорода, Берегова та Хуста. Втім, головним серед них вважався осередок, який організувала й вишколила М. Хименець при Торговельній академії в Мукачевому[327].

---

[324] Хименець Ю. Тернистий шлях до України. – С. 232.

[325] Росоха С. Спомини… – С. 51.

[326] Росоха С. Народження держави // Заповіт Срібної землі. Карпатська Україна в боротьбі за незалежність. – Львів: «Світ», 2001. – С. 20.

[327] Там само. – С. 361-362.

Скоп'юк Іван – «Сатана» (17.X.1909, Луцьк – 30.VII.1941, Москва, Росія). Зак. початкову школу в Луцьку (1925), однорічну будівельну школу (1926), навч. в художній школі в Почаєві. Орг. Пласту (1927), УВО (1929) і ОУН у Луцькому повіті. Повітовий провідник ОУН Луччини й одночасно орг. та ідеологічний реф. Луцької округи (1930–XI.1933). Служив у польській армії (1932-33). Арештований 19.XI.1933 і засуджений окружним судом у Станиславові 20.VII.1934 на 10 років ув'язнення. Провідник ОУН Волинської обл. (1939-40), орг. реф. КЕ ОУН ПЗУЗ (кін. 1940). Заарештований НКВД 7.I.1941 та засуджений 13.VII.1941 на смертну кару. Розстріляний у таборі біля радгоспу НКВД «Комунарка».

Значно повільніше, ніж у Галичині, відбувалось організаційне становлення ОУН на Волині – через встановлення польською владою т. зв. «Сокальського кордону», арешти та відхід давніх членів УВО, а також загальну слабкість українського громадського й політичного руху. Наприкінці 1931 – на початку 1932 р. остаточно було об'єднано УВО та ОУН в єдину організацію на чолі з провідником на Луцьку область Олександром Куцом, організаційним та ідеологічним референтом Іваном Скоп'юком та бойовим референтом Олексою Проскурнею. КЕ ОУН на ЗУЗ поставила перед ними такі завдання: 1) ідеологічна підготовка членів; 2) залучення нових членів; 3) розповсюдження серед українського населення нелегальної літератури та листівок; 4) напади на поштових перевізників для отримання додаткових організаційних засобів; 5) підготовка бойових акцій проти місцевих польських урядовців; 6) підготовка повстання з метою створити самостійну Українську Державу[328]. Кошти для бойового фонду ОУН на Волині збирали, влаштовуючи мистецькі заходи та загальні збірки. Також І. Скоп'юк отримував фінансову допомогу від кооперативів Маслосоюз та «Сільський господар». Місцеві націоналісти зосереджувались на військовому вишколі членів Організації та кадровому зміцненні бойової референтури, закупівлі зброї, написанні, розповсюдженні й виголошенні рефератів на різні теми по селах[329]. На Волині ОУН взяла під свій контроль «Сотню Українського Вільного Козацтва», яку організував Іван Волошин, та проводила бойові курси під її прикриттям. Членів ОУН з Волині відправляли на вишколи до Галичини, натомість на Волинь передавали зброю, навчальні підручники та інструкції. За інформацією волинського воєводського

[328] ОУН на ЗУЗ (1928-1932) // SUA, RUESO, karton 13. – С. 6; ДАВО. – Ф. 4666. – Оп. 2. – Спр. 1907. – Арк. 18-19 зв.

[329] ДАВО. – Ф. 46. – Оп. 9а. – Спр. 1007. – Арк. 50 зв.; Там само. – Спр. 442. – Арк. 55, 59 зв.

управління поліції, група місцевих націоналістів виїхала до Литви, щоб пройти військову підготовку[330].

Наприкінці 1935 р., за даними польської поліції, була створена окружна екзекутива ОУН на Волині з центром у м. Володимирові. Її військовий референт Віталій Харуцький-Сухозанець та бойовий референт Володимир Маркевич активно координували військову підготовку. У повітовому проводі за це відповідали Іван Коханський (референт розвідчо-пропагандивний) та Олексій Комаревич (військовий референт). Типова програма, за якою відбувалися військові вишколи на Волині, мала такий план: 1) загальний вишкіл; 2) фізичне навчання; 3) спорядження; 4) озброєння; 5) ведення розвідки; 6) вишкіл підхорунжих. За подібними програмами члени ОУН проводили масові вишколи по селах волинського воєводства. Для підготовки оунівців було видано «Бойову інструкцію» (конспірація, газознавство, розвідка, польова служба піхоти та ін.)[331].

Сидор Василь – «Зов», «Конрад», «Кравс», «Крегул», «Лісовик», «Шелест» (24.II.1910, с. Спасів, Сокальський р-н, Львівська обл. – 14.IV.1949, біля смт. Перегінське, Рожнятівський р-н, Івано-Франківська обл.). Член Пласту, ОВКУГ, ОУН (1929), «Просвіти». Зак. Перемиську гім. (1931), навч. в школі підхорунжих польської армії. Член ПП ОУН Сокальщини (до 1934) та його бойовий реф. (1936), член Сокальського ОП ОУН (1937), військовий реф. КЕ ОУН ПЗУЗ (1936-37). Політв'язень польських тюрем (II.1935–IX.1936; 5.VIII.1937–IX.1939). Учасник II ВЗ ОУН (31.III–3.IV.1941), викладач на старшинських курсах ОУН у Кракові (1940-41). Ком. сотні в курені «Нахтіґаль» (1941) і 201-му батальйоні «шуцманшафту» (XII.1941–XII.1942); поручник. Кер. військового осередку при Проводі ОУН (II-V.1943), шеф КВШ УПА на Волині (V-VIII.1943), май. УПА (8.VII.1943), член ГВШ УПА (1943-49), ком. УПА-«Захід» (26.I.1944-49), заст. Головного Ком. УПА.

Як довідалася поліція від Олекси Багнюка (а він отримав ці дані від провідного члена ОУН Івана Климіва), нагромадженням зброї на Волині займалися провідники і військові референти сільських

[330] ДАРО. – Ф. 33. – Оп. 4. – Спр. 70. – Арк. 33, 40, 61, 93-100.

[331] ДАРО. – Ф. 33. – Оп. 4. – Спр. 78. – Арк. 38; ДАВО. – Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1079. – Арк. 135 зв.; ДАВО. – Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1970. – Арк. 19; Там само. – Спр. 1363. – Арк. 8.

проводів. Відтак їхні організаційні зверхники магазинували зібрану зброю (карабіни, револьвери, боєприпаси, біноклі, телефонні апарати, протигази, військові карти). Бойові відділи ОУН мали бути напоготові, щоб у відповідний момент реорганізуватися в регулярну українську армію. ОУН постійно проводила в краю масові збірки на бойовий фонд та потреби політв'язнів. З кінця 1938 р. вона активно направляла своїх членів до польської армії та шкіл підхорунжих. Через спортивні організації ОУН розвивала фізичне виховання членів і симпатиків[332].

У діаспорі ОУН здебільшого влаштовувала теоретичні заняття для колишніх офіцерів, а для охочих – практичні курси. У другій половині 1930-х рр., готуючись до великої війни, військова референтура ПУН на чолі з ген. М. Капустянським – «Низолою» у співпраці з Військовим штабом ОУН, до якого входили ген. В. Курманович, полк. Р. Сушко, сотники Р. Ярий, С. Чучман, О. Сеник та О. Гасин, М. Колодзінський, – опрацювали та видали «Загальний курс військового вишколу», що охоплював дев'ятнадцять розділів з основ тактики, стратегії та організації армії. На особливу увагу заслуговує виданий спільними зусиллями Євгена Коновальця та Олекси Гасина «Військовий підручник» для навчання та вишколу широкого загалу членів ОУН. У Канаді за сприяння Стрілецької громади був виданий «Начерк підручника для українських старшин і підстаршин» із передмовою ген. Віктора Курмановича. Олекса Гасин робив переклади військових статутів радянської та німецької армій, укладав український військовий термінологічний словник[333].

З другої половини 1930-х рр. активно діяв військовий осередок ОУН у Парижі на чолі з ген. М. Капустянським. У його обов'язки входило опрацьовування загальних планів мілітарної політики, координація всіх військових осередків ОУН, видання науково-дослідницької та навчальної літератури, налагодження контактів з іншими організаціями. Основною матеріальною базою для нього став створений у Франції Український народний союз, який видавав газету «Українське слово» за редакцією В. Мартинця (1934–1940). На її шпальтах друкувалися статті

---

[332] ДАВО. – Ф. 216. – Оп. 3. – Спр. 1934. – Арк. 12-14; Там само. – Спр. 1922. – Арк. 29-30; Там само. – Спр. 1964. – Арк. 27; Там само. – Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 4667. – Арк. 31.

[333] Мірчук П. Нарис історії ОУН…. – С. 498-499; Дем'ян Г. Генерал УПА Олекса Гасин – "Лицар"… – С. 68; Начерк підручника для українських старшин і підстаршин. – Саскатун, 1938.

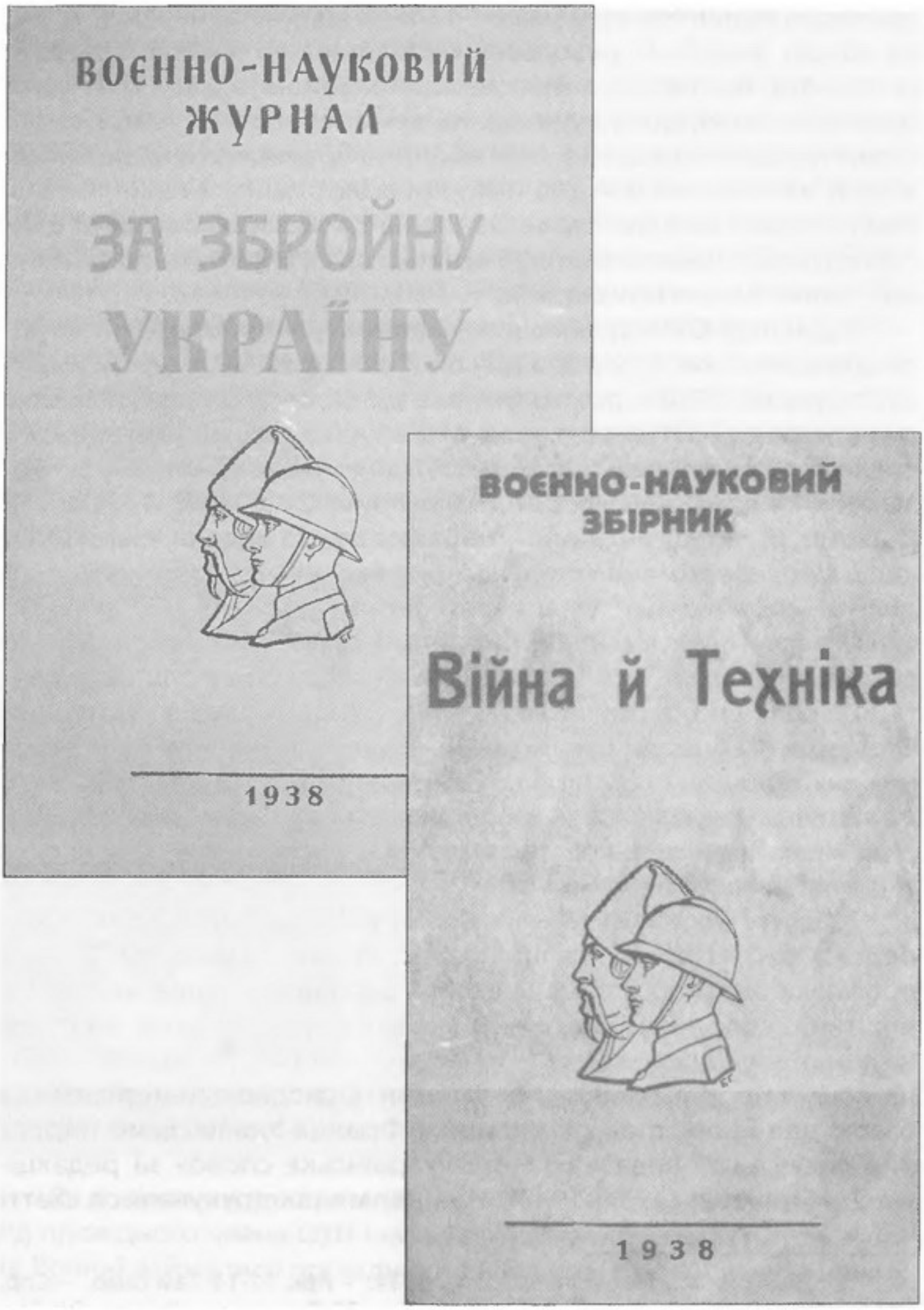

Військові видання ОУН

М. Капустянського[334], О. Бойківа, В. Мартинця, пполк. Тимоша Омельченка[335] та інших чільних діячів ОУН з воєнно-політичної проблематики, щодо підготовки збройної боротьби та роботи з українською діаспорою[336]. Вони ознайомлювали членів ОУН із сучасними концепціями побудови армії, аналізували військовий потенціал провідних держав світу.

Омельченко Тиміш (21.II.1893, с. Вербки, Семенівський р-н, Полтавська обл. – 6.IX.1955, Торонто, Канада). Зак. І Тифліську гім. ім. Олександра І Благословенного (1913), Київську військову школу (1914). Воював на фронтах Першої світової війни. Потрапивши до німецького полону, орг. Синю дивізію. В укр. армії служив курінним 2-го полку 1-ї Синьої дивізії, старшина 32-го Сумського пішого полку (IX-XI.1918), значковий штабу VI Полтавського корпусу (XI.1918–II.1919). Помічник – в. о. нач. штабу Півд.-Сх. групи військ УНР та нач. розвідки штабу Запорозького корпусу (VI-XII.1919). Значковий штабу 1-ї бригади 6-ї Січової стрілецької дивізії (III-V.1920), старшина для доручень при військовій секції Укр. місії в Польщі (V-IX.1920). Зв'язковий при закордонному відділі Генштабу Армії УНР та при посольстві УНР у Німеччині, голова Укр. нац. об'єднання (1937-45). З 1950 р. в еміграції в Канаді. Пох. на цвинтарі «Проспект» у Торонто.

---

[334] Капустянський М. Українська еміграція у Франції // Українське слово. – Париж, 1933. – Ч. 1. – С. 3-4; Ч. 2. – С. 3-5; Його ж. Японське летунство // Там само. – Ч. 18. – С. 2-5; Його ж. Роль воздушних ескадр в майбутній війні між Японією та Росією // Там само. – Ч. 20. – С. 3-5; Його ж. Махновщина // Там само, 1934. – Ч. 68. – С. 2-3; Його ж. Операції на Київ-Одесу // Там само, 1934. – Ч. 71. – С. 4; Його ж. Летунство та його небезпека // Там само, 1936. – Ч. 173. – С. 2; Його ж. Газова війна // Там само, 1936. – Ч. 176. – С. 2.

[335] Омельченко Т. Сучасна Збройна Сила // Українське слово. – Париж, 1934. – Ч. 75. – С. 2; Його ж. Потенціальні силові фактори у війні // Там само, 1936. – Ч. 175. – С. 2; Ч. 176. – С. 2; Його ж. Ведення війни в різних часах // Там само, 1936. – Ч. 177. – С. 2-3; Його ж. Летунська зброя // Там само, 1937. – Ч. 211. – С. 2-3; Його ж. Моторизація Червоної армії // Там само, 1937. – Ч. 226. – С. 2-3; Його ж. Бойова тактика і матеріал // Там само, 1937. – Ч. 230-231. – С. 2; Його ж. Основи воєнної дисципліни // Там само, 1937. – Ч. 232. – С. 2; Його ж. Військо і політика // Там само, 1937. – Ч. 235. – С. 2; Його ж. Засади організації й узброєння сучасного війська // Там само, 1937. – Ч. 236. – С. 2; Його ж. Засади сучасного воєнного виховання // Там само, 1938. – Ч 251. – С. 2-3; Його ж. Як шукати збройної перемоги // Там само, 1938. – Ч. 256. – С. 2-3; Його ж. Чинники духа у війську // Там само, 1938. – Ч. 259. – С. 3.

[336] На революційних позиціях // Українське слово. – Париж, 1936. – Ч. 170-171. – С. 1; І. Д. Дещо про роззброєння // Там само, 1933. – Ч. 25. – С. 3-6; Україна як воєнний фактор Сх.[ідної] Європи // Там само, 1934. – Ч. 84. – С. 1; У. П. Військово-повітряний транспорт // Там само, 1937. – Ч. 217-218.

У 1938 р. заходами військової референтури ОУН при ПУН в Парижі вийшли друком два збірники, присвячені воєнній тематиці: «За збройну Україну» (два номери) і «Війна й техніка» – за загальною редакцією ген. М. Капустянського. Воєнно-науковий журнал «За збройну Україну» своїм основним завданням задекларував ознайомити читацький загал із досягненнями сучасної воєнної науки й формами ведення модерної війни. Майже вся увага тут була зосереджена на Радянському Союзі, його військово-політичному становищі, а також на найдоцільніших методах ведення партизанської війни проти нього.

Колосовський Володимир – «Рубич» (??.1884, ? – ??.1944, ?). Зак. Михайлівське гарматне училище (1906), Миколаївську військову акад. Генштабу (1913). Учасник Першої світової війни, пполк. російської армії. Навесні 1918 – на укр. військовій службі. Нач. розвідувального відділу Генштабу в часи УЦР та Гетьманату П. Скоропадського. Член делегації на Паризькій мирній конф. (I.1919). На еміграції у Німеччині, Голландії. Підтримував зв'язки з російськими білоемігрантськими організаціями. Член ОУН та співробітник військової реф. ПУН, автор статей на воєнну тематику до газет «Сурма», «Укр. націоналіст».

У збірнику «За збройну Україну» публікували статті В. Колосовський («Воєнна доктрина Червоної армії»), сот. Смілий («Летунство на європейській шахівниці»), полк. Степанюк («Еспанська війна»), сот. Борун [М. Колодзінський] («Залізнична комунікація СССР»), інж. М. С. [Михайло Селешко] («Моторизований потенціал СССР»).

До початку Другої світової війни ОУН, чиєю основною метою була визвольна революція, що мала перерости у всенародне збройне повстання, інтенсивно стала проводити військові навчання та вишколи старшинських (офіцерських) кадрів. Для цього було організовано спеціальні закордонні курси, на які таємно викликали найкращих членів Організації. На таких курсах у Данціґу, Литві, Чехо-Словаччині, Австрії, Німеччині, Італії передусім звертали увагу на методи та засоби ведення «малої (партизанської) війни» та організації саботажів. Військова референтура та штаб ОУН опрацьовували мобілізаційні й оперативні плани на випадок початку війни. З 1933 р., за даними поліції, в Берліні, при Українському науковому інституті, та в інших містах Німеччини існували офіцерські школи ОУН. Деякий час їх очолювали Іван Мужинський та Петро-Іван Сабат. Головним завданням шкіл було виховання

майбутніх офіцерів для української армії та провідників для Організації. У 1937–1938 рр. провідні діячі ОУН ЗУЗ на чолі з Р. Шухевичем – «Дзвоном» та О. Гасином – «Лицарем» закінчили скорочені офіцерські курси в Баварській військовій академії. Чимало членів військових референтур ОУН пройшли місячні офіцерські вишколи в Австрії та Німеччині, зокрема у Зауберсдорфі, Віннер Нойштадті та біля озера Гімзее в Баварії. Відповідали за проведення вишколів полк. Р. Сушко та ген. В. Курманович[337].

Полк. Р. Сушко, ген. В. Курманович, сот. М. Колодзінський – «Борун» налагодили тісні зв'язки з австрійським генеральним штабом. У 1937 р. разом з іншими українськими старшинами вони відвідали маневри австрійських військ. З 1934 р. в Польщі (у Ґданську), а також в Італії проходили військове навчання Григорій Купецький, Григорій Файда – «Бомба», Михайло Гнатів – «Чорний», М. Колодзінський – «Генерал», Олекса Бандера – «Тарасик», Михайло Мужинський, Лев Крисько – «Кріс». Із другої половини 1930-х рр. М. Колодзінський викладав на військових вишколах за кордоном спеціальні дисципліни і як комендант очолював вишкільні табори для членів ОУН. Військові курси для хорватських усташів в Італії також проводили інструктори ОУН на чолі з М. Колодзінським[338].

ОУН, використовуючи можливості для втілення «легіонової» концепції, на початку 1930-х рр. налагодила зв'язки з генеральним штабом Японії. Ще наприкінці 1920-х рр. керівник Японської військової місії (ЯВМ) в Харбіні Камацубаре подав штабу Квантунської армії план створення буферної держави з українського населення на Далекому Сході. Він пропонував нав'язати контакти з українцями та скоординувати військові дії в Україні та Приморському краї СРСР. Японські представники наголошували на тому, що українцям не варто плекати ілюзій стосовно допомоги Заходу, а зосередитися на Далекому Сході, де є всі умови для створення

---

[337] ДАЛО. – Ф. 108. – Оп. 1. – Спр. 585. – Арк. 2; ДАРО. – Ф. 86. – Оп. 2. – Спр. 119. – Арк. 20; Дем'ян Г. Генерал УПА Олекса Гасин – "Лицар"… – С. 68-69; Боляновський А. Українські військові формування в збройних силах Німеччини (1939-1945)… – С. 26; Ганушевський М. Роман Шухевич у моїх споминах / Мирон Ганушевський // Ювілейна книга Української Академічної Ґімназії у Львові. – Філадельфія, 1978. – Кн. 2. – С. 460-461.

[338] Капустянський М. Нариси споминів 1929-1939 років… – С. 106; Мостепан Я. Михайло Колодзінський / Ярослав Мостепан // Визвольний шлях. – Лондон, 1993. – Кн. 5. – С. 557; Купецький Г. Там де сонце сходить… – С. 21-29; Szcześniak A., Szota W. Droga do nikąd. Działalność Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów i jej likwidacja w Polsce… – S. 55-56.

незалежної української держави[339]. У зв'язку з планами ОУН на Далекому Сході Є. Коновалець вислав 1934 р. до Маньчжурії, в м. Харбін, Омеляна Хмельовського – «Бориса Куркчі» та Д. Гуцука, 1935 р. – Миколу Митлюка – «Богдана Лукавенка», а дещо згодом – Михайла Затинайка – «Романа Корду» («Р. Федоріва»), щоб створити там організаційні осередки, залучаючи нових членів із місцевих українців. Для організаційної роботи в Харбіні ПУН вирядив Миколу Митлюка – «Богдана Лукавенка». Він навчався в Японському інституті Берлінського університету, де вивчав англійську і основи японської мови та літератури. 5 серпня 1935 р. М. Митлюк виїхав до Голландії, далі – до Англії і пароплавом – до Японії. В Токіо він проходив вишкіл із вивченням суспільно-політичних особливостей Далекого Сходу, російської мови, радіосправи, радянської преси та марксистської літератури. Діяльність М. Митлюка в Харбіні, куди він прибув у грудні 1935 р., була спрямована на налагодження контактів з місцевими чільними діячами Української національної колонії (УНК) та переведення «Манджурського вісника» на позиції ОУН[340].

ЯВМ вимагала від ОУН виконати такі основні завдання: організаційно об'єднати українське населення; вибрати керівництво, яке могло б очолити визвольний рух та підготувати повстання; встановити зв'язки з українцями, які проживають в СРСР, та сформувати з них нелегальні групи. ЯВМ планувала організувати з українців військові загони та засилати їх для підняття повстання в Уссурійський край, де 60 % населення становили українці. Для цього друкували листівки. які закликали українців до створення автономії[341].

Спершу М. Митлюк вивчав українську громаду Маньчжурії, щоб підготувати план дій та узгодити його з ПУН. Він працював під виглядом німецького дослідника економіки Далекого Сходу. Перші враження Митлюк виклав у звіті за травень 1936 р.: *«[…] є*

---

[339] Курас Л. Украинская этническая группировка в Харбине в 1930-е годы в освещении советской разведки / Л. Курас // Исторические чтения на Лубянке. Российские спецслужбы: история и современность / ФСБ РФ, Новгородский государственный университет. – Москва – Великий Новгород, 1999. – С. 82.

[340] Лист М. Митлюка (Б. Яровенка) до невстановленого провідника ОУН в США від 25 травня 1936 р. // Архів ОУН у м. Києві; Світ І. Україно-японські взаємини 1903-1945… – С. 186; Купецький Г. Там де сонце сходить… – С. 351; МЕК. Микола Митлюк (Сербинський – Кер) / МЕК // Український самостійник. – Мюнхен, 14 жовтня 1956. – С. 3.

[341] Курас Л. Украинская этническая группировка в Харбине в 1930-е годы в освещении советской разведки… – С. 83-84.

вправді фактом, що сьогодні українська справа тут стоїть дуже низько, а праця теренових «Провідників» [керівників українських громадських організацій] нижче критики, і що в наслідок того японці зговорилися з білогвардійцями, перейшовши над українцями [...] то значить – обставини для укр[аїнців] нині дуже не сприятливі, працювати майже не можливо, бо на кожнім кроці слідять за всім москалі»[342]. Досі місцева влада, виконуючи розпорядження Токіо, всіляко перешкоджала українському громадському рухові, намагалася підпорядкувати його російським структурам. Але внаслідок домовленостей з ОУН відбулись позитивні зміни у ставленні до українців. М. Митлюк зустрівся з головою Союзу українських емігрантів П. Яхном і обговорив плани подальшої діяльності. Зважаючи на важливість преси, Митлюк наполягав, щоб «Манджурський вісник», редакція якого розташовувалася в Українському домі, став офіційним націоналістичним органом. Посилення впливу ОУН засвідчило призначення в січні 1937 р. Михайла Затинайка – «Р. Корда-Федоріва» референтом відділу преси та пропаганди правління УНК. З ініціативи Митлюка 28 червня 1936 р. Союз молоді Зеленого Клину влився в Союз української молоді (СУМ; головою обрано Ф. Богдана, заступником – В. Яхна) та почав видавати журнал «Молодий Українець»[343].

Митлюк Микола – «Сербинський», «Кер» (10.V.1910, ? – ?.VIII.1936, ?). Член УВО, ОУН. У бойовій реф. ОУН Коломийського повіту та кер. боївки ОУН у Коломиї. Брав участь у багатьох бойових акціях ОУН. Влітку 1931 р. керував бойовими операціями проти польської окупації Зах. Укр., зокрема нападом на поштовий амбулянс під Печеніжином (31.VII.1931). Після переходу кордону до Чехо-Словаччини його бойову групу арештувала поліція, але, дізнавшись, що вони політичні втікачі, відмовилась видавати їх полякам. Виїхав до Німеччини, перебував у кадровому резерві ПУН. Провідник ОУН у Маньчжурії (1935-36). Загинув на р. Амур під час переходу кордону в орг. справах.

Маючи підтримку від української громади Харбіну, М. Митлюк подав на розгляд ПУН план, який зводився до: 1) зорганізувати 20 тис. українців, які є членами російських організацій; 2) створити українські школи; 3) започаткувати українську колонізацію; 4) організувати українську кооперацію; 5) видавати український

[342] Лист М. Митлюка (Б. Яровенка) до невстановленого провідника ОУН в США від 25 травня 1936 р. // Архів ОУН у м. Києві. – Арк. 1.

[343] Лист М. Митлюка (Б. Яровенка) до невстановленого провідника ОУН в США від 25 травня 1936 р. // Архів ОУН у м. Києві; Світ І. Україно-японські взаємини 1903-1945... – С. 192-195, 203-206.

Місто Харбін, 1930-ті роки

Україна понад усе!

УКРАЇНСЬКА ДАЛЕКО-СХІДНЯ СІЧ

ПРИ У. Н. К. В МАНЬЧЖУ-ДІ-ГО.

THE UKRAINIAN FAR EASTERN SITCH.

Harbin 9, Novotorgovaya 81.

Копія бланку Української Далеко-Східньої Січі

щоденник та пропагандивні брошури японською мовою; 7) створити бюро праці для опіки над безробітними українцями; 8) організувати українські військові відділи[344]. За сприятливих обставин цей план міг бути цілком реальним, хоча для його реалізації бракувало підготовлених кадрів і структур.

Тож потрібно було перевести на націоналістичні позиції головну громадську структуру – УНК. М. Митлюк запевняв, що на «виборах переберемо ми – націоналісти, все в свої руки, але до

[344] Лист М. Митлюка (Б. Луковенка) до невстановленого провідника ОУН в США від 25 травня 1936 р. // Архів ОУН у м. Києві. – Арк. 1.

розв'язку цілої справи ще дуже далеко»[345]. Не маючи відповідних людей серед місцевих українців, він запропонував обрати до проводу УНК заочно сот. Р. Ярого, генералів Капустянського та Курмановича, полк. Колосовського. За планом, необхідно було, щоб після зборів названі члени новообраного проводу приїхали до Харбіна на шість місяців. Заплановані збори відбулися 14 червня 1936 р. На них вдалося вибрати головою УНК висуванця націоналістів Ю. Роя, а секретарем – М. Митлюка. Редакція «Манджурського вісника», хоч і не підтримувала націоналістів, але змушена була визнати, що група кандидатів від *«СУМ-у, активно підтримувана просвітянами, побідила. До нової Ради і Ревізійної комісії увійшли люди нові, вбільшості молоді, і це дає нам запоруку, що нова Рада УНК поведе працю рішучіше вперед»*[346]. Основною заслугою М. Митлюка була перемога СУМу над «групою малоросів» на чолі з В. Кулябко-Корецьким і виведення УНК з-під впливу Бюра для справ російських емігрантів (БРЕМ). Ставши секретарем УНК, М. Митлюк – «Лукавенко» провадив націоналістичну діяльність і змагався з російськими організаціями за вплив на українців.

23 січня 1937 р. на зборах СУМу було офіційно змінено його назву на Українську далекосхідну січ (УДС) та ухвалено новий статут. Головою УДС обрали О. Дзигара. Емблемою Січі затверджено герб ОУН, привітанням – «Слава Україні», відповіддю – «Вождеві Слава», гаслом – «Побіда або смерть»[347].

В статуті УДС зазначалася:

«Мета.

§ 1. Відновлення Самостійної Соборної Української Держави зо столицею в Києві.

§ 2. Створення союзної з Маньджу-Ті-Го і Ніппон Української автономної державної одиниці на території Далекого Сходу (Амурщина, Приморщина), відірваній від СССР, що заселена більшістю українців.

Діяльність.

§ 3. УДС організує всі українські сили до рішучої й безпощадної боротьби з большевізмом і комунізмом, як найбільшим ворогом Української Нації.

---

[345] Лист М. Митлюка (Б. Луковенка) до невстановленого провідника ОУН в США від 25 травня 1936 р. // Архів ОУН у м. Києві. – Арк. 1.

[346] Цит. за: Світ І. Українсько-японські взаємини… – С. 204.

[347] Кучерук О. Рико Ярий – загадка ОУН… – С. 117; Світ І. Україно-японські взаємини 1903-1945… – С. 224.

§ 4. УДС укріпляє і популяризує ідею спільности інтересів української нації і українців на Далекому Сході з інтересами Маньджу-Ті-Го і Ніппон.

§ 5. УДС виховує в першу чергу українську молодь з ціллю створення ідеольогічних і мілітарних кадрів, готових активно працювати для здійснення цілей указаних в §§ 1 і 2.

Члени.

§ 6. УДС є організацією головним чином української молоді на Далекому Сході.

§ 7. УДС виховує своїх членів в дусі жертвенного і активного українського націоналізму, в дусі української націоналістичної ідеольогії.

§ 8. Членами УДС можуть бути українці(ки), поділяючі цілі організації.

§ 9.Членами не можуть бути піддані СССР, а тільки кандидатами і то при умові подання заяви про вихід із совітського підданства.

§ 10. Дійсні члени, що здали іспити з історії, української мови, літератури, а також ідеольогії українського націоналізму, і які перейшли перед тим назначений стаж роботи, творять відділ УДС так зв[аний] Кіш. Вище зазначені іспити складається перед комісією, назначеною Управою УДС.

Відношення до Укр. Нац[іональної] Кольонії.

§ 11. УДС є організацією при Українській Національній Кольонії в Маньджу-Ті-Го»[348].

У листі секретаря УДС Михайла Затинайка до члена ПУН і редактора паризької газети «Українське Слово» М. Сціборського зазначалося: *«Українська Далеко-східня Січ, визнаючи Ідеали українського націоналізму й ідеологію націоналістичного руху, є речником української державності не тільки на корінних українських землях, але й на Далекому Сході (Зелений Клин)»*[349].

Микола Митлюк загинув наприкінці серпня 1936 р. при спробі нелегально перейти через маньчжурський кордон, що проходив по р. Амур, до СРСР у справі налагодження організаційних зв'язків. Такі переходи організовували Юрій Олександрович, М. Затинайко та втікач із Радянського Союзу О. Униченко (він же Богомаз). До міста Тяньтзіну М. Митлюка та Униченка перекинули літаком ЯВМ,

---

[348] Цит. за: Кучерук О. Рико Ярий – загадка ОУН… – С. 116-117.

[349] Лист Р. Федоріва до М. Сціборського від 25 березня 1937 р. // Архів ОУН у м. Києві. – Арк. 1.

Група членів УДС. Тримає тризуб Г. Купецький

Театральний гурток УНК. Посередині в другому ряді Г. Купецький

а звідти до кордону доправили суходолом. Їх забезпечили човном, зброєю, харчами, радянськими документами та контактними адресами. В перестрілці з радянськими прикордонниками Униченкові вдалося вирватись і повернутися за два тижні до Харбіна; українська громада міста бойкотувала його, підозрюючи у зрадництві[350]. Своєю діяльністю М. Митлюк підготував ґрунт для зміцнення впливу ОУН серед українців Далекого Сходу. Ще до його загибелі до Харбіна вирушило кілька членів Організації, які, проте, не застали його живим. Вони продовжили виконувати завдання ПУН на Далекому Сході.

Онацький Євген – «Тарас», «Домотенко» (13.I.1894, Глухів, Сумська обл. – 27.X.1979, Буенос-Айрес, Аргентина). Зак. Подільську гім., Київський у-т. Секретар УЦР, член Президії її Малої ради. Учасник делегації УНР на Паризькій мирній конф. (I.1919) і на Генуезькій конф. (1922); працював у дип. місії в Римі. Член ОУН (1929), один із її теоретиків та ідеологів; її представник в Італії. Співпрацював з виданнями «Розбудова нації», «Укр. голос», «Свобода», «Новий шлях», «Новий клич». Викладав у Вищому східному у-ті в Неаполі (1936-40), Римському у-ті (1940-43). Очолював укр. громаду в Римі. Заарештований ґестапо (29.X.1943), сидів у в'язницях Італії, Німеччини. Звільнившись 18.X.1944, повернувся до Рима. У 1947 переїхав у Буенос-Айрес. Співзасновник і голова Укр. центральної репрезентації в Аргентині (1953-60). Голова, пізніше почесний голова Спілки укр. науковців, митців, літераторів. Ред. тижневика «Наш клич», альманахів «Відродження», «Просвіта», місячника «Дзвін». Дійсний член НТШ. Автор 52 книжок (надруковано 38).

У 1937 р. на Далекий Схід прибули Михайло Гнатів – «Чорний», Григорій Купецький – «Джура» і Григорій Файда – «Бомба», які належали до вишкільної групи М. Колодзінського – «Кума» в м. Данцінґу та в Італії. Після загибелі Митлюка представником ОУН на Далекому Сході став д-р Михайло Мілько. На нарадах ПУН проф. Євген Онацький – «Домет» рекомендував поставити на чолі станиці ОУН у Харбіні Г. Купецького[351]. За свідченнями Володимира Мартинця та Г. Джури (Г. Купецького), які наводить Юрій Бойко, *«інструкції і*

---

[350] Повідомлення Управи Далекосхідної Січі // Архів ОУН у м. Києві; Світ І. Україно-японські взаємини 1903-1945… – С. 206-207.

[351] Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 483, 510; Купецький Г. Там де сонце сходить… – С. 476.

код для зв'язку з Коновальцем вони отримують від Ярослава Барановського. Їм заборонено переходити через кордон СССР, вони не сміють унезалежнювати своїх дій від бажань японців, але мають шукати контактів через кордон, випромінювати пропагандивною дією на українців Зеленого Клину, на прикордонні частини Червоної армії, підготовити можливості зв'язку з концентраційними таборами в Сибіру. ПУН наділяє їх дуже обмеженими матеріальними засобами, але обіцяє їм фонди з ресурсів ПУН і вислати їм для керівництва політично і військово досвідчену людину, згодом має прибути значне поповнення сил»[352].

Група Купецького виїхала восени 1937 р. з порту Неаполя і через шість тижнів прибула на місце призначення, де їх зустріли офіцери штабу маньчжурського генерала Угея. В Токіо Г. Купецький мав вручити вищим представникам Імператорського генштабу шість рекомендаційних листів від японських військових аташе Осіма-сана з Берліна та Шіраторі-сана з Риму. Григорія Купецького, Михайла Гнатіва – «Чорного» і Григорія Файду – «Бомбу» поселили в готелі «Санно» у Токіо. Тут відбулася зустріч із ген. Угаєм, на якій було повідомлено про нову стратегію діяльності станиці ОУН на Далекому Сході. Зв'язковим з ОУН від Генерального штабу (Самбогонбу) Імператорської армії було призначено полк. Акікудзу. Він влаштував зустрічі представників ОУН із трьома вищими офіцерами генштабу – ген. Ямагучі, полк. Йосшінама та невідомим майором, – котрим ті вручили рекомендаційні листи. Таким чином мала бути налагоджена подальша співпраця на місцевому рівні[353].

У готелі «Санно» полк. Акікудза виклав членам ОУН загальні відомості про систему радянської влади на Далекому Сході. Також вони взялись інтенсивно вивчати російську мову. В Токіо представники ОУН зустрілися з ген. Гасаїчі Терагуці, який відповідав у японському генштабі за військово-політичні заходи щодо СРСР. Основною темою зустрічі стало розгортання станиці ОУН у Харбіні, що мала стати підмурівком українського фронту боротьби проти більшовицької Росії на Далекому Сході. Після зустрічі оунівців переправили через Цусімську протоку до корейського порту Пусан, а потім, 17 листопада, поїздом вони прибули до колишньої столиці Маньчжоу-Го м. Мукдена. Тут представники ОУН зустрілися з ген. Угаєм та ще з трьома вищими офіцерами, членами штабу

---

[352] Цит. за: Бойко Ю. Націоналізм на східньоукраїнських землях у добі Коновальця / Юрій Бойко // Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен: Видання фундації ім. Є. Коновальця, 1974. – С. 616.

[353] Купецький Г. Там де сонце сходить… – С. 15, 20-21, 93-95, 98-99.

Квантунської армії в м. Сінкйо, серед них – з ген. Йошідою. Далі вони вирушили до Харбіна. Першочерговим завданням членів ОУН у місті було налагоджувати співпрацю з харбінською ЯВМ, вони мали обстоювати принципові позиції щодо тактики визвольної боротьби, а проте уникати конфліктних ситуацій[354].

Купецький Григорій – «Джура», «Борис Семенович Марков» (??? – 3.I.1988, Торонто, Канада). Член вишкільної групи М. Колодзінського – «Кума» (Італія). За дорученням ПУН прибув до Маньчжурії (1937). Кер. УДС (1937-39). Заарештований японською поліцією за ведення антиросійської пропаганди (IX.1940), секретар Укр. національної колонії (весна 1944-45). Після захоплення комуністами Маньчжурії (VIII.1945) перебрався до м. Тієнсіну, а згодом – до Шанхая. Емігрував до Канади.

У Харбіні представники ОУН зупинилися в готелі «Орієнт». Із ними постійно співпрацював Іноде-сан, який видав їм легальні японські документи й організував подальше вивчення російської мови. Вони простудіювали усі радянські та емігрантські газети на Далекому Сході за 1937–1938 рр., а також пройшли «совєтознавчі» спецкурси за такими темами:

- організація військ прикордонної охорони, Червоної армії, ГПУ–НКВД;
- біографії відомих комуністичних діячів і генералів;
- відзнаки різних формацій (флот, армія, НКВД, авіація);
- соціалістичне будівництво (колгоспи, мережі концтаборів, економічне становище);
- радянський шпіонаж та комуністичні організації поза межами СРСР;
- національне питання в СРСР.

Перелічені курси читали Такахасі-сан, Такасі-сан і ще одна невідома особа. Відтак члени ОУН перейшли до опрацювання необхідних матеріалів на випадок початку війни з СРСР: різноманітних летючок, брошур, оголошень, закликів українською мовою.

[354] Купецький Г. Там де сонце сходить… – С. 112-113, 126-127; 134-136.

Прикладом пропагандивної діяльності ОУН і УДС є летючки «До Української молоді Далекого Сходу» та «Народе України!», видані 1938 р. в Харбіні українською й російською мовами. Далекосхідна станиця ОУН підтримувала організаційний зв'язок з членом ПУН Ярославом Барановським – «Борисом» («Лімницьким»), тож усі звіти про її діяльність Г. Купецький висилав до Відня. Посередником у контактах ОУН із Квантунською армією в Маньчжурії був полк. Акукідза[355].

Ознайомившись зі станом організаційних справ у Харбіні, Г. Купецький – «Борис Семенович Марков» ініціював заснування грошового фонду для Української далекосхідної січі, щоб пошити січовикам однострої. Згодом були виготовлені спеціальні посвідчення. Також для січовиків організували курси водіїв, які проводили брати Заїки[356].

У Харбіні члени ОУН узяли під свій контроль Український національний дім, який заснували уенерівці. Завдяки активній діяльності Михайла Затинайка – «Романа Корди-Федорова», з травня 1938 р. по осінь 1939 р. тричі на місяць виходив тижневик «Далекий Схід» за редакцією д-ра Івана Шлендика[357]. М. Затинайко в статті «Наші позиції» так охарактеризував основне завдання тижневика: обґрунтувати українську далекосхідну справу на Зеленому Клині в політичному, економічному, національно-культурному та історичному аспектах, оскільки з цими проблемами були мало обізнані не лише світова спільнота, але й самі українці. Він наголошував: *«Коли ми хочемо звідти [з Далекого Сходу] допомагати українській справі в Европі можемо то робити це тільки одним шляхом посилення нашої боротьби за освободження наших братів на Зеленім Клині. Тому наша уся активність, енергія мусить йти в цьому напрямі й по одній лінії»*[358].

Григорій Купецький започаткував заняття з української мови для членів УДС, а згодом проводив українознавчі курси – п'ять разів на тиждень. Щонеділі січовики проходили військовий вишкіл,

---

[355] Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 510-513; Бойко Ю. Націоналізм на східньоукраїнських землях у добі Коновальця… – С. 615; Купецький Г. Там де сонце сходить… – С. 20-21, 98-99, 152, 158-159, 182-185, 475-478.

[356] М. Б. С. З життя Української Далеко-Східної Січі / М. Б. С. // Далекий Схід. Орган УНК в Маньчжу-Ді-Го. – Харбін, 10.01.1939. – Ч. 23. – С. 21; Купецький Г. Там де сонце сходить… – С. 161.

[357] Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 511; Купецький Г. Там де сонце сходить… – С. 161, 171, 181.

[358] Корда Р. Наші позиції / Роман Корда // Далекий Схід. Орган УНК в Маньчжу-Ді-Го. – Харбін, 1.07.1938. – Ч. 5. – С. 55.

який вели Г. Купецький та М. Затинайко за таким планом: стрільба, муштра, читання географічних і топографічних карт, тактика рою та чоти, історія українського війська. Організовувати майбутні збройні відділи УДС, а також керувати ними було доручено Г. Файді[359].

Файда Григорій – «Бомба» (25.X.1913, с. Ситихів, Жовківський р-н, Львівська обл. – ???). Закінчив філію Академічної гім. у Львові (1932). Пластун (7-й курінь ім. кн. Льва, Львів). Член Юнацтва ОУН (1930). Направлений ПУН на Далекий Схід (1937), працював у Харбіні в Маньчжурії. Організовував збройні відділи УДС. Подальша доля невідома, можливо емігрував у Північну Америку.

Іншим важливим регіоном, де втілювалася «легіонова» концепція, була Америка, Північна і Південна. Виданий 1938 р. в Канаді «Військовий підручник» Є. Коновальця і О. Гасина передусім був адресований українській діаспорі на північноамериканському континенті й мав на меті залучити її до створення армії та підготовки кадрів для ОУН. У 1934 р. в Канаді на базі студентських груп створено організацію Молодих українських націоналістів (МУН), у програмі якої були передбачені заходи на допомогу ОУН в Україні. Значною мірою до зростання націоналістичних настроїв серед української молоді спричинилися візити до Канади Є. Коновальця (1929), Р. Сушка (1932) та М. Капустянського (1935–1936). Окрім суто пропагандистської та організаційної роботи, МУНівці відкривали військові школи для своїх членів: пілотів в Оттаві (один із випускників, Михайло Мушинський, літав на літаку «Євген») та радіо-телеграфічну в Торонто. Майже 40 локальних осередків та часопис «Новий шлях» становили мережу організації в Канаді. Першими організаторами МУНу стали Павло Юзик, А. Глинка, А. Головач, К. Магера. У США Організація державного відродження України (ОДВУ) про-

[359] Купецький Г. Там де сонце сходить… – С. 209.

водила спеціальні вишколи, зокрема, для військових пілотів на літаку «Націоналіст»[360].

Під впливом ОУН перебували українські емігранти в Бразилії та Аргентині, вони надавали їй значну фінансову допомогу. Для українських хлопців і дівчат в еміграції військові інструктори ОУН влаштовували мілітарні вишколи та загальні націоналістичні курси. З допомогою Вермахту, який представляв лейтенант Ландгольф, та ПУН, делегатом якого виступив ген. В. Курманович, від грудня 1937 р. в Південній Америці мало початися формування військових підрозділів[361].

Активною воєнно-політичною діяльністю в міжвоєнне десятиліття ОУН зуміла підготувати значну частину суспільства в Західній Україні до збройної боротьби під час і після Другої світової війни. Організація виховала свої військові кадри, провідників, які згодом змогли протистояти окупаційним режимам.

3.2. Бойові акції ОУН: замахи, експропріації, нелегальні переходи польсько-чехо-словацького кордону в Закарпаття

В умовах шовіністичної політики окупаційної влади поневолені нації зазвичай рятуються за допомогою організованих форм націоналізму[362]. Створення українських національно-визвольних організацій у XX ст., зокрема ОУН, не було винятком із цього правила.

Дотримуючись засад суворої конспірації та організаційної дисципліни, ОУН використовувала різні методи боротьби: політичні демонстрації і протести, страйки, бойкот польських товарів, проведення «шкільних акцій» тощо. Найдієвішими засобами, на думку самих оунівців, була збройна боротьба. Основні заходи ОУН – замахи проти одіозних представників польської державної адмі-

---

[360] ОУН 1929 – 1954. – Париж, 1955. – Фото на С. XV, XXXIX, XLIII; Капустянський М. Нариси споминів 1929-1939 років… – С. 102-105; Marunchak H.–M. The Ukrainian Canadians: A History. – Winnipeg: Ukrainian Free Academy of Sciences, 1970, p. 419.

[361] Szcześniak A., Szota W. Droga do nikąd. Działalność Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów i jej likwidacja w Polsce… – S. 40; Кучерук О. Рико Ярий – загадка ОУН… – С. 178-179.

[362] Дашкевич Я. Нація та націоналізм: історіографічні проблеми й історіографічні висновки / Ярослав Дашкевич // Україна в минулому. – Київ – Львів, 1996. – Вип. 9. – С. 183-185.

ністрації – проводилися відповідно до принципів, які 1929 р. були опубліковані в газеті «Сурма»[363]. Зокрема, Організація використовувала революційний терор як засіб самооборони, він мав стати найстрашнішою зброєю в руках підпілля. Але водночас це був її остаточний і найсильніший аргумент у час, коли всі інші аргументи вже вичерпано. На думку оунівців, революційний терор мав моральне виправдання ще й тому, що був, по суті, адекватною відповіддю на насильство окупанта. Безперечно, це був заслабкий засіб для усунення польської влади, але дієвий, щоб осягнути цілі самооборони. Політичне значення революційного терору полягало в тому, що він створював напруження, яке перешкоджало закріпленню окупаційної влади. Він підривав авторитет і силу ворожої держави, зміцнював упевненість і надії поневолених мас. Революційний терор був для ОУН також одним із засобів агітації серед:

а) українського суспільства, спонукаючи маси до політичного самоусвідомлення;
б) громадськості ворога, чинячи на неї психологічний тиск, який мав би переконати, що український народ веде постійну боротьбу проти окупаційної політики Польщі;
в) світової спільноти, перед якою мав засвідчити, що український народ є окремим політичним суб'єктом і рішуче прагне незалежності[364].

Тож додатковими чинниками для ОУН у проведенні будь-якої акції був її виховний, моральний та пропагандивний потенціал. Бойові акції ОУН розгорталися в двох напрямках: 1) оборонному – для захисту структур Організації від провокаторів; 2) наступальному – мали демонструвати силу і дієвість Організації її прихильникам і противникам. Пік масових бойових акцій припадає на перші роки існування ОУН, коли їхньою реалізацією займалися здебільшого члени УВО. До силових методів проти опонентів ОУН вдавалася в разі крайньої потреби – якщо не діяли заклики та попередження[365].

Одним із видів бойової діяльності ОУН була експропріація державних засобів та коштів. Експропріації (скорочено – екси) націоналісти проводили з метою поповнити матеріальну базу визвольної боротьби. Організація обґрунтовувала доцільність ексів тим, що

---

[363] Терор – як засіб самооборони // Сурма. – 1929. – № 16.
[364] Терор – як засіб агітації // Сурма. – 1929. – № 17-18.
[365] Розбудова Нації. – Прага, 1932. – № 7-8. – С. 174; У.В.О. та О.У.Н. [липень 1932] // SÚA, RUESO, karton 13. – С. 8-9.

польський уряд, збираючи податки з українського населення, використовував їх для ще міцнішого утвердження своєї окупаційної влади, а основною метою ОУН було постійне ослаблення противника та створення УССД. ОУН успадкувала тактику експропріацій від УВО і застосовувала її до 1939 р. Проведення ексів визначали засади, які розробив та запровадив КП ОУН Юліан Головінський – «Філько»[366]:

1) об'єктом нападів обирали державні фінансові установи та поштові відділення;
2) суворо заборонялося нападати на приватних осіб;
3) до проведення ексів мали залучати лише добре підготованих бойовиків;
4) кожен із бойовиків мав бути добре законспірованим і якнайменше знати про своїх товаришів;
5) експропріаційні акти проводили переважно в «провінції та в терені» – через малу активність там польської поліції;
6) після нападу група бойовиків мала розсіятися поодинці: кожен бойовик відходив заздалегідь визначеним шляхом;
7) кожен бойовик мав при собі два револьвери: легкий марки «Ортгіс» та важкий «Штаєр»;
8) на час проведення ексу всі бойовики повинні мати тверде алібі, яке, в разі потреби, могли б підтвердити свідки в поліції чи суді.

Головінський Юліян – «Дубик», «Чиж», «Гетьман» (1.XII.1894, м. Радимно, тепер Польща – 30.IX.1930, біля м. Бібрка, Пустомитівський р-н, Львівська обл.). Сотник УГА, командант VI Равської бригади, потім – I Бригади ЧУГА; орг. переходу вояків від більшовиків до Армії УНР (1920). Співорг. УВО, бойовий реф., КК УВО (1926-27, 1930), КП ОУН (1930). Створив «Летючу бригаду» (О. Сеник, М. Паславський, С. Букало, М. Ясінський, М. Ковалисько, В. Шумський, А. Оленський, Моклевич, Р. і Я. Барановські). Кер. першим ексом на пошту у Львові (здобуто 100 тис. зл.). Заарештований після атентату на Собінського (19.X.1926). Схоплений поліцією у Львові (20.IX.1930), виданий Р. Барановським. Після 10 днів тортур перевезений на упізнання до Бібрки. Закутого, прив'язали до дерева і розстріляли, офіційно сповістивши, що його було вбито при спробі втекти. Похов. у с. Великі Глібовичі Пустомитівського р-ну Львівської обл.

[366] Книш З. Дух, що тіло рве до бою. Юліан Головінський – Крайовий Комендант УВО… – С. 48-54.

Період становлення ОУН як політичної сили в 1929–1930 рр. став часом апробації її дієвості за допомогою гучних антипольських акцій, що отримали великий суспільний і психологічний резонанс за кордоном та серед української громади. Важливу роль у цих подіях відіграв Крайовий провідник ОУН Юліан Головінський. Він створив нову Крайову екзекутиву, спираючись на місцеві молоді кадри (референти: Степан Охримович – організаційний; Зенон Пеленський – політично-пропагандивний; Степан Ленкавський – ідеологічний; Роман Шухевич – бойовий, Зенон Коссак – заступник; Михайло Колодзінський – військовий; Іван Ґабрусевич – референт Юнацтва, Богдан Кордюк – заступник; о. Ярослав Чемеринський – фінансовий). Важливою заслугою Головінського було фактичне злиття УВО та СУНМ. За його наказом уся структура ОУН формувалася на зразок УВО – із трійок та п'ятірок із дотриманням суворих засад організаційної конспірації[367].

Чемеринський Ярослав – «Лісовик», «Лівик» (??.1904, ? – ?.VI.1941, Львів) – чільний діяч ОУН. Фінансовий реф. КЕ ОУН на ЗУЗ (1930-ті) та муж довір'я ПУН в краю. Декілька разів виконував обов'язки КП ОУН. Священик церкви Петра і Павла у Львові. Навесні 1940 заарештований НКВД. Розстріляний у тюрмі на вул. Лонцького. Пох. на Личаківському цвинтарі. У 2001 р. поданий УГКЦ на беатифікацію.

Першим відчутним виявом негації ОУН щодо Польщі стала добре підготовлена й проведена «Саботажна акція». Приводом для неї став законопроект щодо нової колонізації українських земель, який ухвалив польський сейм. Своєрідним каталізатором стала також важка економічна криза, яка призвела до зростання безробіття серед робітництва та інтелігенції. Сприяв і міжнародний клімат, оскільки 1930 р. увага світової спільноти була прикута до Польщі й до конфліктної ситуації з німецькою меншиною в Сілезії[368].

---

[367] Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 152-153; ОУН на ЗУЗ (1928-1932) // SÚA, RUESO, karton 13. – С. 19-29.

[368] Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 233.

Рішення про проведення саботажної акції прийнято в червні 1930 р. на засіданнях ПУН. Скоріш за все, відповідну ідею висловили представники КЕ ОУН – «Імпірик» і «Практик» (імовірно С. Охримович та І. Ґабрусевич). Розглянувши її, Євген Коновалець – «Віра» дав свою згоду. Як згадував Дмитро Андрієвський, котрий перебував тоді в Празі, Коновалець у розмові з ним зазначив, що «за саботажі його будуть або прославляти, або проклинатимуть»[369].

Із середини липня 1930 р. по селах Галичини пройшла хвиля масових пожеж у господарствах польських поміщиків і колоністів. До кінця місяця поліція зафіксувала одинадцять протестних акцій, у серпні ця цифра зросла до 54, а у вересні – до 101 випадків саботажу. У серпні–жовтні найбільшого розмаху саботажі набули в Тернопільському воєводстві, де зафіксували понад 89 випадків. Також інтенсивно акції протесту відбувалися у Львівському, Бібрському, Сокальському, Рогатинському повітах. Загалом саботажна акція охопила понад тридцять повітів Західної України. Швидке поширення саботажів всупереч контрзаходам влади свідчило про добре сплановану операцію[370].

В офіційних друкованих органах ОУН з'являлися заяви про те, що основні завдання «Саботажної акції»:

1) підірвати престиж Польщі на міжнародній арені й продемонструвати її неспроможність керувати українським народом;
2) вплинути на політичну думку провідних держав у напрямку формування сприятливіших умов для України;
3) гальмувати процес колонізації українських земель;
4) задекларувати ставлення українців до Польщі;
5) привернути увагу до становища українців в умовах польської окупації[371].

Під час другої саботажної акції 1930 р. здійснювали також експропріацію. До виконання одного з ексів Ю. Головінський залучив чотирьох бойовиків: Зиновія Книша – «Ренса», Юрка Дацишина – «Кришталя», Миколу Максимюка, Григорія Пісецького – «Цунья». Напад відбувся 30 липня біля Бібрки. Під час перестрілки з поліцією загинув Г. Пісецький та поліціянт Малєвський. Операція при-

---

[369] Андрієвський Д. Обставини 30-тих років і Провід Українських Націоналістів / Дмитро Андрієвський // Євген Коновалець та його доба… – С. 655; ОУН на ЗУЗ (1928-1932) // SÚA, RUESO, karton 13. – С. 15, 22-23, 28-29; Лист Пакса [Зенона Пеленського] до Євгена Михайловича [Коновальця] з 6.10.1930 // SÚA, RUESO, karton 10.

[370] Швагуляк М. Пацифікація… – С. 10, 13-14.

[371] ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 3. – Спр. 1020. – Арк. 18; Розбудова Нації. – Прага, 1930. – № 11-12. – С. 263; Сурма. – 1930. – № 8.

несла ОУН 26 тис. злотих, хоча за версією З. Книша, сума була більшою вдвічі. Реакція польської влади була жорсткою – закриття Пласту, який звинуватили у вихованні бойовиків ОУН. Підставою стало те, що на вбитому Пісецькому знайшли пластову сорочку. Такий радикальний крок лише зміцнив ОУН добре підготовленими кадрами Пласту, який тоді налічував близько 6 тис. осіб[372].

Зовсім інші наслідки для Організації мав екс на поштову карету поблизу с. Белзця Рава-Руського повіту 28 жовтня 1930 р., який організував бойовий референт Крайової екзекутиви ОУН Зенон Коссак разом із бойовиками Ярославом Стасівим, Григорієм Бозиком, Яном Пождаром та невідомим. Унаслідок добре підготовленого нападу було здобуто понад 13 тис. злотих. Експропріаційна діяльність ОУН припинилася на півроку, оскільки 30 вересня 1930 р. під час так званої «конфронтації» під Бібркою польські поліцейські закатували Крайового провідника Ю. Головінського[373].

Бачачи загрозу своєму пануванню в Західній Україні, польська влада оголосила проведення «пацифікації» (умиротворення). Всупереч публічним заявам влади, пацифікація не була пошуком винних, а лише фізичним і моральним тиском на все українське населення. Фізичні розправи польських військ над українцями стали в цей час повсюдним явищем і набрали рис військово-політичного терору. В ході пацифікації переслідували українські культурно-освітні, фінансово-економічні, спортивні та інші організації й установи.

Активними й масовими виступами ОУН не лише заманіфестувала свою появу, але також зуміла поширити вплив на селянство та молодь. Що ж до саботажних акцій ОУН, то вони виявилися вдалими в плані вибору засобів боротьби. Підпали були найпридатнішим способом зреволюціонізувати селянські маси. До того ж вони не вимагали великих фінансових витрат і були безпечними для виконавців. Основним рушієм саботажної акції, що розгорталася в час шкільних канікул, стали кадри Юнацтва ОУН[374].

На початку жовтня 1930 р. КЕ ОУН видала наказ про припинення саботажних акцій. Але брутальні дії спеціальних пацифікацій-

---

[372] Wysocki R. Organizacja Ukraińskich Nacionalistów w Polsce w latach 1929-1939… – S. 132-133; Сурма. – 1930. – № 5; Книш З. Дрижить підземний гук… – С. 143.

[373] Копія [звіту Курєра] для Полковника [Коновальця], 2.12.1930 // SUA, RUESO, karton 10; Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 246-247; ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 3. – Спр. 806. – Арк. 14 зв; Там само. – Ф. 108. – Оп. 3. – Спр. 779. – Арк. 14.

[374] ОУН на ЗУЗ (1928-1932) // SÚA, RUESO, karton 13. – С. 15, 22-24; Книш З. Дух, що тіло рве до бою… – С. 94-98.

них підрозділів по селах, дальші погроми українських установ викликали різке обурення серед населення. Тому в жовтні–листопаді відбулися нові, стихійні підпали, під час яких зрізували телефонні й телеграфні стовпи, знищували поліційні дільниці[375]. За даними польського історика Єжи Томашевського, навіть після пацифікації 1930 р. жодна українська політична партія чи організація не розпалювала ненависті до поляків. Водночас дослідник наголошує, що *«польська держава виховала собі загони запеклих ворогів, які, щоправда, побоюючись репресій, мовчали, але з тим більшою нетерпеливістю чекали на момент відплати»*[376].

У відповідь на польські репресії ОУН проводила в кінці 1930 на початку 1931 р. відплатні акції, спрямовані проти найактивніших учасників пацифікації. Зокрема, 26 листопада 1930 р. бойовики виконали атентат на польського поміщика Юзефа Войцеховського, який керував пацифікаційними операціями на Тернопільщині. 28 січня 1931 р. було вбито активного члена польських студентських організацій графа Баворовського, активного й жорстокого учасника пацифікації. 12 лютого п'ятеро бойовиків ОУН: Володимир Бийтала, Іван Мицик, Іван Дмитренко та «Мережа», напали на поліційну дільницю в с. Гаї біля Львова[377].

Специфікою бойової діяльності ОУН на Закарпатті стала боротьба з москвофільством. Одним із факторів, що підсилювали москвофільські тенденції в культурному розвитку краю, стала політична й фінансова підтримка з боку чехо-словацької влади, яка розуміла, що зростання національної свідомості місцевих українців призведе до відокремлення Закарпаття. Вперше осередок ОУН у краї було створено наприкінці 1929 р. в Ужгородській учительській семінарії під проводом Стефанії Новаківської[378].

На знак протесту проти домінування москвофільства керівник КЕ ОУН З С. Новаківська взялась за організацію атентату на лідера москвофілів – голову Товариства ім. Духновича Євгена Сабова. До замаху було залучено учнів Ужгородської учительської семінарії Федора Тацинця, Миколу Вайду та Володимира Федорчука. Здій-

---

[375] Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 243-244; Гайвас Я. Юнацтво ОУН на філії Академічної Ґімназії… – Кн. 2. – С. 314-315, 317-318.

[376] Цит. за: Гайдай О., Хаварівський Б., Ханас В. Предтеча. Польський рух Опору на Тернопільщині 1939-1941 рр. / Олег Гайдай, Богдан Хаварівський, Володимир Ханас. – Тернопіль, 2002. – С. 8.

[377] Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 263-264.

[378] Хименець Ю. Тернистий шлях до України. – Ужгород: «Гражда», 1996. – С. 231.

снення замаху вирішили довірити військовому офіцеру В. Шандору. Одначе той відмовився, не поділяючи терористичних методів політичної боротьби і вважаючи атентат заходом непотрібним та шкідливим для українського національно-визвольного руху. Тому роль виконавця замаху доручили Ф. Тацинцю, чиїм опікуном у навчанні був директор місцевої семінарії о. Августин Волошин. Отримавши пістолет і набої, Ф. Тацинець у лісі над с. Невицьким відпрацьовував техніку схову зброї та маскування[379].

Замах на Є. Сабова було здійснено 1 червня 1930 р., коли той у супроводі соратників Степана Фенцика і Йосипа Камінського виходив із приміщення театру після загальних зборів «Общества имени Духновича» у «День Русской Культуры» в Ужгороді. Ф. Тацинець промахнувся і навіть не поранив Є. Сабова. Бойовика одразу було арештовано. Розпочався судовий процес, який увійшов в історію під назвою «Справа Тацинця». Крім виконавця замаху, поліція заарештувала учнів М. Вайду, В. Федорчука та С. Новаківську[380]. На суді 3–4 листопада 1930 р. Федір Тацинець заявив: *«Я не хотів нікого вбивати, а хотів лише звернути увагу публічної опінії на те, що тутешній руський нарід це не москалі, і, що так звані "дні руської культури", уладжовані "духновичівцями", це пагубна робота скритих фанатичних душ, котрі найшли собі до цілі фальшиво амбітні одиниці, що для своєї хворобливої амбіції підпирають нищення рідного слова»*. С. Новаківська взяла всю вину на себе як головний ініціатор та організатор і була засуджена до 5 років позбавлення волі. Ф. Тацинця спершу ув'язнили на один рік, але в березні 1931-го термін збільшили до трьох років[381]. Існує версія, що проведення цієї акції було узгоджено з бойовою референтурою під керівництвом Романа Шухевича та Зенона Коссака КЕ ОУН на ЗУЗ[382].

Юліан Хименець у спогадах констатував: *«Зі заарештуванням Стефанії Новаківської вся справа ОУН на Закарпатті була припинена, бо не було охочих продовжувати працю в тому стилі, як*

---

[379] Могорита М. Постріл у москвофільство (про відважного січовика Федора Тацинця) // Карпатська Січ. Мат. науково-практичної конф., присвяченої 56-ій річниці Карпатської України (Ужгород, 11-12.03.1995). – Ужгород: «Гражда», 1996. – С. 204.

[380] Хименець Ю. Тернистий шлях до України… – С. 231.

[381] Вегеш М. Сторінки історії ОУН –УПА в Закарпатті (1929-1939) // Сучасність. – К., 2001. – № 2. – С. 88.

[382] Пирович В. Діяльність Зенона Коссака-Тарнавського в Карпатській Україні // Науковий збірник товариства «Просвіта» в Ужгороді. Річник VI (XVIII). – Ужгород, 2000. – С. 102.

це було подумане п.[анею] С. Новаківською». Атентат загострив і до того напружену національно-політичну ситуацію в краї, проте він мав певне значення для формування у свідомості закарпатської молоді ідеї збройної боротьби за українську державність.

У середині квітня 1930 р. відбулася ще одна резонансна подія за участю членів ОУН, які намагалися переправити по підпільній зв'язковій лінії велику партію нелегальної літератури і зброї. Всі вони були заарештовані на чесько-польському кордоні[383].

Активізація бойової діяльності в Галичині почалася з кінця 1930 р., коли КЕ ОУН на ЗУЗ очолив Степан Охримович – «Обух». Він призначив Р. Шухевича бойовим референтом та направив З. Коссака до Дрогобича для організації бойової групи, яка б проводила спеціальні акції. До неї були залучені Михайло Гнатів – «Чорний», Дмитро Данилишин, Василь Білас, Лев Крисько – «Кріс». Керівником боївки призначили Л. Криська. Усі бойовики перебували в різних організаційних п'ятірках і лише для виконання спеціальних завдань об'єднувалися в окрему ланку[384].

Охримович Степан – «Обухович», «Данило», «Володимир Арсенич» (18.IX.1905, м. Сколе, Львівська обл. – 10.IV.1931, с. Завадів, Стрийський р-н, Львівської обл.). Навч. в гім. у Львові і Стрию (1923). Засн. куреня старших пластунів «Загін "Червона Калина"». Студіював філософію в Укр. таємному у-ті у Львові і у Львівському у-ті. Співробітник Національного музею у Львові. Член УВО, делегат I КУН у Відні (1929). Перший орг. реф. КЕ ОУН. Його праця «Укр. Нац.» була основою ідеологічного вишколу членів ОУН. Голова Укр. студентського тов. в Стрию; голова Тов. наукових викладів ім. Петра Могили у Львові. Співред. журналу «Студентський Шлях», ред. «Бюлетня КЕ ОУН на ЗУЗ». КП ОУН (1930-31). На поч. квітня 1931 потрапив у тюрму; підданий тортурам, через що вийшов на волю важко хворим і за декілька днів помер.

Незважаючи на масові арешти й пацифікацію, бойова референтура КЕ ОУН відновила екси. Зокрема, три напади відбулися 31 липня 1931 р. Перший – успішний напад на поштову карету під Бірчею біля Перемишля – виконала Перемишльська бойова п'ятірка ОУН. В акції брало участь шестеро бойовиків, одного з них, а саме В. Цебе-

[383] Хименець Ю. Тернистий шлях до України… – С. 231.
[384] Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 274.

1-й ряд зліва на право – Данилишин Дмитро, Білас Ярослав, Мотика Микола; 2-й ряд зліва на право – Білас Василь, Буній Олекса

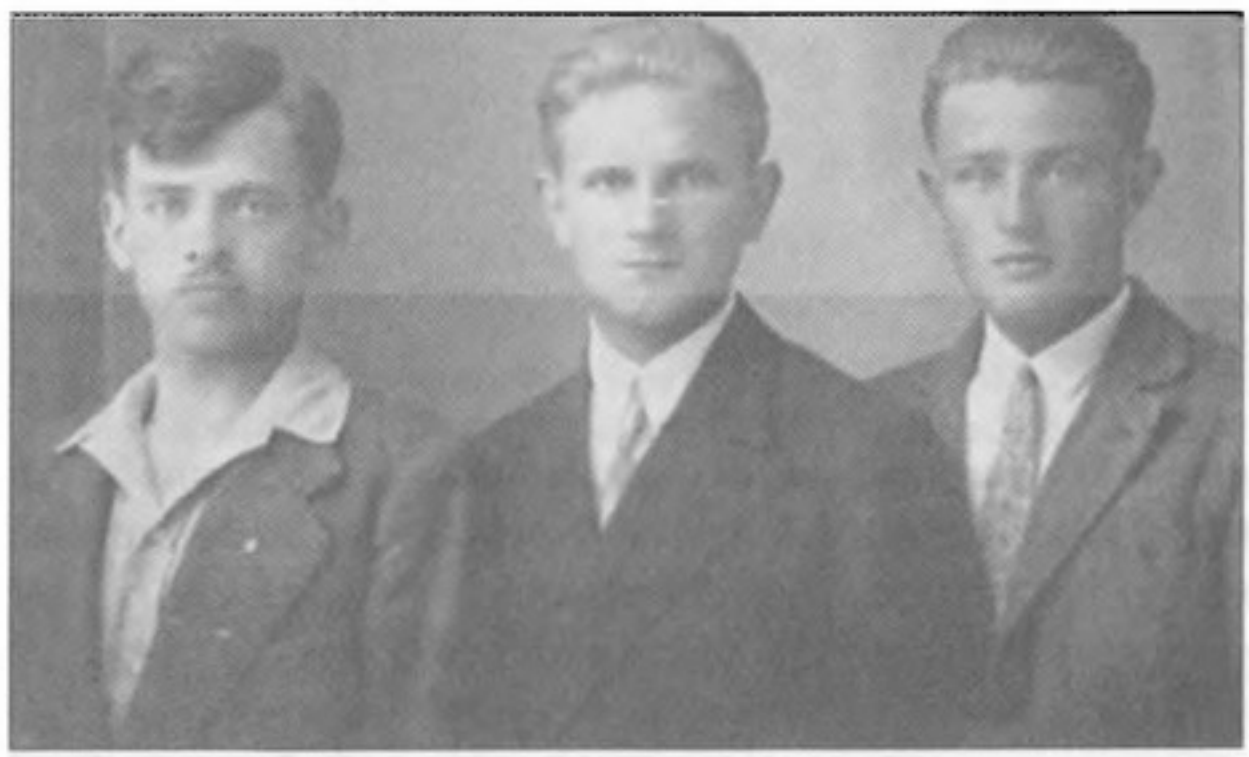

Зліва на право – Охримович Степан, Коссак Зенон, Крисько Лев

няка, арештувала поліція. Другий, подібний напад, відбувся біля Печеніжина поблизу м. Коломиї. Його виконавців, коломийську бойову п'ятірку, поліція переслідувала до кордону з Чехо-Словаччиною. Трьох бойовиків із п'яти – Миколу Митлюка, Колтика, Кукурбабу-Барицького, чеська поліція арештувала, однак відмовилася видати польській владі. Третій – напад на «Банк Людовий» – відбувся в Бориславі. Його виконала дрогобицька бойова п'ятірка у складі Біласа, Данилишина, Гнатіва, Криська, М. Лобавки та ще двох невідомих. Уналідок цієї акції було експропрійовано понад 20 тис. злотих. 8 серпня згадана бойова п'ятірка виконала ще один екс – на пошту в Трускавці. Біля шостої години дев'ятеро бойовиків – Білас, Данилишин, Володимир Білас, Михайло Вишняк, Ярослав Петрів, Микола Ільків, М. Лобавка, Петро Луциняк на чолі з Гнатівим – захопили працівників пошти, забрали 27478 злотих і безслідно зникли. А 24 серпня того ж року був убитий агент поліції Якуб Букса, який наблизився до викриття учасників трускавецького ексу.

20 жовтня 1931 р. в с. Голобутів Стрийського повіту Федір Гринович експропріював за наказом ОУН у ґмінного посильного 800 злотих[385].

Завдяки цим успішним заходам націоналісти здобули понад 100 тис. злотих, а відтак, у зв'язку з реорганізацією та зміною керівництва, майже рік до експропріацій не вдавалися.

Кордюк Богдан – «Дік», «Новий», «Сніп» (17.I.1908, Львів – 26.II.1988, Мюнхен, Німеччина). Пластун (3-й курінь УСП «Лісові чорти»). Зак. Академічну гім. (1926). Студент Львівського у-ту і політехніки. Член УВО, Проводу СУНМ. Заст. провідника Юнацтва КЕ. В'язень польських тюрем. КП ОУН на ЗУЗ (IV.1932–I.1933); звільнений з посади постановою суду ОУН у зв'язку з провалом ексу в Городку. Переведений до Берліна, співробітник ПУН і УПС. Д-р філософії (1937). В'язень німецьких тюрем і концтаборів Саксенгавзен і Авшвіц, № 124…? (1941-44). Після війни на еміграції. Незважаючи на недугу, бере активну участь у громадсько-політ. житті: член ЗП УГВР, очолює ОУН(з), працює головним ред. «Укр. самостійника», в редкол. журналу «Сучасність». Проф. УВУ (Мюнхен). Похов. на цвинтарі Вестфрідгоф.

Доручення підготувати й виконати новий екс одержав від ПУН (Є. Коновальця і О. Сеника) КП ОУН Богдан Кордюк – «Новий». За організацію взявся бойовий референт КЕ ОУН Роман Шухевич – «Дзвін». Технічну підготовку нападу, вивчення терену, визначення завдань для кожного з бойовиків та нагляд за виконанням самого

[385] ДАІФО. – Ф. 68. – Оп. 2. – Спр. 164. – Арк. 3, 42; Сурма. – 1931. – № 8; Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 265, 276-277; Книш З. На життя і смерть… – С. 98-107.

плану Шухевич передав, на пропозицію Кордюка, Миколі Лебедеві – «Маркові». Разом із «Максимом» (особа не встановлена, можливо – М. Лебедь) Степан Куспісь – «Технік» та Григорій Файда вивчали роботу поштового відділення в м. Городку. Р. Шухевич особисто брав участь у доборі бойовиків, укладанні плану й визначенні завдань для учасників акції. Остаточне рішення про проведення ексу ухвалили 26 листопада 1932 р. на нараді у Львові з участю Б. Кордюка – «Нового», М. Ясінського – «Ромовського», Р. Шухевича та М. Лебедя. Вибрано було дванадцять бойовиків: Василя Біласа й Дмитра Данилишина з Дрогобича, Юрія Березинського з Радехівщини, Мар'яна Журахівського, Миколу Ясінського та Петра Максимціва зі Станиславівщини, Степана Куспіся, Степана Долинського, Степана Мащака, Володимира Старика, Григорія Файду, Григорія Купецького та Степана Цапа. 28 листопада в квартирі, де мешкав Ю. Березинський на вул. Шимоновичів, 9, відбулася нарада для бойовиків. Березинський передав присутнім план пошти і мапу місцевості, їхні завдання та револьвери. Організаційним керівником було призначено М. Лебедя – «Ігоря» («Олега»), який, своєю чергою, доручив керувати самою акцією С. Долинському. Спеціальний одяг та взуття для бойовиків закупив Володимир Нидза, а медикаменти – Катерина Зарицька. Для двох груп приділено санітарів з медичними торбами, які мали надавати першу допомогу пораненим. Зі Львова до Городка бойовиків доставляв С. Куспісь, він же відповідав за їхнє розміщення й разом з особою на прізвисько «Жидик» супроводжував їх у місті[386].

Долинський Степан-Мар'ян – «Комар» (30.XII.1909, м. Перемишль, тепер Польща – ???). Пластун (7-й курінь ім. кн. Льва), студент медицини в Ґраці (Австрія). Член УВО і ОУН, ком. боївки Юнацтва ОУН в Академічній гім. у Львові. Керував нападом на пошту в Городку 30.XI.1932. У 1935-36 арештований і засуджений за приналежність до ОУН; звільнився у вересні 1939. Наприкінці 1939 заарештований НКВД в м. Заліщиках та відправлений у Тернопіль (1940). Подальша доля невідома.

[386] ДАЛО. – Ф. 139. – Оп. 29. – Спр. 2075а. – Арк. 13; Варшавський акт обвинувачення Степана Бандери та товаришів / [Упор. М. Посівнич]. – Львів, 2005. – С. 147; Книш З. Городок… – С. 30-36, 88-89; Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 301; Чайковський Д. Білас і Данилишин… – С. 60-61.

Ясінський Микола – «Кароль Лещинський» (2.I.1900, Івано-Франківськ – ?.II.1945, Івано-Франківськ) – провідний член УВО і ОУН. Зак. Станиславівську гім. Член Летючої бригади УВО. Заарештований 9.VIII.1925, засуджений на «процесі поштовців» у Львові 1.VI–1.VII.1926 до 4 років ув'язнення (із зарахуванням слідчого арешту). Арештований поліцією (1931, 1934, 1939), політв'язень концтабору в Березі Картузькій (VII.1934 – IV.1936). Хворів на туберкульоз.

Пізніше у спогадах С. Куспісь писав: *«Городок вибрали ми і задля грошей і тому, щоб бойовим актом заскочити і зрушити темні українські маси. Населення Городеччини було в величезній більшості українське, але бідне і крайно темне. Найбільш політично активні були москвофіли, що гуртувалися довкола читалень "Общества ім. Михайла Качковського", а було тих читалень немало. Переважний загал – це п'яниці і злодії. Освідомлення Городеччини ішло дуже тяжко й ідейні одиниці, що там працювали, вибивалися з сил. Ми [ОУН] пробували закладати по селах "Просвіти", "Соколи", кооперативи, навіть і "Луги", коли не було іншого виходу. Це йшло, як кров з носа. Визбирували ми активні й патріотичні одиниці, але більшість загалу глузувала з них і з нас, ще й пакості чинили: обкрадали кооперативи, били шибки в читальнях тощо. Моє власне село [С. Куспісь родом із с. Ставчани, тепер Городоцького р-ну] знане було з найбільшої злодійні в повіті. А по нападі в Городку, немов би грім з неба вдарив – село ошаленіло. Напад був у четвер, а на другу неділю сотня хлопців і молодих господарів стали в церкві по Богослужінні до присяги, що не будуть ні пити, ні курити. Село переродилося, неначе Ангел Божий зійшов на нього з небес. І те саме, ще з більшою силою, по смерті Біласа і Данилишина діялося по інших селах»*[387].

За попереднім планом екс мав відбутись у вівторок, 29 листопада 1932 р., о 16:55, але несподівана смерть начальника пошти змусила перенести його проведення на один день. Окрім того, з

[387] Цит. за: Книш З. Городок… – С. 520-521.

невідомих причин запізнилася передача з набоями. Тому ніч бойовики провели в Городку у стодолі Степана Цапа. Їх було поділено на дві групи: перша – під керівництвом Г. Файди (одягнуті в сірі куртки), на чолі другої – С. Куспісь (одягнуті в зелені куртки). Керівник нападу Ю. Березинський був одягнутий у чорну куртку. Всі бойовики одержали револьвери марок «Штаєр», «Ф. Н», «Ортгіс» та «Гассер». Наступного дня, 30 листопада, в коридорі пошти вони розділились на чотири групи: перша ввійшла до приміщення пошти, друга захопила каси, третя блокувала телефонну станцію, четверта залишилася в коридорі при вході для прикриття[388].

Несподіванкою для бойовиків стало те, що всі поштові урядовці, колишні вояки легіону Пілсудського, всупереч інструкції, мали при собі револьвери. Першим почав стріляти Ю. Березинський, котрий контролював п'ятьох працівників пошти. Він поранив двох, натомість троє інших відкрили вогонь у відповідь. Одночасно в бойовиків стали стріляти з крісів та револьверів із другого поверху. Кілька пострілів зробили й бойовики, аби вгамувати відвідувачів. Трійка – Куспісь, Білас, Данилишин увійшла до каси[389]. Ось як описує дальший хід подій Степан Куспісь: «*Коли ми вдерлися до касової кімнати Я займався пораненими поляками, а вони [Білас і Данилишин] грошима. Нас здивувало, що майже не було паперових грошей, саме срібло й дрібнота. Нам не стало часу, бо Долинський свиснув до відвороту, і ми вибігли з пошти, в якій не було більше 30 осіб*». А такі свідчення про власну участь у нападі залишив Степан Мащак: «*Я увійшов у перші двері направо у лівому коридорі. Там сидів службовець, якого я стероризував. В тій хвилині я почув крики й стріли, але хто стріляв, я не бачив. Усе це тривало майже 5 хвилин. Потім Ми вибігли через поле, дійшли до лісу і розбіглися. Я, Файда, Купецький і ще троє пішли на Львів, забравши гроші*»[390]. При відході з приміщення пошти Юрій Березинський був смертельно поранений, аби не потрапити до рук поліції, він застрілився. На вулиці бойовики потрапили під обстріл з рушниць із навколишніх будинків. Навпроти приміщення суду актор українського театру Нікітін убив Володимира Старика. Серед бойовиків на пошті були поранені: С. Куспісь, Д. Данилишин, М. Жураківський – у руку, Г. Купецький, С. Мащак – у ногу. З іншої сторони поранення отримали касири Стебліцький і Дембіцький,

---

[388] ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 371. – Оп. 1. – Спр. 88. – Арк. 34-35; Сурма. – 1932. – № 12.

[389] Книш З. Городок … – С. 43-45.

[390] Цит. за: Книш З. Городок … – С. 256.

бухгалтер Дембіцький, возний Клімчак, відвідувачі Грабінський, Зотенберґ, Вінтер, а також смертельне поранення – листоноша Колач. Внаслідок городоцької експропріації, за даними ОУН, було здобуто 4500 злотих, а за офіційними заявами поліції – 3222 злотих і 15 ґрош[391].

Проти нападників було піднято всю місцеву поліцію з собаками та «стшельцуф», однак переслідування не мало успіху. Бойовики, пробігши 5 км., розділилися на дві групи: перша, на чолі з Г. Файдою, попрямувала на Львів, друга ж, у складі трьох людей – Біласа, Данилишина й Куспіся, мала йти спочатку до Глинної Наварії, згодом двоє перших повинні були рушити до Дрогобича, а Куспісь – у свої рідні Ставчани. На станції у Глинній Наварії у Біласа і Данилишина хотіли перевірити документи, зав'язалася сутичка, в якій Данилишин убив коменданта місцевої поліції Коята й важко поранив іншого поліціянта. У лісі бойовики зуміли відірватися від переслідування. Після нічного маршу вони зайшли в с. Черкаси, поїли в хаті Пантелеймона Бобиляка. Далі вони прямували вздовж залізничного полотна, де зустріли залізничника-поляка, який заборонив їм іти так далі і дещо згодом повідомив про них поліцію. Тому бойовики звернули на поля і стежками дійшли до с. Розвадів; вони планували перейти мостом Дністер та через Білецький ліс рушити в напрямку Трускавця. Тим часом поліція розповсюдила провокативну інформацію про те, що двоє бандитів «пограбували українську кооперативу», «Українбанк в Щирці». Українська історіографія свідчить, що коли бойовики з'явилися в Розвадові, на них напали несвідомі українські селяни[392]. Насправді затримання Данилишина й Біласа організували конфіденти польської поліції Андрухів з с. Розвадів і Мелетій Яців, Гаврилишин, В. Біляк та Іванків із с. Веринь. Коли бойовики перейшли вбрід Дністер, на березі на них чекала група переслідувачів. Білас вистріляв усі набої й просив Данилишина застрілити його й себе, але той відмовився. Натовп, бачачи, що бойовики не стріляють, прискочив до них і почав бити. Захищаючи Біласа, Данилишин зробив ще кілька пострілів, а опісля з докором сказав нападникам, що вони – бойовики Української Військової Організації. Польська поліція відвезла затриманих до Миколаєва, де у відділку, щоб добитися свідчень, їх катували: били твердим предметом по голові, копали ногами по грудях і голові,

[391] ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 371. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 9; Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 303; Книш З. Городок… – С. 51.

[392] Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 303; Чайковський Д. Білас і Данилишин… – С. 62-63; Книш З. Городок … – С. 51-52, 86-87.

На схемі показано розміщення бойовиків, працівників пошти та відвідувачів під час проведення експропріації:

Б 1 – невідомо, Б 2 – Мащак, Б 3 – Куспісь, Б 4 – Данилишин, Б 5 – Білас, Б 6 – невідомо, Б 7 – Купецький, Б 8 – Старик, Б 9 – Березинський, Б 10 – Максимців, Б 11 – Жураківський.

1 – Дембіцкі, 2 – Кохман, 3 – Кохан, 4 – Стеблецкі, 5 – Томкова, 6 – Странкевич, 7 – Грабінскі, 8 – Вінтер, 9 – Зетенберг, 10 – Вогельгесанг. (Див.: ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 371. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 9; – Спр. 89. – Арк. 198)

топтали чобітьми пальці на руках і ногах. Дорогою до Львова в автомобілі їх знову побили поліцейські та конвоїри[393].

Польська влада повідомила через пресу, що учасників нападу на пошту в Городку буде судити «Наглий» (надзвичайний) суд. Слідство завершилося 13 грудня 1932 р. Маючи свідчення Миколи Мотики, який був членом трускавецької п'ятірки ОУН, про те, що Зенон Коссак передав через нього листа для Біласа й Данилишина з наказом з'явитися на зустріч у Львові, польська поліція заарештувала Коссака і долучила до судового процесу. Під час масових арештів у Західній Україні було виявлено участь у нападі на пошту в Городку Мар'яна Жураківського, який зізнався під тортурами. Суд над оунівцями відбувся у Львові 17–22 грудня 1932 р. Обороняли підсудних українські адвокати: Данилишина – Степан Шухевич і Кость Паньківський; Біласа – Володимир Старосольський і Михайло Марітчак; Коссака – Мар'ян Глушкевич; Жураківського – Лев Ганкевич. Трибунал складався з суддів Яґодзінського (голова), Дворжака та Міґалє. Обвинувачення представляв прокурор Генрік Мостовський[394].

Судовий процес викликав широке зацікавлення з боку української та польської громадськості й преси. Перед будинком суду зібралася велика кількість людей, поліція дуже щільно охороняла будинок суду й впустила всередину тільки 150 осіб, які мали запрошення: причетних до суду й представників преси. О 8 год. 45 хв. до суду введено під поліційним конвоєм обвинувачених і розміщено на лаві, яку охороняло дев'ять озброєних охоронців. Кореспондент львівської газети «Діло» описав підсудних так: «*[…] молоді хлопці у віці від 21 до 27 років, всі дрібної будови, худощаві, зо слідами переживань останніх днів. Лиця інтелігентні. Роблять враження щирих, одвертих юнаків, страшенне вимізерованих, простої і нескладної вдачі*»[395].

На початку судового процесу С. Шухевич зробив заяву, в якій вимагав перенести засідання на півгодини пізніше, щоб дати змогу оборонцям поспілкуватися з обвинуваченими, бо досі такої можливості вони не мали. Прокурор виступив проти. Голова трибуналу погодився на вимогу адвокатів, але спочатку було зачитано Акт обвинувачення. Відповідно до нього, Д. Данилишин, В. Білас і М. Жураківський 30 листопада 1932 р. вчинили злочин, передбачений §259 польського карного кодексу, пограбувавши

---

[393] ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 371. – Оп. 1. – Спр. 88. – Арк. 32; Корда І. Герої грудня і їх месники (Миколаївщина в пошані В. Біласа і Д. Данилишина) / І. Корда // Пришляк Я. Два брати-ідеалісти… – С. 147-169.

[394] Книш З. Городок … – С. 66-75.

[395] Там само. – С. 76.

Зліва на право: Василь Білас, Дмитро Данилишин, Мар'ян Жураківський під час судового процесу 17-22.XII.1932 р. у Львові

пошту в Городку на суму 3232,15 злотих. Крім того, в Глинній Наварії Данилишин стріляв, з наміром убити, в поліціянта Слуґоцького і поранив його, а в Верині 1 грудня стріляв, з наміром убити, в Олександра Андрухова і поранив його; Білас убив у Глинній Наварії поліціянта Коята; Коссака обвинувачувано в тому, що він 27 листопада 1932 р. намовив Біласа й Данилишина до скоєного злочину, наказав їм поїхати до Львова, сконтактував з організатором нападу й дав два американські долари як кошти на поїздку. В Акті обвинувачення зазначалося, що під час слідства Данилишин відмовився давати свідчення. Натомість Білас зізнався, що він, як член ОУН, отримав від Зенона Коссака через Ярослава Біласа листа з дорученням прийти на зустріч до Дрогобича, де одержав наказ поїхати разом із Данилишиним до Львова на домовлене місце. У Львівській політехніці під годинником вони зустрілися з Березинським, який дав їм дальші інструкції. Білас описав хід ексу і відступу та повідомив, що це він убив поліціянта Коята і поранив Слуґоцького. Коссак на слідстві заперечив свою приналежність до ОУН і будь-який зв'язок з нападом у Городку та з підсудними. Жураківський признався до участі в нападі, але, окрім Березинського, нікого з учасників нападу не впізнав[396].

Білас Василь – «Оса» (17.IX.1911, Трускавець, Львівська обл. – 23.XII.1932, Львів). Пластун (49-й курінь ім. І. Богуна в с. Тустановичі). Політв'язнь. Член п'ятірки бойовиків ОУН. Брав участь у нападі на Банк Людовий у Бориславі (31.VII.1931), на пошту в Трускавці (8.VIII.1931). Був одним із виконавців смертного присуду таємному агентові поліції Якубу Буксі (24.VIII.1931) і замаху на посла до сейму Т. Голувка (28.VIII.1931). 30.XI.1932 брав участь у нападі на пошту в м. Городку.

Під час процесу Білас підтвердив сказане на допитах про свою участь у нападі. Одначе він заявив, що тим, з ким він зустрічався як з організаційним зверхником на мості в Дрогобичі, і хто дав йому наказ їхати до Львова, не був Коссак. Прізвище Коссака йому накинула в ході слідства поліція, і під тортурами він був змушений це підтвердити, але тепер, на судовому процесі, свої свідчення від-

[396] Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 305-306.

кликає. Він заперечив також свою та Данилишина участь у вбивстві Голуфка, заявляючи, що зізнатись його примусили побоями поліційні слідчі на чолі з комісаром Петрі, прізвища співучасників йому також подали слідчі, а опис події він зробив на підставі того, про що після вбивства Голуфка писала преса[397].

М. Жураківський признався перед судом до участі в нападі, але підкреслив, як і в час слідства, що з учасників нападу знав тільки загиблого Березинського, який давав йому всі накази. Інших учасників нападу він не знає і серед підсудних упізнати нікого не може, бо через хворобу серця під час нападу так перелякався, що тепер нічого докладно не пам'ятає. Участь у нападі, за його словами, він узяв з переконання, що своєю діяльністю в ОУН допоможе Батьківщині[398].

Кореспондент газети «Неділя» так описав поведінку підсудних на процесі: Василь Білас – *«Малий, блідий, вдумливий хлопчина. Лице бліде, як віск, тільки очі жевріють. Одягнений у дешевеньку темно-зелену куртку, короткі пумпові штани, панчохи до колін. З цілої постаті віє втома, як по переході важкого шляху. А проте говорить голосно, рівно»*; Мар'ян Жураківський – *«Худий, середнього зросту, блідий і зарослий на обличчі. Робить враження людини хворої. Виходить помалу, не розглядаючись. Скидає із себе довгий темний плащ і стає перед судом у брудно-жовтому вбранні, пім'ятому і знищеному»*; Дмитро Данилишин – *«Входить рівним, твердим кроком і підійшовши до лави обвинувачених, кидає на неї шапку і стає, звернений до трибуналу. Спокійно аж до подиву. Риси обличчя тверді. На запитання голови суду про генералії, заявляє, що перед судом зізнавати не буде. І послідовно на всі дальші запитання відповідає мовчанкою, що на тлі напруженого настрою залі виглядає несамовито»*; Зенон Коссак – *«Середнього зросту, бльондин, в яснім убранні, мешканець Дрогобича. Подібно, як три попередні, спокійний і врівноважений. Відповідає голосно, бистро орієнтується у запитаннях»*[399].

Польські органи державної безпеки домагалися, щоб суд виніс Зенону Коссаку смертний вирок або довічне ув'язнення. В цій ситуації Роман Шухевич спільно з одним українцем зі Львова почали вживати заходів, щоб не допустити такого розвитку подій. Згідно з польським карним кодексом, для того, щоб «наглий» суд виніс підсудному вирок смерті, треба було одностайного голосування ці-

---

397 Книш З. Городок… – С. 88-97.

398 Там само. – С. 100-101.

399 Чайковський Д. Білас і Данилишин… – С. 82-83.

лого трибуналу. В одної особи з Дрогобиччини через Юрія Сасика вдалося отримати гроші (спершу тисячу злотих, пізніше інші суми) на оборону Коссака. Його оборонець Мар'ян Глушкевич був відомим москвофілом, і завдяки його неймовірним зусиллям справу Зенона Коссака було передано на розгляд до загального суду[400].

Адвокати намагалися затягнути судовий процес за латинське Різдво, сподіваючись, що це вплине на вирок суду. Але прокурор і судді всіляко намагалися завершити процес до початку свят. Перед закінченням суду Крайовий провід ОУН на ЗУЗ та ПУН передали через Степана Шухевича листа для Данилишина і Біласа, в якому дякували їм за горду поставу і за гідну поведінку як під час слідства, так і на суді[401].

Після промов оборонців і перед відходом суддів на останню нараду голова суду спитав підсудних, чи вони хочуть сказати своє останнє слово. Дмитро Данилишин відповів «так». Піднявшись, він спокійно й голосно заявив: *«Я знаю, що мене жде. Я був і є на все приготований. Тільки шкодую, що не зможу дальше працювати для нашої Неньки України!»* Василь Білас також скористався з права останнього слова і заявив: *«Я свідомий своєї вини і кари. Я український націоналіст і революціонер. Але в своєму житті я поповнив один злочин, а саме: під час слідства, бажаючи проволікти свою справу, я кинув підозріння на товариша Коссака. Я є свідомий того злочину й тому ще раз на цьому місці стверджую, що товариш Коссак є рішуче невинний і ще раз невинний»*. Підсудні Жураківський і Коссак відмовилися від останнього слова[402].

Данилишин Дмитро (2.IV.1907, Трускавець, Львівська обл. – 23.XII.1932, Львів) – бойовик УВО і ОУН. Пластун (49-й курінь ім. І. Богуна в с. Тустановичі). Брав участь у нападі на Банк Людовий у Бориславі (31.VII.1931), на поштову у Трускавці (8.VIII.1931). Виконавець атентатів на агента поліції Я. Буксу (24.VIII.1931) і Т. Голувка (28.VIII.1931).

400 Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 320-321.
401 Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 319; Шухевич С. Моє життя… – С. 452.
402 Чайковський Д. Білас і Данилишин… – С. 189.

22 грудня 1932 р. у Львові «Наглий» суд, після півгодинної наради суддів, виніс вирок смерті В. Біласу, Д. Данилишину і М. Жураківському, але останньому при апеляції змінено кару на двадцять років тюремного ув'язнення. У червні 1933 р. польський суд у місті Самборі засудив на довготермінові ув'язнення інших учасників нападу: С. Мащака – на два роки, С. Куспіся – на п'ять років, а зі Степана Цапа було знято всі обвинувачення[403]. В. Старосольський подав петицію до суду, щоб він вислав прохання до президента польської держави про помилування. Прокурор категорично виступив проти, а Данилишин і Білас заявили, що вони про жодне помилування не просять. Після наради суд вирішив вислати телеграфічне прохання про помилування засуджених на смертну кару. О 17:05 прокурор повідомив, що президент помилував Жураківського, замінюючи йому кару смерті на 15 років тюремного ув'язнення, але затвердив вирок, винесений Біласу й Данилишину. Кореспондент «Діла» про завершення процесу писав: *«Засуджені хлопці спокійно, без жодного поруху обличчя, не змінюючи ні трохи своєї поведінки за весь час процесу, вислухали присуди і заяви своїх оборонців. Оточені гуртом поліцистів, залишилися самотою в залі, з якої трохи згодом, через опорожнений уже передсінок на задні сходи вивели їх одинцем до в'язничної каретки. Ще хвилина – і вона помчала на Казимирівську вулицю, а за нею плятформи з поліційною охороною»*[404].

Смертний вирок мав бути виконаний, згідно з законом, протягом 24 годин після його оголошення. Засуджених на страту Біласа й Данилишина було відправлено до камери смертників. Матері Біласа, яка була рідною сестрою Данилишина, дозволено побачитися з кожним окремо по п'ять хвилин. Після цього засуджених відвідали оборонці. Вночі в'язничний душпастир о. Богдан Липський висповідав обох, запричастив і провів з ними решту ночі. Вранці, о 6:30, засуджених виведено на шибеницю. При страті були присутні члени судового трибуналу, прокурор, адвокати – С. Шухевич і В. Старосольський – та тюремний священик. На тюремному подвір'ї в цей час були також начальник тюрми, кілька озброєних в'язничних сторожів, комісари поліції. Данилишина повішено першим, а після декількох хвилин – Біласа. Вийшовши на ешафот, Данилишин заявив дзвінким голосом: *«"В цій хвилині я не маю жадних бажань. Мені тільки дуже жаль, що я можу лише раз умерти за Україну!" Білас попрощався з життям окликом: "Хай живе Укр…"»* На знак прокурора кат затулив йому уста[405].

---

[403] ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 3. – Спр. 844. – Арк. 19, 75-78.
[404] Книш З. Городок … – С. 234.
[405] Чайковський Д. Білас і Данилишин… – С. 196, 229-231.

Тюремне фото Біласа Василя

Тюремне фото Коссака Зенона

Тюремне фото Данилишина Дмитра

Тюремне фото Лебедя Миколи

Ленкавський Степан – «Залужний», «Коваль», «Маркевич», «Семен» (6.VII.1904, с. Угорники, тепер Івано-Франківськ – 7.XI.1977, Мюнхен, Німеччина). Зак. Станиславівську гім., студент філософського ф-ту Львівського у-ту, Вищої торгівельної школи в Кракові. У 1920-х – один із лідерів ОВКУГ, член проводу СУНМ (1926-29). Разом з С. Охримовичем та І. Ґабрусевичем ред. підпільний бюлетень «Юнак» (1928). Делегат від СУНМ на І КУН (Відень, 1929). Ідеологічний реф. КЕ ОУН на ЗУЗ (1929-31). Автор Декалогу ОУН. Заарештований (XI.1931) і на «процесі конгресівців» засуджений на 4 роки (IX.1932). Вивезений до тюрми у Ломжі. Після 1939 – у Кракові. Член РП ОУН (3-й заст. С. Бандери і пропагандивний реф.). Арештований ґестапо (29.VII.1941), ув'язнений у концтаборі Авшвіц (20.VII.1942–19.XII.1944, № 49731). Співтворець, член та голова Проводу ЗЧ ОУН (3.XII.1950–14.IV.1951, 1959-68). Ред. газету «Шлях перемоги», реф. пропаганди ОУН в 1970-х. Похов. на цвинтарі Вальдфрідгоф.

За спогадами тодішніх в'язнів «Бриґідок» Степана Ленкавського та Данила Чайковського, в момент страти бойовиків понад 400 арештантів тюрми заспівали марш революціонерів «Ви жертвою в бою нерівнім лягли» та пісню-гімн «Не пора, не пора…» Референт пропаганди КЕ ОУН на ЗУЗ Степан Бандера разом із Романом Шухевичем організували пропагандивну акцію: в момент повішення бойовиків по всіх українських церквах Львова били дзвони. По всій Західній Україні стараннями референтури пропаганди були відправлені служби Божі за упокій душ страчених бойовиків[406].

Кореспондент емігрантської газети «Свобода» за 1 березня 1933 р. охарактеризував події навколо страти двох бойовиків: *«Авжеж відгомін, що його викликала смерть Данилишина і Біласа в народніх масах – той могутній відгомін став просто чимсь надзвичайним. Та подія не лише нікого не приголомшила і не "відстрашила", але й викликала і серед української інтелігенції, і серед народніх мас незвичайне завзяття, незвичайне піднесення духа. Це ж згинули не якісь перечулені* ***студенти-академіки****, але молоді робітники – швець і купецький практикант, діти української робочої маси. Їхня характерність і відвага в обличчі смерти викликала*

[406] Ленкавський С. Коли дзвонили дзвони над Городком // Ленкавський С. Український націоналізм… – Т. 1. – С. 228.Чайковський Д. Білас і Данилишин… – С. 222-228, 242.

подив і в ворогів. Всі мусили склонити голови перед тими молодими мучениками за ідею, у котру вони так гаряче вірили. Відгомін їхньої смерти бачимо не лише тому, що академічна молодь в краю вирішила стриматись – на знак жалоби – від танців в теперішні м'ясниці, але і в постанові многих сіл, що оголосили одномісячну народню жалобу. А одночасно, немов іскра електрична прошила наші селянські маси так, що немало громад, котрі досі були просто розбиті і заражені хрунівською пошестю – раптом отряслись з тієї гидоти, піднесли голови й над усякі сподівання взялись за народню роботу. І бойкот алькоголю і тютюну, який щораз більше поширюється – є як добре знають "наші найсердешні" [поляки], реакцією на ті дві смерті, що їх уже цілий ряд польських часописів признав за великий політичний промах»[407].

Після страти Данилишина і Біласа польська влада відмовилася видати їхні тіла родині. За наказом суду і розпорядженнями поліції, їх поховано таємно на Янівському цвинтарі. Тіла інших двох учасників нападу (Ю. Березинського і В. Старика) вночі з 24 на 25 липня 1933 р. польські націоналісти викопали з могили в м. Городку, розкидавши по цвинтарі вінки й частини трун, і заховали в старому гробівці. Дещо пізніше їх віднайшли і з великими урочистостями перепоховали[408].

Ситуацію, що склалася тоді в середовищі ОУН, охарактеризував один з її чільних членів Петро Мірчук: *«Геройська постава бойовиків Данилишина й Біласа перед польським судом і в обличчі смерти, як теж і їхня загибель з рук польського ката, мали велетенське морально-політичне значення для піднесення патріотичних почувань українського народу й гартування його в боротьбі проти польського окупанта і для зміцнення актуальности української проблеми на зовнішньому відтинку. Все ж той факт, що під час нападу згинуло двох бойовиків ОУН, а у висліді процесу дальших двох, – мусів викликати застереження щодо технічного боку підготовки нападу на поштовий будинок у Городку»*[409].

Про ці ж події полк. Є. Коновалець писав до бойового референта ПУН Омеляна Сеника: *«Згаданий випадок, з точки зору відповідальности К[райової]Е.[кзекутиви], його підготовки, вибору об'єкту, Ваших розмов й доручень даних Новому [Б. Кордюку] і т. д. – є безумовно злочинний і каригідний. Нічого спільного з тим*

[407] Цит. за: Чайковський Д. Білас і Данилишин… – С. 264.
[408] Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 304.
[409] Там само. – С. 321.

не може мати поведінка тих, які внаслідок доручення брали в нім участь, справжній героїзм, виказаний Д.[анилишиним] і Б.[іласом] на процесі, тим більше обтяжує тих, які давали доручення виконати того роду акт. Після того, прошу Вас, через викликання відповідних людей з Бази [Західної України] і переведення з ними слідства, або вислання з Вашої сторони когось до Бази з виразним дорученням на місці зібрати відповідний матеріял, остаточно устійнити того або тих, які безпосередньо або посередньо несуть відповідальність за згаданий випадок. Ми мали до діла не тільки зі злим підготуванням справи, але й з виразним невиконанням доручень, які Ви дали КЕ в імені Проводу Організації»[410].

Барановський Ярослав – «Лімницький», «Макар», «Фіялкович», «Президент» (7.VII.1906, с. Темерівці, Галицький р-н, Івано-Франківська обл. – 11.IV.1943, Львів). Зак. Укр. гім. в Станиславові. Студент Львівської політехніки. Юридичну освіту здобув в УВУ у Празі, захистив докторську дисертацію. Член «Летючої бригади» УВО під ком. Ю. Головінського (1922-25). Брав участь у нападі 28.III.1925 на головну пошту у Львові. 1926 у Львові на «процесі поштовців» засуджений до 3 років ув'язнення. На I КУН (1929) – представник УВО від Галичини, працював у культурно-освітній комісії. Учасник конф. УВО–ОУН (V.1930, Львів). З 1930 в еміграції. Кооптований член ПУН, реф. зв'язку з Галичиною. Секретар ПУН (1933), президент ЦЕСУС (1933-39). Прихильник А. Мельника. Убитий за нез'ясованих обставин. Похов. на Личаківському кладовищі.

За документами т. зв. «Архіву Сеника», це слідство до травня 1933 р. вів Ярослав Барановський. Спочатку воно було звернене лише проти Б. Кордюка, однак у зв'язку з виявленими обставинами Є. Коновалець наказав поширити його також на М. Лебедя. По закінченні слідства Коновалець створив Організаційний суд, до якого ввійшли Головний суддя ОУН Макар Кушнір – «Я. Дуб» (голова) та спеціально відібрані судді: Ярослав Барановський – «Лімницький» і Євген Врецьона – «Ганді». Прокурором в цій справі призначено Олександра Сокола – «Птаха», оборонцем – Івана Ґабрусевича – «Іртена»[411].

---

[410] Варшавський акт обвинувачення Степана Бандери та товаришів / [Упор. М. Посівнич]. – Львів, 2005. – С. 148.

[411] Там само.

За версією П. Мірчука, для розгляду справи було створено спеціальний Організаційний суд у такому складі: голова – Володимир Мартинець, обвинувач – Омелян Сеник, оборонець – Роман Сушко, секретар суду – Євген Врецьона. Обвинувачення скеровувалося в ході слідства лише проти Крайового провідника Богдана Кордюка, але згодом поширилося й на фактичного керівника нападу на пошту в Городку Миколу Лебедя. Революційний суд ОУН ухвалив рішення звільнити з посади КП ОУН на ЗУЗ Б. Кордюка – «Нового», а М. Лебедю – «Маркові» винести сувору організаційну догану, але дати можливість відновити свій авторитет у наступній бойовій акції[412].

Ознайомлений з висновками слідства Голова ПУН Є. Коновалець висловив свою думку Організаційному судові: *«Щодо самого присуду, то, на мою думку, – за невиконання доручень і за незадовільну підготову акції слід усунути «Нового» з поста провідника КЕ ОУН, а щодо дальшого його використання в Організації, то суд може залишити це моїй децизії [...]. Щодо того, що далі робити з «Новим», то треба буде за можливістю виконати дану йому свого часу обіцянку і після вакацій стягнути його на рік до Карпата [Ріка Ярого] як стипендиста»*. Це доручення було виконане, і Б. Кордюк – «Новий» від початку січня 1933 р. закінчував своє навчання в Берліні[413].

Висновки з невдалої городоцької акції були зроблені 3–6 червня 1933 р. на Берлінській конференції ОУН, яка відбувалась у приватному будинку голови УНДО Дмитра Левицького на Мекленбурґішештрасе, де постійно працювали Українське пресове бюро та редакція «Osteuropäische Korrespondenz für Politik, Wirtschaft und Kultur» («Східноєвропейська політична, економічна і культурна інформаційна служба»). За її забезпечення відповідали Володимир Стахів та Микола Митлюк. Учасниками конференції від ПУН були Є. Коновалець, М. Сціборський, О. Сеник, Р. Сушко, М. Капустянський, Д. Андрієвський, В. Курманович, Д. Демчук, І. Ґабрусевич, М. Селешко, Є. Врецьона, С. Чучман і Олександр Сокіл, а від КЕ – Б. Кордюк, С. Бандера, В. Янів, Я. Стецько, Іван Малюца, Михайло Турчманович. Крім того, в заході взяли участь представник ОУН у Литві І. Рев'юк – «Бартович» і в Данціґу – А. Федина – «Мойсей». Робота конференції поділялася на чотири комісії – організаційну,

---

412 Мірчук П. Нарис історії ОУН... – С. 322.

413 Варшавський акт обвинувачення Степана Бандери та товаришів / [Упор. М. Посівнич]. – Львів, 2005. – С. 149.

ідейно-програмову, політичну та військову. Основними темами нарад було скликання II Конгресу ОУН у 1934 р.; революційна тактика ОУН і терор як засіб революційної боротьби, ставлення ОУН до нацизму, психологічні особливості членства ОУН на еміграції та в краї, ставлення ОУН до Чехо-Словаччини та Румунії, проведення «шкільної акції». Конференція розглянула судову справу щодо городоцького ексу, звіти про діяльність ОУН на західноукраїнських землях, затвердила С. Бандеру – «Лис» на пості КП ОУН і схвалила його проект напрямів подальшої діяльності[414].

Бандера Степан – «Баба», «Сірий», «Бийлихо» (1.I.1909, с. Старий Угринів, Калуський р-н, Івано-Франківська обл. – 15.X.1959, Мюнхен, Німеччина). Зак. Укр. гім. в Стрию (1927). Студент агрономічного відділення Львівської політехніки (1928-33). Член Пласту, ОВКУГ, СУНМ, УВО (з 1927 у відділі розвідки, пропаганди), ОУН. З 1931 – реф. пропаганди КЕ ОУН, заст. КП (1932-33), КП (1933). Багаторазово арештовуваний польською поліцією. На Варшавському (1935-36) і Львівському (1936) процесах засуджений до смертної кари із заміною на довічне ув'язнення. Покарання відбував у тюрмах «Сьвєнти Кшиж» біля Кельце, у Вронках біля Познані, Брест. Звільнився у вересні 1939. У жовтні 1939 перебрався зі Львова до Кракова. 10.II.1940 очолив РП ОУН. У квітні 1941 на II ВЗ ОУН обраний Головою Проводу. 5.VII.1941 заарештований ґестапо, ув'язнення відбував у концтаборі Саксенгавзен (до 27.IX.1944). У лютому 1945 на нараді Проводу ОУН разом із Р. Шухевичем і Я. Стецьком обраний до Бюра Проводу. Вибір підтвердила конф. ЗЧ ОУН (1947). Убитий агентом КҐБ Богданом Сташинським.

На знак протесту проти страти Біласа і Данилишина ОУН провела по Західній Україні антимонопольну кампанію, спрямовану проти вживання алкогольних і тютюнових виробів, запропонувавши гасло: **«Борці за Волю не вживають алкоголю, борці за Україну не вживають нікотину»**. КЕ ОУН розраховувала, що антимонопольні акції завдадуть державному бюджетові збитків і принесуть користь українському населенню. Боротьбу з курінням

[414] ДАВО. – Ф. 46. – Оп. 9а. – Спр. 2762. – Арк. 7-8; Врецьона Є. Мої зустрічі з полковником… – С. 474-481; Варшавський акт обвинувачення Степана Бандери та товаришів / [Упор. М. Посівнич]. – Львів, 2005. – С. 148-149; Чайковський Д. Білас і Данилишин… – С. 251-253.

і пияцтвом Організація проводила передусім серед своїх членів, а на громадськість впливала через легальні товариства «Просвіту» й «Відродження». Кількамісячне утримання від тютюну й алкоголю було масовим явищем, унаслідок чого польська держава зазнала значних матеріальних втрат. У статті-спогаді С. Ленкавський писав: *«У глибинах людських сердець виріс і затужавів твердий, непрохідний мур між поневоленими й окупантом. Зродилася туга зазначити себе, свою ворожість, свою непримиренність до ворога міцнішим, виднішим актом солідарної протидії. Дати ворогові відповідь. І впало гасло "Не платимо ворогам більше добровільних податків!" Українці не купують виробів державного монополю: алькоголю, ні тютюну. Проголошено заклики бойкотувати посередній податок державі. В пресі появилися довгі шпальти прізвищ людей, що покинули пити і курити і поіменно викликали своїх знайомих: лікарів, священиків, учителів, послів до польського сойму, кооператорів приєднуватися до бойкоту. В наступних числах ґазети оголошували довгі шпальти щораз-то нових прізвищ, які «ланцюговою системою» викликали поіменно щораз-то нових людей солідаризуватися з бойкотом. Акція бойкоту організовувалася явно, демонстративно, зобов'язувала нових людей до солідарности особисто і прилюдно»*[415]. Також ПУН дав розпорядження КЕ ОУН збільшувати чисельність бойової референтури та ретельніше проводити військові вишколи серед членів. За даними поліції, «після Городка до ОУН вступило дуже багато фанатиків із числа молоді»[416].

Після судового процесу над учасниками нападу в Городку Коновалець цікавився використанням в агітації факту страти Біласа й Данилишина і переслав В. Мартинцеві власний проект ушанування їхньої пам'яті. Кожний процес проти членів Організації мав служити агітаційним цілям – «щоб в часі судової розправи, при помочі преси, розповсюдити кличі серед широких мас народу і розвинути пропаганду проти ворога перед цілим світом». КЕ ОУН видала наприкінці грудня 1932 р. велику відозву «Український народе!», летючку та від імені ПУН – статтю «Городок Ягайлонський», в яких детально описано городоцьку акцію, судовий процес, та дали відповіді на обвинувачення польської влади й преси. За наказом С. Бандери Ярослав Карпинець і Микола Климишин видрукували

[415] Ленкавський С. Коли дзвонили дзвони над Городком… – С. 229.

[416] ДАЛО. – Ф.108. – Оп. 1. – Спр. 336. – Арк. 20; ДАТО. – Ф. 231. – Оп. 1. – Спр. 1816. – Арк. 79; ДАВО. – Ф. 46. – Оп. 9а. – Спр. 442. – Арк. 5.

в Кракові по п'ять тисяч фотопортретів Березинського, Біласа, Данилишина, Старика у вигляді поштівок, які розповсюджували по Західній Україні, Європі та обох Америках[417].

Климишин Микола – «Недобитий», «Непоборний», «Оттава» (25.II.1909, с. Мостище, Калуський р-н, Івано-Франківська обл. – 4.X.2003, Детройт, США). Навч. у Станиславівській та Львівській гім.; з 1929 – студент класичної філології в Кракові. Член Пласту, УВО, ОУН. 14.VI.1934 заарештований у справі Пєрацького, засуджений на довічне ув'язнення. Покарання відбував у Сельцях. У 1939-41 рр. – в Кракові. Зак. старшинську школу ім. Коновальця (1-й випуск). У квітні 1941 на II ВЗ ОУН обраний членом РП ОУН. Очолив Північну похідну групу. У вересні 1941 прибув у Житомир розслідувати вбивство Сеника і Сціборського, заарештований ґестапо. В'язень концтабору Освєнцім (до 19.XII.1944). У 1945 – фінансовий реф. Проводу ЗЧ ОУН. За наказом Бандери очолив ТП Німеччини (1945-49). У 1946 перед американською владою захищав утікачів з радянської армії, яких хотіли видати як дезертирів. Навч. в УВУ, захистив докторську дисертацію з укр. літ. У 1949 переїхав до США. У Проводі ОУН(р) – реф. з виховання молоді. Секретар, голова Головної Ради ОУН. Автор спогадів, публіцистичних і виховних статей у період. виданнях «Гомін України», «Терем», «Вісник», «Визвольний шлях», «Шлях перемоги». Похов. на цвинтарі Слівед.

Кореспондент еміграційної газети «Новий шлях» після процесу писав: ***«Чи уявляєте собі, яке враження викликав процес серед усього, без винятку, громадянства? Такого процесу ще в нас не було за цілих останніх 12 років, та хіба ніяка подія не потрясала так глибоко цілою нацією, не знайшла такого відгоміну серед найширших мас і з'єдинила ціле розбите громадянство в одному почуванні, як смерть Данилишина і Біласа. Моральна сила двох молодих, малоосвічених хлопців, їхня віра в ідею, їх просто неймовірна постава, спричинили, що не лише вони – яких перед тижнем власне громадянство окричало мало що не бандитами – вийшли світлими героями, але переможною вийшла також Організація, до якої вони належали»***[418].

---

[417] Варшавський акт обвинувачення Степана Бандери та товаришів / [Упор. М. Посівнич]. – Львів, 2005. – С. 89; Книш З. Городок … – С. 456-459; Городок Ягайлонський // Сурма. – 1932. – № 12 (62). – С. 1-8.

[418] Цит. за: Книш З. Городок … – С. 460-461.

Фотопортрети Біласа і Данилишина видані ОУН

Городоцький екс став справжнім революційним міфом. Про Біласа і Данилишина складали в народі пісні, поети писали про них вірші, їхні портрети висіли по хатах, а їхніми іменами називали установи та товариства за кордоном. Після городоцького ексу відбулися разючі зміни в ОУН: вона стала на суто політичну платформу в підготовці мас до державного визволення шляхом національної революції – спершу психологічно, а пізніше вже організаційно. Після затвердження на посту КП ОУН Степана Бандери експропріації були заборонені, натомість запроваджено замахи та бойкоти проти національно-політичного і поліційного терору польської влади, а також активніше розгорнуто агітаційно-пропагандивну діяльність[419].

Події навколо постатей Біласа і Данилишина залишались актуальними протягом 1930-х рр. Наприкінці травня 1933 р. в Станиславові було засуджено на десять місяців тюрми 17-літнього М. Жупанського за писання віршів на їхню честь і розповсюдження летючок. Окружний суд у Львові 25 січня 1934 р. засудив на три роки тюрми Степана Трохимчука, Івана Демчука та Василя Олеськова за зни-

[419] Московські вбивці Бандери перед судом… – С. 443; ДАЛО. – Ф. 108. – Оп. 1. – Спр. 336. – Арк. 20.

щення в шкільному будинку всієї польської державної символіки і вивішення на її місце портретів Біласа, Данилишина, Старика й Березинського. У травні 1934 р. в Миколаєві засуджено Івана Василева на десять місяців та Миколу Хоміцького на вісім місяців ув'язнення за те, що вони встановили хрест на місці, де було спіймано Біласа і Данилишина. 23 серпня 1933 р. учень 4 «в» класу Богдан Бандера виконав домашнє завдання на тему «Про молодість славного чоловіка, або товариша» написавши твір про Дмитра Данилишина. Кураторія Львівського шкільного округу у Львові, розглянувши 25 вересня звіт дирекції Першої державної гімназії ім. маршалка Ю. Пілсудського щодо цього випадку, ухвалила рішення про заборону Б. Бандері складати будь-які іспити в навчальних закладах округу та виключити його зі Стрийської гімназії[420].

Особливого розголосу набула справа могили, висипаної на честь Біласа й Данилишина на місці, де їх спіймали. Польська поліція розкопала могилу, але молодь села Веринь та околиць висипала нову. Поліція знову розрила могилу, але її відновили вдруге. Коли ж поліція втретє хотіла знищити її, вона знайшла прив'язану до хреста карточку з пересторогою перед оскверненням могили. Одначе поляки цією пересторогою злегковажили й почали копати. В той час, коли з землі вирвано хрест, вибухла захована біля нього бомба і вбила одного з копачів, а кількох поранила. Крім того, боївка ОУН побила двох поліційних донощиків з Вериня й Розвадова. Відтоді поліція і державна адміністрація не поспішали розкопувати могили. До кінця 1930-х рр. місцеві бойовики ОУН ліквідували агентів поліції, які організували затримання Біласа й Данилишина, – Яціва, Гаврилишина, Біляка, Андрухіва, Іванківа[421].

Польська поліція провела масові арешти і під час слідства виявила членів ОУН на Миколаївщині. У лютому–березні 1936 р. в Стрию відбувся процес проти 26 оунівців. 15 березня вони були засуджені: Михайло Угера – на 9 років; Іван Кордоба і Микола Томицький– на 8,5 року; Іван Паньків, Степан і Григорій Проціви – на 8 років; Роман Гринів – на 7 років; Іван Саварин – на 6 років; Микола Галецький і Микола Табинський – на 5 років; Євген Пришляк, Михайло Горак, Федір Максимів і Андрій Ґриц – на 4 роки; Михайло Шух – на 2,5 року; Олекса Николишин – на 2 роки, Онуфрій Круць – на 3 місяці тюремного ув'язнення. Дев'ятьох підсудних, чию вину

---

[420] Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 420, 422; Арсенич П., Бурнашов Г., Яневич Б. Степан Бандера та його родина… – С. 126-127.

[421] Корда І. Герої грудня і їх месники (Миколаївщина в пошані В. Біласа і Д. Данилишина) / І. Корда // Пришляк Я. Два брати-ідеалісти… – С. 150-166.

не було доведено, звільнили: Федора Стасіва, Ярослава Пришляка, Григорія Рудка, Євгена Березу, Івана Ґрица, Гната Проціва, Івана Демка, Сеня Горака і Марію Гірник[422].

У м. Ряшеві (тепер у Польщі) в травні 1935 р. засуджено 12 українських школярів до 15 років за похвальні відгуки про Біласа й Данилишина, але з уваги на вік їх звільнили. 29 жовтня 1937 р. львівський суд засудив 21-річного Михайла Іванишина з с. Мальчич Городоцького повіту на два з половиною роки в'язниці за те, що він дав 12-літньому Іванові Соколові картку з піснею на честь Біласа і Данилишина, яку в учня знайшла учителька-полька[423].

Якщо проаналізувати план нападу на пошту в Городку, то він був невдалим через низку причин: напад здійснено у невдалий час, коли в місті був базарний день (середа) і проходив з'їзд місцевих «стшельцуф»; до операції потрібно було залучити більше бойовиків (15–20) і починати акцію перед самим закриттям пошти (18:00); помилково було сплановано відхід Біласа та Данилишина вздовж залізничного шляху на Дрогобич через Стрий; бойовиків потрібно було затримати й переховувати деякий час. Що ж до учасників нападу на пошту, то Роман Шухевич підібрав найкращих на той час бойовиків ОУН, усі вони мали досвід участі у різних бойових акціях та були добре підготовленими.

Ще одним засобом боротьби ОУН були атентати проти одіозних представників польської державної адміністрації на західноукраїнських землях. Відлунням пацифікації став замах на комісара політичної бригади поліції у Львові Еміляна Чеховського 22 березня 1932 р., який організував бойовий референт КЕ ОУН Р. Шухевич – «Дзвін», а виконав бойовик Юрій Березинський[424].

Одним із найрезонансніших атентатів ОУН стала ліквідація сенатора Тадеуша Голуфка, проведена близько 20-ї год. 29 серпня 1931 р. в Трускавці. За найпоширенішою версією, наказ про його ліквідацію видала КЕ ОУН двом бойовикам – Василю Біласу та Дмитру Данилишину. 2 серпня 1931 р. Олександр Буній, який працював дверником у пансіонаті сестер-служебниць[425] у Трускавці, поінформував свого зверхника Гнатіва, що тут відпочиває поль-

---

[422] Пришляк Я. За Україну! … – С. 9-10; Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 450.

[423] Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 468, 473.

[424] ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 371. – Оп. 1. – Спр. 81. – Арк. 81; Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 291.

[425] Кореспондент ґазети "Діло" помилково ще додав Василянок. Згодом ця неправдива інформація переходила з одного видання в інше в діаспорі та в Україні.

ський сенатор Голуфко. Гнатів повідомив про це З. Коссаку, який очолював організаційну референтуру КЕ ОУН на ЗУЗ. Буній надав усю потрібну інформацію Біласу і в день атентату подав знак для початку акції[426].

Шухевич Роман – «Тарас Чупринка» (30.VI.1907, Львів – 5.III.1950, с. Білогорща, тепер Львів). Зак. філію Академічної гім. (1925), дорожньо-мостове відділення Львівської політехніки (1934). Активний член Пласту та різних спортивних тов., УВО (1923), ОУН. 19.X.1926 за дорученням КК УВО здійснив замах на шкільного куратора Собінського. Служив у польській армії (1928-29). Бойовий реф. КЕ ОУН (1930-34). У червні 1934 р. відправлений до концтабору в Березі Картузькій. 19.I.1935 переведений на слідство до Львова, де сидів у тюрмі «Бриґідки». На Львівському процесі (1936) засуджений на 3 роки. Працював у рекламній фірмі «Фама», яку сам і заснував. У жовтні 1938 орг. фін. допомогу для уряду Карпатської Укр., висилав членів ОУН до Карпатської Січі. Під час нападу угорської армії брав участь у боях. Член РП ОУН, КП ОУН на ЗОУН. Орг. ДУН, ком. куреня «Нахтіґаль» (1941). Член УДП (1941). Заст. ком. охоронного батальйону № 201 (Білорусія). Голова Бюра Проводу ОУН (1943-50), Гол. Ком. УПА (1943-50), ген.-хор. (1946), Голова ГС УГВР і ген. секретар військових справ (1944-50), лицар найвищих нагород УПА – Золотого хреста бойової заслуги I класу та Золотого хреста заслуги.

Гнатів Михайло – «Залізняк», «Чорний», «Сергій Іванович Василів» (??? – ???) – член УВО, ОУН. Районний провідник ОУН (Тустановичі–Борислав), кер. трускавецької боївки. Напр. вересня 1931 з допомогою С. Бандери виїхав закордон, мешкав у Вільному місті Данціґ, Німеччині, Франції. Перебував на вишколах у таборах хорватських усташів, згодом з іншими членами ОУН – на Сицилії і Ліпарійських о-вах. Скерований Є. Коновальцем на Далекий Схід у Маньчжурію (1937). Відповідальний в ОУН та УДС за налагодження зв'язків з українцями Сибіру та Далекого Сходу. Після Другої світової війни мешкав та очолював укр. громаду у Шанхаї (Китай) та на Філіппінах; емігрував в Аргентину. Член ЗЧ ОУН. Подальша доля невідома.

Голуфко був відомий серед провідних діячів ОУН як один зі співавторів пацифікації та політик, який здійснював заходи щодо спольщення західноукраїнських земель. На нараді КП ОУН Івана Ґабрусевича, бойового референта Романа Шухевича та З. Коссака

---

[426] Мірчук П. Справа вбивства Т. Голуфка / Петро Мірчук // Визвольний шлях. – Лондон, 1977. – Кн. 2. – С. 228-239.

було вирішено провести замах. Організацією атентату займався Р. Шухевич, який контактував з трускавецькою боївкою і організаційною п'ятіркою ОУН, яку очолював М. Гнатів. До її складу входили В. Білас, Д. Данилишин, Микола Мотика і О. Буній. Напередодні атентату З. Коссака заарештували й ув'язнили на 9 місяців, що згодом допомогло заплутати слідство, а Гнатів після виконання замаху виїхав за кордон. Агент Мотика надав польській поліції інформацію, що виконавців треба шукати серед членів місцевої мережі ОУН, але побоявся назвати прізвища бойовиків. Один із виконавців атентату користувався револьвером, що його агент поліції Роман Барановський позичив Л. Криськові, провіднику однієї з п'ятірок ОУН. Однак цей револьвер кілька разів переходив з рук до рук, тому Барановський не міг зорієнтуватися, кому він реально належав. Рішення про ліквідацію Голуфка прийняли без остаточного затвердження ПУН, адже діяти слід було швидко. Провід поінформували уже про виконання атентату та про його хід. Коновалець затвердив проведену акцію і таким чином ОУН офіційно взяла на себе відповідальність за неї[427].

Крисько Лев – «Горинь», «Кріс» (5.X.1907 с. Унятичі, Дрогобицький р-н, Львівська обл. – ???). Пластун (18-й курінь ім. І. Франка), навч. в політехніці Данціґа. Член УВО, ОУН. Провідник бойової п'ятірки ОУН на Дрогобиччині, яка виконала напад на Банк Людовий у Бориславі 31.VII.1931 (взято понад 20 тис. зл.), на пошту в Трускавці 8.VIII.1931. В 1933 р. його разом з іншими видали Р. Барановський і М. Мотика у справі вбивства Т. Голуфка; за браком доказів звільнений. Після 1934 проходив військові навч. у вишкільних таборах у Данціґу і в Італії. Член відділу ОУН № 9 у Берліні. Член штабу Карпатської Січі; чотар. Сотенний у батальйоні «Роланд», поручник. Ад'ютант к-ра вишкільного полку «ім. Холодного Яру» в Рівному (1941). В'язень німецької тюрми (1942), згодом інструктор підстаршинської школи в УПА-«Північ», к-р школи УПА «Дружинники» (1943). Подальша доля невідома.

Достеменно не відомо, хто саме виконав атентат. Існує припущення, ґрунтоване на свідченнях Юрія Шухевича, що це зробив

[427] Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 277, 283-284; Мірчук П. Справа вбивства Т. Голуфка… – Кн. 2. – С. 235.

особисто Роман Шухевич[428]. Своєю чергою З. Книш висунув гіпотезу, що замах виконали Білас і Данилишин, а наказ їм дав М. Гнатів без погодження з КЕ ОУН та ПУН[429]. Натомість колишній кореспондент газети «Діло» Іван Кедрин-Рудницький у споминах зазначив – щоправда не наводячи фактів, які б підтверджували цю версію, – що вбивство Голуфка було заплановане і виконане за допомогою радянської чи польської агентури в середовищі ОУН[430].

Українська емігрантська преса так писала про цю подію: «*Під час Варшавського процесу польський прокурор твердив, що Голуфка вбили Білас і Данилишин, але насправді про це тоді ніяк не було доведено. У звідомленнях з городоцького процесу виразно було подано, що Білас і Данилишин ані під час слідства, ані під шибеницею до вбивства Голуфка не призналися. До того ж після доказового поступування на самбірському процесі в справі вбивства Голуфка прокурор виразно заявив: "З жалем мусимо ствердити, що розправа не виявила нам ані таємничого тла справи, ні моральних винуватців, тих, хто давав наказ про вбивство Гнатіву, ані навіть фізичних виконавців замаху. Всіх цих моментів, таких важливих, розправа не виявила і таємницю їх взяли в могилу Білас, Данилишин, Гнатів"*»[431].

Убивство польського політичного діяча змусило поліцію зібрати всі свої сили. З Варшави до Львова спеціально прибув суддя для особливих справ Скоржинського. На Дрогобиччині були проведені масові арешти українських націоналістів. Слідчі зосередилися на кількох арештованих: Леві Криську, Іллі Бутрині, Володимирі Кобільнику й Леві Сенишині. Одначе ніхто з них до вини не признався, а слідство, попри всі старання поліції, не лише не дало доказів чиєїсь вини як учасника чи співучасника вбивства, але й взагалі не виявило жодних слідів[432].

Під час судового процесу в справі нападу на пошту в Городку агент польської поліції Мотика заявив, що Голуфка вбили Білас і Данилишин. На підставі цих свідчень прокуратура висунула підсудним обвинувачення у вбивстві сенатора, яке вони, проте, постійно заперечували – і в ході судового розгляду, і перед стратою. На Самбірському процесі ОУН (19 вересня – 2 жовтня 1933) двірник пансіонату Олександр Буній зізнався, що стежив за Голуфком

---

428 Киричук Ю. Терор і тероризм у Західній Україні… – С. 563, 592.
429 Книш З. В сутінках зради… – С. 449-462.
430 Кедрин І. Життя – події – люди. Спомини і коментарі… – С. 227-230.
431 Свобода. – 19.XII.1933. – Ч. 294.
432 Книш З. В сутінках зради… – С. 151-160.

та повідомляв усю інформацію організаційному зверхникові. На суді він заявив, що ймовірними виконавцями замаху на сенатора були В. Білас та Д. Данилишин. Втім аргументованих доказів безпосередньої участі тих чи тих осіб в атентаті на цьому судовому процесі не представлено. За вироком суду Олекса Буній отримав десять років ув'язнення, поліційні конфіденти: Микола Мотика – шість, Роман Барановський – десять[433].

У січні 1933 р. фактично, а в червні – офіційно, КП ОУН став Степан Бандера – «Лис». Це призвело до деяких змін у бойовій діяльності Організації. Усі окружні та повітові екзекутиви ОУН одержали завдання обов'язково створити бойові п'ятірки та трійки. Замість нападів на державні установи та каси, відтепер бойові акції скеровували лише проти конкретних представників окупаційної влади та їхніх прислужників на західноукраїнських землях. Наприклад, 3 травня 1934 р. в Стрийському парку у Львові бойовики ОУН Роман Мигаль та Роман Сеньків убили агента польської поліції Якова Бачинського[434].

Бандера розгорнув активну агітаційно-пропагандистську діяльність. З його ініціативи проведено резонансну «шкільну акцію», метою якої було повернення української мови у школи. У 1933 р. заходами КЕ ОУН було видрукувано 98 тис. листівок і відозв та 6 тис. брошур. У листівці «Українські батьки й матері» КЕ ОУН проголошувала: *«Ми мусимо перейти від оборони до рішучого наступу проти польського панування, то є проти польської держави й польського духа на всіх ділянках нашого життя, в першу чергу в школах [...]. Революційна боротьба проти польських шкіл та учителів та проти польського духа в школах, це тільки частина цілої боротьби Української Нації проти польської держави. Це тільки один відтинок цілого великого фронту Української Національної Революції, що має завдання повне й всесторонне визволення Українського Народу з-під усіх займанців»*[435].

У відозві «Молоді друзі! Українські школярі!» Організація доводила до відома учнів: *«Поляки хочуть через школу і при помочі вчителів зробити з Вас вірних рабів, слухняних і покірливих горожан Польщі; вони хочуть Вас навчити ненавидіти все українське й кохати все польське. Вони хочуть зробити Вас зрадниками Українського Народу [...]. Тому не дайте, щоб з Вас Вороги зробили яни-*

---

[433] Книш З. В сутінках зради... – С. 422-423.

[434] Московські вбивці Бандери перед судом... – С. 443; ДАЛО. – Ф. 108. – Оп. 1. – Спр. 336. – Арк. 20; Мірчук П. Степан Бандера – символ революційної безкомпромісовости... – С. 26.

[435] ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 1. – Спр. 339. – Арк. 10.

чарів! Не дайте, щоб ляхи обернули Вас у своїх слухняних рабів! Ви маєте бути лицарями й борцями за волю України! Перед Вами велика свята боротьба»[436].

Продовженням «шкільної акції» можна вважати замах на директора української гімназії у Львові Івана Бабія. Його виконав 25 липня 1934 р. о 7:15 бойовик ОУН Михайло Цар в той час, коли жертву охороняли два агенти поліції. До цього Бабія попереджали словесно припинити діяльність щодо ліквідації структур ОУН у гімназії, згодом побили вікна в його домі, а відтак напали на нього самого, завдавши значних тілесних ушкоджень. Проте ці заходи не дали бажаного результату. На Львівському судовому процесі у справі вбивства І. Бабія поліція виявила, що наказ виконати смертний присуд Революційного трибуналу видав КП ОУН С. Бандера, а організували замах Роман Мигаль, Осип Мащак та Іван Малюца[437].

Це вбивство гостро засудили легальні українські партії та греко-католицька церква, їхні заяви зводилися до такого формулювання: *«Директор Бабій упав жертвою українських терористів… Убивають зрадливим способом найліпшого патріота, заслуженого громадянина, знаменитого педагога, знаного й ціненого всіма приятеля, опікуна й добродія української молоді»*[438].

Під час Львівського процесу 5 червня 1936 р. С. Бандера заявив: *«Якщо б директор Іван Бабій був тільки льояльним супроти польської держави і свою діяльність вів згідно з вимогами національної етики, тоді ОУН не видала б наказу убити його. ОУН нікого з українців не карала за саму їхню льояльність до польської держави, а тільки за специфічні вияви цієї льояльности, які приносили шкоду для української національної справи. Директора Бабія ОУН засудила на кару смерти за те, що він активно співпрацював з польською поліцією і свідомо поборював українське революційне підпілля, видаючи польській поліції українських гімназистів та студентів, членів і симпатиків ОУН, і намовляв учнів своєї гімназії стати поліційними донощиками й зраджувати поліції про всі вияви протипольської діяльности своїх товаришів-українців»*[439].

Своєю чергою Омелян Антонович, учень Бабія, так описував поведінку свого наставника: *«Професор Бабій втручався в приватні і суто особисті справи учнів і зв'язував їх з предметом свого*

---

[436] ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 1. – Спр. 339.

[437] Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 269-271; Шухевич С. Моє життя. Спомини… – С. 498-500

[438] Діло. – Львів, 5 серпня 1934. – С. 3.

[439] Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 270-271.

навчання. На кожній лекції він обов'язково говорив про три справи: перша – футбол, що учні забагато цим спортом займаються, друга – статеве дозрівання, зацікавлення і евентуальне надуживання і третя – політика, переважно симпатії до нелегальщини [ОУН]. Може, і треба було говорити молодим дозріваючим юнакам про ці справи, але тут потрібно було відповідного такту, тонкості та вмілості в порушуванні та інтерпретації проблем, щоб ми приймали це позитивно, щоб поради западали глибоко в душі учнів і викликали в них довір'я та переконання, що бажають їм добра. Та у Бабія цього всього не було. Він робив лише саркастичні та іронічні зауваження і натяки під час свого викладу або при перепитуванні учнів і часто записував двійку, яка, може, була і заслужена, але в молодих людей, які формували свої характери в переходовому етапі життя і на переломі статевого дозрівання, з'являлося переконання, що не за незнання предмета, але за речі інші, які не до вподоби вчителю, пришивається незадовільна оцінка. Коли йшлося про неґацію певних радикалізованих національних почуттів, то тут утворювалась прірва, де молодь заперечувала почини учителів та починала зараховувати до політичних противників»[440].

Антонович Омелян (6.II.1914, м. Долина, Івано-Франківська обл. – 28.II.2008, Львів). Зак. Перемиську гім. (1932). Пластун (51-й курінь ім. Святослава Завойовника). Студент юридичного ф-ту Люблінського і Львівського у-тів (1932-33). Повітовий провідник Перемищини (1933). Арештований (24.X.1933, Львів) та засуджений 6.VI.1934 на 6 років окружним судом у Перемишлі. Навч. у Вищій торговельній акад. в Познані (1937-39), кер. місцевого осередку ОУН. Член ВВН (1939), куреня «Роланд» (1941). Заарештований ґестапо в Берліні (15.IX.1941) та Празі (30.IV.1943), політв'язень тюрми на Александерпляц (IV-IX.1943) та концтабору Сакзенгавзен, № 41068 та 72266 (IX.1941–VIII.1942 та IX.1943–X.1944). Студент УВУ в Празі (1942-43), д-р права. Працівник реф. зовнішніх зв'язків ОУН та ЗП УГВР, співпрацював з М. Лебедем та І. Гриньохом (1944-45), орг. реф. теренового проводу ОУН Німеччини (1945–4.I.1948); реф. зв'язку з Укр. в ЗЧ ОУН. Один з орг. І Конф. ЗЧ ОУН в Альпах у 1947 р. У грудні 1949 емігрував до США. Відомий укр. меценат.

[440] **Антонович О. М. Спогади… – С. 125-126; Див. також: В. Р. Наша молодь і педагоги. «Подвиги» Бабія // Розбудова Нації. – Прага, 1934. – Ч. 5-6. – С. 152-154; В. М. За будучність нації // Там само, 1934. – Ч. 7-8. – С. 155-154.**

Зважаючи на критику українського суспільства, надалі подібних замахів не вчиняли.

Одним із найгучніших виступів ОУН, який репрезентував її позицію щодо Польщі, був вдалий атентат на міністра внутрішніх справ Броніслава Пєрацького. За даними польських спецслужб, рішення про ліквідацію Пєрацького, винного у проведенні пацифікації, було прийнято в грудні 1930 р. в Празі на нараді ПУН. За наказом Бандери замах виконав бойовик ОУН Григорій Мацейко 15 червня 1934 р. о 17:30 на вул. Фуксаля, 3 у Варшаві, декілька разів вистріливши в нього з револьвера[441].

Мацейко Григорій – «Ґонта» (7.VIII.1913, смт. Щирець, Пустомитівський р-н, Львівська обл. – 11.VIII.1966, Буенос-Айрес, Аргентина) – бойовик ОУН, член «Лугу». Працював у друкарні «Унія» у Львові. Зголосився виконати атентат на Пєрацького, щоб спокутувати провину (16.VI.1931 допоміг поліції спіймати Івана Мицика); замах здійснив 15.VI.1934 у Варшаві. Утік до Любліна, переховувався у Львові, потім у Карпатах перейшов польсько-чеський кордон. Згодом із Чехо-Словаччини емігрував до Аргентини з литовським паспортом на ім'я Петра Книша. Працював висотним будівельником. За орг. наказом тримався осторонь укр. суспільно-пол. життя. Похов. на цвинтарі м. Лянус.

У ході розслідування поліція арештувала Степана Бандеру, Богдана Підгайного, Миколу Лебедя, Ярослава Карпинця, Миколу Климишина, Дарію Гнатківську. Тож на початку 1935 р. КЕ ОУН очолив Лев Ребет. На цьому етапі Організації доводилося працювати у надзвичайно важких умовах. У зв'язку з ослабленням особового складу, головним завданням стало виховання та навчання нових кадрів, переведення роботи в «мирне» русло, зосередження на внутрішній реорганізації. За даними польських спецслужб, на 1935 р. ОУН налічувала понад 5 тис. членів. Відбудувати керівний склад та відновити зв'язок з усіма теренами Організації вдалося досить швидко. Дотримуючись нового курсу діяльності, ОУН фактично відмовилася від бойових актів, щоб не втрачати кадрів і не вивести поліцію на ще неміцну організаційну мережу[442].

---

[441] ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 3125. – Арк. 10-12; ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 3. – Спр. 733. – Арк. 1; Там само. – Спр. 1020. – Арк. 32.

[442] Ребет Л. Світла і тіні ОУН… – С. 81; ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 5276. – Арк. 2; Wysocki R. Organizacja Ukraińskich Nacionalistów w Polsce w latach 1929-1939… – S. 336.

Ребет Лев – «Кіл», «Лисий», «Стар» (3.III.1912, м. Стрий, Львівської обл. – 12.X.1957, м. Мюнхен, Німеччина). Зак. гім. в Стрию (1930). Член Пласту, УВО (1927). Навч. на юридичному ф-ті Львівського у-ту (1930-38); магістр права. Повітовий провідник ОУН Стрийщини (1930-32), провідник Стрийської округи (1933, 1935), КП ОУН на ЗУЗ (1935-7.II.1939). Учасник II ВЗ ОУН у Кракові (31.III–3.VI.1941). 1-й заст. Голови УДП (1941). Політв'язень німецьких тюрем і концтабору Авшвіц, № 57368 (14.IX.1941–X.1944). З 1945 в Мюнхені, в ЗЧ ОУН займав посаду Головного судді (1945-48). 1954 очолив ОУН(з), Голова її Політичної ради. З 1950 член ЗП УГВР та Голова ради реф. Співпрацював з газетами «Укр. Трибуна», «Час», «Сучасна Укр.», головний ред. «Укр. Самостійника» (тижневик, згодом місячник; 1954-57). Захистив докторську дисертацію на тему «Держава і нація» (1949). З 1952 – доцент, 1954 – проф. державного права УВУ, член НТШ. Автор спогадів і праць з політики, соціології, права. Вбитий агентом КҐБ Б. Сташинським. Похов. на цвинтарі Вальдфрідгоф.

Перший великий бойовий акт після реорганізації відбувся 15 квітня 1937 р. на Радехівщині. За наказом окружного провідника ОУН Сокальщини Івана Климіва – «Куліби» повітовий провідник Володимир Лобай – «Вугляр» та організаційний референт Богдан Казанівський – «Щетина» організували протиколонізаційну акцію. Її причиною стала спроба роздати польським колоністам земельні угіддя біля сіл Криве і Щуровичі. Одночасно в обох селах було підпалено скирти. Відтак проведено мітинг з українськими селянами, після якого насипано символічну могилу та встановлено на ній дубовий хрест. Тоді учасники акції попрямували на польську колонію біля с. Дмитрів, наказали її мешканцям покинути будинки, допомогли їм спакуватися і зрівняли все з землею. При цьому група озброєних бойовиків ОУН зробила засідку на авто з комісаром Войтаром і поліціянтами, роззброїла їх і за деякий час відпустила. Після масових сутичок із поляками та комуністами у с. Варяжі (1936) та м. Сокалі (1937) почав формуватися повстансько-бойовий відділ ОУН «Вовки» (25 осіб) під керівництвом В. Сидора – «Шелеста» й Василя Макара – «Сіроманця», які переходили в підпілля й здійснювали рейди Волинню та Поліссям, виконуючи саботажні акції та замахи на місцевих поліціянтів і чиновників. Навесні 1937 р. в с. Поториця Василь Макар із Петром Башуком привели до присяги першу групу, до складу якої ввійшли: Петро Канюка, Андрій Вовк, Пилип Саїко, Микола Свистун, Н. Н. Перша акція бойової групи «Вовки» відбулася 12 липня 1937 р.

під гаслом «Свій до свого по своє». У зв'язку з забороною українцям торгувати на базарі в день св. Петра і Павла бойовики саботували польських та єврейських продавців. Польська поліція та «стшельци» розпочали погроми українців та масові арешти членів ОУН. Через зрадника Дмитра Шклянки було заарештовано 100 осіб та піддано тортурам. Згодом активних погромників-поляків та агентів поліції було ліквідовано. Подальшому створенню збройних загонів ОУН перешкодили арешти її членів, зокрема керівника В. Сидора[443].

Макар Василь – «Безрідний», «Сіроманець», «Черник» (23.IX.1908, с. Поториця, Сокальський р-н, Львівська обл. – 23.IV.1944, Броневський ліс, Березненський р-н, Рівненська обл.). Засуджений до 8 років ув'язнення за членство в ОУН, за амністією вирок зменшено до 4 років (1932-36). Орг. і фінансовий реф. ПП (1936-37), повітовий провідник ОУН Сокальщини (1938) і ком. першого відділу «Вовки». Арештований поліцією (VIII.1937, 23.IV.1938), засуджений на 1 рік. Кер. переходів німецько-радянського кордону, які здійснювали члени ОУН (1939-41). Крайовий реф. СБ ПЗУЗ (1942-44). Заг. у бою з ВВ НКВД. Відзначений Золотим хрестом заслуги УПА і підвищений до ступеня пполк. контррозвідки.

Цікаві факти з експропріаційної діяльності ОУН відкрив розпочатий в лютому 1936 р. процес над Тарасом Гуцалюком, Олександром Матлою, Осипом Грицаком, Володимиром Гладким, Володимиром Ярошем та Євгеном Костюком, яких обвинувачували в підробці банківських документів за вкладами в РКО (Польська ощадна каса) в листопаді 1934 та лютому 1935 р. В такий спосіб ОУН здобула понад 4 тис. злотих[444]. Активізація ексів ОУН припадає на 1937 р. Зокрема, 6 травня 1937 р. Василь Кук отримав дозвіл на проведення ексу в фільварку графів Ясінських у Белзці Золочівського повіту[445]. Того ж дня була сформована боївка в складі Петра

---

[443] Казанівський Б. Шляхом Леґенди… – С. 23-28; Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 459, 464; Вовк А. Мої життєві пригоди… – Т. 2: Бойові друзі… – С. 215-217.

[444] ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 1062. – Арк. 1-6.

[445] У спогадах С. Галамай зазначає, що він як зверхник Золочівського повітового проводу ОУН не давав згоди на проведення вказаної експропріації (див.: Галамай С. У боротьбі за Українську Державу. Спогади / Степан Галамай. – Львів, 2003. – С. 121, 132).

Цици, Павла Габи, Володимира Качора, Іллі Кука та Андрія Майби. Нападники в ході акції захопили 4 тис. злотих, 600 американських доларів та коштовності. Цієї ж ночі у перестрілці з поліцією загинув А. Майба. В результаті проведеного розслідування В. Качора і П. Цицу було засуджено до довічного ув'язнення, а І. Кука за вироком суду повішено в «Бриґідках» у Львові 24 серпня 1938 р. Також були арештовані П. Габа, П. Сорока й В. Кук, але за браком доказів їх звільнили.[446]

Кук Василь – «Коваль», «Юрко Леміш» (11.І.1913, смт. Красне, Буський р-н, Львівська обл. – 9.IX.2007, Київ). Зак. Золочівську гім. (1932). Пластун, член Юнацтва ОУН (1929), Золочівської ПЕ (1932), зв'язковий КЕ ОУН (1932-34). Навч. на юридичному ф-ті Люблінського у-ту (1932-34). У 1933-36 неодноразово арештовувала польська поліція. У 1934 засуджений на 2 роки. У 1936 вийшов на волю й очолив Золочівський ПП ОУН. З травня 1937 у підпіллі; кер. друкарні КЕ ОУН «Мандоліна» в с. Угринів на Підгаєччині (до 1939). Викладач старшинських курсів ОУН у Кракові, кер. відділу військового постачання повстанського штабу ОУН (1940-41). Делегат II ВЗ ОУН (1941). Член РП ОУН (орг. реф.). Орг. і кер. Центр. штабу похідних груп ОУН (1941), один із творців Акту відновлення Укр. Держави 30.VI.1941. КП ОУН ПівдСУЗ з центром у Дніпропетровську (весна 1942), КП ОСУЗ (друга пол. 1943), ком. УПА-«Південь» (перша пол. 1944). З 1947 – заст. Р. Шухевича на всіх його посадах, а після його загибелі 5.V.1950 обраний Головою Проводу ОУН, Гол. Ком. УПА та Головою ГС УГВР. Полк. (1950), ген.-хор. УПА (20.X.1952). Відзначений Золотим хрестом заслуги УПА (15.X.1949). 23.V.1954 схоплений агентами КҐБ. До 1960 р. перебував без суду у слідчих тюрмах. Відтоді проживав у Києві. Громадський діяч, член Гол. булави Всеукр. братства ОУН-УПА та голова наукового відділу. Похов. у Красному.

Восени 1937 р. боївки ОУН на Бережанщині здійснювали експропріаційні напади на польських урядових езекуторів (виконавців), які збирали податки й побори з українських селян. Один із

[446] Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 462; Казанівський Б. Шляхом Леґенди… – С. 38-39.

наймасштабніших ексів виконала в с. Августинівка боївка під керівництвом Семена Левицького – «Кліща», до якої входили Петро Бідний, Федір Ґоляш, Іван Безкоровайний і Богдан (прізвище не встановлено). Бойовики здобули 2300 злотих і револьвер, які передали бойовому референтові КЕ ОУН Теодору Федечку – «Яремі» та Левкові Зацному – «Віку». Наступний експропріаційний акт ОУН відбувся 2 листопада 1938 р. між Плотиницею та Будиловом у Бережанському повіті. Четверо бойовиків смертельно поранили листоношу Пончека, забрали поштову карету і зникли в невідомому напрямку[447].

ОУН виконала багато експропріаційних актів, про які ми, мабуть, ніколи не дізнаємося через брак джерельної інформації. З публікацій у тогочасній пресі неможливо точно з'ясувати, до яких акцій була причетна ОУН, а які поліція лише приписувала їй (особливо це стосується невеликих ексів). Часті зміни в керівництві Організації заважали вести ретельний облік здійснених акцій. За роки експропріаційної діяльності багатьох членів ОУН було заарештовано та піддано тортурам. Дехто не витримував побоїв і психологічного тиску, однак жоден із бойовиків не присвоював собі експропрійованих коштів. ОУН не мала моральних застережень щодо нападів на польські державні установи та каси, єдиною умовою було те, що конфісковані у них кошти й засоби мають служити потребам національно-визвольної боротьби. Неприйнятною, одначе, вважали експропріацію приватного майна. До речі, така «робінгудівська філософія» була притаманна не лише українському визвольному рухові. Свого часу так діяли поляки на чолі з Пілсудським і російські більшовики під проводом Сталіна перед Першою світовою війною.

У міжвоєнний період УВО–ОУН здійснила одинадцять замахів на визначних польських та українських громадсько-політичних діячів; також було вчинено напади на українців, запідозрених у колаборації (36 випадків); польських поліцаїв, агентів та інформаторів (25 випадків); убито одного росіянина і єврея, які були комуністами[448]. Своєю чергою проф. Я. Грицак зазначає, що за цей період націоналістичне підпілля здійснило 63 вдалі замахи[449].

---

[447] Спомини Семена Левицького про його працю в ОУН // Шагай І. Село Бишки. – Лондон, 2000. – С. 241; Левицький С. Бойові дії ОУН у Бережанщині і на Поліссі… – Т. 3. – С. 348, 354.

[448] Alexandr J. Motyl, Ukrainian Nationalistic Political Violence in inter-war Period Poland, 1921-1939 // East European Quarterly. Vol. XIX, № 1 (March 1985), p. 50.

[449] Грицак Я. Нарис історії України… – С. 199.

У результаті гострої внутрішньоорганізаційної дискусії щодо відновлення активної діяльності, зокрема бойової, восени 1938 р. ПУН виніс рішення переобрати керівництво КЕ ОУН: замість Л. Ребета її очолив Мирослав Тураш. Зміна керівництва призвела до того, що восени 1938 р. ОУН гостро відреагувала на нові пацифікаційні дії поліції. Бойова референтура ОУН проводила замахи на шовіністично налаштованих польських колоністів, «стшельцуф» та особливо жорстоких поліціянтів[450].

Для відсічі польським погромам восени 1938 – навесні 1939 р. ОУН створила у Львові Комітет самооборони, який очолив Роман Шухевич (Я. Гайвас – заступник і координатор бойових груп, Сергій Костецький – зв'язковий, Іван Равлик – розвідка, Петро Долинський – підготовка технічних засобів та вишкіл кадрів). Комітету активно допомагали В. Янів з «Промбанку», Євстахій Нагірний із друкарні «Бібліос» та Д. Паліїв і Василь Крамарчук із Фронту національної єдності (ФНЄ). Основу бойових груп склали члени ОУН, а також робітники з товариств «Сила» та «Зоря». Для проведення нарад Комітету та координування його роботи використовували приміщення рекламної фірми «Фама» Р. Шухевича. Першу велику атаку польських націоналістів та студентства, спрямовану на крамниці Маслосоюзу, було відбито в жовтні 1938 р. В сутичках чимало поляків отримали серйозні тілесні ушкодження. Щоб збільшити бойові групи Комітету самооборони, Р. Шухевич і Я. Гайвас провели успішні переговори про залучення до роботи Комітету членів «Таємного Пласту», «Сокола», «Лугу» та ФНЄ. Активна відсіч змусила польську сторону припинити погроми. Тим часом бойові групи Комітету й далі вдосконалювали свою військову підготовку[451].

16 вересня 1938 р. ПУН неофіційно, через газету «Діло», оприлюднив таку заяву: *«Українське Закарпаття захищає в цій хвилині ідею незалежної Української Закарпатської Держави, яка з хвилиною вибуху повстання на всіх українських землях проти всіх окупантів України стихійно об'єднається в єдину державу українців»*[452]. Перша велика демонстрація у Львові проти угорських зазіхань на землі Карпатської України відбулася 26 вересня 1938 р. А 20 жовтня 1938 р. Українська пресова служба розповсюдила через віденське радіо таку заяву: *«Полковник А. Мельник, Голова ПУН і Вождь націоналістич-*

---

[450] Терещук П. Незакінчені сторінки / Петро Терещук // Коссак, Охримович, Тураш… – С. 175; Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 568-569.

[451] Гайвас Я. Воля ціни не має… – С. 23-31; ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7346. – Арк. 2.

[452] Організація Українських Націоналістів (1929-1954)… – С. 203.

ного руху, як найповнішого вияву соборного українства, закликає всіх українців стати суцільною лавою на службу нації й зокрема бути готовими від сучасну пору кинути максимум національної енергії для скріплення сил у боротьбі за Українську Карпатську державу»[453].

Більшість маніфестацій, організованих ОУН у Західній Україні, пройшли у Львові. У жовтні Роман Шухевич вів переговори зі львівськими політиками й представниками господарських установ щодо надання допомоги уряду Карпатської України та новоствореній Українській національній обороні. Зокрема, 11 жовтня з нагоди надання автономії Закарпаттю в соборі св. Юра відбулася Служба Божа, яка переросла в кількатисячну демонстрацію, що, зрештою, вилилась у бійку між її учасниками та поліцією і польськими студентами. Згодом тривали погроми приміщень українських громадських установ, організацій та кооперативів. Богослужіння за Карпатську Україну відправляли також у Бережанах, Дрогобичі, Стрию, Перемишлі, Буську та інших містах і селищах, у них брали участь тисячі, а подекуди й десятки тисяч осіб. Для придушення цих виступів було направлено поліційні та військові відділи з Польщі (у Карпати прибули три полки уланів, два полки піхоти і полк легкої артилерії)[454].

Пришляк Григорій – «Вайс», «Вільховий», «Мікушка» (20.IV.1913, с. Новосілки, Бузький р-н, Львівської обл. – 22.IX.2002, Львів). Зак. гім. у Львові. Пластун, член робітничого тов. «Сила», УВО, ОУН. У повітовому проводі ОУН Кам'янки-Струмилової (від 1932). Політв'язень польських тюрем (1930, 1932, 26.XI.1938–IX.1939). Реф. СБ ОУН у Кракові (1940-41), крайовий реф. СБ ОУН Німеччини (1941), крайовий реф. СБ ОУН ЗУЗ (1941–III.1944), кер. розвідувального відділу крайової реф. СБ ОУН ЗУЗ (1944-45), провідник особливої групи ОУН у Львові (1945-46). Заарештований НКВД 8.V.1946 та засуджений до розстрілу; вирок замінили на 25 років концтаборів. Звільнений 20.VII.1971. Активний громад. діяч, член Всеукр. братства ОУН-УПА.

Упродовж жовтня в Золочеві, Чорткові, Галичі, Стрию, Підгайцях та Рогатині відбулися демонстрації на підтримку Карпатської України. У Буську була організована маніфестація, яку ініціювали

---

[453] На зов Києва… – С. 37.

[454] ДАІФО. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 2121. – Арк. 3-6; Гайвас Я. Воля ціни не має… – С. 17-21; Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 564; Хименець Ю. Тернистий шлях до України… – С. 90

Дмитро Куп'як та Григорій Пришляк. У Бережанах через сутичку між польською поліцією та місцевим населенням загинули десятеро осіб, а понад 100 українців було заарештовано. 20 жовтня в Стрию після великої демонстрації було затримано її організаторів, а також багатьох підозрюваних у членстві в ОУН, усього – 156 осіб, з яких 106 направили до «слідчого арешту». Загалом від 15 вересня 1938 до 12 квітня 1939 р. лише в Галичині проведено 456 українських демонстрацій, 52 саботажі та 55 актів терору[455].

Наприкінці вересня 1938 р. оунівці почали нелегально перебиратися через польсько-чехо-словацький кордон. Однією з перших великих груп, що за наказом Організації перейшла зі зброєю на Закарпаття, була бориславська група на чолі з сільським провідником с. Тур'я. Наприкінці вересня – в жовтні такі переходи були переважно стихійними, неорганізованими і тому швидко вийшли з-під контролю ПУН[456].

На початку жовтня 1938 р. зафіксовано численні випадки масових нелегальних перетинів польсько-чехо-словацького кордону з метою вступу до «українського легіону» в Закарпатті. Зокрема, з Дрогобича прибули Василь Мороз, Євген Гутович, Йозеф Городицький, Стефан Зарицький, Теодор Лата, Володимир Михач, брати Володимир, Микола та Михайло Андруськіви та Іван Ранчак. 30 листопада 1938 р. комісаріат прикордонної охорони у Ворохті представив перелік членів ОУН, які потрапили до Чехо-Словаччини на початку листопада 1938 р.: Микола і Михайло Німчуки, Н. і Р. Гуцуляки, І. Герелюк, М. і В. Куп'яки, Ф. Бойко, М. Прокопош, А. Мотрук, Ю. Федерчук та ін. 6 листопада зі Стрия подались на Закарпаття члени ОУН П. Козій та С. Бещиця, а з Делятина 21 листопада перейшли В. Нижчий, М. Брайчак, М. Остапчук, В. Білінкевич, Б. Мельник, М. Хлопанник, В. Хмельник[457]. 16 листопада на кордоні біля с. Сянки була затримана група оунівців з Волині на чолі з Дмитром Омельничуком та Іваном Литвинчуком, натомість перейти вдалося Віталію та Арсену Пилипчукам, Євгену Бухалу та Олександру Дмитруку[458]. Багато членів ОУН із Надвірнянського по-

---

[455] Висоцький Р. Спроба ліквідації ОУН… – С. 82-83; ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 3. – Спр. 10. – Арк. 40, 69-69 зв.; Куп'як Д. Спогади нерозстріляного… – С. 69-70.

[456] Гірняк Л. На стежках історичних подій… – С. 45-46; ЦДІА України у м. Львові. . – Ф. 204. – Оп. 1. – Спр. 1223. – Арк. 1.

[457] ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 204. – Оп. 1. – Спр. 1223. – Арк. 5-8, 15-18; Там само. – Спр. 1221. – Арк. 1, 19.

[458] ДАЛО. – Ф. 121. – Оп. 1. – Спр. 1371. – Арк. 992-993; ДАВО. – Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 4667. – Арк. 31.

віту Станіславівського воєводства вирушило, за даними місцевої поліції, в Закарпаття наприкінці жовтня. Львівська поліція інформувала, що в Карпатську Січ вступили Лев Кознарський, Володимир та Євген Стахіви. За виявленими членами ОУН у Галичині й на Волині польська поліція встановлювала нагляд, щоб не допустити їхнього переходу в Карпатську Україну[459].

Організацією переходів через польсько-чехо-словацький кордон безпосередньо керували Роман Шухевич – «Щука», Іван Бутковський – «Гуцул», Мирослав Тураш – «Грибівський» (окружний провідник ОУН Стрийщини, згодом КП ОУН на ЗУЗ), Володимир Тимчій – «Лопатинський» (організаційний референт Стрийської округи, згодом КЕ). Важливу роль відігравали рядові члени ОУН, які знаходили добровольців та допомагали їм перебиратися через Карпати[460].

Військовий штаб КС під командуванням полк. Михайла Колодзінського – «Гузара» на початку листопада 1938 р. розробив детальний план організації регулярної армії з опорою на власні сили. Основною базою для формування військових відділів мали стати західноукраїнські землі. Передбачалося нелегально переправити добровольців – членів ОУН, українських старшин із польської армії та учасників визвольних змагань 1917–1921 рр. Кошти, зібрані в підприємців та серед населення на ЗУЗ, планувалося використати на закупівлю зброї та обмундирування. ПУН мав організувати збір коштів серед української еміграції та забезпечити закупівлю зброї. Решту потрібної зброї та боєприпасів сподівалися отримати, роззброївши чехо-словацькі військові підрозділи та захопивши військові склади на території Закарпаття. Через Олега Кандибу – «Ольжича» цей план було передано ПУН на затвердження, але з невідомих причин зволікалося з його втіленням. Щоправда, у Львові Роман Шухевич провів переговори з провідними діячами політичних партій та організацій: планувалося через комбатантську організацію колишніх старшин визвольних змагань «Молода Громада» зібрати кошти з українського населення та торговоекономічних установ на спорядження для 5–6 тис. вояків[461].

За інформацією польських органів безпеки за 1939 р., на початку листопада 1938 р. з метою вступу до Карпатської Січі на За-

---

[459] ДАІФО. – Ф. 68. – Оп. 2. – Спр. 492. – Арк. 30-32; ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 499. – Арк. 57.

[460] Шпіцер В., Мороз В. Крайовий Провідник Володимир Тимчій – "Лопатинський"… – С. 75; Гайвас Я. Воля ціни не має… – С. 32; ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7346. – Арк. 14.

[461] Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 554-555.

карпаття вирушили провідні діячі ОУН: Осип Карачевський, Роман Шухевич, Роман Мирович, Осип Бойдуник, Іван Стебельський, Лев-Ярослав Зацний (усіх позбавлено польського громадянства), Євген Врецьона, Осип Тюшка, Станіслав Левицький[462].

У вересні 1938 р. Польща підтвердила в переговорах свою політичну підтримку Угорщини в домаганнях приєднати Закарпаття. 1 жовтня 1938 р. угорський прем'єр-міністр Імреді доручив керувати підготовкою диверсійних акцій у Закарпатті Міклошу Козмі та полковнику Генерального штабу Сандору Гомлоку; з польського боку керівником став май. Фелікс Анкерстейн. У ході операції під кодовою назвою «Лом» («Łom») планувалося нищити комунікації, здійснювати напади на осередки чехо-словацької жандармерії та прикордонної охорони, пропагувати серед мешканців Закарпаття приєднання краю до Угорщини й розповсюджувати листівки. Участь в операції брали групи бойовиків, яких вербували серед членів польської Спілки стрільців у Львові, Стрию, Станиславові, серед офіцерів і рядових регулярної армії, цивільних осіб. У с. Розлуч на Турківщині створено основну базу для навчання й відпочинку близько 150 бойовиків[463]. Також польська влада постійно зверталась до чехо-словацького уряду з нотами протесту, домагаючись припинення діяльності українських націоналістів, вказувала на наявність у керівництві Карпатської Січі емігрантів-галичан та вимагала повернути їх до Польщі. Польський уряд, називаючи цих осіб, наполягав, що їхні дії, схвалені урядом Карпатської України в Хусті, мають відверто антипольський характер; проте часто таких осіб взагалі не існувало або про них подавали неправдиву інформацію. Польща попереджала чехо-словацьку сторону: якщо ситуація не зміниться, це вплине на їхні подальші взаємини[464]. 28 грудня 1938 р. Президія уряду Карпатської України звернулася до Міністерства зовнішніх справ Чехо-Словаччини з проханням надіслати тексти всіх польських нот німецькому та італійському урядам, щоб привернути увагу цих держав до польських зазіхань на Закарпаття. У зверненні також було подано огляд польських терористичних акцій у краї від 23 жовтня до 28 листопада 1938 р. з описом збитків, завданих міс-

---

[462] Wysocki R. Organizacja Ukraińskich Nacionalistów w Polsce w latach 1929-1939… – S. 391.

[463] Samuś P., Badziak K., Matwiejew G. Akcja "Łom"… – S. 56, 106, 285; Стерчо П. Карпато-українська держава… – С. 11-12, 63; Гірняк Л. На стежках історичних подій… – С. 62.

[464] ДАЗО. – Ф. 18. – Оп. 3. – Спр. 105. – Арк. 21; Там само. – Оп. 1. – Спр. 51. – Арк. 3; Там само. – Ф. 3. – Оп. 3. – Спр. 66. – Арк. 2-4.

там, селам та населенню. Польська влада була піддана критиці за агресивні плани щодо Карпатської України, за дипломатичний тиск на неї через звинувачення в антипольській пропаганді. Заявлялося, що в автономії немає польських громадян[465].

Член штабу Карпатської Січі Є. Врецьона – «Волянський» передав по зв'язковій лінії Крайовому проводу ОУН вимогу надати матеріально-технічну допомогу та кваліфікованих кадрів, а також вирядити на Закарпаття відповідну особу для вивчення ситуації та проведення зустрічей з місцевими політичними діячами. Організувати допомогу Карпатській Україні було доручено Романові Шухевичу, який мав скоординувати підготовку членів ОУН і симпатиків та збір матеріальних засобів і коштів на ЗУЗ. На Закарпаття було відправлено організаційного референта КЕ ОУН на ЗУЗ Ярослава Гайваса – «Каменя». В Хусті він провів наради зі старшинами штабу Карпатської Січі та членами ОУН. З його спогадів відомо про велику нараду в квартирі Євгена Кульчицького – «Гута», на якій були присутні також Є. Врецьона, І. Бутковський, В. Стахів, О. Ольжич і Я. Барановський. На нараді обговорювали загальне політичне становище автономної Підкарпатської Русі та організацію допомоги для неї на всіх рівнях державного життя. До Закарпаття вирішено було висилати лише найпотрібніших спеціалістів із числа викритих членів ОУН або тих, кому в Польщі загрожував арешт[466].

Гайвас Ярослав – «Камінь», «Рудий», «Бистрий» (8.I.1912, с. Соснівка, Золочівський р-н, Львівська обл. – 15.VI.2004, м. Гантер, штат Нью-Йорк, США). Навч. в гім. Яворова і Львова. Член Пласту і Юнацтва ОУН. Політв'язень польських тюрем (1932-34, 1938-39). Від 1937 – член КЕ ОУН на ЗУЗ, обл. провідник Львова. Учасник визвольного руху в Карпатській Україні (1938). Під час німецько-польської війни (IX.1939) очолював одну з оперативних груп ОУН, яка рухалась за німецькими військами в напрямку Зах. Укр. Після розколу в ОУН (1940) став на бік А. Мельника. Від IX.1940 – провідник КЕ ОУН(м) у Генеральній Губернії. Восени 1941 разом з О. Ольжичем перебував у Києві, очолював ОУН(м) на центр. і сх. землях Укр. Після арешту О. Ольжича (1944) керував осередками ОУН(м) в Україні. У 1945-49 – член ПУН. Від 1950 р. в США, виконавчий секретар УККА.

---

[465] ДАЗО. – Ф. 3. – Оп. 3. – Спр. 66. – Арк. 5-9; Там само. – Спр. 156. – Арк. 1; Там само. – Ф. 18. – Оп. 1. – Спр. 76. – Арк. 1.

[466] Гайвас Я. Воля ціни не має… – С. 33-41, 45-46, 50-53.

Перед від'їздом Я. Гайваса з Хуста в приміщенні «Січової Гостинниці» відбулася ще одна таємна нарада провідних діячів ОУН, на якій були також присутні члени ПУН Я. Барановський та О. Ольжич. ПУН вважав справу Карпатської України важливою для ОУН остільки, оскільки можна було прослідкувати за політикою багатьох європейських держав щодо українського питання. З іншого боку, на Закарпатті Організація могла випробувати готовність своїх людей до інтенсивної організаторської та керівної роботи в легальних умовах. Однак цю справу не розглядали як самоціль, а лише як шлях до реалізації головної мети націоналістичного руху – відновлення УССД на всіх етнічних землях[467].

Повернувшись із Закарпаття, організаційний референт КЕ ОУН на ЗУЗ Ярослав Гайвас – «Камінь» разом із повітовим провідником Сколівщини Іваном Бутковським – «Гуцулом» та Романом Шухевичем – «Щукою» допомагали та координували спільні дії з відділом розвідки Військового штабу Карпатської Січі у проведенні різних акцій на території Польщі. Під час численних перевірок членів Карпатської Січі вдалось викрити засланого для підривної діяльності польського агента. В ході активних допитів він повідомив цінну інформацію: про розташування на ЗУЗ диверсійних та військово-тренувальних таборів, які вербували людей та організовували терористичні групи для нападів і саботажних акцій на території Карпатської України; прізвища польських офіцерів, причетних до підготовки операції «Лом»; список таємних агентів польської поліції на Закарпатті. Через інших агентів вдалося також дізнатися про заходи Польщі щодо збройного вторгнення в Карпатську Україну. Опрацювавши усі протоколи допитів полонених і розвідувальні звіти, керівництво Військового штабу КС вирішило перевірити інформацію, зібрану військовим відділом[468].

До середини грудня 1938 р. вдалося виконати значний обсяг роботи зі збору інформації у Львові, Самборі, Турці, Сяноці, Лавочному, Делятині та інших містах Західної України. Оунівці під керівництвом Я. Гайваса підтвердили значну частину відомостей, уже здобутих на Закарпатті, а також зібрали нові. На польсько-чехо-словацькому кордоні було виявлено польську спеціальну військову групу під кодовою назвою «Карпати», яка займалася підготовкою до спільної з угорськими військами окупації Закарпаття. Окрім того, викрито мережу польських молодіжних парамілітарних організацій, які активно вербували та вишколювали

[467] Гайвас Я. Коли кінчалась епоха… – С. 10-12.
[468] Гайвас Я. Воля ціни не має… – С. 47-49.

терористів для діяльності в Карпатській Україні. Одну частину зібраних відомостей переправив у Хуст до розвідувального відділу КС Роман Шухевич, а другу, яку віз Ярослав Гайвас, передати не вдалося через те, що 19 грудня його несподівано заарештувала польська поліція[469].

До нелегальних переходів кордону чехо-словацький уряд займав двояке ставлення: від мовчазного схвалення до депортації нелегалів назад у Польщу. За перетин польського кордону місцева влада влаштовувала судові процеси над нелегалами в Самборі, Коломиї, Бережанах, Станіславові, Стрию, на яких засуджено декілька десятків членів ОУН переважно на один рік тюремного ув'язнення. Тому в листопаді 1938 р. ПУН видав інструкцію членам крайових осередків ОУН зі суворою забороною переходити кордон масово, без відповідного дозволу організаційних структур. Ще КЕ ОУН на ЗУЗ додавала попередження, що тих, хто всупереч наказу зважиться вирушити на Закарпаття, судитиме революційний трибунал як анархістів і провокаторів. ПУН пояснював це тим, що Закарпаття і без того забезпечене достатньою кількістю кадрів, яких можна було, в разі необхідності, підсилити людьми закордону, а Галичину та Волинь не можна залишати «оголеною», оскільки й тут у майбутньому Організацію чекають важливі події. Заборонну інструкцію опублікували в багатьох українських газетах Західної України[470].

Після проголошення автономії Карпатської України рядові оунівці масово переходили польсько-чехо-словацький кордон, аби долучитися до державотворчого процесу на Закарпатті. Тож більшість не зрозуміла й не сприйняла видання заборонної інструкції. У жовтні 1938 р. до Ужгорода прибув представник ПУН Я. Барановський, щоби пояснити членам ОУН позицію щодо масових переходів кордону та вимагати негайно виїхати з краю. Заборонна інструкція ПУН не знайшла підтримки більшості членів ОУН на ЗУЗ. ПУН видав низку додаткових заборон переходити в Карпатську Україну не тільки рядовим членам Організації, але й колишнім військовим старшинам, розконспірованим та неактивним членам ОУН. Євген Врецьона згадував: *«Наша вимога перекинути на Закарпаття деяку кількість старшин і організаторів з-поміж тих, які й так були на ЗУЗ неактивні або розконспіровані, – стрічалась з незрозумілою опозицією ПУН»*[471].

---

469 Гайвас Я. Воля ціни не має… – С. 62-64.

470 Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 564; Ребет Л. Світла і тіні ОУН… – С. 39.

471 Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 550-551.

З осені 1938 р. збором зброї для КС займалися члени ОУН у Західній Україні. Однак КЕ ОУН на ЗУЗ на чолі з Левом Ребетом – «Колом» відмежовувалася від подібних ініціатив, покликаючись на накази ПУН. Хоча згодом той-таки Ребет у споминах констатував: *«Закарпаття абсолютно не було забезпечене як слід досвідченими і випробуваними людьми, і жменька тих членів, що без дозволу подались на Закарпаття, виконала там велике завдання»*[472]. Завдяки активній діяльності Романа Шухевича штабові Карпатської Січі до середини грудня 1938 р. було передано військові навчальні матеріали і підручники, зброю та кошти. Також у середині лютого 1939 р. він вів у Львові переговори з керівниками і представниками західноукраїнських кооперативів Юліаном Шепаровичем, Олександром Луцьким, Ю. Павликовським, І. Семянчуком, М. Твордилом і З. Пеленським, які обіцяли виділити кошти на закупівлю зброї для 15 тис. січовиків (кріси та автоматичні пістолети, ручні гранати, легкі, важкі й протилетунські скоростріли, гранатомети, гармати)[473].

Тураш Мирослав – «Грабовський», «Шелест» (26.II.1910 с. Нижанковичі, Старосамбірський р-н, Львівська обл. – ??.1939, ?). Зак. Дрогобицьку гім., Львівський у-т (1935). Магістр права. Член Пласту (58-й курінь ім. Т. Шевченка в Бориславі), УВО, ОУН. У листопаді 1933 арештований на 8 місяців за розповсюдження летючок. ПП ОУН Дрогобиччини (1931-36), від 1936 – окружний провідник Стрийщини. Від осені 1938 – орг. реф. КЕ ОУН, КП (від 7.II.1939). Улітку 1939 пішов за кордон на зустріч із представниками ПУН. Повертаючись, при переході чесько-польського кордону пропав безвісти в районі Закопаного (Польща).

Після офіційної відставки з поста КП ОУН на ЗУЗ Л. Ребета 7 лютого 1939 р. новий провідник Мирослав Тураш – «Грибівський», спираючись на організаційного референта В. Тимчія – «Лопатинського» та референта з військових справ Дмитра Грицая – «Перебийноса», розпочав щодо Закарпаття активну політику втручання, відверто ігноруючи накази та позицію ПУН. Вони виступали проти потурання

[472] Ребет Л. Світла і тіні ОУН… – С. 39.

[473] Гайвас Я. Воля ціни не має… – С. 57; Гірняк Л. На стежках історичних подій… – С. 75-76; ДАЛО. – Ф. 1. – Оп. 51. – Спр. 1045. – Арк. 1.

планам Німеччини стосовно Закарпаття й за створення військових відділів у Карпатській Україні, опираючись на власні сили, що ще більше загострило протистояння між КЕ ОУН на ЗУЗ та ПУН.

Головною причиною заборони членам Організації переходити в Карпатську Україну, як пояснювало керівництво ПУН, було те, що до Закарпаття вже прибула достатня кількість професійних та висококваліфікованих кадрів, тому масові перетини кордону вносять елемент анархії та безладу в життя автономного краю[474].

Сьогодні важко встановити, скільки точно переходів через кордон здійснили оунівці. Аналіз щоденних звітів коменданта Львівського воєводства привів В. Боднара та М. Вегеша до висновку, що найбільшої інтенсивності нелегальні переходи кордону сягнули в січні – на початку лютого 1939 р. В офіційних польських документах остання така спроба датована 10 березня 1939 р.[475]. За підрахунками Б. Галайка на основі архівних даних, 1938 р. на кордоні, на відтинку Стрийського інспекторату, затримано 114 осіб; наймасовіші переходи з Польщі до Чехо-Словаччини відбулися в жовтні–грудні 1938 р. (103 зі 114), на території комісаріату Ворохта (60)[476]. За даними Станиславівського управління безпеки, на території воєводства за спробу перейти на Закарпаття від листопада 1938 до лютого 1939 р. було затримано 142 особи[477]. Дослідники О. Богів і В. Задорожний, спираючись на свідчення очевидців, називають загальну цифру 700–900 осіб[478]; П. Стерчо, П. Сардачук, М. Швагуляк говорять про декілька сотень[479]. За оцінками польських дослідників, лише за жовтень 1938 р. з території Польщі до Закарпаття прибуло 2 тис. осіб[480]. У даному контексті треба враховувати факти незафіксованих нелегальних переходів, а також і те, що одні й ті ж особи перетинали кордон по декілька разів.

---

[474] Книш З. Розбрат. Спогади та матеріали до розколу ОУН у 1940-1941 роках… – С. 298.

[475] Боднар В., Вегеш М. Карпатська Україна в міжнародних відносинах (1938-1939)… – С. 98.

[476] Галайко Б. Ситуація на польсько-чехословацькому прикордонні у 1938 р. крізь призму діяльності польської Прикордонної охорони… – С. 54.

[477] ДАІФО. – Ф. 69. – Оп. 1. – Спр. 925. – Арк. 15зв, 22-24; Там само. – Спр. 848. – Арк. 1-20; Там само. – Спр. 903. – Арк. 5.

[478] Богів О., Задорожний В. Карпатська Україна (Підкарпатська Русь) у міжнародних відносинах (травень 1938 – березень 1939 рр.) / О. Богів, В. Задорожний. – Ужгород, 1999. – С. 61.

[479] Стерчо П. Карпато-українська держава… – С. 97-98; Сардачук П., Швагуляк М. Насувалась воєнна гроза / П. Сардачук, М. Швагуляк. – Ужгород, 1984. – С. 114.

[480] Wysocki R. Organizacja Ukraińskich Nacionalistów w Polsce w latach 1929-1939… – S. 390; Dąbrowski D. Rzeczpospolita Polska wobec kwestii Rusi Zakarpackiej (Podkarpackiej) 1938-1939… – S. 350-351.

* * *

Воєнно-політична діяльність ОУН спрямовувалася проти політики окупаційної влади, а не титульних націй як таких. Замахи ОУН на представників польської адміністрації та українців, які з нею співпрацювали, мали виразне політичне забарвлення і не супроводжувалися жертвами з боку цивільного населення. Боротьба ОУН проти польської колонізаційної політики не передбачала фізичного знищення осадників, а лише ліквідацію їхнього майна.

Таким чином націоналісти намагалася виховувати народні маси, передусім молодь. За допомогою бойових акцій вони хотіли привернути увагу світової громадськості до політики утисків щодо українців. Зневіра в можливості здобути незалежність України легальними засобами змусила молоде покоління шукати нових шляхів визвольної боротьби. Радикальна програма ОУН імпонувала молодим українцям своїми цінностями та цілями, вони бачили в Організації виразника своїх власних інтересів і активно поповнювали її ряди.

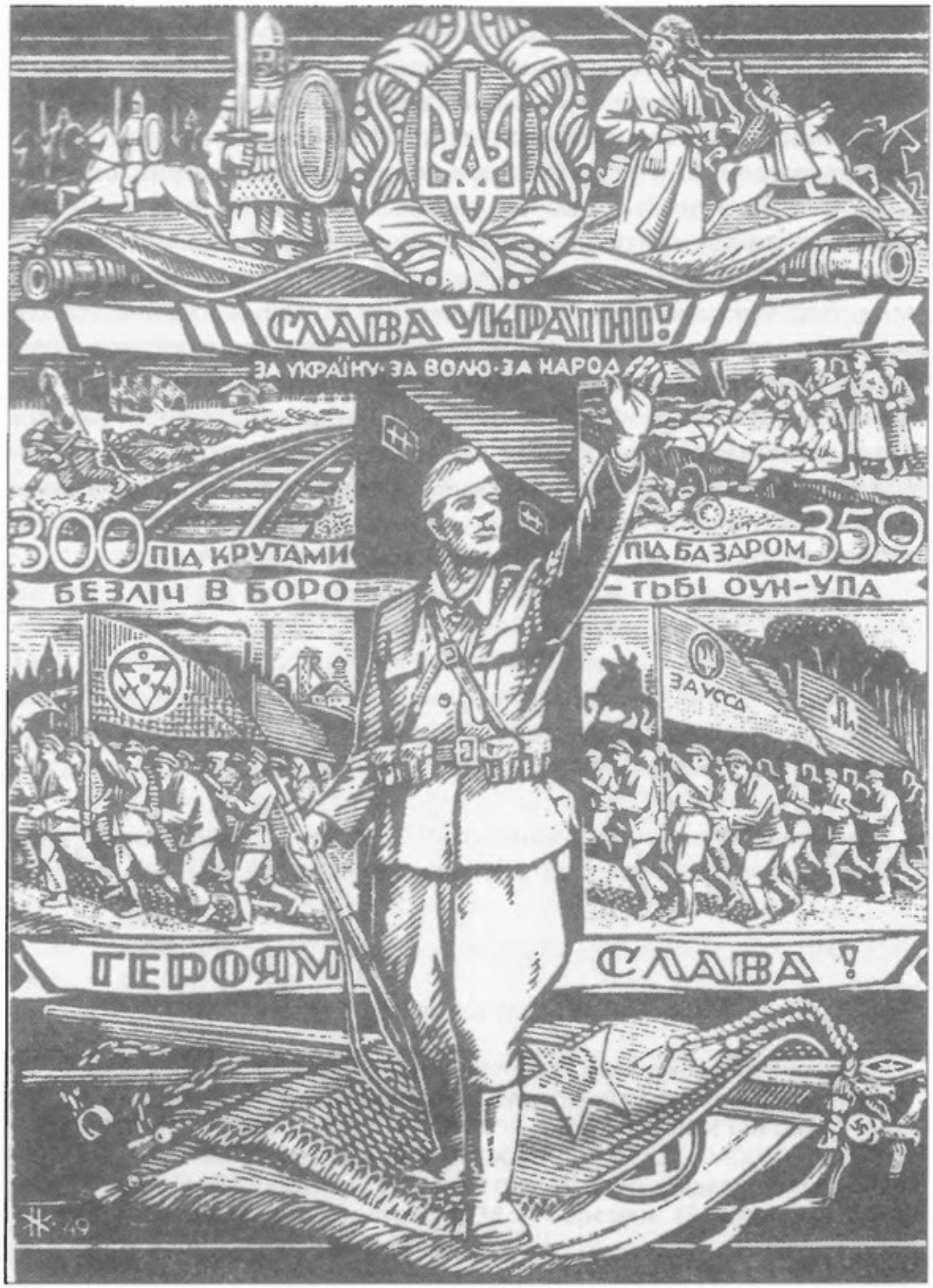

Дереворит роботи Ніла Хасевича (05.08.1949)

Нація – це спільне почуття,
це загальний плебісцит,
продовжуваний з дня на день,
що творить націю, цю велику
спілку, яка опирається на
свідомість понесених жертв і
тих жертв, які її члени готові
принести в майбутньому.
Жозеф Ернест РЕНАН

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ

ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ВОЄННО-ПОЛІТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ ОУН НАПЕРЕДОДНІ ТА НА ПОЧАТКУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

4.1. Участь членів ОУН у розбудові Карпатської Січі

У територіально-організаційній схемі ОУН, прийнятій Конгресом Українських Націоналістів у Відні 1929 р., Закарпаття становило окрему структурну одиницю – «край» – одну з десяти, на які поділялась Україна. Згідно з цією схемою, мала бути створена Крайова екзекутива ОУН Закарпаття (КЕ ОУН З), яка би, підпорядковуючись ПУН, організовувала власну мережу. Члени Проводу вважали зайвим вести революційну діяльність проти чехо-словацької влади на Закарпатті, тож ОУН зосереджувалась на культурно-просвітній роботі, скеровуючи дії проти москвофільства і комуністичної ідеології. У 1938 р. організаційна сітка на Закарпатті ще не була розгалуженою, існували лише окремі законспіровані станиці для зв'язку з західноукраїнськими землями, здебільшого ж члени ОУН працювали легально у національно-культурній сфері. Розглядаючи розвиток ОУН на Закарпатті, потріб-

Агітаційні плакати КС авторства М. Михалевича та М. Бутовича

но враховувати, що діяльність Організації була тісно пов'язаною з формуванням національної свідомості українців.[481].

На загальному з'їзді Першої української центральної народної ради в Ужгороді (1110 делегатів), який відбувся 4 вересня 1938 р., було створено парамілітарну організацію – Українську національну оборону (УНО). Її головою обрано В. Івановчика, заступником голови та організаційним референтом – І. Рогача, генеральним секретарем – С. Росоху. Внаслідок реорганізації 17 вересня головою УНО став С. Росоха, В. Івановчик – організаційним референтом, І. Рогач – заступником голови, Василь Деха – секретарем, Андрій Гелетка – скарбником. До Військового штабу ввійшли: полковники Микола Аркас і Гнат Стефанів (шеф штабу), Дмитро Климпуш, Юрій Шпилька, Іван Коперльос, Юрій Станинець, Василь Щадей, Лука Ченюк, сотн. Клименко[482].

Росоха Степан (27.V.1908, с. Драгово, Хустський р-н, Закарпатська обл. – ??.1986, ?, Канада). Навч. у Карловому у-ті в Празі. У 1920-30-х один із лідерів укр. студентського руху. З 1934 разом з М. Лелекачем видавав у Празі журнал «Пробоєм» (1933-44). У липні 1934 р. головував на II Народовецькому з'їзді молоді у Мукачевому, а в 1936 керував роботою I3'їзду укр. студентства в Ужгороді. У 1938 доклав багато зусиль для створення ОНОКС; від вересня 1938 – голова, з грудня – зв'язковий старшина з урядом Карпатської України, реф. преси, інформації та ідеологічного вишколу. Ред. журнал «Наступ» (1937-39, Ужгород, Хуст) – орган Карпатської Січі. Обраний до складу Сойму Карпатської України (II.1939). Заст. голови Сойму А. Штефана (від 15.III.1939). Після угорської окупації Закарпаття переїхав до Праги, де продовжив ред. «Наступ». Згодом жив у Німеччині та Канаді.

Загальна кількість членів УНО сягнула однієї тисячі осіб, вони утворили міцну мережу по всьому Закарпатті. Організація займалась державною безпекою, особистою охороною прем'єр-міністра та міністрів автономного уряду, охороною державного

---

[481] Мірчук П. Нарис історії ОУН... – С. 119, 548; Конгрес Українських Націоналістів 1929 рік. Документи і матеріали... – С. 64; Хименець Ю. Тернистий шлях до України... – С. 231.

[482] Росоха С. Спомини: Події та люди на моєму життєвому шляху... – С. 76-77.

майна, обороною населення краю від нападів угорських та польських терористів. Зі семінаристів та гімназистів було сформовано два більш-менш боєздатних відділи УНО. Згодом їх звели в 1-шу чоту під командуванням полк. Михайла Колодзінського – «Гузара». Саме цим відділам 10 листопада 1938 р. було доручено евакуювати державні структури автономного уряду Карпатської України з Ужгорода до нової столиці – Хуста й убезпечити їх від нападів угорських терористів[483].

Проте запобігати регулярним диверсійно-саботажним нападам, які організовували угорські й польські спецслужби, та знешкоджувати бойовиків вдавалося не завжди – насамперед через непрофесійність УНО як напіввійськової організації. Також вони здійснили, щоправда без успіху, терористичні замахи на С. Росоху та полк. М. Аркаса[484].

Климпуш Дмитро (7.VII.1897, с. Ясіня, Рахівський р-н, Закарпатська обл. – ??.1959, с. Ясіня, Рахівський р-н, Закарпатська обл.) Під час Першої світової війни – вояк австро-угорської армії, двічі поранений. Один із чільних діячів Гуцульської республіки (XI.1918–VI.1919). З 1923 – член соціал-демократичної партії, а з 1937 – член окружного представництва СДП Чехо-Словаччини. 1923 вступив у тов. «Січ», а 1927 очолив його. Займався виховною роботою та орг. спортивних змагань. Разом з братами брав активну участь у піднесенні нац. свідомості, жертвували на будівництво Народного дому «Просвіти» в Ужгороді та Рахові, підтримували закарпатських студентів у Празі. Обраний Головним командантом ОНОКС. Свою увагу зосереджував на підвищенні якості військової підготовки та розбудові орг. структури. Після окупації Карпатської України переховувався від переслідувань. У грудні 1944 заарештований СМЕРШем, у січні 1947 звільнений; у квітні 1947 заарештований повторно. За вироком трійки засуджений на 8 років виправних таборів у Сибіру.

Головними ініціаторами створення 9 листопада 1938 р. збройних сил Карпатської України – Організації народної оборони Карпатська Січ (ОНОКС) – виступили Володимир Забавський, Рубинович, Олександр Блистів – «Гайдамака», Степан Пап – «Пугач» і

---

[483] Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 553; На зов Києва… – С. 34.

[484] На зов Києва: Український націоналізм в Другій світовій війні… – С. 34.

Євген Кульчицький – «Гут» (автор статуту ОНОКС, який 10 листопада 1938 р. затвердив міністр внутрішніх справ Карпатської України Юліан Ревай). Командантом Січі на пропозицію С. Папа – «Пугача» було обрано Дмитра Климпуша, до складу Головної команди (ГК) Січі ввійшли: І. Роман – заступник голови з організаційних та господарсько-фінансових справ, І. Рогач – генеральний писар та начальник секретаріату, С. Росоха – референт преси, інформації та ідеологічно-політичного виховання і зв'язковий старшина з урядом Карпатської України[485].

Прибувши в Закарпаття, члени ОУН із Західної України змушенні були для конспірації брати інші прізвища, які не були відомі ПУН. Тому у відповідь на запити уряду Головна команда Січі заперечувала приналежність цих осіб до Організації. Основний склад Військового штабу Карпатської Січі під керівництвом полк. Михайла Колодзінського – «Гузара» сформували «крайовики», тож він був нелегальним і для чехо-словацької влади, і для ПУН, що не хотів конфліктувати з Німеччиною та її союзниками. До нього ввійшли члени ОУН: чот. Зенон Коссак – «Тарнавський» (заступник), пор. Юрій Лопатинський – «Калина» (командант підстаршинської школи), чот. Євген Врецьона – «Волянський» (референт розвідки), пор. Іван Бутковський – «Гуцул», пор. Осип Карачевський – «Свобода», пор. Григорій Барабаш – «Петро Чорний» (військово-спортивний референт), пор. Іван Кедюлич, пор. Михайло Кіштулинець, пор. Євген Кульчицький – «Гут» (організаційний референт та зв'язковий із Закарпатським Пластом), чот. Лев Криськo – «Кріс», чот. Роман Мирович – «Чубатий», чот. Кедровський – «Косаківський». Романа Шухевича – «Бориса Щуку» призначено референтом мобілізаційного відділу та старшиною зі спеціальних доручень. Він займався поповненням Січі військовими кадрами, організацією фінансової допомоги та зв'язком із Західною Україною. Командантом Хустського коша Карпатської Січі став Степан Сулятицький, до його штабу входили: Петро Дужий, Володимир Лата, Євген Стахів – «Павлюк», Сидір Новаківський, Роман Мостиський, Іван Мандрика. Особливого розмаху набула робота Михайла Михалевича та В. Олександріва, які організували мистецьку службу при штабі Карпатської Січі. Під їхнім керівництвом виготовляли державну символіку, пропагандистські плакати, оформляли мітинги, різні урочисті й святкові заходи. Також при штабі КС Михайло Мирський сформував та очолив групу пропагандистів

[485] Хименець Ю. Тернистий шлях до України… – С. 248-249; Гірняк Л. На стежках історичних подій… – С. 35.

Заступник команданта КС І. Роман (перший зліва) приймає звіт у поручика В. Грендж-Донського.
Стоять: (перший зліва) поручик Ф. Тацинець – «Крот», (перший справа) січовик Є. Стахів

Старшини КС над картою Карпатської України: І. Рогач (перший справа), І. Роман (в центрі), Ф. Тацинець (другий зліва), В. Грендж-Донський (перший зліва)

і лекторів із «Летючої естради», метою якої було вести політичну пропаганду серед населення. Суттєву організаційну допомогу надавали Січі члени ОУН із західноукраїнських земель: Іван Ґабрусевич – «Джон», Олекса Гасин – «Лицар», Григорій Гасин – «Мацьо», чот. Володимир Федак – «Граб», Ярослав Кознарський – «Гірняк», Євген Скоцко, Микола Чирський, Анатолій Демо-Довгопільський – «Дад», Володимир Щигельський, Олег Лащенко, Василь Олександрів, Володимир Федевич та багато ін.[486].

Кульчицький Євген – «Аванті», «Приблуда» (12. IV.1903, Львів – 23.III.1982, Детройт, США). Навчався в гім. Львова і Коломиї, Чеській державній політехніці (інженер лісництва, 1929). Член Пласту (1920), УВО (1921), ОУН (1929). Голова Союзу укр. пластунів-емігрантів у Празі (1931, 1934). Займався доставкою підпільної літератури із Закарпаття в Галичину. Ініціатор створення Карпатської Січі, її орг. реф. (XI.1938–III.1939). КП ОУН(м) у Чехо-Словаччині (1940-ві) та член КЕ на Великонімеччину. Емігрував до Німеччини, потім у США (1948). Активний громадський діяч.

Коссак Зенон – «Тарнавський» (1.IV.1907, Дрогобич, Львівська обл. – 19.III.1939, с. Солотвино, Тячівський р-н, Закарпатська обл.). Зак. гім. в Дрогобичі (1926), навч. на юридичному ф-ті Львівського у-ту. Пластун (18-й курінь ім. І. Франка). Член ОВКУГ, у Проводі СУНМ (1928-29), повітовий провідник УВО Дрогобиччини та ОУН (1927-31), бойовий та орг. референт КЕ ОУН (1929-31), співробітник «Бюлетня КЕ ОУН на ЗУЗ». Співавтор «44 правил життя укр. нац.». Політв'язень польських тюрем «Бриґідки», у Вронках і Серадзі (1932, 1933-37). Перебував під арештом у зв'язку з плануванням втечі Бандери (IX-XI.1938). Поручник, ад'юдант Шефа штабу Карпатської Січі (1938-39). Поранений при обороні Хуста від угорців; розстріляний .

[486] Худанич В. Виникнення, структура і діяльність Карпатської Січі / В. Худанич // Карпатська Січ… – С. 18; Гірняк Л. На стежках історичних подій… – С. 37-39, 65-70; Архів УСБУ в Закарпатській області. – Ф. 5. – Спр. 159. – Т. II. – Арк. 236.

Ідеологічне виховання членів Карпатської Січі набуло виразно націоналістичного характеру завдяки систематичному та цілеспрямованому впливу членів ОУН, що прибули на Закарпаття із ЗУЗ. Зокрема, чотар Зенон Коссак – «Тарнавський» не лише працював у штабі КС, але й очолював ідеологічний напрям у відділі преси і пропаганди, активно друкувався в газеті «Нова Свобода», писав обіжники, реферати, летючки, співпрацював з УНО. Також він займався загальною військовою підготовкою членів Карпатської Січі, проводив ідеологічні вишколи в Хустському коші. Його співробітник Василь Щербій редагував січову сторінку в тижневику «Наступ», проводив ідеологічні вишколи. Велике значення для дієздатності Карпатської Січі мала двомісячна підстаршинська школа (січень–лютий 1939), яку закінчили 40 осіб, отримавши звання підхорунжих-вістунів. Згідно з наказом № 36 ГК ОНОКС за підписом Дмитра Климпуша, звання поручників отримали члени ОУН Іван Кедюнич, Федір Татинець, Юрій Калина (Ю. Лопатинський), Петро Чорний (Г. Барабаш), Осип Свобода (О. Карачевський)[487]. Постійними викладачами школи були полк. М. Колодзінський – «Гузар», поручники І. Кедюлич, Г. Барабаш – «Чорний», а командантом – Ю. Лопатинський – «Калина». Періодично інструктори ОУН проводили підстаршинські курси з тими членами КС, які вже отримали військову підготовку. При жіночих відділах КС тривали медичні курси та викладалися основи розвідки[488].

Загальний військовий вишкіл і виховання в Карпатській Січі здійснювалися за таким планом: «*а) Фізичне виховання (руханка і спорт); б) Стрілецький вишкіл; в) Боєвий (полевий) вишкіл; г) Впоряд (муштра); ґ) Служба (сторожева і внутрішня касарняна); д) Науки виховні: історія і географія (землезнання України, історія українського війська, обов'язки січовика (вояка); і) Культурно-освітна: загально-освітна праця, гігієна, поборювання неписьменности серед січовиків; й) Військовий церемоніал*»[489].

На допомогу КС 1 січня 1939 р. було сформовано Головну референтуру жіночих відділів на чолі з командантом Стефанією Тисовською. Її заступником і організаційним референтом стала відома діячка ОУН Марія Хименець. Такі ж структури були створені

---

[487] Архів УСБУ в Закарпатській області. – Ф. 5. – Спр. 159. – Т. 2. – Арк. 237.

[488] Дад А. За волю і державність Срібної Землі / А. Дад // Коссак, Охримович, Тураш… – С. 87-88; Гірняк Л. На стежках історичних подій… – С. 150; Стахів Є. Крізь тюрми, підпілля й кордони… – С. 50-51; Архів УСБУ в Закарпатській області. – Ф. 5. – Спр. 159. – Т. 1. – Конверт № 1.

[489] Архів УСБУ в Закарпатській області. – Ф. 5. – Спр. 159. – Т. 1. – Конверт № 1.

Група січовичок на чолі з організаційним референтом «Жіночої Січі» М. Хименець

Командант «Жіночої Січі» С. Тисовська і її заступник М. Хименець (1939)

Агітаційний плакат «Жіночої Січі» авторства М. Михалевича

й на місцевому рівні. Головними завданнями «Жіночої КС» були: допомога в діяльності КС, національно-просвітницька робота, протидія ворожій агітаційно-пропагандивній діяльності та проходження військово-політичного і санітарного вишколів[490].

У Хусті за гроші Організації державного визволення зі США було куплено цілий будинок, т. зв. «Американську Амбасаду», яка стала головним штабом ОУН у Закарпатті. Тут працювали полк. М. Колодзінський, генерали М. Капустянський та Всеволод Петрів. З ініціативи О. Ольжича, 10 грудня 1938 р. в Хусті було створено Українське еміграційне бюро в Карпатській Україні на чолі з М. Галаганом і В. Колодієм. Його завданням було сприяти доцільному використанню сил, знань і фінансових ресурсів української еміграції в розбудові державно-господарчого й культурного життя Карпатської України[491].

Організаційну структуру та ідеологічну основу КС було закладено 4 грудня 1938 р. в Хусті на Першому з'їзді Карпатської Січі. За майбутню програму розвитку й діяльності організації було взято доповідь Степана Росохи «Творім збройні сили народу». У ній акцентувалось на суворій дисципліні та національній ідейності в служінні нації та державі. КС розглядалась як оборонна суспільна організація і, водночас, націоналістичний рух, покликаний до боротьби з найзапеклішими ворогами – комуністичною доктриною і мадярофілами. Визначалося такі умови для широкого розгалуження структур Карпатської Січі: залучення нових членів; розбудова господарсько-фінансової бази та зв'язку; навчання і військовий вишкіл членів; чітка реалізація поставлених завдань. Підкреслювалося, що найважливішою сферою діяльності КС повинні бути військовий та ідеологічний вишкіл січовиків і всього здатного до оборони населення Закарпаття. КС мала стати організацією тотального характеру й охопити найважливіші ланки державного та національного життя закарпатських українців[492].

Від імені Проводу ОУН на з'їзді були присутні ген-хор. Віктор Курманович – «Торк» і Ярослав Барановський – «Президент». Вони ж прибули з Відня до Хуста на свято Соборності України 22 січня 1939 р. Ген. Курманович виступив на урочистій маніфестації з цен-

---

[490] Дет. див.: Пагіря О. Карпатська Січ: військове формування Карпатської України: науково-популярне видання / Олександр Пагіря. – К.: Темпора, 2009. – С. 102-109.

[491] ДАЗО. – Ф. 18. – Оп. 1. – Спр. 61. – Арк. 1; Бажанський М. Мемуарна мозаїка… – С. 105, 84.

[492] Наступ. – Хуст, 4 грудня 1938. – С. 3; Наступ. – Хуст, 20 грудня 1938. – С. 3-4.

На балконі будинку Головної Команди під час проведення ІІ-го зїзду КС в Хусті 19.ІІ.1939 р. промовляє ген. В. Курманович. Позаду організаційний референт ПУН Я. Барановський, зліва – Д. Климпуш, Д. Бращайко

Члени ГК КС під час зустрічі із гостями біля будівлі ОНОКС. У центрі С. Росоха, Д. Климпуш та І. Рогач. На задньому плані плакати роботи М. Михалевича

тральною промовою та провів бесіди з чільними членами ОУН на Закарпатті. Поява Курмановича значно піднесла моральний дух населення та січовиків, але не змінила загальної ситуації: реальної участі в організації КС та у військових вишколах досвідчений генерал так і не зміг узяти через заборону ПУН та конкуренцію з боку ген. М. Капустянського[493].

Курманович Віктор – «Торк» (26.XI.1876, с. Вільшаниця, Золочівський р-н, Львівська обл. – 18.X.1945, Одеса). Зак. Військову акад. у Відні (1912). Під час Першої світової війни командував полком на італійському фронті. Командир групи «Північ» в УГА (кін. 1918 – поч. 1919), відтак I корпусу УГА, нач. штабу НК УГА (II-VI.1919), ген.-четар УГА. Генерал-квартирмейстер, призначений заст. нач. штабу Головного отамана об'єднаних укр. армій (від VII.1919). Опісля на еміграції в Австрії. Член ОУН (1933) та реф. військових справ ПУН (спільно з М. Капустянським). Почесний голова Військової управи дивізії «Галичина» (1943-44). Заарештований НКВД у Відні (IV.1945). Помер у тюрмі.

Після з'їзду КЕ ОУН 3 напрацювала й опублікувала в своєму офіціозі основні засади зовнішньої політики. Лейтмотивом публікації став принцип опертя на власні сили та обстоювання національних інтересів. Зазначалося, що Німеччина є найприроднішим і наймогутнішим союзником Карпатської України, а також вказувалося, що необхідно розширити офіційні контакти з Третім Райхом, Італією та Японією[494]. В цілому позиція Проводу з його чіткою орієнтацією на країни Антикомінтернівського пакту випливала з міжнародної ситуації і на кінець 1938 р. була цілком реалістичною.

Розвиваючи цю політику, члени ОУН заснували 10 лютого 1939 р. в Хусті у приміщенні «Січової Гостинниці» «Товариство боротьби з комунізмом» та обрали його керівництво у складі: голова – Ю. Перевузник, заступник голови – М. Долинай, секретар – Юліан Хименець, скарбник – Іван Коперльос, референт пропаганди – Василь Кузьмик та Іван Гриць, як член проводу товариства[495].

---

[493] Росоха С. Спомини… – С. 22; Бажанський М. Мемуарна мозаїка… – С. 107-108.

[494] Наступ. – Хуст, 1938. – 11 груд. – С. 1.

[495] Нова Свобода. – Хуст, 1938. – 14 лют. – С. 4-5; Вони боронили Карпатську Україну… – С. 217.

«Січова Гостиниця» – штаб ОУН на Закарпатті

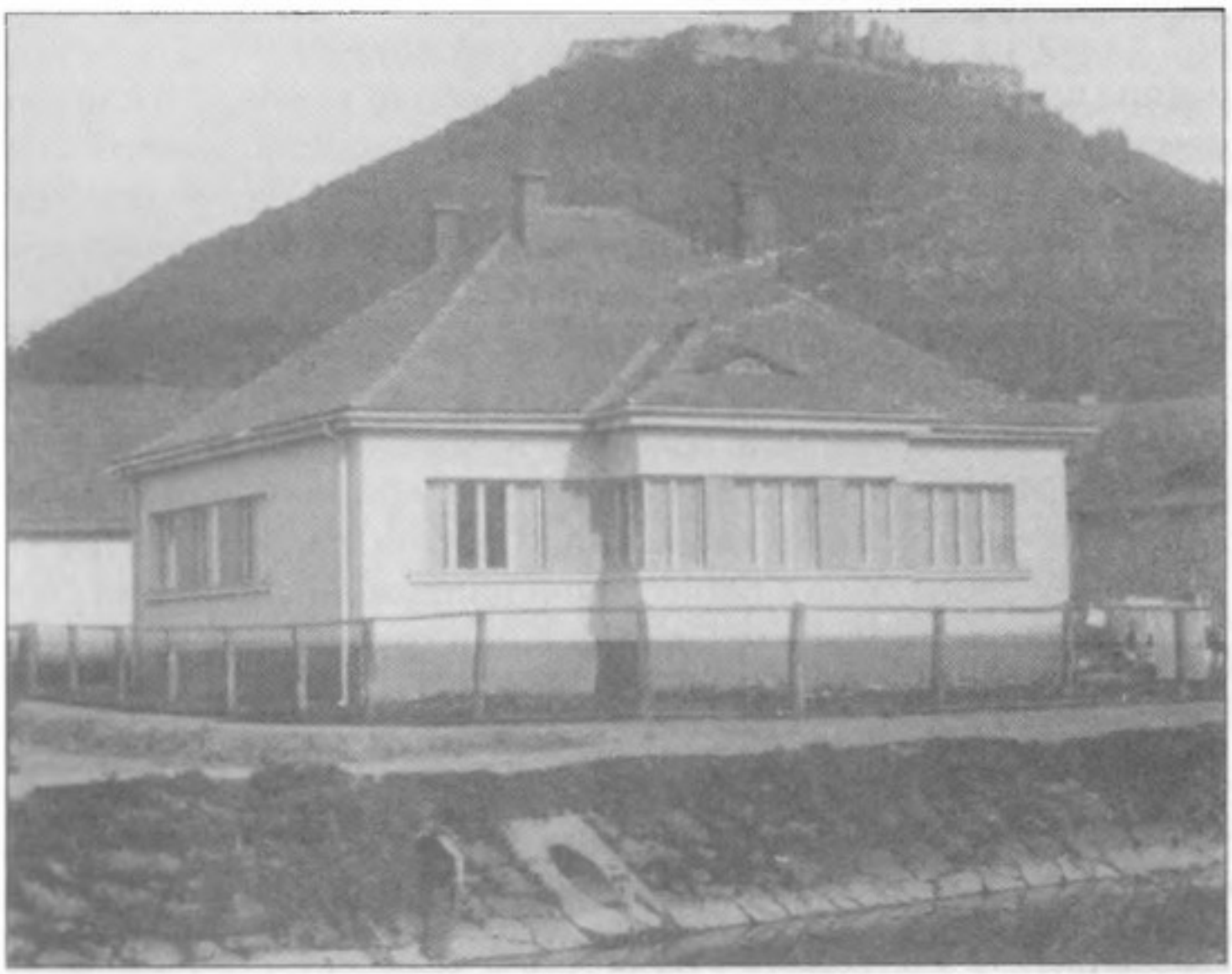

«Американська Амбасада» у м. Хуст

Хименець Юліан (18.VII.1911, с. Підгоряни, тепер у складі м. Мукачевого, Закарпатська обл. – 17.VI.1994, ?, США). Зак. Мукачівську торгівельну акад. (1930), згодом її секретар. Кер. підпільного сектора КЕ ОУН 3 (1932-38), зв'язковий між ПУН і Головною командою Карпатської Січі. Учасник II ВЗУН у Римі (27.VIII.1939). Політв'язень угорських тюрем і німецького концтабору Сакзенгавзен (1941-43). Емігрував до Австрії, захистив докторат. 1948 переїхав до США, закінчив коледж у Бетлегем (штат Пенсильванія).

У 1938–1939 рр. головним засобом допомоги, яку ПУН надавав урядові Карпатської України, стали дипломатичні заходи. Прибувши до Відня 29 вересня 1938 р., Ю. Хименець очолив закордонну делегацію Карпатської України, до складу якої також увійшли Євген Скоцко, Юрій Габовда, М. Неньо. Функції політичного та дипломатичного представництва Закарпаття на міжнародній арені взяла на себе Українська пресова служба (УПС) у Берліні, що діяла при Міністерстві закордонних справ та Міністерстві пропаганди Німеччини. Кандидатуру її керівника (Володимира Стахіва – «Мека») погодили ПУН та прем'єр-міністр Августин Волошин. Стахів співпрацював з Іваном Ґабрусевичем (політичні справи), Богданом Кордюком (економічна політика), Орестом Чемеринським (питання преси та інформації). У листопаді–грудні 1938 р. берлінське представництво прибуло до Хуста, щоб отримати вказівки від уряду Карпатської України, Головної команди Карпатської Січі та КЕ ОУН 3. Офіційним представником уряду Карпатської України в Берліні був «муж довір'я» Олександр Севрюк, радник Центру УНР з німецьких справ. У цей період були напружені відносини ОУН з міністром Юліаном Реваєм. Однак з кінця грудня 1938 р. Ю. Ревай почав співпрацювати з УПС у Берліні[496].

У німецькому Міністерстві закордонних справ відповідальними за справи в Угорщині та Чехо-Словаччині були державний секретар Кепплер і його заступник Фезенмаєр. Політика щодо Закарпаття належала до компетенції відділу південно-східних справ на чолі з легаційним секретарем фон Штеховим та радни-

[496] Хименець Ю. Тернистий шлях до України… – С. 88-89; Стахів В.П. Почалося в Ужгороді, а закінчилося в Мармароському Сиготі… // Вісті. – Мюнхен, 1954. – Ч. 11-12 (49-50). – С. 6-7.

ком фон Альтенбургом, які стояли на проукраїнських позиціях. Державну незалежність Карпатської України пропагували також керівник східного відділу МЗС, міністріальний директор Шліп; його референт для неросійських народів СРСР, легаційний радник Маєр-Гайденгаґен; один із головних референтів «Бюро Ріббентропа» д-р Петер Кляйст; керівник Абверу адм. Вільгельм Канаріс із заступниками – полк. Ервіном Лягузеном, полк. Штольце, пполк. Куртом Грабе; заступник головного редактора агентства «Ост-експрес» Гайнріх Геккель та співробітник «Німецького інформаційного бюро» Альвенс. Вони відстежували й активно протидіяли пропагандивним зусиллям посольств Угорщини та Польщі в Берліні й Римі – основних противників державності Карпатської України[497].

Кандиба Олег – «Ольжич», «Кардаш», «Лелека», «О. Світанок» (8.VII.1907, Житомир – 10.VI.1944, Саксенгавзен, Німеччина). З 1924 в Празі, член Пласту. Навч. в Карловім у-ті, на літературно-історичному ф-ті УПІ, вивчав археологію в УВУ. Автор збірок «Рінь» (1935), «Вежі» (1940), поет і публіцист, співробітник «ЛНВ», «Вісника», «Студентського вісника», «Пробоєм». Культурно-освітній реф. ПУН (1937). У 1938-39 – учасник державотворення в Карпатській Україні. Проживав нелегально в Києві (1941-42) та Львові (1942-44). Провідник ОУН(м) в Україні (від V.1942) та в. о. Голови ПУН (від I.1944). 25.V.1944 арештований ґестапо у Львові та відправлений у концтабір Саксенгавзен, де його закатували Вольф і Вірзінґ.

Перебуваючи в Берліні, Ю. Хименець у жовтні 1938 р. разом із М. Колодзінським передали меморандум литовському і японському консулам у справах Карпатської України з проханням про підтримку та запрошенням відвідати Закарпаття. 15 грудня 1938 р. Р. Ярий як відповідальний за зв'язки ОУН з Японією, Ю. Хименець, ген. В. Курманович та два представники японського генерального штабу відвідали Хуст. У Римі інтереси Карпатської України захищав представник ПУН Євген Онацький. Завдяки його

[497] Стахів В. Почалося в Ужгороді, а закінчилося в Мармароському Сиготі… // Вісті. – Мюнхен, 1954. – Ч. 11-12 (49-50). – С. 5-6; Samuś P., Badziak K., Matwiejew G. Akcja "Łom". Polskie działania dywersyjne na Rusi Zakarpackiej w świetle dokumentów Oddziału II Sztabu Głównego WP… – S. 168; Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні… – С. 60.

старанням було заплановано заснувати в Хусті італійське консульство на чолі з консулом Енріко Інсабато[498].

На початку листопада 1938 р. Голова ПУН полк. Андрій Мельник здійснив поїздку до Праги у справі озброєння Карпатської Січі. Також Мельник побував у Перечині (Закарпаття) на таємній нараді з німецьким консулом Г. Гофманом, С. Росохою та І. Романом. На доручення А. Мельника Олег Кандиба – «Ольжич» став офіційним уповноваженим Проводу ОУН в уряді Августина Волошина. Він займав посаду керівника культурної референтури ПУН й став членом Військового штабу Карпатської Січі. У 1939 р. О. Ольжич (17 січня), Є. Врецьона (4 січня), В. Забавський (23 січня) отримали громадянство Карпатської України[499].

На нараді Військового штабу ОУН у складі М. Капустянського, Р. Ярого, В. Курмановича, Р. Сушка, Степана Чучмана, О. Сеника, Я. Барановського було вирішено вислати М. Колодзінського на Закарпаття, щоб організовувати військові відділи (останні двоє учасників виступали категорично проти ухваленого рішення). В середині листопада 1938 р. Окремий штаб для справ Закарпаття направив до Хуста делегацію під керівництвом Р. Ярого та Я. Барановського. В її складі були офіцери Військового штабу ОУН: пор. Гриць Барабаш – «Чорний», пор. Осип Карачевський – «Свобода», чот. Лев Крисько – «Кріс», які закінчили німецькі штабні курси і повинні були організовувати військові кадри. В. Стахів, Михайло Качмар, Костянтин Мельник, Теодозій Сендзік і Іван Іваницький мали завдання налагодити контакти з політичними та військовими діячами, місцевими урядовцями. До приїзду делегації на Закарпатті вже працювали О. Чемеринський – «Оршан», Богдан Кордюк, Олег Кандиба – «Ольжич», Улас Самчук. Для вишколу січовиків Окремий штаб привіз понад десять пістолетів, два автомати, три кріси й значну кількість набоїв. Штаб Карпатської Січі намагався отримати зброю в обхід ПУН. Зокрема, пор. Гриць Барабаш – «Чорний» за посередництвом пор. Ільницького-Занковича вів перемовини з командуванням Братиславського армійського корпусу, яке після консультації погодилося надати легке озброєння, але лише

---

[498] Хименець Ю. Тернистий шлях до України… – С. 90; Стебельський І. Шляхами молодості й боротьби… – С. 39; Боржава Ю. Від Угорської Руси до Карпатської України / Юрій Боржава. – Філадельфія, 1956. – С. 46.

[499] ДАЗО. – Ф. 18. – Оп. 2. – Спр. 15. – Арк. 1-6; Там само. – Оп. 4. – Спр. 588. – Арк. 42-43, 49; Вегеш М. Олег Ольжич в Карпатській Україні / Микола Вегеш // Історія і політика. – Т. 2. – Ужгород, 2005. – С. 475-477; Вегеш М. Сторінки історії ОУН-УПА в Закарпатті (1929-1939) / Микола Вегеш // Сучасність. – Київ, 2001. – № 2. – С. 96-97.

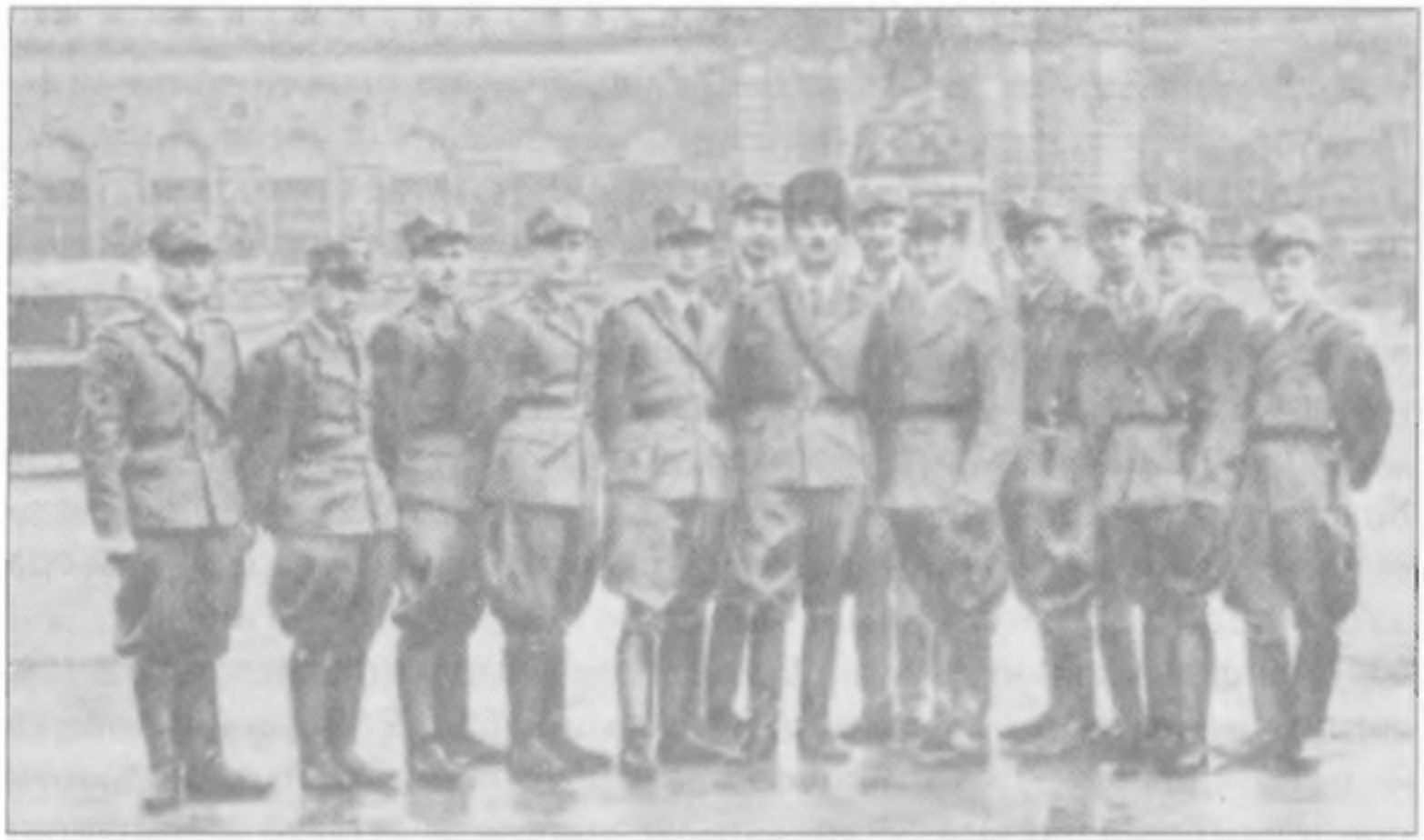

Делегація КС біля будинку австрійського рейхстагу. В центрі в папасі стоїть Головний командант Д. Климпуш (Відень, 16.І.1939)

Свято соборності України (Хуст, 22.І.1939)

зі згоди німецького генштабу. Проте в Берліні, у Верховному командуванні Вермахту, Г. Барабашу відмовили з огляду на позицію ПУН[500].

Діяльність закордонної делегації Карпатської України після І Віденського арбітражу була припинена. Як уповноважений прем'єр-міністра Августина Волошина, Юліан Хименець для зв'язку з ПУН залишався за кордоном до 15 грудня 1938 р. Повернувшись до Хуста, він і надалі контактував з закордонним Проводом ОУН. Намагаючись одержати гарантію непорушності кордонів Карпатської України від Німеччини, 8 січня 1939 р. А. Волошин відіслав Ю. Хименця до Берліна, щоб той підготував зустріч прем'єра з А. Гітлером[501].

Конфлікт між членами КЕ й ПУН переріс у відкриту опозицію «крайовиків» до провідника КЕ ОУН на ЗУЗ Л. Ребета – «Кола» та Я. Барановського, якого підозрювали у співпраці з польськими спецслужбами. Члени КЕ вимагали звільнити Ребета й Барановського із займаних посад. Про це, прибувши до Хуста, Євген Стахів – «Павлюк» повідомив Є. Врецьоні, Р. Мировичу та М. Колодзінському[502]. Я. Барановський від імені ПУН вимагав негайного від'їзду членів ОУН із Закарпаття. Однак ті відмовились виконати наказ. Тоді Барановський заявив, що вони можуть робити те, що запланували, на власну відповідальність. У розмові з В. Стахівим М. Колодзінський сказав: *«Проблема Закарпаття пересунулася з дипломатично-політичної площини на площину військову. Скажіть це, Меку, шановним політикам з ПУН. Тепер не ноти і наради рішатимуть, а зброя. За Закарпаття треба буде воювати зброєю. Я мушу бути в Хусті. Якщо мені не дозволять, то я поїду проти їх волі на власну руку. Ви, панове дипломати і політики, сховайте свої папери і течки. Тепер говоритимуть вояки»*[503].

На початку 1939 р. до Хуста прибув офіційний представник ПУН в Закарпатті Олег Кандиба – «Ольжич» і передав крайовим членам ОУН М. Колодзінському, З. Коссаку та Р. Шухевичу гостру догану за організаційну «несубординацію», але водночас, висловлюючи

---

[500] Стахів В. Почалося в Ужгороді, а закінчилося в Мармароському Сиготі… // Вісті. – Мюнхен, 1955. – Ч. 7-8 (51-52). – С. 15.

[501] Стахів В. Почалося в Ужгороді, а закінчилося в Мармароському Сиготі… // Вісті. – Мюнхен, 1955. – Ч. 9-10 (59-60). – С. 6-7; Хименець Ю. Тернистий шлях до України… – С. 92-94, 315.

[502] Стахів Є. Крізь тюрми, підпілля й кордони… – С. 42, 45-47; ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7361. – Арк. 18.

[503] Стахів В. Почалося в Ужгороді, а закінчилося в Мармароському Сиготі… // Вісті. – Мюнхен, 1955. – Ч. 1-2 (51-52). – С. 9.

особисту позицію, додав: *«Це я вам передав офіційно від ПУН. А як український націоналіст, від себе, я висловлюю вам мою найглибшу пошану і подив як правдивим націоналістам-революціонерам!»*[504]. Цей факт свідчить про приховану незгоду з рішеннями ПУН його офіційного представника в Карпатській Україні. Є. Врецьона – «Остап Волянський» так охарактеризував тодішню ситуацію: «Це була війна націоналістів з націоналістами». Цілковитий розкол в ОУН щодо цих питань засвідчили слова шефа Військового штабу КС М. Колодзінського – «Гузара», який у березні 1939 р. заявив, що *«Ніякі директиви не будуть в'язати Команду Січі, яка не має до ПУН жодного відношення, а на випадок натиску й дальших спроб наступить реакція згідно з воєнними вимогами»*[505].

В Організації існували два різні підходи до оцінки подій на Закарпатті, засновані на протилежних баченнях тактики визвольного руху. Аналізуючи документи та спогади учасників тих процесів, можна, з одного боку, простежити позицію ПУН, що намагався одержати підтримку Німеччини, а з іншого – позицію членів КЕ ОУН ЗУЗ, котрі виступали за революційний, збройний шлях здобуття державності.

Рогач Іван (29.V.1913, Великий Березний, Великоберезнянський р-н, Закарпатська обл. – 20.II.1942, Київ). Здобув теологічну освіту. У 1930-х обстоював ідею створення єдиної орг. в боротьбі за незалежність і возз'єднання з Укр. Від березня 1938 – ред. щоденної укр. газети «Нова свобода». Член ОУН. З вересня 1938 – заст. голови УНО, з листопада – військовий писар ОНОКС. У 1938-39 – секретар прем'єр-міністра Карпатської України А. Волошина. Член Укр. національного об'єднання, секретар Проводу. У 1941 р. з похідними групами ОУН(м) вирушив на Сх. Укр. У вересні–листопаді 1941 редагував спільно з П. Олійником і О. Чемеринським щоденну газету «Укр. слово» (виходила в Житомирі, згодом – у Києві). Заарештований ґестапо разом з іншими співробітниками видання (XI.1941); розстріляний у Бабиному Яру.

Другий з'їзд Карпатської Січі в Хусті 19 лютого 1939 р. зібрав близько 10 тис. січовиків, він мав на меті підбити підсумки роботи організації. У загальній доповіді Івана Рогача, який наголошував на великій історичній ролі Карпатської України для національно-

[504] Мірчук П. Революційний змаг за УССД. Хто такі «бандерівці», «мельниківці», «двійкарі»… – Т. 1. – С. 94.

[505] Цит. за: Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 551

го державницького руху, пролунав заклик до безкомпромісної боротьби, який підтримав офіційний представник ПУН ген. Віктор Курманович. Цього ж дня відбувся з'їзд усіх окружних та районних командантів Карпатської Січі в приміщенні «Січової Гостинниці», де були присутні прем'єр-міністр Августин Волошин, міністр Юліан Ревай, німецький консул у Хусті Г. Гофман, представники ПУН ген. В. Курманович та Я. Барановський. На цьому ж засіданні було виголошено доповіді програмного характеру: Степана Росохи «Ідеологічні підстави Карпатської Січі», пор. Григорія Барабаша – «Петра Чорного» «Військові завдання Карпатської Січі», пор. Івана Кедюлича «ОНОКС та її політичні завдання». Саме з ініціативи Зенона Коссака в Хусті було проведено Другий січовий з'їзд і офіційно закріплено тісний зв'язок між ОУН та КС[506].

У листопаді 1938 р. Військовий штаб Карпатської Січі створив розвідувальний відділ (відомий також під назвами «другий відділ», «служба безпеки», «секретний відділ»). Його керівником призначили чот. Євгена Врецьону – «Остапа Волянського», заступниками – Романа Мировича – «Чубатого» та Євгена Кульчицького – «Гута». Кількість осіб в особовому складі відділу змінювалась залежно від обставин та етапу діяльності. Періодично там працювали Є. Стахів – «Павлюк», С. Новаківський, Р. Мостиський, І. Бутковський – «Гуцул», Я. Гайвас – «Камінь» та інші члени ОУН. Окрім збору розвідувальної інформації, відділ розвідки здійснював контррозвідувальну та оперативно-слідчу діяльність: перевіряв та реєстрував нових членів Карпатської Січі; виявляв угорську та польську агентуру в місцевих органах влади Карпатської України і підрозділах КС; вів слідчі допити полонених диверсантів і терористів; викривав плани диверсійно-терористичних операцій на території Закарпаття та запобігав їм. Відділ розвідки організовував групи розвідників під керівництвом команданта Карпатської Січі у м. Торуні Степана Гинилевича, які збирали розвідувальну інформацію в прикордонній смузі. Також вони здобували відомості про скупчення угорських військ на кордонах Карпатської України та про плани чехо-словацького військового контингенту в регіоні[507].

---

[506] ДАЗО. – Ф. 18. – Оп. 3. – Спр. 105. – Арк. 17-18; Щербій Й. Зенон Коссак – Тарнавський поручик Карпатської Січі / Й. Щербій // Коссак, Охримович, Тураш… – С. 64; Наступ. – Хуст, 23 лютого 1939. – С. 3.

[507] ДАЗО. – Ф. 1148. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 3 зв.; Гірняк Л. На стежках історичних подій… – С. 72; Бірчак В. Карпатська Україна. Спомини й переживання… – С. 38; Вєдєнєєв Д., Биструхін Г. Розвідка та контррозвідка руху українських націоналістів та УПА (1920-1945)… – С. 119; Рассказ Евгения Стахова об Украинской революции в Закарпатье 1939 года… – С. 344.

Відкриття Головним командантом ОНОКС Д. Климпушем Другого з'їзду окружних та районних командантів КС в «Січовій Гостинниці» (Хуст, 19.II.1939)

Учасники II-го з'їзду ОНОКС в Хусті, 19.II.1939 р.

Врецьона Євген – «Волянський», «Турчин», «Беран» (1.X.1905, м. Винники, Львівська обл. – 4.II.1975, Базель, Швейцарія). Член УВО, ОУН. Зак. Вищу технічну школу в Празі, інженер-хімік (1928). У 1930 очолив військово-вишкільну реф. КЕ ОУН. Ред. спортивної газети «Готові» (1934). У другій пол. 1930-х орг. у Львові лабораторію з виготовлення вибухівки. В'язень польських тюрем, концтабору в Березі Картузькій (1934-36). Член штабу КС та кер. відділу розвідки. Потрапив у полон до угорців, зазнав катувань. У 1941 очолював тимчасову команду поліції Львова. Член реф. зовнішніх зв'язків Проводу ОУН (1943-44). Один із засновників УГВР (VII.1944). Член ГС закордонних справ УГВР. У жовтні 1944 з метою встановлення зв'язків із західними посольствами нелегально перебрався до Швейцарії, затриманий поліцією до кінця війни. Після 1945 деякий час проживав у Мюнхені. Журналіст, друкувався в «Сучасній Укр.» та інших виданнях. Активний діяч ЗП УГВР, в. о. Голови (1948-50).

Наприкінці 1938 р. ПУН офіційно заборонив реалізовувати план Михайла Колодзінського зі створення регулярної армії та визнав фінансову допомогу західноукраїнських торгово-економічних установ зайвою з огляду на нову конфігурацію міжнародної політичної ситуації. Членам ОУН було ще раз суворо заборонено переходити на Закарпаття самовільно, без наказу вищих організаційних чинників. У той час ПУН одержував значну фінансову підтримку від окремих осіб та українських державницьких організацій Північної Америки, і Військовий штаб Карпатської Січі вимагав використати ці кошти на закупівлю зброї. Проте Ярослав Барановський, який завідував у Проводі ОУН організацією допомоги від української еміграції з-за океану, присилав до Карпатської Січі тільки одяг та харчі[508].

У грудні 1938 р., зібравши достатньо грошей від українців з цілого світу та отримавши деякі кошти від німців, ПУН намагався закупити для КС однострої, 6 тис. гвинтівок та іншу зброю. Але з нез'ясованих причин переговори, які провадив з урядом Чехо-Словаччини член ПУН та одночасно представник ОУН у Німеччині Ріко Ярий – «Карпат», були остаточно зірвані. Німецьке військове командування передало через Р. Ярого Карпатській Січі як пода-

[508] Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 554-555.

рунок сукно на тисячу комплектів умундирування. Також не встановлено, чи цю передачу було доставлено за призначенням[509].

З 15 грудня 1938 р. у Фельдафінґу біля Мюнхена проходили підготовку 25 військових старшин для КС із числа членів ОУН. Комендантом навчання від ПУН був сотник Олекса Гасин – «Лицар», а з німецького боку – генерал артилерії Газель. Через нез'ясовані причини підготовлених старшин так і не вдалося перекинути на Закарпаття до середини березня 1939 р.[510].

У січні–лютому 1939 р., під час служби у Військовому штабі Карпатської Січі, Шухевич побував у Празі, Відні та Берліні, де зустрічався з членами ПУН, намагаючись добитися рішення щодо закупівлі зброї та налагодження фінансової допомоги від української еміграції. Згідно з наказу ГК ОНОКС Дмитра Климпуша № 25 від 6 лютого 1939 р. Р. Шухевичу було присвоєно звання чотаря. 14-16 та 25-26 лютого 1939 р. до Берліна прибув командант Карпатської Січі Іван Роман для переговорів щодо купівлі зброї[511]. Його зустрічі організовував В. Стахів із допомогою пполк. К. Грабе, май. Дерінґа, Гайнца Геккеля, Петера Кляйста, Зіґфріда Цоґльмана. Після відповідних консультацій з представниками урядових кіл та ОКВ І. Роману була дана відповідь, що після уточнення деталей і технічного боку справа доставки зброї остаточно вирішиться і по приїзді міністра Ю. Ревая будуть підписані відповідні документи. Увечері 6 березня 1939 р. міністр Ю. Ревай зустрівся з державним секретарем Кеппелером. В. Стахів у спогадах так написав про ці переговори: *«Німецький партнер погодився на підставі грудневого договору виплатити за свої зобов'язання 2 мільйони марок на окреме конто карпатського уряду. Іншими словами, з цього конта можна було також трансферевати відповідну суму на закуплення зброї»*[512].

Отож, можна стверджувати, що орієнтація націоналістичного проводу Закарпаття, як і уряду А. Волошина, на Німеччину була суто прагматичною, адже уряди Німеччини та Італії виступили

---

[509] ЦДАВО України. – Ф. 4628. – Оп. 1. – Спр. 10. – Арк. 60; ГДА СБ України. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 34. – Арк. 211.

[510] Стебельський І. Шляхами молодості й боротьби… – С. 38-51.

[511] Архів УСБУ в Закарпатській області. – Ф. 5. – Спр. 159. – Т. 2. – Арк. 238; Н. Н. Історія одного покоління // Літопис УПА. – Т. 45… – С. 343; Гайвас Я. Воля ціни не має… – С. 57; Книш З. Розбрат: Спогади й матеріали до розколу ОУН у 1940-1941 роках… – С. 88-89; Макар В. Спомини та роздуми. – Т. 3: Бойові друзі… – С. 324-325; Гірняк Л. На стежках історичних подій… – С. 75-76.

[512] Стахів В. Почалося в Ужгороді, а закінчилося в Мармароському Сиготі… // Вісті. – Мюнхен, 1955. – Ч. 7-8 (51-52). – С. 15.

міжнародними гарантами територіальної цілісності Карпатської України відповідно до рішень І Віденського арбітражу від 2 листопада 1938 р. З іншого боку, встановлюючи тісні контакти з Німеччиною, Італією та Японією, українські націоналісти намагалися заручитись міжнародною підтримкою великих держав, які негативно ставились до комуністичної доктрини. У своїх стосунках з Німеччиною оунівці намагалися ставити національні інтереси над реальними можливостями українсько-німецького союзу. Саме у цьому полягала принципова розбіжність між членами КЕ ОУН, що прибули в Карпатську Україну, та ПУН, який підтримував плани Німеччини, нехтуючи українськими інтересами.

З лютого 1939 р. почав активно працювати Окремий військовий штаб ПУН у справах Карпатської України, виконуючи функції координаційного центру. Більшість його членів, зокрема ген. В. Курманович – «Торк», пполк. В. Колосовський, полк. Р. Сушко – «Сич», М. Селешко, не надавали необхідної військової допомоги у вишколі членів КС. Імовірно, це було заборонено у зв'язку з активною співпрацею ПУН з Німеччиною, в плани якої не входило утворення незалежної карпатоукраїнської держави. Однак закордонний Провід ОУН намагався постійно впливати на керівництво Карпатської Січі[513].

Своєю чергою ген. Микола Капустянський, котрий виконував роль радника Військового штабу Карпатської Січі в питаннях розроблення подальшої військової стратегії Карпатської України та мобілізаційних планів, забезпечення охорони кордону і Хуста, хоч і намагався з початку листопада 1938 р. залучити до військової підготовки ОНОКС колишніх офіцерів – учасників визвольних змагань, сам не брав участі у військових вишколах вояків Карпатської Січі. А дещо згодом німецькі військові та урядові чиновники взагалі унеможливили перебування його та полк. Романа Сушка на Закарпатті[514].

У 1938 р. ПУН залучив до вишколу членів ОУН, які перебували в рядах Карпатської Січі, ген. Всеволода Петріва. Після закінчення його військових курсів усій групі на чолі з Олегом Кандибою – «Ольжичем» було надано звання поручників. На початку 1939 р. ген. В. Петрів мав намір зайняти якусь військову посаду в Хусті, тому неодноразово звертався до уряду Карпатської України, який,

---

[513] Шандор В. Спомини. – Т. 1: Карпатська Україна 1938-1939 рр… – С. 34-35.

[514] Капустянський М. Військова підготовка ОУН… – С. 133; Бажанський М. Мемуарна мозаїка… – С. 106.

зі свого боку, йому відмовляв, мотивуючи рішення наявністю достатньої кількості військових старшин[515].

Головним центром опозиції до уряду Августина Волошина був Військовий штаб Карпатської Січі, сформований переважно з членів ОУН. Він мав головні повноваження в командуванні Січчю, адже міг ухвалювати будь-які рішення, незалежно від наказів Головного команданта Дмитра Климпуша. Тому між Д. Климпушем з одного боку та С. Росохою, І. Рогачем, І. Романом з іншого виникали суперечності. Провідні діячі ОУН на Закарпатті були незадоволені поміркованим курсом уряду А. Волошина щодо чехо-словацького уряду і вимагали від нього рішучих дій, спрямованих на здобуття незалежності. Тому в критичній ситуації, коли б уряд не проголосив незалежність Закарпаття, Військовий штаб Карпатської Січі усунув би його від влади[516].

Роман Іван (??? – ???). Провідний член ОУН Закарпаття. В 1930-х очолював Підкарпатський банк в Ужгороді. Член Головної Команди ОНОКС (від XI.1938). 15.III.1939 ввійшов до складу Генерального штабу Національної оборони Карпатської України в якості інтенданта, однак відмовився виконувати свої обов'язки та емігрував до Словаччини; мешкав у Братиславі. Можливо, помер або загинув у 1944.

Постійне опанування Січчю уряду Карпатської України зумовило наприкінці січня 1939 р. прагнення А. Волошина повністю підпорядкувати Карпатську Січ та замінити її командний склад 300 українськими старшинами з чехо-словацької армії, що було погоджено із владою в Празі. Був також розроблений план відправлення найрадикальніших членів Головної команди та Військового штабу Карпатської Січі в Думенський гірський табір поблизу с. Ясіня. Взаємне поборювання (опозиційні виступи січовиків проти уряду Волошина та спроби встановити контроль над Карпатською Січчю з боку автономного уряду) не сприяло консолідації державницьких сил напередодні вторгнення угорських військ[517].

Античеські настрої стали швидко посилюватися серед радикально налаштованих оунівців після призначення 16 січня

[515] Петрів В. Військово-історичні праці. Листи / В. Петрів. – Київ: УВС, 2004. – С. 456; Бажанський М. Мемуарна мозаїка… – С. 108-110.

[516] Довганич О. Головний комендант / О. Довганич // Дмитро Климпуш – головний командант "Карпатської Січі". Документи, спогади, статті, вірші / [Упор. О. Довганич та М. Кухта]. – Ужгород, 1997. – С. 24-25; Шандор В. Спомини… – Т. 1. – С. 34-37; ДАЗО. – Ф. 1148. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 2-3 зв.

[517] Годьмаш П. Спогади колишнього січовика / П. Годьмаш // Закарпатська правда. – Ужгород, 24.3.1990. – С. 4; Сарвадій І. Змова проти уряду Карпатської України / І. Сарвадій. – Б.м.в: Карпатський союз, 1984. – С. 15.

1939 р. чеського русофіла ген. Л. Прхали на посаду третього міністра в уряді А. Волошина. Низка причин, основними з яких були не сприйняття умов Військового штабу Карпатської Січі з боку чеської влади та сподівання українців на допомогу Німеччини в організації збройних сил, у січні 1939 р. призвела до відмови від спільних дій з чехами (навчання і озброєння 4 тис. січовиків, формування жандармерії та фінансової сторожі)[518].

Члени ОУН на чолі з Михайлом Колодзінським розробили детальний план організації збройних сил Карпатської України. Проте через пасивну політику ПУН втілити його в життя власними силами виявилося неможливим. Загальна кількість членів Карпатської Січі сягала 10–12 тис. осіб, натомість військовий вишкіл пройшли й опинилися на регулярній службі тільки 2 тис. січовиків. Незважаючи на мобілізаційний потенціал КС, реальна її чисельність залежала від кількості зброї та військових старшин – відділи Січі надалі залишалися погано озброєними та неготовими до тривалого опору регулярним військам[519]. 12 січня 1939 р. до Головної команди Карпатської Січі надійшла телеграма від Міністерства оборони Чехо-Словаччини з пропозицією «вступити в зв'язок з народною стрілецькою гвардією для додаткового вишколу». Головна команда, з огляду на власні розрахунки та міркування, відмовилася. Натомість 30 січня 1939 р. командування Карпатської Січі запропонувало Міністерству внутрішніх справ співпрацю у формуванні жандармерії та фінансової сторожі на території Закарпаття, проте ця пропозиція залишилася без відповіді[520].

Головна команда Карпатської Січі виступила з офіційним зверненням від 13 січня 1939 р. до уряду Августина Волошина надати відділам Січі зброю із запасів при окружних урядах і судах та дозволити закупити деяке озброєння, наполягаючи, що військове навчання та служба січовиків можливі лише тоді, коли вони будуть добре озброєні. Автономний уряд відмовив, і це стало причиною масових демонстрацій під гаслом «Січі зброю!» Після невдалої спроби отримати зброю офіційним шляхом командування КС 19 січня 1939 р. вирішило самовільно захопити її зі складів чеської жандармерії у Хусті. Окрім цього, за спогадами В. Бірчака, було ухвалено усунути від влади прем'єр-міністра А. Волошина та

---

518 Шандор В. Спомини… – Т. 1. – С. 52.

519 Ольжич О. Вояки – будівничі // На зов Києва… – С. 52.

520 ДАЗО. – Ф. 17. – Оп. 2. – Спр. 393. – Арк. 1-1зв.; Там само. – Спр. 321. – Арк. 1.

Іван Роман звітує Головному команданту КС Д. Климпушу перед строєм січовиків в «Січовій Гостиниці» (Хуст, 2.III.1939)

Члени «Летючої естради». По центру сидить член Головної Команди КС Іван Роман

міністра Ю. Ревая, які не опротестували призначення ген. Прхали третім міністром. Операцію із захоплення зброї було проведено 4 лютого 1939 р. Однак через нез'ясовані причини її не довели до кінця, і на прохання Волошина січовики повернули зброю[521].

Конфлікт між чеськими силовими структурами на чолі з ген. Прхалою та Карпатською Січчю фактично визрів на кінець лютого 1939 р. Перші намагалися за будь-яку ціну втримати владу в своїх руках та не допустити проголошення незалежності Закарпаття, другі були готові на адекватні дії для захисту національного суверенітету. У найбільшій за обсягом і тиражем газеті Карпатської України появилася стаття місцевого чільного діяча ОУН Івана Рогача, в якій під кінець було зазначено: *«Все одно, чи чеська, чи мадярська, чи польська неволя для нас, але зневаг більше терпіти не будемо»*[522]. Зростання таких настроїв серед українського населення було закономірним наслідком майже 20-річного чеського панування на Закарпатті.

Постійні відмови уряду А. Волошина передати січовикам зброю та боєприпаси з чеських складів змушували командування Карпатської Січі діяти самостійно. Тож, коли Військовий штаб КС отримав достовірні дані про можливість захопити зброю зі складу чеської армії в Хусті, він 10 березня 1939 р. провів засідання старшин у складі О. Ольжича, чот. Р. Шухевича, пор. С. Сулятицького, чот. Є. Врецьони, чот. З. Коссака, пор. Є. Кульчицького і чот. Л. Криська, на якому було ухвалено рішення скористатися з цієї нагоди, щоб озброїти січовиків Хустського коша. Вночі 11 березня Р. Шухевич – «Борис Щука» і Ю. Лопатинський – «Калина» з допомогою вартового відділу Січі захопили близько 100 крісів, 40 пістолетів і 25 тис. набоїв (3 ящики). Всю зброю було перевезено трьома легковиками і вантажною машиною під керівництвом начальника автоколони Карпатської Січі Л. Криська – «Кріса» за 15 км. від Хуста й передано на таємне зберігання. У відповідь чеський ген. Прхала, через коменданта хустської жандармерії полк. Ваку, висунув ультиматум автономному уряду з вимогою негайно повернути зброю. Щоб не загострювати і до того напружену ситуацію та не дати їй перерости у збройний конфлікт, прем'єр-міністр А. Волошин наказав начальнику української поліції сот. Ю. Білею негайно знайти

---

[521] Карпатська Україна: Документи і матеріали. Хроніка подій. Персоналії… – С. 175; Вони боронили Карпатську Україну… – С. 577-578; Бірчак В. Карпатська Україна. Спомини і переживання… – С. 56.

[522] Рогач І. Чеська провокація // Нова свобода. – Хуст, 1939. – 9 бер. – С. 1.

й повернути зброю. На засіданні старшин Карпатської Січі під керівництвом Олега Кандиби – «Ольжича» було ухвалено рішення виконати наказ Волошина, а безпосереднім організаторам і виконавцям рекомендували, через загрозу арешту, виїхати з Хуста[523].

Лопатинський Юрій – «Калина», «Шейк» (4.XII.1906, Тернопіль – 16.XI.1982, Гантер, штат Нью-Йорк, США). Зак. Академічну гім. у Львові (1926) та школу підхорунжих польської армії. Член Пласту, УВО. Студент юридичного ф-ту Львівського у-ту, згодом вивчав медицину в Австрії та Франції. Член штабу Карпатської Січі (1938-39), поручник та ком. підстаршинської школи в Хусті. В 1941 у складі військової реф. ОУН під кер. Шухевича, один із старшин батальйону «Нахтіґаль». Учасник II ВЗ ОУН у Кракові. Виконував спецдоручення Проводу ОУН (1941-43). Арештований ґестапо і відправлений у концтабір Саксенгавзен (23.IV.1943–20.X.1944). У грудні 1944 повернувся в Україну як кур'єр від ЗП УГВР і ОУН. Член ГВШ УПА. Проводив переговори з ком. АК у справі перемир'я. Член ЗП УГВР, місії УПА закордоном; пполк.; нагороджений Золотим хрестом заслуги. Після війни переїхав з Мюнхена у США. Очолював Об'єднання колишніх вояків УПА, працював у дирекції в-ва «Пролог» (Нью Йорк).

Сулятицький Степан – «Данило» (24.VIII.1897, с. Середній Березів, Косівський р-н, Івано-Франківська обл. – 1.III.1978, Мюнхен, Німеччина). Навч. в Коломийській гім. Під час Першої світової війни – вояк австро-угорської армії. Сотник скорострільної сотні Гуцульського куреня УГА. Інтернований поляками, згодом переїхав до Чехо-Словаччини. Навч. у Карловому у-ті на природничому ф-ті, здобув вчений ступінь д-ра наук. Член УВО, ГУНМ. Поручник, комендант коша Карпатської Січі у Хусті. Брав участь у боях проти чеських, згодом угорських військ. Заст. ком. в «Укр. легіоні» (літо–осінь 1939). У Кракові кер. військової реф. ПУН, інструктор і ком. старшинських шкіл ОУН (1939-40). Брав активну участь у формуванні УЦК, УДК. Учасник похідних груп ОУН(м); прибув до Києва, де разом з О. Ольжичем формував адміністрацію міста. Після війни – Провідник ОУН(м) на Західну Німеччину.

---

[523] Гірняк Л. На стежках історичних подій… – С. 107-109; Зінкевич-Гірняк М. На Закарпатській Україні. (Спогад) / М. Зінкевич-Гірняк // Літопис УПА. – Т. 45… – С. 218-220.

Причиною військового зіткнення між українцями та чехами, яке відбулося невдовзі, вважають проблеми КС зі зброєю та здійснені спроби здобути її силоміць. Втім командування Січі ще до того довідалося про плани ген. Прхали щодо роззброєння й інтернування січовиків. Саме тому відбувались активні приготування до оборони від нападу чеських військ. Підрозділи КС у Хусті перебували в бойовій готовності, було посилено охорону Головної команди й Жіночої Січі та призначено зв'язкових. Розвиток подій прискорив напад Угорщини на Карпатську Україну – 13 березня 1939 р. У приміщенні «Січової Гостинниці» відбулось екстрене засідання Військового штабу Карпатської Січі, на якому було вирішено відіслати делегацію у складі І. Рогача, І. Романа та М. Колодзінського до прем'єр-міністра А. Волошина з проханням дати письмовий наказ коменданту чеської жандармерії полк. Ваці видати зброю і боєприпаси для підрозділів Січі, які планувалось відправити на фронт. Чотарі Євген Врецьона – «Волянський» та Лев Крисько – «Кріс» передали наказ про відправку однієї сотні до урядової будівлі для отримання зброї коменданту Хустського коша С. Сулятицькому та замовили вантажні машини для перевезення січовиків на фронт[524].

14 березня 1939 р. представники Карпатської Січі (І. Рогач, І. Роман та М. Колодзінський) близько 2-ї год. ночі прибули з письмовим наказом прем'єра А. Волошина до коменданта чеської жандармерії пполк. Ваки. У цей момент хтось відкрив вогонь, зав'язалася сутичка, в якій були поранені двоє січовиків і один жандарм. Але бій вдалось припинити і провести переговори, в результаті яких полк. Вака погодився передати українцям 41 кріс та 90 револьверів із боєприпасами. Отримавши зброю, перша сотня Хустського коша повернулася до казарм[525].

Проте невдовзі чеські військовики висунули вимогу коменданту Карпатської Січі повернути зброю. Одержавши відмову, ген. Л. Прхала о 6-й год. ранку наказав атакувати січові підрозділи та об'єкти в Хусті: Головну команду, Кіш, «Січову Гостинницю», Жіночу Січ та «Летючу естраду». Збройні сутички між чеськими військами та січовиками тривали понад вісім годин у чотирьох дільницях міс-

---

[524] Кріс Л. 14 березня в Головній команді / Л. Кріс // Карпатська Україна в боротьбі. – Відень, 1939. – С. 54; Сулятицький С. З кошем / Степан Сулятицький // Там само. – С. 82-83; Гренджа-Донський В. Щастя і горе Карпатської України… – С. 176-177.

[525] Кріс Л. 14 березня в Головній команді / Л. Кріс // Заповіт Срібної Землі… – С. 52-53; Сулятицький С. З кошем // Там само. – С. 74-75; Гренджа-Донський В. Щастя і горе Карпатської України… – С. 177.

та. Загальною обороною і обороною Головної команди Карпатської Січі командував М. Колодзінський. Прем'єр-міністр А. Волошин намагався вести переговори про припинення барикадних боїв у місті, однак із Праги не відповідали на його телефонні дзвінки. Перемир'я об 11-й год. оголосили міністр внутрішніх справ Карпатської України Перевузник, начальник української поліції Ю. Білей та капітан чеської армії Парчані. Карпатська Січ припинила воєнні дії і підпорядкувалася прем'єр-міністрові А. Волошину. Військові зіткнення закінчились роззброєнням чеських вояків, відділів жандармерії та фінансової сторожі у Велятині, Буштині, Іршаві, Білоку, Копані, Тячеві, Торуні та по всій Волівецькій окрузі[526].

Безпосередні учасники й очевидці цих подій, а також дослідники наводять різні дані стосовно втрат обох сторін у боях 14 березня 1939 р. За Й. Сарвадієм, загинуло 120–150 січовиків та 7 вояків чеської армії; за Ю. Хименцем – 107 січовиків та 7 чехів; за О. Ольжичем – 40 січовиків і 20 чехів; за Ю. Шантою – 72 січовики; за С. Сулятицьким – 50–60 членів КС; за М. Бандусяком – 150 українських вояків; а за підрахунками В. Керечанина, загинуло 40 і було поранено 50 січовиків[527].

Сучасні дослідники М. Вегеш, О. Богів, В. Боднар, В. Задорожний та О. Довганич вважають основною причиною боїв з чеськими військами прагнення командування Карпатської Січі незаконно захопити зброю та згодом здійснити державний переворот. Керівництво ПУН на чолі з А. Мельником не було причетне до цих подій, бо в лютому 1939 р. майже повністю відмежувалося від справ Закарпаття. Ба більше, в інструкціях Ю. Хименцю наказувалося уникати будь-яких збройних сутичок із чеськими військами. До перевороту, спрямованого проти уряду А. Волошина, не були причетні також члени Військового штабу Карпатської Січі М. Колодзінський – «Гузар», З. Коссак – «Тарнавський», Р. Шухевич – «Щука» та керівник КЕ ОУН З Ю. Хименець[528]. З іншого боку, В. Шандор зазначає у спогадах, що Ріко Ярий, агент Абверу та представник ОУН у Німеччині, планував, використовуючи свій вплив на С. Росоху, І. Рогача, І. Романа, а також на галичан Є. Кульчицького, Г. Барабаша, Є. Врецьону, здійснити такий переворот і встановити диктатуру[529].

---

[526] Карпатська Україна в боротьбі. – Відень, 1939. – С. 51, 76-78, 108; Кріс Л. 14 березня в Головній команді / Л. Кріс // Там само. – С. 60-62.

[527] Вони боронили Карпатську Україну… – С. 285.

[528] Шандор В. Спомини. – Т. 1. – С. 304, 306 –307; Бажанський М. Мемуарна мозаїка… – С. 87-89; Хименець Ю. Тернистий шлях до України… – С. 79.

[529] Шандор В. Спомини. – Т. 1… – С. 48-52, 302-305, 325-330; Сарвадій І. Змова проти уряду Карпатської України… – С. 23-24.

Стахів Володимир – «Мек», «Дир», «Корнило» (7.XI.1910, Перемишль, тепер Польща – 25.XI.1971, Мюнхен, Німеччина). Зак. гім. в Перемишлі (1930). Член Пласту. Провідник Перемишльської округи ОУН. З 1930 навч. в Берлінській політехніці. Ред. бюлетеня «Укр. Пресова Служба». Член УДП, міністр закордонних справ. Провідник ОУН на Великонімеччину (VI.1941). Арештований ґестапо 15.IX.1941 і відісланий у концтабір Саксенгавзен (до 20.X.1944). Після війни в Мюнхені, член Проводу ЗЧ ОУН. Член ЗП УГВР, Політради ОУН(з) (до 1961), Ради референтів. У 1946-47 очолював ЛУПВ. Ред. газети «Укр. трибуна» (1940), «До зброї» (1946-55), «Сучасна Укр.» (1951-60), «Сучасність» (1961-71). Автор споминів, численних статей. Похов. на цвинтарі Остфрідгоф.

Сеник Омелян – «Грибівський», «Канцлер», «Урбан» (19.I.1891, Яворів, Львівська обл. – 30.VIII.1941, Житомир). Сотник УГА, співзасновник УВО, член Крайової, згодом Начальної команди. КК УВО (1928-29). Член «Летючої бригади». Арештований після нападу на головну пошту у Львові. З 1927 в еміграції, співред. журналу «Сурма». Член ПУН (1927), КП ОУН (III-IX.1929). Після бомбового вибуху на «Тарґі Всходнє» (7.IX.1929), влаштованого УВО, змушений був покинути Галичину. В ОУН відповідав за внутр. пол. і орг. роботу. У 1930-х здійснив ряд орг. поїздок до США, Канади, Аргентини та Бразилії. Восени 1934, через його необачність як канцлера ПУН, до чеської, а потім до польської поліції потрапив архів ОУН; виправданий Революційним трибуналом ОУН,. Після смерті Коновальця (1938) член «Вужчого Проводу». У 1941 разом з М. Сціборським очолював групи ОУН(м) на Сх. Укр., які мали проголосити незалежність у Києві. Обоє вбиті агентом НКВД, щоб загострити відносини з між ОУН(м) та ОУН(б).

9 березня 1939 р. Юліан Хименець зустрівся в Берліні з директором УПС В. Стахівим, який перед цим мав розмову з пполк. Куртом Грабе, одним із посередників між ПУН і військовими колами в ОКВ. В. Стахів повідомив, що незабаром у Чехо-Словаччині відбудуться великі зміни, тому існує вказівка бути готовими до будь-якої несподіванки. Ю. Хименець разом із В. Стахівим того ж дня поїхали до Відня – обговорити справу із секретарем ПУН Я. Барановським – «Лімницьким». 10 березня відбулася нарада провідних членів ОУН (у такому складі: Р. Ярий, О. Сеник, Я. Барановський, Ю. Хименець, В. Стахів, Анна Чемеринська – «Іскра», Р. Сушко, М. Капустянський, Віктор Курманович) щодо подальшої діяльності на Закарпатті. Загалом усі зійшлись на думці, що Карпатська

Україна має проголосити самостійність і офіційно просити німецький уряд про захист і допомогу. Більшість погодилася з думкою Барановського про те, що Гітлер не піде на передачу Карпатської України Угорщині. Лише Р. Ярий і А. Чемеринська запропонували на основі пропозицій В. Стахіва виробити запасний план дій. Після засідання В. Стахів передав Ю. Хименцю інструкції такого змісту: виїхати через Братиславу до Хуста і детально роз'яснити політичну ситуацію прем'єр-міністрові та всьому уряду, команді Організації народної оборони Карпатська Січ (ОНОКС), зокрема М. Колодзінському, і КЕ ОУН З через О. Ольжича; встановити в Хусті постійне чергування при братиславському радіо і у випадку проголошення Словаччиною незалежності проголосити через дві години самостійність Закарпаття на зборах Сойму; повідомити про це негайно В. Стахову до Берліна; уникати будь-яких сутичок із чехами й домовитися про спільні дії з ген. Прхалою, Сватеком, Люкашем; бути пильними супроти загрози з півдня. З цими інструкціями Ю. Хименець виїхав до Хуста[530].

14 березня 1939 р. через УПС у Берліні було розіслано пресовий комунікат про проголошення незалежності Карпатської України. Прем'єр-міністр Ю. Ревай офіційно призначив В. Стахіва представником Карпатської України в Берліні. Той негайно повідомив про своє призначення МЗС Німеччини та висловив прохання долучитися до процесу припинення окупації угорськими військами. На ім'я посла Японії в Берліні ген. Гіроші Ошіми, який наприкінці березня 1939 р. направив у Будапешт полк. Манакі й май. Нагату, було складено петицію з проханням висловити протест проти катування полонених вояків Карпатської Січі. 1 квітня Ошіма у розмові з міністром закордонних справ Німеччини Й. Ріббентропом вимагав звільнення усіх військовополонених з угорських таборів[531].

Головні заходи Проводу ОУН у справі Карпатської України стосувались організації фінансової допомоги та дипломатичних зусиль. Фактично майже всі контакти між урядом Карпатської України та Німеччиною здійснювались за допомогою та посередництва ПУН.

Міністр військових справ незалежної Карпатської України Степан Клочурак 15 березня 1939 р. «Наказом Ч. 1» призначив

---

[530] Стахів В. Почалося в Ужгороді, а закінчилося в Мармароському Сиготі… // Вісті. – Мюнхен, 1955. – Ч. 9-10 (59-60). – С. 6-7; Хименець Ю. Тернистий шлях до України… – С. 92-94, 315.

[531] Стахів В. Почалося в Ужгороді, а закінчилося в Мармароському Сиготі… // Вісті. – Мюнхен, 1955. – Ч. 9-10 (59-60). – С. 9-10.

Зліва направо: сидять міністр торгівлі і транспорту Ю. Ревай, прем'єр-міністр А. Волошин, його секретар І. Рогач та М. Кочерган, Хуст 1939 р.

Члени ГК КС над картою Карпатської України. Зліва направо: І. Роман, І. Рогач, Д. Климпуш та С. Росоха

полк. Сергія Єфремова Комендантом Національної оборони Карпатської України. Також було створено Генеральний штаб Національної оборони, до якого ввійшли Іван Роман, надпоручники Парчаній та Гулянич, пор. Степан Вайда, полк. М. Колодзінський (начальник штабу), полк. В. Філонович, поручники І. Бабіля, Андрій Івашкович, Михайло Пуглик, Г. Барабаш та Р. Шухевич. Того ж дня Комендант Національної оборони С. Єфремов невдовзі після початку наступу угорських військ на напрямку Виноградів–Хуст разом із декількома колишніми старшинами Армії УНР утік із Карпатської України в Румунію[532]. На думку деяких дослідників, майже весь Військовий штаб Карпатської Січі та частина членів ОУН, підпорядкованих ПУН, виконуючи попередні вказівки Я. Барановського, під час оборони від угорського вторгнення покинули Закарпаття і вирушили за кордон[533].

Загальне командування військами Карпатської Січі 15–19 березня взяв на себе М. Колодзінський – «Гузар», якому активно допомагав його ад'ютант З. Коссак – «Тарнавський». Новий комендант наказав провести загальну мобілізацію до КС. Тим часом ген. Прхала проголосив незрозумілий нейтралітет чеських військ та відмовився передавати зброю січовикам. Увечері 15 березня до Хуста прибув спеціальний посол угорського уряду, який передав президенту Карпатської України А. Волошину вимогу мирно відмовитися від влади на Закарпатті. Зі свого боку, німецький консул порадив членам Головної команди Січі капітулювати, мотивуючи це тим, що в умовах, коли на окупацію Карпатської України погодились Німеччина та Італія, будь-який спротив є марним. За свідченнями очевидців, у відповідь полк. М. Колодзінський сказав: *«У словнику українського націоналіста немає слова «капітулювати». Сильніший ворог може нас у бою перемогти, але поставити нас перед собою на коліна – ніколи!»*[534].

Після бою на Красному Полі 16 березня Колодзінський наказав спалити архів Головної команди Карпатської Січі, організував евакуацію поранених та безпечний виїзд президента й уряду з території Карпатської України. Колодзінський планував разом із

---

[532] Стерчо П. Карпато-Українська держава… – С. 217; Штефан А. Українське військо в Закарпатті // Вісті комбатанта. – 1967. – Ч. 1. – С. 45.

[533] Вегеш М. Організація Народної Оборони Карпатська Січ – збройні сили Карпатської України // Історія і політика. – Т. 2. – С. 167; Ситник О. Діяльність ОУН С. Бандери в Закарпатті перед утворенням УПА // Визвольний шлях. – Кн. 7. – 1999. – С. 785.

[534] Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 557.

3. Коссаком перейти в Карпати і, спираючись на підтримку національно свідомого населення, організувати партизанську боротьбу проти окупантів. Однак здійснити це їм не судилось: невдовзі їх затримав угорський військовий підрозділ, і 19 березня вони, разом із іншими 15 січовиками, були розстріляні в Солотвинських шахтах[535].

Барабаш Григорій – «Меценас», «Чорний» (26.IX.1908, с. Конюхів, Стрийський р-н, Львівська обл. – ???, Страсбург, Франція) – член УВО, ОУН. Зак. Стрийську гім., школу підхорунжих польської армії; студент права Львівського у-ту. В'язень польських тюрем (1933), канцтабору в Березі Картузькій (VII.1934–X.1935). Поручник у штабі Карпатської Січі (1938-39). Сотник в ДУН («Роланд»). Емігрував до Франції, деякий час проживав у Парижі.

Бутковський Іван – «Гуцул» (2.V.1910, Сколе, Львівська обл. – 5.V.1967, Мюнхен, Німеччина). Зак. гім. в Стрию, навч. на юридичному ф-ті Люблінського у-ту. Член УВО. Повітовий провідник ОУН Сколівщини. Політв'язень польських тюрем. Ком. сотні Карпатської Січі (1938-39); хорунжий. Учасник похідних груп ОУН (1941). В'язень німецьких тюрем (1941-42). Ком. вишкільного куреня УНС «Чорні Чорти» (від XI.1943). Ком. ВО 4 «Говерля» УПА-«Захід» (1944); поручник. Через хворобу влітку 1944 виїхав за кордон. Працював у складі Місії УПА, співпрацював із ЗП УГВР та видавав журнал «До зброї» (1945-47). Підполк. УПА, нагороджений Золотим хрестом бойової заслуги II класу.

Роман Шухевич і Петро Барабаш на час угорського нападу служили в штабі Карпатської Січі у Великому Бичкові, що мав організувати основний центр опору угорським окупантам на Гуцульщині. Окрім них, у штабі працювали полк. С. Єфремов та чот. Кедровський, але вони участі в боях не брали, виїхавши за кордон. 16 березня угорські війська практично зайняли основні населені пункти – Рахів, Солотвино та Великий Бичків. У таких обставинах Р. Шухевич і Г. Барабаш намагалися зв'язатись із хустською групою Карпатської Січі, яка у складі старшин полк. Колодзінського, полк. Філоновича, сот. Тацинця, хор. І. Бутковського – «Гуцула», пор. Су-

---

[535] Дад А. За волю і державність Срібної Землі / А. Дад // Коссак, Охримович, Тураш… – С. 86; Стебельський І. Шляхами молодості й боротьби… – С. 36-37; Федина В. Михайло Колодзінський – Гузар і Карпатська Україна / В. Федина // Карпатика. – 2000. – Вип. 7. – С. 233.

лятицького і чот. Є. Врецьони – «Волянського» відступала у гори. Але дві групи Карпатської Січі були повністю відокремлені одна від одної угорськими військами. Тож Р. Шухевич разом з іншими січовиками відступив у Румунію. 19 березня румунська влада передала Угорщині 273 січовиків і 10 старшин, серед яких шестеро осіб були членами Генерального штабу[536].

Майже чота січовиків під командуванням Івана Бутковського – «Гуцула» 16 березня вела жорстокі бої з частинами угорської армії під Хустом, прикриваючи відхід підрозділів Карпатської Січі та Генерального штабу на чолі з М. Колодзінським. Під час відступу цього підрозділу до нього поступово приєднувалися розпорошені січовики і таким чином було сформовано нову сотню. Вона намагалася об'єднатися з бойовою групою М. Колодзінського, але, зустрівши опір ворожих військ, повернула на Тячів. Провівши бій, січовики через річку Тису перейшли до Румунії. Однак румунські прикордонники видали українських вояків угорським військам, і більшість із них опинились у концтаборах[537].

За даними Станиславівського воєводського управління поліції, угорська окупаційна влада заарештувала та ув'язнила понад 1500 січовиків[538]. 16 березня 1939 р. в ході боїв у напрямку м. Хуста угорські військовики розстріляли групу дівчат (переважно санітарок) із «Жіночої Січі». 17 березня 1939 р. захоплених галичан-січовиків 7–8 колонами по 70–80 осіб угорські жандарми привели на Верецький перевал. Польські військовики й прикордонники спочатку розмістили військовополонених у казармах, а 18 березня відвели їх уздовж лінії новоутвореного кордону ліворуч і праворуч на 1–2 кілометри і розстріляли над селами Нова Розтока і Верб'яж та між Петросовцею, Жупанами й Лазами сучасного Воловецького району Закарпатської області. Інші групи, близько 230 вояків, розстріляно праворуч від перевалу з боку Глухівського верху та поблизу місцевої долини. Загальна кількість січовиків, розстріляних на Верецькому перевалі, становить 500–600 осіб[539].

---

[536] Ольжич О. Вояки – будівничі / Олег Ольжич // На зов Києва… – С. 57; Н. Н. Історія одного покоління // Літопис УПА. – Т. 45… – С. 344.

[537] Карпатська Україна (1938-1939). Збірник архівних документів і матеріалів… – С. 12; Гуцул І. Остання сотня / І. Гуцул // Заповіт Срібної землі… – С. 119-126; Гірняк Л. На стежках історичних подій… – С. 152-154.

[538] ДАВО. – Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 4672. – Арк. 72.

[539] Вегеш М. Велич і трагедія Карпатської України / Микола Вегеш // Альманах УНСоюзу. – Парсіппані, 2009. – С. 54-56; Якимович Б. Героїчна і безсмертна Карпатська Січ / Богдан Якимович // Там само. – С. 61; Пагіря О. Карпатська Січ: військове формування Карпатської України… – С. 109, 139-145.

Карачевський Осип – «Свобода» (6.III.1905, с. Держів, Миколаївський р-н, Львівської обл. – ??.1944, Освенцім, Польща). У Стрийській гім. належав до керівного ядра ОВКУГ. Пластун (2-й курінь УСП «Загін "Червона Калина"»). Крайовий військовий реф., поручник польської армії. В 1939 у Карпатській Україні ком. Свалявською військовою округою. Після угорського вторгнення врятувався від розстрілу знанням німецької мови. Старшина «Легіону» Сушка, його секретар. Увійшов у повстанський штаб ОУН, створений у Кракові (10.III.1940), керував військовими навчаннями. З 10.II.1940 – член РП ОУН та працівник військової реф. Викладав внутрішню службу в старшинській школі ім. Коновальця. Написав підручник «Партизанка». Заарештований ґестапо.

Іршавську ділянку фронту від наступу угорських військ захищала сотня КС під командуванням Осипа Карачевського – «Свободи». 16 березня він отримав наказ від полк. М. Колодзінського обороняти, доки можливо, зайняті позиції, а потім відступати у Словаччину. В ході боїв сотня змушена була відійти у Волівський округ і згодом – на територію Гуцульщини. Інша група січовиків на чолі з пор. Ю. Лопатинським – «Калиною» провела біля Перечина низку боїв з угорськими військами, а відтак перейшла у Словаччину[540].

19 березня Карпатська Україна припинила організований військовий спротив угорській окупації. Члени ОУН С. Росоха, М. Крупа, О. Ворохта створювали в карпатських горах повстанські загони, які діяли між Великим Бичковим та Раховим. Зв'язок і координацію між окремими групами повстанців і Проводом ОУН у Хусті виконували Микола Петрук та Федір Хімчук. Невдовзі, з огляду на важкі умови партизанської боротьби, із повстанських загонів було звільнено молодих семінаристів, гімназистів і тих, хто бажав повернутись додому або не походив із Закарпаття. Через зв'язкових командир повстанського загону С. Росоха отримав наказ від Проводу ОУН у Хусті про своє відкликання та виїзд за кордон для іншої роботи. Після його від'їзду командування загоном перейшло до О. Ворохти. Активно проти встановлення угорської влади діяв повстанський загін у Волівській окрузі під командуванням відомого місцевого члена ОУН пор. Федора Тацинця – «Крота» й О. Тарасюка. Після того як угорська влада оголосила амністію всім учасникам збройної боротьби, Ф. Тацинець повернувся до рідного села Келечина, де був заарештований і розстріляний. Повстанська боротьба окремими партизанськими загонами про-

---

[540] Свобода О. На відтинку Іршава / О. Свобода // Заповіт Срібної землі… – С. 105-111; Стахів Є. Крізь тюрми, підпілля й кордони… – С. 50; Яшан В. Полковник Михайло Колодзінський… – С. 648.

ти окупаційної влади в гірських районах Закарпаття тривала до середини травня 1939 р.[541].

Тацинець Федір – «Крот» (??.1911, с. Келечин, Міжгірський р-н, Закарпатська обл. – 25.III.1939, с. Сойми, Міжгірський р-н, Закарпатська обл.). Член Пласту на Закарпатті. За дорученням С. Новаківської орг. атентат на кер. москвофілів – Євгена Сабова як протест КЕ ОУН у Закарпаті проти москвофільства. За виконання атентату засуджений на 1 рік; у березні 1932 р. термін збільшили до 3 років. Працював учителем. Поручник Карпатської Січі. Брав участь у боях з угорцями в Хусті. Керував партизанським загоном. Розстріляний угорською окупаційною владою.

Члени ОУН взяли активну участь у формуванні та подальшому розвитку Карпатської Січі. Однак, перебуваючи в керівництві Військового штабу, вони не змогли перетворити мілітарну організацію в регулярну армію. Заходами ОУН на ЗУЗ та при допомозі ПУН можна було вирішити питання організації боєздатних, добре укомплектованих і споряджених збройних сил Карпатської України в 1938–1939 рр. Проте позиція ПУН стосовно масового переходу польсько-чехо-словацького кордону, орієнтація на Німеччину, обмеження військових ініціатив оунівців на Закарпатті, мінімальна участь у військовому вишколі вояків Карпатської Січі не дали змоги реалізувати задум. У боях за незалежність Карпатської України загинуло декілька сотень оунівців, чимало було розстріляно угорськими та польськими військами після завершення окупації Закарпаття, ще більше потрапило до угорських концтаборів і польських тюрем. Можна погодитися з думкою провідного діяча ОУН Ярослава Стецька, що *«Карпатська Україна вчинила перший спротив в Європі, щоб збройною рукою зупинити "нове порядкування" Європи Німеччиною, це був перший стріл у "нову Європу" Гітлера!»*[542].

---

[541] Карпатська Україна: Документи і матеріали. Хроніка подій. Персоналії… – С. 299; Попович Ф. Партизанка Карпатської Січі / Ф. Попович // Карпатська Січ… – С. 191-194; Хименець Ю. Тернистий шлях до України… – С. 373.

[542] Стецько Я. 30 червня 1941: Проголошення відновлення державности України… – С. 26.

4.2. Діяльність українських націоналістів у березні–вересні 1939 р.

Наприкінці 1930-х рр. українсько-польські стосунки опинилися в глухому куті. До цього спричинилася політика польського уряду щодо національних меншин, спрямована на зміцнення «польськості кресув всходніх». У цей час вагомі позиції в Речі Посполитій займали представники силових відомств, котрі прагнули розгорнути якнайширше асиміляцію етнічних меншин. Як приклад можна навести слова одного з лідерів «ендеків» полк. Венда, який, виступаючи в сеймі, заявляв: *«Польський народ є єдиним господарем в своїй державі, і жодна перешкода не може стати на дорозі його розвитку і реалізації його життєвих інтересів на територіях зі змішаним населенням»*[543]. Міністерство військових справ у документі «Про національне питання в Галичині і на Волині» (1938) зазначало, що всі слов'янські меншини слід піддавати цілеспрямованому асиміляційному впливові з метою щонайтісніше пов'язати їх з Польщею[544]. У цей період у Польщі проживало понад 5 млн українців, що загалом становило 16 % від усього населення. Для нейтралізації національного руху польська влада намагалася штучно виділити з українського народу в окремі нації лемків, гуцулів, бойків, поліщуків. Бажаючи закріпитись на українських землях, поляки вдавалися до масових репресій, які подекуди нагадували пацифікацію 1930 р. Наприклад, у 1938 р. на Холмщині було знищено понад сто православних храмів і запроваджено неоунійний (конверсійний) рух – насильницьке переведення православних мирян у католицизм. Масові демонстрації українців восени 1938 – навесні 1939 р. на підтримку Карпатської України зазвичай закінчувалися сутичками й бійками з поліцією. В Галичині польська влада створювала різні перепони для українців у купівлі землі, натомість інтенсивно стимулювала переселення колоністів із Польщі для створення т. зв. «загородової шляхти». Також восени–влітку 1939 р. влада вдалася до масштабних репресій, поборюючи антипольські виступи ОУН; проводились обшуки й арешти національно свідомих українців. У серпні 1939 р. Міністерство юстиції видало циркуляр, у якому доводило необхідність арештів ненадійного українського елементу серед сільської та міської інтелігенції. У 1938–1939 рр.

---

[543] Макарчук С. Міжнаціональні антагонізми в суспільстві Західної України в переддень вересня 1939 року… – С. 12.

[544] ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 492. – Оп. 1. – Спр. 45. – Арк. 7.

Головнокомандувач польської армії маршал Е. Ридз-Смігле та міністр військових справ ген. Т. Каспшицький розробили плани звільнення південно-східних кресів від українців. Також ген. М. Янушайтіс готував акцію з виселення і часткового фізичного знищення українців у Західній Україні. Активну діяльність у цьому напрямі проводив Корпус охорони прикордоння (КОП), який відселяв українців із прикордонних смуг. Такі заходи польської влади, зрозуміло, не сприяли міжетнічному порозумінню[545].

У 1939 р., коли зросла небезпека війни між Польщею та Німеччиною (11 квітня Гітлер затвердив план нападу «Вайс»), українські політичні партії запропонували польському уряду підписати угоду про спільні дії, але влада відкинула цю пропозицію і на ще більших обертах запустила програму злиття «Східної Малопольщі з рештою краю». Заяви легальних українських партій та організацій польська влада сприймала негативно і ставилася до їхніх ініціаторів майже так само, як до ОУН. На кінець 1930-х рр. позиції ОУН у Західній Україні зміцніли завдяки поширенню впливу на українську громаду, особливо молодь, що, відповідно, поставило під сумнів польське панування на цих землях. Політика польської влади була однією з причин щораз дужчого невдоволення українців та виправдовувала радикальні дії ОУН, котра натомість критикувала політику нормалізації УНДО. ОУН вважала, що майбутню світову війну потрібно використати, перетворивши у національно-визвольну[546].

Щоб уберегти свої позиції, польська влада вдалася до проведення широкомасштабних операцій з ліквідації ОУН у Західній Україні протягом листопада 1938 – вересня 1939 р. Перша тотальна операція відбулася вночі з 21 на 22 березня 1939 р. Тоді польська поліція вчинила масові арешти учасників Конгресу Союзу українських студентських організацій під Польщею (СУСОП). Сотня поліціянтів увірвалася до зали нарад, б'ючи присутніх студентів, провела обшук приміщення й кожного з присутніх, а потім заарештувала 87 осіб, звинувачуючи їх у підготовці антипольського

---

[545] Айненкел А. Політика Польщі відносно українців у міжвоєнний період. Вибрані проблеми / А. Айненкел // Україна – Польща: важкі питання… – С. 36-38; Кучерепа М. Національна політика Другої Речіпосполитої щодо українців (1919-1939 рр.) / Микола Кучерепа // Україна – Польща: важкі питання… – С. 26-28; Wysocki R. Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów w Polsce w latach 1929-1939… – S. 342-344; Ільюшин І. ОУН-УПА і українське питання в роки Другої світової війни… – С. 14-15.

[546] Швагуляк М. З історії українсько-польських взаємин напередодні та під час німецько-польської війни 1939 р… – С. 232-236.

повстання. Згодом у цій же справі було заарештовано понад двадцятеро студентів, більшість із яких залишались у слідчій в'язниці до 21 вересня 1939 р. Загалом під час операції було заарештовано понад 240 чільних студентських діячів, серед них – провідних членів ОУН на ЗУЗ Лева Ребета, Дарію Цісик, Романа Малащука, Петра Мірчука, Богдана Рибчука, трохи згодом – Василя Турковського[547].

Внаслідок арештів в'язниці були переповнені, прокуратура та суди не встигали доводити справи до завершення. Така ситуація влаштовувала польську владу: вона припиняла підпільну діяльність затриманих, здебільшого не маючи доказів, щоб їх засудити. З 1 квітня по 30 червня 1939 р. в Станиславівському, Тернопільському та Львівському воєводствах за членство в ОУН, згідно з рішеннями судів, ув'язнено 234 особи, крім того, у в'язницях під досудовим слідством перебували 1316 осіб. Іще 252 українці під наглядом поліції чекали на судові вироки за антипольську діяльність. Під час третього етапу масових арештів 28–29 липня 1939 р. в Галичині заарештовано 298 осіб[548]. За даними П. Мірчука, всього в 1938–1939 рр. польська поліція і служба безпеки заарештували близько 20 тис. осіб[549]. Тим часом загальна чисельність ОУН на 1939 р. без урахування Юнацтва та симпатиків, за підрахунками різних науковців, сягала 10–14 тис.[550].

Боротьба проти ОУН на Волині охопила всі повіти. Найбільших втрат у лютому–серпні 1939 р. Організація зазнала в Луцькому, Дубенському, Горохівському та Здолбунівському повітах, де було арештовано близько 500 членів. Натомість у Рівненському, Костопільському, Кременецькому, Ковельському, Сарнинському, Володимирському та Любомельському повітах під арештом опинилися лише деякі члени Організації. Втім, проведені арешти не вплинули суттєво на розвиток структури й мережі ОУН[551].

Арешти набрали характеру терору проти українського населення й супроводжувалися, як зазначали посли УНДО у сеймі 23 травня 1939 р., безжальним та нічим не виправданим нищенням майна. У Західній Україні такі випадки зафіксовано майже по-

---

[547] ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 449. – Арк. 102-105; Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 566-567.

[548] Висоцький Р. Спроба ліквідації ОУН… – С. 86-87; Швагуляк М. Позиція та участь українців у німецько-польській війні 1939 р… – С. 46.

[549] Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 571.

[550] Дарованець О. Чисельність ОУН / Олександр Дарованець // Мірчук П. Нарис історії ОУН. 1920 – 1930 роки. Видання третє… – С. 568-569.

[551] Дарованець О. Репресивна акція польської влади щодо Організації Українських Націоналістів на Волині в листопаді 1938 – вересні 1939 рр… – С. 108-142.

всюдно. В тюрмах польська адміністрація особливо знущалася над ув'язненими українцями.

Останній політичний процес проти членів ОУН Ореста Городиського, Всеволода Лепехи, Ярослава Сеньковського відбувся 14 вересня 1939 р. в Бережанах. За вироком суду вони отримали один рік ув'язнення, але всіх їх було амністовано[552].

На вимогу організаційних структур 7 лютого 1939 р. на засіданні КЕ ОУН Л. Ребет офіційно передав керівництво М. Турашеві, який де-факто був керівником з листопада 1938 р.. Після деяких змін персональний склад КЕ ОУН виглядав так: Мирослав Тураш – «Грабовський» (провідник), Володимир Тимчій – «Лопатинський» (організаційний референт), Дмитро Грицай (військовий референт), Василь Турковський (референт пропаганди), Дмитро Мирон – «Орлик» (політичний референт), Петро Мірчук – «Залізняк» (ідеологічний референт), Богдан Рибчук (референт служби безпеки і розвідки), Роман Малащук (провідник студентського сектора)[553].

Мирон Дмитро – «Орлик», «Роберт», «Андрій», «Піп» (5.XI.1911, с. Рай, Бережанський р-н, Тернопільська обл. – 25.VII.1942, Київ). До 1928 навч. в Бережанській гім., у 1930 зак. Малу духовну семінарію у Львові та вступив до Львівського у-ту на юридичний ф-т. Провідник Юнацтва при КЕ ОУН (1932-33), друкувався в підпільних виданнях. У жовтні 1933 заарештований за належність до ОУН та розповсюдження нелегальної літератури; засуджений на 7 років. Відбував покарання в тюрмах Равіча, Вронок. Амністований. Політичний реф. КЕ ОУН (від II.1939). Учасник II ВЗУН ОУН у Римі (27.VII.1939). Автор праці «Ідея і чин» (1940) та «44 правил життя укр. нац.». Член РП ОУН. Один із орг. та учасників II ВЗ ОУН у Кракові (1-4.IV.1941). КП ПСУЗ (1941-42). Заг. під час перестрілки з ґестапо.

У 1939 р. КЕ ОУН на ЗУЗ структурно підпорядковувалися 18 округ: Львівська (провідник «Люципер»), Станиславівська (провідник Олекса Луцький), Стрийська (провідник Костянтин Цмоць –

---

[552] Швагуляк М. З історії українсько-польських взаємин напередодні та під час німецько-польської війни 1939 р… – С. 233-234; Ребет Д. На перехрестях визвольних змагань… – С. 553-554; Бемко В. Бережани – Бережанщина. Історично-географічний нарис… – С. 192.

[553] Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 567-568; Обух. Дещо про організаційну діяльність Л. Ребета в 1936-39 рр… – С. 348; Висоцький Р. Спроба ліквідації ОУН… – С. 82.

«Стрілець»), Тернопільська (провідник Дудир – «Чорний»), Дрогобицька (провідник Адольф Гладилович), Самбірська (тимчасово підлягала Дрогобицькій), Кам'янка-Струмилівська, Коломийська, Перемишльська, Бережанська (провідники Петро Федорів – «Сівко», Григорій Ґоляш – «Тарас Бульба»), Чортківська, Золочівська (провідник Осип Ґолиш), Сокальська (провідник Петриченко), Рава-Руська, Холмська, Ковельська, Луцька, Рівненська, Поліська (провідники Оксана Степура-Пеленська – «Ріко», Петро Башук – «Чок», Володимир Війтюк – «Погоня»)[554].

Нова КЕ ОУН перейшла до активної військово-політичної діяльності, бо в цей час у Західній Україні, у зв'язку з подіями в Карпатській Україні, були зосереджені значні сили польської армії та поліції, які влаштовували справжній терор на місцях. Ось як ці події описує П. Мірчук:

«Вони нападали при нагоді легальних українських імпрез на українське населення й жорстоко били присутніх. В тій польській терористичній акції проти мирного українського населення польській поліції і солдатенці помагали польські колоністи, "стшельци" та інші місцеві шовіністи. Тому КЕ ОУН вирішила звернути протитерор насамперед на польську поліцію і "стшельців". У відплатній акції, що відбулася навесні й влітку 1939 р. від бойовиків ОУН загинули кільканадцять польських поліціантів у різних місцевостях Західної України та чимало "стшельцув"»[555].

Тимчій Володимир – «Лопатинський», «Сніг», «Окулярник» (28.X.1911, с. Грабівці, Стрийський р-н, Львівська обл. – 13.II.1940, с. Устиянове, Нижньоустрицький р-н, тепер Польща). Пластун. Зак. Стрийську гім. (1932), навчався на ф-ті права Львівського у-ту. У 1934 став одним із перших в'язнів концтабору в Березі Картузькій. У 1935-36 протягом 17 місяців удруге відбував там ув'знення. Орг. реф. Стрийської округи (1936-38) та КЕ ОУН (1939). Залишився крайовим провідником, коли Тураш пішов на Захід (літо 1939 – II.1940). Був одним із творців РП ОУН на чолі зі С. Бандерою. Наприкінці грудня 1939 перейшов закордон. Повертаючись у Львів, загинув у бою з радянськими прикордонниками.

---

[554] Шпіцер В., Мороз В. Крайовий Провідник Володимир Тимчій – "Лопатинський"… – С. 78-79; Руккас А. Бойові дії загонів ОУН у вересні 1939 р… – С. 385.

[555] Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 568.

Окрім ліквідації керівних структур ОУН, польські органи безпеки вдавалися до аналогічних заходів і на локальному рівні – по селах та містечках. Масові арешти відбулися навесні 1939 р. в Радехівському, Долинському, Стрийському, Жидачівському, Сокальському, Бережанському, Перемишлянському повітах. КЕ ОУН негайно зреагувала на посилення репресій: організаційний референт В. Тимчій – «Лопатинський» наказав негайно здійснити відновлення та перебудову структур, теренових проводів. Тільки в десяти населених пунктах Збаразького повіту в січні–травні до ОУН вступили 69 осіб, а багато членів Організації перейшло в підпілля, щоб уникнути арештів. У деяких селах українці чинили впертий опір польському терору. Наприклад, 27 березня 1939 р. мешканці с. Божиків вступили в сутичку з поліцією, намагаючись відбити односельців, заарештованих за приналежність до ОУН. У серпні в с. Руденці Радехівського повіту польська поліція вистежила підпільну криївку членів ОУН Івана Войтовича, Миколи Лисака та Володимира Білостоцького й підпалила стодолу, де вони перебували. Почалася стрілянина, і підпільники, опинившись у безвиході, застрелилися, співаючи національний гімн. 22 серпня в с. Дермань Здолбунівського повіту поліціянти застрелили п'ятьох оунівців[556].

Закоштуй Ананій – «Василь», «Вовк» (14.X.1908, с. Лаврів, Луцький р-н, Волинська обл. – ?.IV.1944, с. Риковичі, Іваничівський р-н, Волинська обл.). Пластун. Навч. в Луцькій гім. Політв'язень польських тюрем (поч. 1934 – I.1936; VIII.1938; 25.XI.1938–IX.1939). Районний, надрайонний провідник ОУН у Лаврові (1936-38). Провідник Володимирсько-Горохівської округи (1939-40), орг. реф. ОУН на Волині (X-XII.1940), провідник ОУН Волинської обл. (1941-43), член крайового проводу ПЗУЗ (1939-44). Заг. у бою з червоними партизанами.

КЕ ОУН на ПЗУЗ робила нові спроби створити збройні загони, зокрема, під керівництвом Ананія Закоштуя. Навесні 1939 р. з Галичини на ці терени прибули Семен Левицький – «Кліщ» та Ан-

[556] Шпіцер В., Мороз В. Крайовий Провідник Володимир Тимчій – "Лопатинський"... – С. 81-82; Висоцький Р. Спроба ліквідації ОУН... – С. 85-87.

дрій Мандзій – «Байда». До їхньої організаційної роботи активно долучилися місцеві мешканці: учитель Семен Лось і заможний господар Кіндрат Адамський, які проживали на хуторі біля с. Скибичі Дорогичинського повіту, Володимир Війтюк – «Погоня», Сильвестр і Петро Мацкевичі та провідниця ОУН на Поліссі Оксана Степура-Пеленська – «Ріко». С. Левицький мав завдання організувати напад на концтабір у Березі Картузькій, в якому тоді перебувало багато українських націоналістів, і який на той час став символом польського окупаційного режиму, а також вчинити атентат на поліського воєводу Януша Костека-Бєрнацького, відомого поборника політики асиміляції українців і опікуна згаданого концтабору[557].

Війтюк Володимир – «Погоня», «Чорний» (??.1913, с. Нагір'я, Дорогичинський р-н, Брестська обл., Білорусь – 10.II.1941, Львів). Член ОУН (поч. 1930), підпоручник польської армії. Кер. ОУН на Поліссі (осінь 1939), ком. Поліського Лозового козацтва у ступені поручника. Призначений військовим інструктором і заступником КП ПЗУЗ І. Климіва – «Мармаша» (1940), перейшов кордон з Кракова до Львова, де був заарештований НКВД (30.III.1940). Засуджений 29.X.1940 до розстрілу та страчений у тюрмі на вул. Лонцького.

Скерування нових кадрів на Полісся не було випадковим, адже наприкінці 1930-х рр. ОУН посилювала свою роботу на слабко опанованих теренах Західної України. Рівень національної свідомості місцевих українців був низьким через відсутність громадського руху, якісної освіти; полонізаційну політику поліського воєводи Я. Костека-Бєрнацького; потужний вплив комуністів тощо. Тому було створено Поліську округу ОУН, а місцеву мережу підсилено випробуваними революціонерами з Галичини та Волині. У серпні 1939 р. на Полісся на допомогу Семенові Левицькому та Андрієві Мандзію прибули Петро Башук – «Чок» (В. Тимчій призначив його провідником ОУН на Поліссі), Василь Загакайло – «Білий» та Ховайло – «Ромашківський». У споминах П. Башук зазначає, що Лопатинський – «Папцьо», Крайовий провідник ОУН, повторив йому інструкції, а з Волині приїхала провідник Оксана Пеленська – «Ріко» з поручником Володимиром Війтюком – «Погонею». Коли з'ясувалося реальне співвідношення сил на Поліссі, стало зрозуміло, що Башукові не вдасться реалізувати намічені плани щодо негайного повстання. Проте їхня активна діяльність посилила впливи ОУН на північноукраїнських землях, що згодом

[557] Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 459-461; Бедрій А. ОУН і УПА… – С. 8-9; Левицький С. Бойові дії ОУН у Бережанщині і на Поліссі… – С. 353; Архів УСБ України у Львівській обл. – Спр. П-33843. – Т. 3. – Арк. 167-191.

стало добрим підґрунтям для створення та боротьби УПА саме на цій території[558].

Башук Петро – «Чок» (26.XI.1911, с. Пивовщина, тепер частина с. Себечева, Сокальський р-н, Львівська обл. – 29.V.1995, Вінніпеґ, Канада). Навч. в гім. оо. Редемптористів у Львові, зак. держ. гім. з укр. мовою навчання в Перемишлі (1933). Член «Тайного Пласту». Студент журналістики Варшавського у-ту (1933-34), працівник в-ва «Дешева книжка» у Львові (1935-36) і філії тов. «Рідна школа» в Сокалі (1936-37). В ОУН з поч. 1930-х; член окружного проводу Сокальщини, один з ком. бойової групи «Вовки». Політв'язень концтабору в Березі Картузькій (VIII.1934–III.1935) та польських тюрем (VIII.1937–VII.1939). Спільно з Я. Гайвасом та П. Канюкою утік із львівської в'язниці «Бриґідки». Скерований на Полісся для орг. повстанських загонів, ком. Поліського Лозового козацтва (VIII-IX.1939). Повітовий провідник ОУН Белжчини (1939-41), співробітник КП ОУН І. Климіва – «Леґенди». Політв'язень концтабору Освенцім (I.1943–XII.1944). Активний у громад.-пол. житті діаспори, член Теренового Проводу ОУН(б) Канади.

Упродовж серпня 1939 р. під керівництвом П. Башука вивчено можливості переходу кордону на радянський бік, пункти переховування повстанців у Пінському, Дорогичинському, Столинському, Давигородському, Сарнинському, Лунинецькому повітах. Наближення війни докорінно змінювало плани діяльності націоналістів. Потрібна була загальна мобілізація та перехід до конфронтації з польською окупаційною владою. Оксана Пеленська передала керівництво П. Башукові, а сама вирушила з Люб'язя до Львова по допомогу. П. Башук із В. Війтюком, С. Левицьким, А. Мандзієм, В. Загакайлом, Ховайлом – «Ромашківським» через Янів повернулися на головну квартиру на хуторі Кіндрата Адамського. Їх забезпечували стрільці Кость і Земляк, кур'єри Саша, Вова та Коля. Озброєні вони були недостатньо, а головними їхніми знаряддями стали маленька бібліотека, друкарська машинка й циклостиль. Решта потрібних кадрів і матеріалів мали найближчим часом надійти зі Львова. П. Башук з іншими оунівцями ходили від села до села й

[558] Гайвас Я. Воля ціни не має… – С. 129; Чок-Зборовський Ю. [Башук П.] Спогади надбужанця про Лозове Козацтво… – С. 52.

готували людей до повстання проти Польщі. Пропагандистський відділ розміщувався на піддашші симпатика ОУН[559].

Передбачаючи початок світової війни, Організація інтенсивно посилювала військово-політичну підготовку своїх членів. На початку квітня 1939 р. Львівське воєводське управління безпеки вилучило інструкцію КЕ ОУН про посилення військових і бойових вишколів; нагромадження зброї; збір грошей; ідеологічного навчання 15-17 річних юнаків. Наприкінці травня – на початку червня 1939 р. Тернопільське воєводське управління безпеки у звітах Міністерству внутрішніх справ Польщі у Варшаві зазначало, що члени та прихильники ОУН почали збирати й опрацьовувати інформацію розвідувального характеру. Польська поліція вилучила анкети, з допомогою яких збирали й записували інформацію про дислокацію та чисельність військових частин, місця розташування та систему охорони армійських складів зброї; розміщення, озброєння та чисельність поліції, лісової охорони й КОП; адреси окремих працівників цих служб та прізвища поліцейських конфідентів (донощиків). Подібну інформацію збирали й про повітові та ґмінні органи державного управління, політичні організації й військово-спортивні товариства, фінансові установи й поштові відділення, аптеки, лікарні. Також досліджували національно-соціальний склад кожного населеного пункту, наявність у них комуністів, діячів польських організацій та партій, учителів і священиків[560].

Протягом весни–літа 1939 р. на території Волинського, Львівського, Станіславівського та Тернопільського воєводств польські органи безпеки зафіксували активне посилення навчань та практичних тренувань членів легальних українських спортивних і пожежних товариств. В аналітичних записках цих органів констатовано видання і впровадження в дію інструкції КЕ ОУН на ЗУЗ щодо організації повстанської боротьби в разі оголошення польською владою загальної мобілізації. Ця інструкція вимагала від членів ОУН всіляко ухилятися від призову до польської армії та переховуватись по лісах, об'єднуватись у повстанські загони[561].

---

[559] Чок-Зборовський Ю. [Башук П.] Спогади надбужанця про Лозове Козацтво… – С. 52-53.

[560] ДАЛО. – Ф. 1. – Оп. 52. – Спр. 1057. – Арк. 36; Wysocki R. Organizacja Ukraińskich Nacionalistów w Polsce w latach 1929-1939… – S. 344-345.

[561] ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7837. – Арк. 17, 37; Там само. – Ф. 46. – Оп. 9а. – Спр. 4672. – Арк. 8; Там само. – Ф. 191. – Оп. 1. – Спр. 1285. – Арк. 35 зв.; Wysocki R. Organizacja Ukraińskich Nacionalistów w Polsce w latach 1929-1939… – S. 350.

Ґоляш Григорій – «Бей», «Мет», «Тарас Бульба», «Шолом» (19.VIII.1910, с. Бишки, Козівський р-н, Тернопільська обл. – 16.VI.1950, Львів). Член ОУН (1929), повітовий, окружний військовий реф. Бережанщини (1937-39, 1941). Кур'єр КП М. Степаняка (1941-43). Влітку 1943 за наказом ОУН пішов у дивізію «Галичина». Орг. реф. Тернопільського обласного (згодом Подільського крайового) проводу ОУН (1944-45). У 1945-50 – кур'єр, відповідальний за конспіративні квартири Р. Шухевича. Заарештований 27.IV.1950 у Львові, вистрибнув з вікна тюрми на вул. Лонцького і заг.

Загалом інформація, здобута польськими спецслужбами, відповідала дійсності. Наприклад, 10 серпня 1939 р. окружний референт пропаганди Богдан Івашків – «Топір» зустрівся з окружним провідником ОУН Бережанщини Григорієм Ґоляшем – «Шоломом», який повідомив, що отримав від КЕ ОУН на ЗУЗ накази: 1) провести пробну мобілізацію членів ОУН; 2) проінформувати всіх про заходи, які проводитимуть у разі початку війни. Метою цих заходів була перевірка реального стану організаційних структур. Провести їх мали в кожному підрайоні, що охоплював декілька населених пунктів. У разі початку німецько-польської війни український народ повинен був скористатися з цього моменту та відновити незалежну державу. Якщо ж Західну Україну окупує Червона армія, чинити опір вважалося недоцільним, але слід було використовувати можливості, щоб захопити зброю. Повстанцям категорично було заборонено вчиняти репресивні дії щодо євреїв, оскільки в країнах західних демократій (Англії, Франції, США) вони мали вирішальний вплив на формування зовнішньої політики, відтак це могло б зашкодити позитивному вирішенню українського питання на міжнародній арені. Водночас для підготовки повстанських кадрів у Підгаєцькому повіті Тернопільського воєводства у важкодоступних місцевостях було засновано не менше семи підпільних навчальних таборів ОУН – поблизу сіл Мужилів, Шумляни, Лиса, Вербів, Рудники, Носів та Затурин. Військову підготовку в них пройшли 132 члени ОУН. Ці курси та заняття були суто теоретичними, з огляду на вимоги конспірації[562].

---

[562] Шпіцер В., Мороз В. Крайовий провідник Володимир Тимчій – "Лопатинський"… – С. 90; Руккас А. Збройні загони Організації Українських Націоналістів (ОУН) на Бережанщині (вересень 1939 р.)… – С. 149; Архів УСБ України у Львівській обл. – Спр. П-33843. – Т. 1. – Арк. 75-77.

Польська влада, а також громадськість усвідомлювали, що в разі початку бойових дій проти Німеччини важко розраховувати на співпрацю українців. Уже навесні 1939 р. польська розвідка перехопила інструкції до членів ОУН на випадок мобілізації та відомості про підготовку Організації до збройного повстання. В інформаційних записках львівської поліції від 4 травня 1939 р. вказано, що ОУН видала розпорядження своїм членам та прихильникам у разі початку військової мобілізації в Польщі ухилятися від неї та чекати дальших інструкцій і наказів. Якщо ж світова війна не почнеться, то від мобілізації ухилятися не потрібно, аби не потрапити під підозри поліції й уникнути арешту. Згідно з даними МВС Польщі про плани й підготовку повстання ОУН, 22 серпня 1939 р. Генеральний інспектор збройних сил маршал Е. Ридз-Сміґли наказав тримати бойову готовність армійським частинам 6-го Львівського корпусу[563].

У червні–липні 1939 р. польські спецслужби виявили на території Львівського воєводства відозву «Поляки!» («Polacy!»). За даними поліції, її розсилав зі Львова невідомий адресант місцевій польській інтелігенції. Поліція підозрювала в розповсюдженні відозви представників українських партій та організацій, передусім ОУН. Свої припущення співробітники спецслужб аргументували тим, що саме ОУН найбільше зацікавлена в нагнітанні дестабілізаційних процесів на етнічних українських землях на шкоду Польській державі. У тексті звернення є багато орфографічних помилок, очевидно, його писав не поляк[564].

Ця відозва закликала польське населення Західної України до порозуміння та співпраці з сусідніми народами напередодні Другої світової війни. У ній зазначалося, що у вихорі майбутньої війни Польща й Україна можуть зникнути з політичної карти світу. Тому Комітет поляків зі східних кресів спонукав співвітчизників до співпраці з українцями, бо інакше на них чекає смерть або вигнання. Автори звернення наполягали, що потрібно виправляти минулі помилки, поки ще не пізно. У тексті мовилося: *«Ми зуміли налаштувати [українців] так, що вони проти поляків готові іти навіть з чортом»*; *«кожна пацифікація українців на кресах [у Західній Україні] – це копання гробу для всього польського на цій землі»*.

---

[563] ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 500. – Арк. 37; Гривул Т. Протипольське повстання… – С. 230; Висоцький Р. Спроба ліквідації ОУН… – С. 87.

[564] ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 500. – Арк. 232-233, 236, 240, 244, 255.

На жаль, ніхто з політиків чи громадських лідерів не звернув уваги на це застереження, хоча найгірші прогнози літа 1939 р. справдилися в 1942–1948 рр.[565].

В очікуванні вибуху світової війни ОУН почала проводити загальні військові вишколи своїх членів і симпатиків, а також спеціальне навчання для вироблення навиків повстанської боротьби в 20 повітах. З 29 липня до кінця серпня 1939 р. в військових навчальних таборах Організації відбули вишкіл: в с. Орів – 300 Львівського воєводства, в с. Романів Львівського повіту – 50, у м. Раві-Руській – 45, у с. Устечко – 38, у м. Славському Стрийського повіту – 30, у м. Хирові Добромильського повіту – 25; у селах Бережанського та Підгаєцького повітів Тернопільського воєводства: Мужилові – 25, Шумлянах – 25, Лисій – 20, Вербові – 20, Затурині – 12; у с. Скибичі Дорогичинського повіту на Поліссі – 100; у м. Вижниці на Буковині – 50. Усього вишколено близько тисячі осіб[566].

Улітку 1939 р., повертаючись із Чехії в Україну після переговорів з членами ПУН в Празі, М. Тураш – «Грабовський» безслідно зник на кордоні з Польщею. Володимир Тимчій – «Лопатинський», який тим часом виконував його обов'язки, став КП ОУН. Кардинальних змін у КЕ не відбулося: оргреферентом став Микита Опришко – «Медвідь», а зв'язками та жіноцтвом керувала Зеновія Левицька – «Зена»[567].

Передвоєнну підготовку ОУН детально описав у спогадах окружний провідник Дрогобиччини Адольф Гладилович:

«На наших побаченнях у Львові Провідник [В. Тимчій] давав усе докладніші інформації й доручення, що робити на випадок війни [...]. Коли вибухне війна, – казав він, – всіх націоналістів чекає або Береза Картузька, або фронт. Нам треба уникнути одного і другого. Тому всі мають так робити, щоб не попасти в руки поліції, ані не піти на війну [...]. Німців ми не вітаємо, – наголошував Провідник, – а вітаємо тільки Український Леґіон, який прийде з ними. Від німців нічого доброго не можемо сподіватися. Карпатська Україна показала нам, що рахувати на них не можна. Тому

---

565 Посівнич М. Відозва комітету поляків зі східних кресів 1939 року... – С. 346-347.

566 Три воєнні роки ОУН // SÚA, RUESO, karton 13. – С. 1; Архів ОУН у м. Києві. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 190. – Арк. 4; ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 501. – Арк. 89; Кучерук О. Українське повстання вересня 1939 року на Західній Україні... – С. 148-149; Руккас А. Бойові дії загонів ОУН у вересні 1939 р... – С. 387-392.

567 Шпіцер В., Мороз В. Крайовий Провідник Володимир Тимчій – "Лопатинський"... – С. 84.

нам треба буде поставити німців перед доконаним фактом – на теренах, де будуть діяти наші військові відділи, ми негайно проголосимо Українську Державу і створимо український уряд»[568].

26 серпня 1939 р. зв'язкові передали наказ КЕ А. Гладиловичу та Юркові Костишину про пробну мобілізацію членів ОУН Дрогобицького, Самбірського і Турківського повітів. Збір членів, які досі працювали в підпіллі, тепер взаємно розконспіровував їх. Однак призначений термін був надто короткий, щоб змобілізувати усіх. Загальний збір відбувся 28 серпня біля с. Урич. На місці збору кожен район утворював окрему групу, їх розташовували так, щоб ті, хто були в одній, не знали інших. Сюди прибула переважно молодь із найближчих районів – за даними поліції, близько 150 осіб. За наказом В. Тимчія мобілізованих відпустили додому[569].

Наприкінці серпня 1939 р. КЕ ОУН відправила свою зв'язкову Олену Матлу зі Львова до Перемишля передати накази про мобілізаційну акцію членів ОУН на випадок початку німецько-польської війни. Крім того, 17 серпня польські органи безпеки Станиславівського воєводства перехопили інструкцію «Завдання партизанського відділу», що складалась із 24 пунктів. Основними завданнями повстанських загонів було постійно дошкуляти ворогові – нищити комунікації, влаштовувати засідки[570]. Орієнтовний зміст наказів, які видав КП ОУН В. Тимчій, наводить у спогадах член повітового проводу Сокальщини С. Мудрик – «Мечник»: *«Десь у двадцятих числах серпня зв'язковий приніс інструкцію, в якій було чітко вказано: а) члени ОУН і культурні діячі не повинні ночувати вдома, бо передбачаються арешти; б) українцям, членам ОУН, як буде мобілізація, не йти до війська, сховатися; в) для тих, що не підуть до війська, приготувати в лісах збірні місця, розділити заховану зброю, забезпечити всіх харчами; г) визначити в кожній станиці відповідальних за розвідку, знати стан справ у районі»*[571].

Після поразки й окупації угорськими військами Карпатської України більшість членів ОУН перейшла звідти до Румунії, а згодом – до Німеччини. На початку липня 1939 р. німецьке командування дало дозвіл на формування «Українського легіону», який

---

[568] Гладилович А. Володимир Тимчій-Лопатинський (У тридцятиліття Його загину)… – С. 562.

[569] ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 501. – Арк. 89; Гладилович А. Володимир Тимчій-Лопатинський… – С. 562-563.

[570] Матла-Казанівська О. Із спогадів зв'язкової / Олена Матла-Казанівська // Макар В. Спомини та роздуми… – Т. 3: Бойові друзі… – С. 253; ДАІФО. – Ф. 69. – Оп. 1. – Спр. 952. – Арк. 15.

[571] Мудрик-Мечник С. Шляхами підпілля… – С. 14.

отримав кодову назву ВВН (від нім. Berg-Bauern-Hilfe – «Допомога селянам-горянам»; в ОУН це скорочення розшифровували як «Військові відділи націоналістів»), під керівництвом полк. Романа Сушка. На нарадах 13 червня – 3 липня 1939 р. полк. Р. Сушко та полк. Лагузен узгодили деталі створення у складі Вермахту «Легіону» на чолі з Р. Сушком чисельністю 1300 старшин і підстаршин та 12 тис. стрільців. ПУН розглядав цю військову одиницю як основу майбутньої української армії, а також як добру нагоду для українців здобути військовий вишкіл. Для «Легіону» мали виділити 6 тис. гвинтівок, тисячу пістолетів, 100 автоматів і гранати. За матеріальне й організаційне забезпечення відповідав май. Демель[572].

Сушко Роман – «Сич», «Кіндрат», «Кібіч» (9.III.1894, с. Ременів, Кам'янко-Бузький р-н, Львівської обл. – 14.I.1944, Львів). Зак. гім. і правничий ф-т Львівського у-ту. Один із засновників Пласту (1911); поручник, сотник УСС. Ком. сотнею в бою на Лисоні (1916), потрапив у російський полон. Брав участь в орг. корпусу СС у Києві; полк. Армії УНР. Ком. дивізією в поході на Київ (1920), брав участь у Другому зимовому поході (1921). КК УВО (1927-30), крайовий реф. ПУН. За завданнями Є. Коновальця працював серед укр. емігрантів Південної Америки. Очолював ВВН у вересневій кампанії 1939. Представник ПУН у Краківському центрі ОУН, кер. підготовкою повстання проти СРСР. Брав участь в орг. УЦК та підтримав кандидатуру В. Кубійовича на посаду голови. Член Проводу ОУН(м). Убитий за нез'ясованих обставин. Похов. на Личаківському цвинтарі.

3–4 липня полк. Лагузен і сот. Р. Ярий відправили 150 колишніх вояків Карпатської Січі в Альпи у тренувальний табір Кріппенау біля Обертрауна. Від ПУН військові вишколи курував ген. Віктор Курманович, а командував ними Р. Ярий. Вишкільними інструкторами були поручники Осип Карачевський – «Свобода», Мартин Мізерний – «Рен», чотарі – Павло Сосновський, Іван Кедюнич, Іван Свистун, лікар Роман Лебедович і санітар Яків Маковецький. До них 27 липня долучилися ще 18 січовиків. 4 серпня їх почали вишколювати восьмеро інструкторів під керівництвом оберлейт. Якоба. 13 серпня до них приєдналися випускники офіцерських курсів Тарас Станько – «Федореску», М. Григоренчук, Євген

[572] Боляновський А. Українські військові формування в збройних силах Німеччини (1939-1945)… – С. 29-35; ДАЛО. – Ф. 1. – Оп. 52. – Спр. 1057. – Арк. 9, 75.

Гутович – «Норим», Петро Фігула, Щуровський – «Александреску», Іван Небова, Ю. Кулєнда, Куляйчук, Лошакун, а трохи згодом – ще 40 громадян Карпатської України. Усіх 230 курсантів поділили на дві сотні, чотири чоти (по 56 стрільців), з яких кожна складалася з двох роїв (по 13 стрільців) та, відповідно, чотирьох ланок (по 5 стрільців) – розвідувальної, саперної, зв'язку, санітарної. На озброєнні було 47 гвинтівок, 56 револьверів, 3 кулемети, 460 гранат. Курсантів готували як регулярний військовий підрозділ для дій на фронті або в запіллі противника. Після виконання програми вишколів перший курінь ВВН під командуванням пор. О. Карачевського – «Свободи» було перекинуто до м. Брука на Лейті, там його лави поповнили курсанти юнацької школи[573].

Кедюлич Іван – «Довбня», «Чубчик» (12.XII.1912, Перечин, Закарпатська обл. – 1.VIII.1945, біля с. Лісники, Бережанський р-н, Тернопільська обл.). Зак. Мукачівську торгову акад. Член Пласту (курінь ім. О. Вахнянина). Підпоручник чехо-словацької армії. Член ОУН (1934), її проводу на Закарпатті. Член штабу Карпатської Січі (1938-39). Учасник похідних груп ОУН(м) (1941), крайовий військовий реф. ОУН(м) на ЗУЗ (1942-44). Від осені 1944 р. у розпорядженні Головного Ком. УПА Р. Шухевича. Ком. 19 Кам'янець-Подільського ТВ УПА (I-VII.1945); поручник. Призначений командиром 25 Закарпатського ТВ, при передачі обов'язків потрапив у засідку і загинув. Посмертно відзначений вирізненням у Наказі КВШ УПА-«Захід».

Другий курінь почали формувати в Альпах біля австрійського містечка Гакенштайн із числа колишніх полонених вояків Карпатської Січі, звільнених з Угорщини за посередництва німецького консула. До них приєдналися випускники 6-місячних офіцерських курсів у Гімзее. За якийсь час кількісний склад куреня поповнили члени ОУН із Західної України. Інструкторами були німецькі офіцери, які викладали такі предмети: топографію, зброєзнавство, диверсійну справу, бойові заняття, дисципліну, стрільбу з автомата й метання ручних гранат. У таборі панував суворий режим та конспірація: всі вживали псевда або німецькі прізвища. Курсантів було поділено на дві сотні, в складі трьох чот. Їх спеціально готували до десантування та диверсій у ворожому запіллі. На 20 серпня 1939 р.

573 Гірняк Л. На стежках історичних подій… – С. 260-300.

Невстановлені вояки ВВН

Ярослав Дуда з відзнакою ВВН

Кокарда і відзнака ВВН

Насамперед — ми на боротьбу фальшу — за Україну — в-зиз — ОУН — Стратегічно, політично, воєнно — що-тобто — чо

цей курінь ВВН під командуванням пор. Є. Гутовича – «Норима» пройшов усі вишколи і перебував у Східній Словаччині. Керували штабом полк. Р. Сушко, секретар ПУН Роман Барановський – «Лімницький» та головний контрольний представник Проводу ОУН Осип Бойдуник – «Діброва»[574].

ОУН також організовувала школи, військово-навчальні табори для підготовки своїх членів. Зокрема, на початку серпня 1939 р. військову підготовку проходили декілька десятків осіб, які перебували в гірському селі Зауберсдорф біля м. Віннер Нойштадт. Тут навчали теорії воєнних дій, стратегії й тактики, засад міжнародної політики[575].

Після підписання 23 серпня 1939 р. німецько-радянського договору про ненапад (пакт Молотова–Ріббентропа) ПУН поставлено до відома, що повстання в Західній Україні небажане для Німеччини, тож Провід вирішив його не розпочинати. Тим часом ВВН було вирішено використовувати як порядкову службу за лінією фронту, а в мирний час – як робочий загін[576].

21 червня 1939 р. у Відні відбулася нарада А. Мельника, В. Курмановича, С. Чучмана та трьох представників КЕ ОУН щодо напрацювання інструкції на випадок початку збройного конфлікту. В об'єднанні колишніх старшин УГА «Молода Громада» у Львові визрів план із початком війни підняти повстання в Західній Україні. Особливо активно його пропагував лідер ФНЄ Дмитро Паліїв. Управа «Молодої Громади» через Пиндуса та Ярослава Рака передала цей план на розгляд КЕ ОУН. Втім, ПУН його реалізовувати відмовився. Натомість члени ОУН на ЗУЗ одержали інструкцію бути готовими організувати оборону для захисту українського населення від польських погромів – відповідно до умов і потреб конкретної території – та утримуватись від провокацій. Крім того, митрополит УГКЦ Андрей Шептицький поінформував КЕ ОУН на ЗУЗ про договір Німеччини, згідно з яким західноукраїнські землі переходили до складу СРСР[577].

На той час Організація вже не була цілісною структурою. Тертя між КЕ на ЗУЗ та ПУН постійно посилювалися, що призвело до своєрідної автономізації «крайовиків» і дало їм змогу приймати

---

[574] Соттений Бурлака / [Під. ред. В. В'ятровича]. – Львів: Літопис, 2000. – С. 23-24; Боляновський А. Українські військові формування в збройних силах Німеччини (1939-1945)… – С. 32-34.

[575] Стахів Є. Крізь тюрми, підпілля та кордони… – С. 78.

[576] Боляновський А. Українські військові формування в збройних силах Німеччини (1939-1945)… – С. 35.

[577] Wysocki R. Organizacja Ukraińskich Nacionalistów w Polsce w latach 1929-1939… – S. 350-351; Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 584-585.

деякі рішення самостійно. ПУН на чолі з А. Мельником вважав, що Німеччина після переможної війни з Польщею підтримає створення Західноукраїнської держави. Тому для майбутньої республіки готували конституцію. Було сформовано уряд на чолі з Андрієм Мельником, до якого ввійшли заступник Омелян Сеник, міністри: закордонних справ – Лука Мишуга, військових справ – Віктор Курманович, внутрішніх справ – Ярослав Барановський, преси і пропаганди – Микола Сціборський, освіти і народної культури – Олег Кандиба. Решту міністерств мали очолити представники інших політичних партій. Шефом Генерального штабу було призначено Миколу Капустянського[578].

Мельник Андрій – «Євген» (12.XII.1890, с. Воля Якубова, Дрогобицький р-н, Львська обл. – 1.XI.1964, м. Клерво, Люксембург). Зак. гім. в Стрию (1910). З 1914 в УСС, чотовий, сотник. 4.IX.1916 в бою на Лисоні потрапив у російський полон. Напр. 1917 р. втік з полону до Києва. Допомагав Є. Коновальцю у творенні корпусу СС; нач. штабу куреня, полку. Полк., нач. штабу Армії УНР (III-VI.1919). Попав у польський полон; працював у військовій місії УНР у Празі (1920-21), де завершив свою освіту (інженер-лісівник). Член НК УВО (1921-22), КК УВО (X.1922–1924). Арештований 10.IV.1924 польською поліцією та засудженей 28.III.1925 на «процесі басарабівців» на 5 років. З 1928 – адміністратор лісів митрополії УГКЦ, голова Головної ради католицької акції укр. молоді «Орли» (1933-38), член Сеньйорату УВО та голова Сенату з 1934. Після вбивства Коновальця очолив ПУН, затверджений 27.VIII.1939 на II ВЗУН ОУН у Римі. З кінця 1941 проживав у Берліні під наглядом ґестапо; арештований і відправлений у канцтабір Саксенгавзен (26.II–17.X.1944). Після війни проживав у Німеччині та Люксембурзі. На ВЗ ОУН у 1947 обраний довічним головою ПУН. Похов. у м. Люксембурґу.

КЕ ОУН на ЗУЗ вимагала від ПУН яких-небудь підтверджень того, що німецький уряд готовий офіційно визнати майбутню державу та розірвати договір про передачу західноукраїнських земель СРСР. За таких обставин ОУН на ЗУЗ відмовилася піднімати повстання з початком німецько-польської війни. Таке рішення до-

[578] Організація Українських Націоналістів 1929-1954… – С. 133-134; Ленкавський С. Мельниківська група. Твори… – Т. 1. – С. 255-258; Книш З. Перед походом на Схід… – С. 99-100.

помогло запобігти марному кровопролиттю, а польські репресії загалом обмежилися масовими арештами свідомих українців.

Не надійшла й обіцяна допомога від ПУН. Представники ОУН на ЗУЗ у виданні «Чому була потрібна чистка в ОУН» (ч. 2 «В ім'я правди») зазначали: *«Зброї, що її доставою займався Барановський, Край ніколи не бачив, а люди, що по неї на кордоні голосилися, трохи чи не зачасто попадали в руки польської прикордонної сторожі. Цеї справи, хоч цього домагався сл. п. Лопатинський від полковника Мельника, ніколи не переслідженo»*[579].

Навесні–влітку 1939 р. КЕ ОУН видала низку наказів та інструкцій, за якими в разі початку «великої європейської війни», передусім німецько-польської, українські сили мали бути готовими підняти збройне повстання й відновити Українську Державу, захоплювати військові склади та важливі стратегічні об'єкти. Також у них зазначалося, що за сприятливих обставин члени ОУН повинні мобілізовуватись у власні військові загони на базі польських, а там, де це неможливо, – всіляко ухилятися від загальної мобілізації протягом двох–трьох днів і чекати дальших інструкцій Організації. ПУН доручав КЕ ОУН на ЗУЗ не піднімати повстання проти Польщі, а обмежитися лише самооборонними заходами щодо пацифікаційних дій поліції та військ[580].

Перед початком Другої світової війни КЕ ОУН на чолі з В. Тимчієм – «Лопатинським», одержавши від референтури розвідки дані про заплановану загальну мобілізацію до польської армії, оголосила на три дні раніше власну мобілізацію та почала створювати повстанські відділи, які, проте, не вели жодних активних дій. Спільно з Проводом ОУН, який представляв Я. Барановський, було заплановано перекинути в кінці серпня 1939 р. через кордон велику партію зброї для потреб Організації, але польська прикордонна служба арештувала десятьох оунівців, які мали реалізувати цей план. Тож під час повстання загонам відчутно бракувало зброї[581].

У другій половині 1930-х рр. відбувалися неофіційні зустрічі полк. Є. Коновальця та Андрія Федини з трьома представниками Генерального штабу Німеччини, на яких обговорювали мобілізацію ОУН у польському запіллі (тилу) в разі початку війни між Ні-

---

[579] Цит. за: Шпіцер В., Мороз В. Крайовий Провідник Володимир Тимчій – "Лопатинський"… – С. 88-89.

[580] ДАЛО. – Ф. 1. – Оп. 51. – Спр. 1057. – Арк. 79, 86; ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 500. – Арк. 17; Прокоп М. Напередодні незалежної України… – С. 26.

[581] Косик В. Розкол ОУН у світлі документів… – С. 9; Климишин М. В поході до волі… – Т. 1. – С. 243-245; Гладилович А. Володимир Тимчій – Лопатинський… – С. 562-563.

меччиною та Польщею: методи мобілізації, командні пункти, потребу в одязі, харчах, медикаментах, зброї (включно з гарматами), які можна було б доставити літаками в перші дні воєнних дій. Однак 18 серпня Абвер вирішив припинити підготовку до переправлення зброї та боєприпасів для повстанських загонів ОУН[582].

Станом на 1 вересня 1939 року ОУН у Західній Україні була цілком готовою до початку Другої світової війни. Організація розробила чіткий план дій. Улітку 1939 р. більшість її членів завдяки заходам військової референтури отримали військовий вишкіл. Оунівці, симпатики націоналістичного руху та й загалом українці ухилилися від загальної мобілізації до польського війська. Чимало з них долучилися до формування збройних загонів, магазинування зброї та взяли участь у повстанні, яке тією чи іншою мірою охопило всю Західну Україну.

За різними оцінками, у вересні 1939 р. в польській армії служило від 110 тис. до 200 тис. українців, з них у боях загинуло від 1500 до 7800 осіб. Співробітники Абверу розраховували, що участь у бойових діях ВВН спричинить перехід українців із польської армії на їхній бік[583].

Вереснева кампанія 1939 р. та подальший крах польської держави відкривали українцям можливість вдатися до відплатних дій щодо поляків, одначе масових акцій на західноукраїнських землях не проводилося. Націоналісти спрямовували свою діяльність на захоплення зброї, а також здійснювали охорону українського населення від терору польської влади. Еміграційний історик І. Лисяк-Рудницький підкреслював: *«Український націоналізм був протиросійський і притипольський не в сенсі ворожості до російського і польського народів, але тільки в сенсі природної й законної ворожнечі до російського і польського володіння над Україною. Українські націоналісти не мали претензій до територій, що не були заселені українцями. Але, обстоюючи самобутність власної країни, вони неминуче мусили бути противниками Росії і Польщі, які панували над нею. Так само природною й законною була ворожість українського націоналізму до чужих колонізаторських елементів на Україні»*[584].

---

[582] Матла О. Історичні нотатки / Олександр Матла. – Торонто, 1985. – С. 106; Косик В. Розкол ОУН у світлі документів… – С. 9.

[583] ЦДАГО України. – Ф. 263. – Оп. 1. – Спр. 33285. – Арк. 66-67; Руккас А. Участь українців-вояків польської армії у вересневій кампанії 1939 року… – С. 23-25; Швагуляк М. З історії українсько-польських взаємин напередодні та під час німецько-польської війни 1939 р… – С. 241.

[584] Лисяк-Рудницький І. Націоналізм // Нариси з історії нової України. – Львів, 1991. – С. 65.

За день до нападу Німеччини на Польщу всім воякам ВВН було видано темно-зелену форму чехо-словацької армії. Перший курінь на чолі з пор. О. Карачевським – «Свободою» виступив 1 вересня з Братислави, а 4-го через Пряшів перейшов на польські землі, але активних бойових дій не проводив. Другий курінь разом із частинами 14-ї армії ген. Вільгельма Ліста рушив у напрямку Сянок – Турки – Самбора – Дрогобича – Стрия – Комарного – с. Бартатів (поблизу Львова). Я. Гайвас згадує про зустріч представника німецького військового командування май. Демеля з полк. Р. Сушком, в ході якої було відзначено успішні дії українських парашутистів у тилу польської армії[585]. За спогадами Івана Маґоцького, українці з великим ентузіазмом зустрічали «Український легіон» у Городоцькому повіті, вояки виглядали задоволеними та бадьорими[586].

Німецькі літаки 9–12 вересня скидали дві летючки такого змісту:

«Українці! Година висвободження з польського ярма прийшла. Нім.[ецька] армія зближається до укр.[аїнських] земель, які Польща в 1920 році протиправне перемогла та забрала під своє насильство… Мимо найбільшого гнету ваша віра в Бога та бойовий дух не заломились. Із Божою поміччю надійшла година висвободження. Заведіть лад та порядок для добра укр.[аїнського] народу! Проганяйте чужинців і визискувачів… Витайте щиро нім.[ецькі] війська побідні як своїх освободителів та приятелів… Покажіться гідними цього історичного моменту. Слава Україні!»;

«Українці! Польська держава розвалюється під напором переможної нім.[ецької] армії! В дикому переполосі втікає безголова польська армія! Вже в Варшаві гремить відгомін гарматних стрілів! Польський уряд втік! Українці! Чи знаєте, що для Вас значить слово ВОЛЯ? Слушна пора здобути її! Тепер або ніколи! Або здобудете собі волю, або Ваші діти і Ваші внуки Вас проклену́ть! Українці! Кидайте ляцьку зброю! Піддайтеся під охорону нім.[ецьких] вояків! Хай живе свобода!»[587].

Для полагодження різного роду організаційних справ у Західній Україні було сформовано і відправлено 15 вересня групу провідних членів ОУН (Я. Барановський, О. Бойдуник, Р. Ярий, М. Богуш, Костянтин Мельник; шофер М. Горський), яка відвідала Перемишель, Самбір, Дрогобич, Стрий.

---

585 Боляновський А. Українські військові формування в збройних силах Німеччини (1939-1945)… – С. 36; Гайвас Я. Воля ціни не має… – С. 229.

586 Маґоцький І. Спогади… – С. 76.

587 Кучерук О. Щоденні записи учасника Легіону Р. Сушка (вересень – листопад 1939 р.)… – С. 147, 149.

ВВН не брав активної участі в бойових діях, за винятком захоплення Самбора, де Р. Сушко зустрівся з представниками КЕ ОУН М. Опришком, Я. Гайвасом, І. Собешиком та КП ОУН В. Тимчієм. Під час короткого перебування вояків ВВН у місті було ініційовано створення української адміністрації та поліції, звільнено в'язнів із тюрем. Обидва курені поділялись на невеликі групи й підпорядковувалися різним структурам Вермахту[588].

Я. Гайвас у спогадах зазначає, що майбутнє відновлення незалежності України мало ґрунтуватися на «теорії побудови держави від першого села». Її автором був військовий референт КЕ ОУН, воєнний теоретик та полковник Карпатської Січі Михайло Колодзінський – «Гузар», а найбільшим популяризатором – провідний діяч ОУН Богдан Кордюк – «Дік». Відповідно до цієї теорії, в разі захоплення влади під час воєнних дій, у будь-якому українському населеному пункті члени ОУН повинні були проголошувати Українську Державу і народну революційну владу. Потому влада мала би встановлюватись і централізовуватися в повітовому місті й так далі. В результаті створювалися б «повстанські республіки», які б пізніше об'єднувалися в загальну державну структуру. Стратегічною метою було визначено проголошення української влади на рівні столиці держави[589]. У спогадах повітового провідника Дрогобиччини А. Гладиловича мовиться, що, згідно з планом КП ОУН В. Тимчія від літа 1939 р., *«на теренах, де будуть діяти наші військові відділи, ми негайно проголосимо Українську Державу і створимо український уряд. Дуже можливо, що цей уряд постане в Дрогобичі чи Бориславі»*[590]. Провідний діяч ОУН Микола Климишин на основі повстанських звітів стверджує, що повстання тривало від 29 серпня до 20 вересня 1939 р. та підкреслює, що *«Український повстанчий рух розпочався з доручення Тимчія-Лопатинського мобілізацією членства ОУН на три дні перед проголошенням мобілізації польської армії»*[591].

Одним із першочергових завдань повстанських відділів була організація на місцях української влади й адміністрації, що свідчить про плани тривалого й масштабного повстання. Крім того, неможливо пояснити військовими міркуваннями чи потребами

---

[588] Шпіцер В., Мороз В. Крайовий Провідник Володимир Тимчій – "Лопатинський"… – С. 88; Кучерук О. Рико Ярий – загадка ОУН… – С. 181; Гайвас Я. Воля ціни не має… – С. 210-211; Бойдуник О. На переломі… – С. 47.

[589] Гайвас Я. Воля ціни не має… – С. 156.

[590] Гладилович А. Володимир Тимчій-Лопатинський… – С. 562.

[591] Климишин М. В поході до волі… – Т. 1. – С. 243.

самооборони повсюдне проголошення української державності по селах та повітових містах. Повстання відбувалося за заздалегідь розробленим алгоритмом і мало на меті проголошення незалежності на території, зайнятій повстанцями. Масова участь українців у самооборонних акціях проти свавільних дій поліції та армії свідчила також і про ступінь готовності населення до активного протистояння польській владі. На підставі різних даних із Західної України від вересня 1939 р. доходимо висновку, що місцеві керівники та проводи ОУН, плануючи початок повстання, спиралися на такі принципи: а) воєнно-політична доцільність; б) наявність достатнього озброєння; г) готовність організаційних структур; д) дезорганізованість польської влади. Об'єктивною перешкодою виконанню максималістського плану націоналістів була нестача зброї. Активні повстанські дії розпочалися 9–12 вересня, а вже 17 вересня у війну вступила Червона армія. Збройна боротьба відділів ОУН у вересні 1939 р. тривала, в середньому, 10 днів і є підстави кваліфікувати їхні дії як повстання проти Польщі.

На початку вересня 1939 р. Я. Гайвас і Микола Тетканич, виконуючи накази ПУН, організували на Лемківщині разом з іншими членами ОУН «Другу Команецьку Республіку». Спочатку в с. Чистогорб скликано збори місцевого населення і проголошено українську революційну владу, яка мала діяти автономно до створення структури вищого територіального рівня. Також на зборах обрали місцеву Народну Раду та її голову. За такою моделлю українську владу організували по цілому Сяноцькому повіті, зокрема в найбільшому селі – Команчі. Відтак було сформовано народну міліцію. У спогадах вояка ВВН Івана Андрійкова так описано ці події: *«Польсько-німецький фронт у нашому районі стояв тоді під Устріками Долішніми. Не було там нікого, хто б підготовляв українську адміністрацію, і ми зараз же взялися за діло по думці давніших інструкцій [ОУН], піддаючи теж дещо з власної ініціятиви. Скрізь по селах повівали українські національні прапори, часом траплялися й німецькі на привітальних брамах, ті ми знімали, щоб терен мав чисто український характер. […] По селах наставляли ми українських війтів з дорученням підобрати собі прибічні ради з-поміж поважних господарів і свідомих українців, все те німецька команда насліпо потверджувала. Так ми зорганізували цілу верховину від Команчі аж до Самбірського повіту»*[592]. Провід ОУН домовився з німецьким військовим командуванням про формування в м. Сяноку українських збройних сил. Командиром тритисячного з'єднання

[592] Цит. за: Книш З. Перед походом на Схід… – С. 115.

планувалося призначити колишнього старшину Карпатської Січі Теодозія Новаківського, але з невідомих причин ці плани не вдалось реалізувати[593].

Після початку війни з Польщею тривали контакти між ПУН на чолі А. Мельником та представниками німецьких відомств. Наприклад, 4 вересня відбулася зустріч з державним секретарем Кеплером у міністерстві закордонних справ Третього Райху, а 10–15 вересня – з уповноваженими Абверу. В ході цих розмов не було досягнуто жодних результативних домовленостей, а лише визначено ймовірний розвиток подій. Член ПУН Осип Бойдуник зазначав, що А. Мельник у вересні 1939 р. на пропозицію розпочати повстання висунув умову: *«Найперше німецький уряд мусить офіційно зайняти чітке становище щодо України, а тоді, в залежності від того становища, ми зможемо розглядати німецькі пропозиції включення ОУН у війну Німеччини з Польщею і повстання на тилах польської армії»*[594]. На думку нацистських чільників, українське повстання було зайвим через те, що спрямовувалось не тільки проти Польщі, а й проти Радянського Союзу. Правдоподібно, українське питання німці використовували для тиску на СРСР. Зокрема, 15 вересня 1939 р. міністр закордонних справ Німеччини Ріббентроп через посла в Москві Шуленбурґа передав вищому радянському керівництву телеграму, в якій, між іншим, ішлося про можливість виникнення в Західній Україні незалежної держави, якщо Радянський Союз не виконає своїх зобов'язань і не вступить у війну проти Польщі. Отже, командування Вермахту не мало чітких планів щодо українського питання та співпраці з ОУН, а тому й не ініціювало повстання. Воно почалося без погодження з німецькою стороною, радше навіть всупереч її намірам. Відсутність диверсій на залізничних та автомобільних шляхах, лініях зв'язку та інших важливих об'єктах свідчить про повстанський характер дій українських відділів і про те, що вони не мали на меті допомогу німецьким фронтовим частинам[595].

З початком війни польська влада й органи безпеки посилили репресії проти українців. У перші ж дні було інтерновано близько 7 тис. активних діячів громадсько-політичного життя. Лише з

---

593 Гайвас Я. Воля ціни не має… – С. 175-180, 190-191.

594 Бойдуник О. На переломі… – С. 77.

595 Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні… – С. 74; Косик В. Розкол ОУН у світлі документів… – С. 6-7; Кентій А. Нариси історії ОУН… – С. 115; Швагуляк М. Позиція та участь українців у німецько-польській війні 1939 р… – С. 45; Гривул Т. Протипольське повстання на Західній Україні у вересні 1939 р… – С. 236.

Бережанського повіту до концтабору в Березі Картузькій вивезли понад 120 осіб. Паніка, що переходила в психоз, призводила до вбивства мирних українських громадян. З іншого боку, розпочалися відплатні акції проти поляків і євреїв[596]. Самооборонні відділи, які подекуди виникали стихійно, захищали українське населення від грабунків і терору деморалізованих вояків польської армії, що відступала, та звичайних мародерів. Наприклад, у с. Завалів Підгаєцького повіту польський старшина, ховаючись за рогом хати, викликав її мешканців на вулицю та розстріляв їх з рушниці. У Стрийському повіті в с. Завадів польські вояки вбили вчителя Харківа та Зеновія Охримовича. У с. Дуліби розстріляно шістьох селян, а повітовому провідникові ОУН Леву Лисейкові перед стратою вибрали очі. У м. Стрию було вбито близько 40 українців, у с. Синевідське Вижнє – 46. У с. Телятині Грубешівського повіту на Холмщині польське військо спалило 40 українських хат, а решту – пограбувало, семеро українців були вбиті[597].

Поразки польської армії на фронті та деморалізація суспільства створили у середині вересня 1939 р. сприятливі умови для початку збройного повстання націоналістів, яке мало базуватися на концепції М. Колодзінського «будови держави від першого села». Крім суто повстанських дій, бойові відділи мали охороняти населення від поляків, які могли перекласти вину на українців за власні воєнні невдачі. Вони, згідно з попереднім планом, мали вичікувати, допоки польська армія не почне відступати перед німецькою. Тоді повстанські загони повинні були об'єднатися з «Українським легіоном» та створити регулярну національну армію[598]. Крайовий провідник Володимир Тимчій планував у разі початку війни перенести КЕ ОУН до с. Оброшине, де сходилися залізничні шляхи – Львів–Стрий і Львів–Самбір. КЕ ОУН вважала, що на початковому етапі їй вдасться об'єднати у військові підрозділи 20 тис. своїх членів. Непрямим свідченням про чисельність ОУН у 1939–1940 рр. є звіт КП ОУН Є. Климіва – «Леґенди» Степану Бандері, складений на початку липня 1941 р. Він вказує, що в західних областях Україні (за неповними даними) в 4600 населених пунктах

---

[596] Швагуляк М. Позиція та участь українців у німецько-польській війні 1939 р… – С. 51; Пурат А. Українці у вересневій кампанії… – С. 137; Бемко В. Бережани – Бережанщина… – С. 209.

[597] Homo Politicus. [Кедрин-Рудницький І.] Причини упадку Польщі… – С. 282; Шпіцер В., Мороз В. Крайовий Провідник Володимир Тимчій – "Лопатинський"… – С. 109-110; Дзьобан О. Українсько-польське протистояння у вересні 1939 року у тогочасній пресі та споминах очевидців… – С. 76.

[598] Гладилович А. Володимир Тимчій-Лопатинський… – С. 562.

існували 3300 станиць ОУН, у яких налічувалося близько 20 тис. членів (Луцька – 2000, Рівненська – 3000, Львівська – 5000, Тернопільська – 6000, Станіславівська – 1000, Дрогобицька – 1000, Чернівецька – 500, Львів-місто – 1200). Зазначимо, що в 1939–1941 рр. було арештовано близько 5 тис. членів ОУН, а в сутичках з НКВД загинуло понад 680. Створення такої розгалуженої мережі стало результатом багатолітньої копіткої діяльності[599].

У перший тиждень Другої світової війни Організація вцілому діяла відповідно до наказів та інструкцій КЕ ОУН на ЗУЗ. 3 вересня 1939 р. провідник ОУН на Поліссі Петро Башук – «Чок» одним із перших видав та розповсюдив пропагандивні відозви та летючки, що закликали поліщуків не йти до польської армії, а вступати в ОУН. Ефект був надзвичайний: того ж вечора перші добровольці зголосилися до військового загону Лозового козацтва. Надалі їхня кількість усе збільшувалась. Через Земляка контакт з ОУН налагодили комуністи, і П. Башук призначив їм зустріч у лісі біля с. Кленки. На ній були присутні Башук, Земляк, Байда та Федір з Янова (другий секретар КПЗУ на Поліссі), Лопачук та Прокопович, а також представники партії з Дорогичинщини, Пінщини і Сарнинщини. Комуністи зобов'язалися надати людей під командування ОУН, не відновлюючи КПЗУ, не вести комуністичної пропаганди і дотримуватися військової дисципліни. Федір увійшов до складу Проводу на Поліссі, а повстанцям-комуністам, у разі провалу повстання, гарантували безпеку. Саме на їхню пропозицію відділ назвали Поліським лозовим козацтвом[600].

Перед П. Башуком постала гостра проблема нестачі зброї. Залишалась єдина можливість – відібрати її в польської поліції. В селах Кленки й Кліщі розташовувалися військові протилетунські станиці. Напасти на лісничівку в Кліщах було неможливо, бо там діяла сотня «стшельцуф». У спогадах Петро Башук зазначив: «*Можливости здобути зброю я вчепився всією силою своєї волі й віри. На станиці рушниці, ґранати, револьвери [...]. Вдатися мусить... Може й не вдатися, але завернути від того пляну вже неможливо. Це єдиний вихід [...]. Плян такий: я піду на станицю і стероризую там присутніх, а Коля надворі буде робити рух, наче б там було більше сотні...*»[601]

---

599 Гладилович А. Володимир Тимчій-Лопатинський... – С. 563; ОУН в 1941 році: Документи. Ч. 2 / [Упор.: О. Веселова, О. Лисенко, І. Патриляк, В. Сергійчук]. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2006. – С. 365-366.

600 Чок-Зборовський Ю. [Башук П.] Спогади надбужанця про Лозове Козацтво... – С. 52-54.

601 Там само. – С. 56.

Бойовикам ОУН посприяло те, що в той час у лісничівці було небагато «стшельцуф» – лише кільканадцять старшин, які з несподіванки не чинили опору і віддали 18 рушниць, 6 револьверів, 2 скриньки набоїв, скриньку гранат і 2 скрині злотих. 15 рушниць, 3 револьвери, скриньку набоїв і 10 гранат було відіслано Федорові. Після цього до повстанців долучилося близько 20 українців.

Тієї самої ночі роззброєно ще дві станиці біля Янова. Звідти повстання блискавично поширилося по всій околиці. Було сформовано військовий штаб Поліського лозового козацтва, до якого ввійшли В. Війтюк – «Погоня», В. Загакайло – «Білий», Ховайло – «Ромашківський» та ін. Очолив повстанський відділ П. Башук[602]. У звітах ОУН організаторами збройних виступів у Дорогичинському повіті названо «Вія» та «Орла»[603]. Згодом у спогадах П. Башук описував особливості своєї командирської посади: *«Революція в Кліщах блискавично поширилася. Летючки зробили своє. Вони були доказом, що хтось тим всім керує. Погоня, Білий, Ромашківський – військовий штаб, роботи мають повні руки. Ліс наповнився повстанцями. Треба їх повстанського розуму навчити і про все подбати. Старшина і повстанець мусить бути універсальний. Він не може сказати: не вмію, я того не вчився, то не моє діло і т. д. Він мусить бути військовиком, організатором, бойовиком, господарем і навіть духовником, знавцем зброї, топографії»*[604].

Упродовж трьох днів було роззброєно військові станиці й постерунки поліції в околицях Скибич, Кліщів, Мотоля та інших сіл, захоплено значну кількість гвинтівок, один кулемет і набої. Збройні загони були створені також у Гутові, Дорогичині, Кленках, Окдимирі, Скибичах, Стрільній, Янові Поліському (тепер Іваново). У Лозове козацтво вступали комуністи, що поверталася з польських тюрем. Саме через них згодом понизилася дисципліна у відділі. Лінію Пінськ – Дорогичин – Кобринь заполонили втікачі з заходу Польщі. В містах зосередилося багато війська й починався голод. Відбувалися збройні сутички з відділами польської кінноти, що виїжджали грабувати села. Військові відділи ОУН на чолі з С. Левицьким – «Кліщем» та місцеве населення давали жорстоку відсіч кожній спробі пацифікації сіл[605].

---

[602] Чок-Зборовський Ю. [Башук П.] Спогади надбужанця про Лозове Козацтво… – С. 56-57.

[603] Архів ОУН у м. Києві. – Звіт XVIII Округи Полісся; Руккас А. Бойові дії загонів ОУН у вересні 1939 р… – С. 393.

[604] Чок-Зборовський Ю. [Башук П.] Спогади надбужанця про Лозове Козацтво… – С. 58

[605] Архів ОУН у м. Києві. – Звіт XVIII Округи Полісся; Чок-Зборовський Ю. [Башук П.] Спогади надбужанця про Лозове Козацтво… – С. 56-60; Шпіцер В., Мороз В. Крайовий Провідник Володимир Тимчій – "Лопатинський"… – С. 99; Руккас А. Бойові дії загонів ОУН у вересні 1939 р… – С. 393.

17 вересня Червона армія перейшла кордон із Польщею для «возз'єднання» Західної України з УРСР. Поліське лозове козацтво опинилось у складній ситуації передусім тому, що в ньому було чимало симпатиків комуністичної ідеології. Деякі члени ОУН – П. Башук, В. Загакайло, С. Левицький, А. Мандзій, Ховайло – з наближенням радянських військ вирішили повернутися в Галичину та на Волинь. Це рішення було ухвалено на нараді Проводу ОУН на Поліссі, натомість плани переходу радянського кордону потрібно було узгодити з Крайовим проводом. Перед відходом було змагазиновано значні запаси зброї та різні матеріали. Ось як П. Башук описував своє прощання з побратимами:

«Одні – в польських шинелях, інші – в поліських піджаках. Всі підпоясані. Взуття добре – недавня здобич. Ніхто на голову не брав польської "роґатівки", навіть ті, що повернулися з польської армії. Стан: 218 людей – до звіту [...]. Я почав робити перегляд. Їхні сірі піджаки, в якому був і я, нагадували мені сірі кабати моїх рідних сторін, а їхні великі очі, з яких виглядала трагедія нашої країни, гляділи прямо в мене і мовчки говорили, що вони є добрі і вірні. Ще цієї ночі ми розійдемося. Розійдемося як друзі, бо з тим я прибув на Полісся. За мною гонила смерть – ви дали мені, і Байді, і Кліщеві захист [...]. Жовтоблакитниками ви нас називали, не знаючи ще ясно, що ми – то ви, і що ви – то ми [...] і щоб скаженістю червоніла червона плахта, вона того не змінить. Не зможе, не в силі, бо це закон Божий і вічний, а не тимчасовий, марксівський [...]»[606].

В інших місцевостях Західної України члени КПЗУ також брали участь в антипольському повстанні. Зокрема, в м. Івановій Долині Костопільського повіту на Волині вони намагалися роззброїти станицю поліції, а коли їх випередила боївка ОУН, домагалися поділити захоплену зброю. Повертаючись з ув'язнення, Іван Климів – «Леґенда» організував військовий загін із членів ОУН і дезертирів-українців, який ліквідував міський комуністичний революційний комітет у м. Володимир-Волинському та скликав підконтрольну націоналістам міську управу. 18 вересня в Станиславові точилися локальні збройні сутички між бойовиками ОУН та комуністами[607].

---

[606] Чок-Зборовський Ю. [Башук П.] Спогади надбужанця про Лозове Козацтво... – С. 60.

[607] Казанівський Б. Шляхом Легенди... – С. 93-94; Літопис Української Повстанської Армії. – Торонто – Львів, 1997. – Т. 27: Петренко Р. За Україну, за її волю (спогади) / Роман Петренко. – С. 21; Гривул Т. Протипольське повстання... – С. 236.

Пришляк Ярослав – «Джміль», «Зорян», «Чмир» (14.XI.1911, м. Миколаїв, Львівська обл.). Пластун (7-й курінь ім. кн. Льва, Львів). Зак. філію Академічної гім. у Львові (1929) і Вищу школу закордонної торгівлі у Львові (1934). Член УВО (1928), ОУН (1929), культосвітній реф. ПЕ ОУН Миколаївщини (від 1929). Політв'язень концтабору в Березі Картузькій (24.III–15.XI.1935). Суджений у Стрию 15.III.1936 у «Веринській справі»; за браком доказів звільнений, але відсидів 6 місяців у тюрмі м. Устриків Долішніх за образу суду під час процесу. Посадник м. Миколаєва (IX.1939). Повітовий провідник ОУН у Новому Санчі (1939-41), фінансово-господарський реф. Проводу ОУН (1941-43), співробітник ГВШ УПА (1943-44) і ЗП УГВР (від 1944). На еміграції в Німеччині, Бельгії і Канаді. Тереновий провідник ЗЧ ОУН у Бельгії (1946-57), кер. фінансово-господарського сектору Проводу ОУН (1968-91), заст. голови Головної Ради ОУН (1991-96).

Пеленська-Степура Оксана – «Ріко» (??.1916, с. Жванець, Кам'янець-Подільський р-н, Хмельницька обл. – ?.IX.1939, ???). Закінчила Луцьку гім., історичний ф-т Варшавського у-ту (1939). В ОУН з 1932 р. Член КЕ ОУН на ПЗУЗ. Загинула на Волині в бою з польськими військами.

Розрізнені повстанські виступи відбувалися на Волині. Першими, 2 вересня, збройне повстання підняла група ОУН із с. Дермань Здолбунівського повіту під керівництвом Анатолія Турчина. Його відділ мав напасти і роззброїти поліцейський постерунок (дільницю), згодом виступити проти польських колоністів і таємних агентів. Однак виконати атаку зненацька повстанцям не вдалося – в село прибуло військове підкріплення і в ході бою загинули Андрій Шавронський, Андрій Борис, Прокоп Лонгвин і Трохим Костюк. Інші повстанці відступили в ліс[608]. Колишній Провідник ОУН Полісся Оксана Степура-Пеленська командувала партизанським загоном із 15 осіб, що діяв на трасі Луцьк–Львів. У важких боях із поляками всі повстанці загинули, врятувався лише заступник провідниці «Чорний». У с. Спасові Здолбунівського повіту з ініціативи члена ОУН Анатолія Моня було сформовано повстанський загін із 25 бійців. У сутичках з його участю загинуло четверо поляків та

[608] Жив'юк А. Початок Другої світової війни на Волині: Дерманське повстання / Андрій Жив'юк // Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. – Івано-Франківськ, 2009. – № 15-16: 100 років від дня народження Степана Бандери. – С. 324-325.

п'ятеро повстанців. У Володимир-Волинському повстанський відділ на чолі з Якипасем захопив місто та встановив у ньому українську владу. Активну повстанську діяльність загонів ОУН зафіксовано в районі Ковель – Ратно – Камінь-Каширський[609]. Повстанський відділ під командуванням колишнього підстаршини польської армії Гаврила Крука захопив Іванову Долину, він роззброїв дільницю місцевої поліції, відібравши 12 рушниць, декілька пістолетів, набої та радіостанцію. Згодом повстанці роззброїли велику польську боївку з м. Костополя та військовий підрозділ[610].

Одним із найбільших центрів повстанської боротьби в Західній Україні стала Миколаївщина під керівництвом членів повітової екзекутиви ОУН Василя Демури, Дмитра-Осипа Гаджери, Палідовича. Тут на початку вересня 1939 р. польська влада розквартирувала по всіх селах додаткові поліційні відділи. В с. Надітичі перебувало 40 поліціянтів, яких, за збігом обставин, роззброїли лише два бойовики – А. Ґ. і І. Ґ. (ініціали не розшифровано). Вони здобули трофеї: 40 крісів, 2 кулемети, 2 скрині боєприпасів, багато набоїв, гранат і декілька пістолетів. Уже 10 вересня бойовики ОУН повністю роззброїли поліцію в Миколаєві і захопили владу в місті. Керівником міста призначено Ярослава Пришляка. За наказами та спеціальними інструкціями, у всіх селах, які контролювали повстанські загони, встановлювано українську владу. Для підтримання громадського порядку із членів та симпатиків Організації створювалися повстанські відділи та міліція, які роззброювали польські військові частини, що перебували чи проходили територією Миколаївщини. Зазвичай розрізнені відділи польської армії добровільно віддавали зброю та боєприпаси, але подекуди вони чинили спротив. У таких сутичках було поранено члена ОУН Юрія Федусевича та вбито капітана польської армії[611]. Невдовзі в навколишніх селах було проголошено відновлення української влади. У Березині, Демні, Демянці Наддністрянській, Дороговижі, Верині,

---

[609] Архів ОУН у м. Києві. – Звіт XVII Округи Рівне; Кучерук О. Українське повстання… – С. 149; Руккас А. Бойові дії загонів ОУН у вересні 1939 р… – С. 392; Резмер В. Позиція і участь українців… – С. 29; Степура Т. Тернисті шляхи простелила нам доля / Т. Степура // Луцька українська ґімназія. Спогади. – Луцьк, 1998. – С. 51.

[610] Літопис Української Повстанської Армії. – Торонто-Львів, 1997. – Т. 27: Петренко Р. За Україну, за її волю (спогади) / Роман Петренко. – С. 21-22.

[611] Пришляк Я. За Україну! … – С. 12; Корда І. Герої грудня і їх месники (Миколаївщина в пошані В. Біласа і Д. Данилишина) / І. Корда // Пришляк Я. Два брати-ідеалісти… – С. 166-167.

Ілові, Крупському, Надітичах, Розвадові, Роздолі, Стільському, Усті оголошено загальну мобілізацію чоловіків віком від 18 до 35 років. Повстанські загони ОУН захопили автомобільний і залізничний мости на через Дністер біля Розвадова, а також автомобільний міст у Деменці Наддністрянській. До них приєдналися селяни з Києвця, Волцнова, Деменки Лісної, Черниці та Малехова[612].

Польська влада зуміла мобілізувати проти повстанців значні сили. Наприклад, до м. Жидачева зібрати майже всю поліцію з повіту, а також сюди підійшли частини з Дрогобича та Самбора. 14 і 15 вересня 1939 з Бережан підтягнулися два батальйони піхоти, а зі Станіславова виступив новосформований кавалерійський полк та ще один батальйон піхоти. Польські військові частини й поліційні загони, скеровані на придушення повстання на Миколаївщині, налічували близько 3 тис. осіб, а повстанські відділи – 500–600 бійців. Першою жертвою каральної операції була Деменка Наддністрянська, де загинули в бою Василь Беца з Крупська, Василь Перевізник з Березини і М. Вівсик з Деменки й були поранені 7 повстанців, а четверо селян згоріли у власних хатах, куди їх силою загнали поліціянти. Поляки втратили 9 вояків[613].

14 вересня розпочав активні бойові дії повстанський загін чисельністю 18 осіб, озброєний 2 кулеметами та 16 гвинтівками. Спочатку повстанці влаштували біля с. Дем'янка Горішня, неподалік кладовища, засідку на жидачівський відділ поліції з трьома броньованими машинами. Під час бою було спалено панський маєток. Бачачи, що затримати сильнішого противника не можна, повстанці відступили до Березина та зайняли вигідніші позиції над Дністром. Тим часом поліція, спаливши двір і розстрілявши декількох українців, поїхала в напрямку сіл Києвець і Черниця. В Черниці вони підпалили деякі господарства, але делегація місцевих поляків домоглася припинення пацифікаційних дій. Тоді поліція попрямувала умиротворювати с. Пісочне. Довідавшись про це, місцевий отець Калинюк, який мав авторитет у польської влади, вийшов на зустріч каральникам на чолі церковної процесії та звернувся з проханням не воювати проти села, бо в ньому, мовляв,

---

[612] Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 586; Пришляк Я. За Україну! … – С. 12; Волицький В. Українське повстання у вересні 1939 р. у Миколаївсько-Роздільському Наддністров'ю / В. Волицький // Альманах-календар "Гомону України" на 1956 рік. – Торонто, 1956. – С. 138; Данилишин О. Дзвони пам'яті… – С. 347.

[613] Волицький В. Українське повстання… – С. 141; Пришляк Я. За Україну! … – С. 12; Руккас А. Бойові дії загонів ОУН у вересні 1939 р… – С. 390.

немає повстанців. Йому вдалось утримати розшалілих поліціянтів від подальшого палення села, але попри це вони спалили 12 господарств. Тоді поліція поїхала умиротворювати с. Надітичі, поблизу якого – за півкілометра, біля цвинтаря – 18 повстанців зробили засідку. Залишивши броньовані машини на шосе Львів – Стрий, поліція в бойовому порядку розстрільною із західного боку попрямувала полями до села. Бій видався завзятий і тривав від 10-ї год. ранку до 17-ї. В ньому загинули 43 поліціянти та 14 повстанців (М. Федорів, В. Сколоздра). Наступного дня польські війська, отримавши підкріплення зі Стрия, окупували Надітичі, де залишилися старші люди та малі діти. Під час каральної акції розстріляно директора школи Михайла Святого, Федора Данчевського, Григорія Кіндія та священика Романа Божика, спалено 180 будинків і ще 20 пошкоджено[614].

У Миколаєві місцеві українці-лікарі Стасів і Лукач організували тимчасовий шпиталь, куди привозили потерпілих – переважно жінок і дітей, попечених і поранених кулями. На цей шпиталь напали бандити-поляки і всіх, хто там перебував, сильно побили або вбили. Також польські війська спалили с. Веринь і частину сіл Устя та Крупське[615]. Каральні заходи польського війська й поліції описав у своїх споминах Я. Пришляк:

«В Роздолі застрілили будівельного майстра Мар'яна Голуховського, розгромили кооператив «Народний Дім», читальню «Просвіти» і спалили приходство о. Возняка [...]; в Крупську вбили Івана Равлика, Василя Сторожука і Михайла Деркача, спалили «Народний Дім» і половину села; у с. Верині поляки розстріляли Михайла Антоніва, глухонімого Івана Луціва і спалили майже все село. З кривавих рук польських поліцаїв загинули політв'язень Омелян Коваль з Розвадова і молодий студент Крутяк, син пароха з Дроговижа. Каральна акція закінчилася у Миколаєві, де польські ватаги спалили всі господарські забудови мого батька»[616].

Особливо активно і злагоджено діяли повстанські загони ОУН на території Стрийського повіту. Командирами відділів були Іван Дубицький (Любинці), Ковальчук і Кирило Малинич (Сколе), Колодницький (Колодниця), Іван Корчинський (Корчин), Тимчій (Орів),

---

[614] Корда І. Герої грудня і їх месники (Миколаївщина в пошані В. Біласа і Д. Данилишина) / І. Корда // Пришляк Я. Два брати-ідеалісти... – С. 167-169.

[615] Дзьобан О. Українсько-польське протистояння у вересні 1939 року у тогочасній пресі та споминах очевидців... – С. 83; Руккас А. Бойові дії загонів ОУН у вересні 1939 р... – С. 390-391.

[616] Пришляк Я. За Україну! ... – С. 12.

а загальне керівництво здійснював КП ОУН В. Тимчій – «Лопатинський» – «Сніг». 11 вересня 1939 р. в с. Синевідському Вижньому на Сколівщині повстанський відділ роззброїв поліцію і встановив українську владу. Внаслідок акції-відповіді, яку провела польська поліція, згоріло 17 будинків. Також повстанський загін здійснював напад на поїзди. 14 вересня відділ із 50 осіб під командуванням Івана Комарницького із Синевідського Вижнього роззброїв польський підрозділ біля сусіднього с. Орів. У своєму селі повстанці захопили будинок поліції, зруйнували колію і телефонно-телеграфну лінію. Ввечері 15 вересня великий каральний загін поручника Вронського змусив їх відступити в гори, за р. Стрий. В Орові поляки спалили читальню «Просвіти», кооперативні магазини, дяківку, понад 20 господарств, убили шістьох синевідчан і жорстоко побили священика. 12 вересня в с. Корчин почав діяти повстанський загін чисельністю 15 бійців, який також проголосив відновлення української державності. У відповідь польська влада провела каральну операцію, під час якої було спалено 30 будинків, убито двох та поранено чотирьох повстанців[617].

12 вересня німецька авіація почала бомбардувати Стрий. Польська поліція та військові частини відступили, залишивши невеликі сили, які не могли втримати владу в своїх руках. Цим моментом скористалися місцеві члени ОУН, які взяли місто під свій контроль. Поляки, побачивши, що німецька армія затрималася перед Стриєм, повернулись, і 13 вересня військо та поліція придушили виступи українців. Подальша боротьба за контроль над містом тривала декілька днів. Одним із військових відділів ОУН у Стрию командував КП ОУН В. Тимчій – «Тріска» («Зірка»). Саме він переніс центр ОУН зі Львова у Стрийські ліси та організував у с. Стинява урочисте проголошення Української Держави.

Жорстокий опір польським військовим частинам чинив створений 12 вересня в с. Дуліби повстанський відділ, який налічував 900 бійців. В ході бойових дій загинув 51 повстанець, а село було спалене на дві третини. Того ж таки 12 вересня за активної участі Михайла і Теодора Тимчіїв у с. Колодниці створено відділ чисельністю 400 повстанців, який у боях захопив 2 кулемети, 40 гвинтівок, 50 пістолетів, 1000 набоїв, 2 велосипеди, 2 вози, 4 коней та взяв у полон 80 вояків. Унаслідок відплатної каральної акції поль-

---

[617] Архів ОУН у м. Києві. – Звіт III Округи Стрий; Кучерук О. Українське повстання… – С. 148-149; Шпіцер В., Мороз В. Крайовий провідник Володимир Тимчій – "Лопатинський"… – С. 97; Резмер В. Позиція і участь українців… – С. 29.

ського війська спалено 50 хат, убито трьох та поранено шістьох повстанців, а з польської сторони – вбито троє і поранено четверо осіб[618].

До початку Другої світової війни в околицях Хирова на Старосамбірщині було створено вишкільний табір із 25 осіб, що згодом став базою для повстанського відділу, який очолювали Лабик, Петрівський та Іван Печтак (Хирів) і Шпотко (с. Городище). Біля с. Явірник Руський Добромильського повіту та в околицях міст Любачева і Турки відбулися збройні сутички повстанських загонів із військовими підрозділами польської армії[619]. За даними польського історика проф. Р. Торжецького, біля сіл Явірник Руський, Рясна Руська коло м. Любачева дійшло до сутичок польського війська з повстанськими відділами. Озброєні повстанці з синьо-жовтими опасками захоплювали міста й містечка під час відступу польських військ. Як приклад історик наводить Перемишль[620].

Шанковський Лев – «Роман Стрийський», «Дзвін», «Мартович», «Дуліба» (9.IX.1903, с. Дуліби, Стрийський р-н, Львівська обл. – 25.IV.1995, Філадельфія, США). Член Пласту, УВО, ОУН, УГВР. Вояк УГА та Армії УНР; підхорунжий. Учасник І-го Зимового походу (1919-20). Здобув вищу освіту у Львові та Варшаві; вчитель гім. Ком. повстанського загону ОУН під Львовом (IX.1939). Співробітник ГВШ ОУН і ГК УПА, реф. зовнішніх зв'язків (Р-33) ОУН (1943-45), голова Ініціативного комітету для створення УГВР (від III.1944). Член делегації укр. підпілля для переговорів з румунами в Кишиневі, учасник ВЗ УГВР. На еміграції – член ЗП УГВР, доц. Укр. економічної вищої школи у Мюнхені (1946-49). Проживав у США; працював у в-ві «Пролог» і ред. газети «Америка» (1968-76).

---

618 Архів ОУН у м. Києві. – Звіт III Округи Стрий; Руккас А. Бойові дії загонів ОУН у вересні 1939 р… – С. 389; Шпіцер В., Мороз В. Крайовий провідник Володимир Тимчій – "Лопатинський"… – С. 97; Дзьобан О. Українсько-польське протистояння у вересні 1939 року у тогочасній пресі та споминах очевидців… – С. 77.

619 Архів ОУН у м. Києві. – Звіт VI Округи Перемишиль; Кучерук О. Українське повстання… – С. 149; Руккас А. Бойові дії загонів ОУН у вересні 1939 р… – С. 387; Пурат А. Українці у вересневій кампанії… – С. 139; Резмер В. Позиція і участь українців… – С. 29.

620 Torzecki R. Polacy i Ukraińcy… – S. 27-28.

Активні повстанські дії відбувалися в Городоцькому повіті. В середині вересня члени ОУН почали організовувати по селах українську адміністрацію та народну міліцію. Для організації і координації дій відділів самооборони у повіті до Любіня Великого приїхали представники з Городка та Комарного. По селах повіту діяли загони з 30–40 осіб, які здебільшого займались обороною від нападів поляків-дезертирів. Один із керівників повстанського загону з Великого Любіня Іван Маґоцький – «Ґонта» так описав тодішні події: *«Наші самооборонні відділи були слабо озброєні, не мали скорострілів чи гранатометів, до того ж їхні члени, які не пройшли військової підготовки, не могли скласти поважного опору польським воякам. Останні це добре розуміли і дедалі частіше турбували нас своїми нападами в тих місцевостях, де не було німців. Одна з таких банд перебувала в селі Сороки Комарнівського району. Там вони замордували отця Божейка і декількох селян, пограбували та підпалили село. Отця Божейка немилосердно катували, прив'язали його колючим дротом до дерева, розтинали одяг і тіло багнетами. Звістка про цю подію блискавично рознеслася по всіх навколишніх селах. Відтоді проводи міліцій висилали свої стежі поза села, щоб уберегти селян від несподіваних нападів»*[621].

Наприкінці серпня 1939 р. в с. Оброшине була вже сформована повстанська група ОУН з 50 осіб, озброєних крісами і ручними гранатами, під командуванням колишнього хорунжого Першої кінної бригади УГА Н. 5 вересня вони зайняли покинутий відділок польської поліції. А в ніч з 11 на 12 вересня в Оброшиному місцева озброєна група повстанців на чолі з братами Івасиками, Бордуном, Іваном Котовським, Василем Островським, Олексою Чухрієм разом з вояками-українцями з польської армії (члени ОУН з Бережанщини), які відступили з-під Самбора, захопили охорону польового аеродрому біля залізничної станції Басівка, здобувши 2 кулемети, 70 гвинтівок та знищивши 11 літаків. Об'єднаний збройний виступ повстанських загонів ОУН у селах Бартатів, Ставчани, Керниця, Мшана, Суховоля відбувся вночі 12 вересня о 1:30. Згодом в околицях Оброшиного і Ставчан було роззброєно й узято в полон близько 500 польських вояків та здобуто трофеї (370 крісів, 16 кулеметів, 3 гранатомети, багато скринь із ручними гранатами і набоями)[622]. Згодом загальне керівництво повстанськими загона-

---

[621] Маґоцький І. Спогади… – С. 72-73.

[622] ЦДАВОВУ України. – Ф. 3833. – Оп. 2. – Спр. 31. – Арк. 3; Збройна боротьба ОУН за Українську Державу. Партизанка 1939-41 рр. // Архів дослідника історії ОУН-УПА Н. Мизака, м. Чернівці. – Арк. 4.

ми здійснював Лев Шанковський, який так описав ці події: «*Десь біля п'ятої години вранці на приходстві [в домі священика] з'явилися «переможці». Кулеметні стрічки на плечах повстанців нагадували революціонерів з 1917 року. Але на головах в них були мазепинки з синьо-жовтими кокардами. Такі ж мазепинки були на головах вояків, між якими знайшовся навіть "старший стшелєц". Від місцевих довідуюсь, що це – члени ОУН з Бережанщини, які ще вчора зуміли нав'язати зв'язок з місцевими підпільниками й допомогли роззброїти свою частину. […] Впродовж 11 днів довелося мені командувати загоном 250-ох по зуби озброєних партизанів, яких німці, що незабаром прибули, вважали за своїх "союзників". Вони фотографували нас і спалені літаки з усіх боків і дуже дивувалися, як цього всього могли доконати "цивілі". Вони розпустили наших полонених, яких ми ретельно годували весь час їхнього полону, і сказали їм на прощання "ідзь до мама" [Йди до мами]… Вони таки зуміли вирватись з полону, бо в час їхнього відходу над'їхали битим шляхом із Самбора перші змоторизовані стежі німецької армії, які ув'язались в сутичку зі "стшельцами", що йшли на пацифікацію Оброшина. […] У цих днях, і в роках після них, в розмовах з учасниками, я старався збагнути причини спонтанного й дуже рисковного виступу молоді трьох підльвівських сіл. Я знайшов одиноке пояснення для цього виступу: ним були надзвичайно живі традиції визвольної війни в цих підльвівських селах. Живі спогади про неї були головним рушієм ненаказаної дії, в якій пробивалася цілком виразна охота молоді здобути зброю й довершити діло своїх батьків, так добре усім відоме з численних оповідань»*[623]. Після перевірки документів рядових солдатів відпустили з вимогою не тероризувати українське населення, а офіцерів на деякий час затримали. У цьому ж повіті 14 вересня місцеві повстанці разом із відділами з Оброшиного і Ставчан тривалий час стримували атаки польського військового відділу на Бартатів, аж доки не наблизилися німецькі військові підрозділи та ВВН. Повстанські загони з сіл Бартатів і Мшана також роззброїли відділ польської армії; здобуту в боях зброю вони відсилали магазинувати в Кипринський ліс[624]. У повстанському звіті описано подальші події:

«*Німці переїхали через Оброшин і подалися під Львів. Село залишилося без ніякої охорони, хоча в дооколичних лісах було багато*

---

[623] Шанковський Л. УПА – дитина лицарів визвольної війни… – С. 16-17.

[624] Збройна боротьба ОУН за Українську Державу. Партизанка 1939-41 рр. // Архів дослідника історії ОУН-УПА Н. Мизака, м. Чернівці. – Арк. 4; Архів ОУН у м. Києві. – Звіт VII Округи Львів; Мірчук П. Нарис історії ОУН… – С. 586-587; Сіромський Р. Нарис історії села Бартатів XX століття… – С. 38-40.

польського війська і Стшельців. Охорону організували партизани, обставляючи село на загрожених відтинках. Ворог не дав довго на себе ждати. Коло опівночі почав наступати на село. Партизани привітали його скорострільним і крісовим вогнем. Та ворог атакував далі. У виду цього командант Групи [Шанковський] був змушений післати післання до Німців з донесенням, що ворог загрожує німецькій сполуці Львів-Самбір, а Українці Оброшина не будуть в силі на довший час її забезпечити. У відповідь прийшло повідомлення, що вранці 13.9 прийде в Оброшин курінь гірських стрільців зі завданнями переняти охорону загроженого відтинку. Насправді вранці 13.9 цей курінь прийшов. З його командантом пор. Бравном, всіма старшинами та солдатами удержували партизани через увесь час найкращі взаємини. Німці давали групі бойові завдання (стежі, розвідки, чати, охорона). Командант партизанів [Шанковський] був запрошений до звіту до штабу гірської дивізії, якої начальник живо цікавився діями бойової Групи та взагалі українською проблемою. Штаб дивізії видав командантові партизанського загону [Шанковському] довідку, яка зберігається й досі. В команді дивізії залагоджено корисну справу створення української міліції в Бартатові, Ставчанах та Керниці. Всюди Німці звернули, а то й видали нову зброю, яка залишилася в Українців і під більшовиками. Дня 17.9 була в нас в гостях одна сотня Українського Леґіону. Того самого дня прийшла теж відомість, що Західні Українські Землі займають большевики. 21.9 відбулася остання збірка Бойової Групи. Запало рішення остати на місцях. Група переіменовувалась в червону міліцію, Командант Ш.[анковський] виїхав, по порозумінні з Повітовим Проводом, у Львів, де станув до праці, його місце заняв друг Б.»[625]

У Рудківському повіті активно діяв відділ Свободи. Організатором та одним із керівників повстанського загону з шести бойовиків у цьому ж повіті у вересні 1939 р. був Зиновій Тершаківець[626].

У Львові в районі вулиці Кульпарківської діяв збройний загін ОУН із 20 осіб, який організовував д-р Дашкевич. 14 вересня з вікон будівлі української бурси обстріляно польські військові підрозділи, яким завдано відчутних втрат. За організацію народної міліції у місті взявся провідний діяч ОУН Богдан Кравців[627].

---

[625] Збройна боротьба ОУН за Українську Державу. Партизанка 1939-41 рр. // Архів дослідника історії ОУН-УПА Н. Мизака, м. Чернівці. – Арк. 4-5.

[626] Архів ОУН у м. Києві. – Звіт VII Округи Львів; Гайвас Я. Воля ціни не має… – С. 213; Мороз В. Повідомлення про смерть Зиновія Тершаковця… – С. 30-33.

[627] Архів ОУН у м. Києві. – Звіт VII Округи Львів; Руккас А. Бойові дії загонів ОУН у вересні 1939 р… – С. 387.

Тершаківець Зиновій – «Лисий», «Федір», «Чагрів», «Чигирин» (19.VIII.1913, с. Якимчиці, Городоцький р-н, Львівська обл. – 4.XI.1948, біля смт. Великий Любінь, Городоцький р-н, Львівська обл.). Пластун (7-й курінь ім. кн. Льва, Львів). Член ОУН (1929). Активний у «Просвіті» та інших громад. орг. Навч. на юридичному ф-ті Люблінського (1931-33) та Львівського (1933-36) у-тів. Учасник конгресу СУСОП (21-23.III.1939); заарештований польською поліцією. Звільнився IX.1939. Районний провідник ОУН, обласний реф. пропаганди Холмщини (1940-41). Учасник похідних груп ОУН (1941). Повітовий провідник, окружний орг. реф. Городоччини (1942-44), працівник Головного осередку пропаганди ОУН (1944), обласний, окружний провідник ОУН Дрогобиччини (кін. 1944 – сер. 1945), заст. провідника Карпатського краю (сер. 1945 – поч. 1946), провідник ОУН Львівського краю (поч. 1946 – XI.1948), в.о. ком. ВО УПА «Буг». Май.-політвиховник (посмертно).

Кравців Богдан – «Граф», «Остап», «Шевчик» (5.V.1904, с. Лоп'янка, Рожнятівський р-н, Івано-Франківська обл. – 21.XI.1975, Нью-Йорк, США). Навч. у філії Академічної гім. у Львові, студіював філософію у Львівському таємному у-ті та право в у-ті Яна-Казимира (1928-30). Голова Укр. студентської громади. Член ОВКУГ, СУНМ (1927-29 – голова), УВО; перший провідник КЕ ОУН. У 1930 засуджений на 3 роки. Після звільнення став заст. політичного реф. КЕ ОУН В. Яніва. У 1934 заарештований та ув'язнений у концтаборі в Березі Картузькій. Після звернень мит. Шептицького звільнений із побитими нирками. Працівник ред. газет «Голос нації», «Голос» у Львові (1936-38). Емігрував до Берліна; ред. газети «Голос» (1940-45). Після війни проживав у Зах. Німеччині, відійшов від пол. діяльності. У 1949 оселився у Філадельфії (США). Від 1955 – заст. головного ред. газети «Свобода».

Особливою активністю відзначалися дії збройних відділів у Дрогобицькій і Самбірській округах ОУН. Іще на початку вересня 1939 р. в Дрогобицькому повіті польська поліція заарештувала понад 30 осіб, переважно членів і прихильників ОУН. Разом із заа-

рештованими з інших повітів їх відправили до концтабору в Березі Картузькій. Повстанський загін у Трускавці, створений 13 вересня, за десять днів захопив 150 гвинтівок, 8 возів та 4 коней. Відділом у с. Попелі, сформованим з учасників передвоєнного військового вишколу ОУН у с. Урич, командували Григорій Мінів, Мирослав Яримович та Павлюк. Від 29 серпня до 19 вересня повстанці цього загону захопили 80 гвинтівок, 4 гранати та 1012 набоїв, знищили 32 польських солдатів, втративши при цьому 15 своїх бійців. Завзяті бойові дії вели повстанські відділи з сіл Мразниці та Тустановичі Дрогобицького повіту. 13 вересня Андрій Гурин сформував збройний відділ у с. Бусовисько. Внаслідок постійних і важких сутичок із польською поліцією п'ятеро повстанців загинуло. Збройний загін під командуванням Ярослава Гошка, створений у с. Гординя цього ж повіту, під час боїв захопив 1 кулемет, 15 гвинтівок, 1000 набоїв; у полон було узято 20 польських солдатів, поранено одного повстанця та спалено три будинки. В Турківському повіті ефективними бойовими діями відзначився загін «Блискавиці», який налічував 30 бійців і діяв в околиці сіл Комарники, Забільсько, Звадка, Дашки, Криве, Яблунів, Росохи, Суха[628].

Маївський Дмитро – «Косар», «Сонар», «Тарас», «Зруб», «Курган», «Ом», «П. Дума» (8.XI.1914, с. Реклинець, Сокальський р-н, Львівська обл. – 19.XII.1945, ?, Чехо-Словаччина). Навч. в гім. в Сокалі. З 1934 – повітовий провідник Жовківщини, окружний провідник Сокальщини. В 1939 орг. укр. адміністрацію, школи в Грубешівському і Белзькому повітах. Обласний провідник Холмщини, учасник II ВЗ ОУН (Краків). В 1941 викладав на 3-місячному курсі у школі ім. Коновальця у Кракові. Учасник похідних груп, член КП ОУН Київщини. Реф. пропаганди, згодом політичний. Головний ред. органу ОУН «Ідея і чин» (1942, 1944-45). Від травня 1943 – в Бюрі Проводу ОУН (заст. Голови). У грудні 1945 з Д. Грицаєм вирушили на зустріч з С. Бандерою в Мюнхен (Німеччина), на чесько-німецькому кордоні натрапили на засідку НКВД; застрілився. Іменований ген.-політвиховником та нагороджений Золотим хрестом заслуги УПА.

---

[628] Архів ОУН у м. Києві. – Звіт IV Округи Самбір-Дрогобич; Кучерук О. Українське повстання… – С. 148; Руккас А. Бойові дії загонів ОУН у вересні 1939 р… – С. 388; Куйдич М. Береза Картузька / М. Куйдич // Дрогобиччина – земля Івана Франка: збірник географічних, історичних, етнографічно-побутових матеріалів та мемуарів. – Т. 4. – Дрогобич, 1997. – С. 324.

Невеликі повстанські відділи діяли в Рава-Руській окрузі ОУН – у с. Воля Жовтанецька Жовківського повіту (командир Дмитро Маївський), с. Кам'янка Рава-Руського повіту (командир Дмитро Думич) та с. Лещатів Сокальського повіту (командири Володимир Андрущак та Михайло Семенюк). Організацією і становленням української революційної влади в Рава-Руській окрузі ОУН керував Дмитро Маївський, якому допомагали Володимир Роман, Роман Мандрика, Степан Мудрик та Микола Свистун. З середини вересня члени ОУН активно почали формувати народну міліцію. Для підготовки й організаційного вишколу членів повстанських загонів Д. Маївський організував військовий табір у лісі поблизу Волі Жовтанецької. Основною метою табору було магазинування зброї та політичне виховання молоді ОУН. Відділ із сорока повстанців провів локальні сутички з польськими військовими підрозділами біля сіл Оглядів, Криве, Березин і Дубина Радехівського повіту[629]. Кількість повстанців уже на початку вересня на Радехівщині перевищила попередньо плановану, тому посилено створювалися військові групи й табори в селах Нивиця і Трійця. Степан Мудрик згадує, що: *«За кілька днів на два збірні пункти зголосилося близько тридцяти чоловіків із східної частини Радехівщини. Постала дуже складна ситуація, до якої провід району не був підготовлений. Треба було щось робити з людьми, в першу чергу – нагодувати їх. Спати можна було в лісі, дехто за харчами ходив додому, якщо мешкав неподалік […] серед тих чоловіків, котрі не пішли на мобілізаційні пункти і переховувались по лісах, було чимало підстаршин резерву, котрі знали військову справу. Їм ОУН наказала почати формування роїв і запроваджувати в них належну дисципліну»*[630].

З 14 вересня розпочалися активні бойові дії в Золочівській окрузі ОУН. На залізничній станції в Ожидові повстанці здобули 3 гармати, 800 гвинтівок і взяли в полон 800 польських солдат, а в сусідньому м. Олеську захопили 230 гвинтівок, 3000 набоїв, 30 автомашин і 60 коней. Особливо відзначився в боях повстанський загін із с. Переволочного, яким командував Ярослав Гніт[631].

У середині вересня в Бібрецькому повіті сформував і очолив повстанський загін повітовий провідник ОУН Дмитро Сусік –

---

[629] Архів ОУН у м. Києві. – Звіт XIII Округи Рава-Руська; Пелех Т. Мої молоді літа у вирі боротьби.. – С. 60-61; Мудрик С. Радехівщина… – С. 21; Кучерук О. Українське повстання… – С. 147-149; Гривул Т. Протипольське повстання… – С. 234.

[630] Мудрик С. Радехівщина… – С. 19.

[631] Архів ОУН у м. Києві. – Звіт XI Округи Золочів; Руккас А. Бойові дії загонів ОУН у вересні 1939 р… – С. 392.

«Морський». Повстанці проводили бойові акції (сутички і диверсії) у відповідь на вбивства польською пліцією українців. У м. Бібрці відділ намагався роззброїти поліцію, захопити військові склади і встановити в повіті свою владу, але через брак зброї здійснити ці плани не вдалося[632].

У Львівському повіті повстанську діяльність розгорнули загони під командуванням Дмитра Коваля (с. Рудно), Мамчека (с. Зимне), Павла Генгала (с. Запитів), Богдана Гайовського (с. Шоломия). 16 вересня зі Львова в околиці с. Романів Бібрецького повіту для роззброєння польських військових частин, що відступали, вирушила група членів ОУН. На її базі було сформовано повстанський відділ, який налічував 109 бійців. До його командного складу входили: командир Володимир Гринів – «Кремінський», розвідка – Іларій Собашек – «Байда», постачання – Василь Шевчук – «Муха», а також без чітких функцій – Орест Гринів – «Орський» та Роман Лаврів – «Камінський». 17–22 вересня цей загін у ході боїв здобув трофеї: 1 гармату, 6 кулеметів, 127 гвинтівок, 20 пістолетів, 3 велосипеди, 2 вози, 7 автомобілів, 50 коней, 5000 набоїв, а також захопив у полон 200 солдатів. Загинуло п'ятеро поляків та двоє повстанців, багатьох було поранено. Після приходу радянської армії відділ був демобілізований, а В. Гринів та І. Собашек відійшли на окуповане німцями Закерзоння[633].

Гринів Володимир – «Кремінський», «Суп» (16. IX.1910, смт. Куликів, Жовківський р-н, Львівська обл. – 10.II.1941, Львів). Навч. у Теребовлянській гім.; юридичному ф-ті. Член ОУН (1931). В'язень концтабору в Березі Картузькій (VI-XI.1934) і польських тюрем (1935-38). Інструктор ОУН у Львові (1938-39), від весни 1939 – військовий інструктор, а відтак військовий реф. КЕ ОУН. Один із орг. повстання у вересні 1939. Напр. 1939 – поч. 1940 – член КЕ ОУН у Кракові, член РП ОУН. Від 10.III.1940 – кер. орг. відділу повстанського штабу. У сер. березня 1940 повернувся до Львова, де став заст. шефа повстанського штабу С. Новицького; поручник. Заарештований у Львові в ніч з 2 на 3.IV.1940. Засуджений 29.X.1940 до розстрілу, страчений у тюрмі № 1 (вул. Лонцького).

---

632 Сусік Д. З любові до свого народу… / [Упор. М. Посівнич, І. Васюта]. – Львів, 2006. – С. 40.

633 Архів ОУН у м. Києві. – Звіт VII Округи Львів; Кучерук О. Українське повстання… – С. 149; Руккас А. Бойові дії загонів ОУН у вересні 1939 р… – С. 387; Архів УСБ України у Львівській обл. – Спр. П-33843. – Т. 2. – Арк. 255.

У вересні 1939 р. активно формувались і діяли повстанські відділи ОУН на території Тернопільського воєводства. Приблизно 600 бійців складали повстанські загони ОУН у північній частині Тлумацького (Товмацького) повіту. Вони сформувались й активно діяли в Антонівцях, Братишеві, Вільшаниці, Милованю, Нижнові, Олешеві, Острині, Рошневі, Стриганцях та Юрківцях. Декілька збройних відділів загальною чисельністю 250 осіб було сформовано 16 вересня в Заліщицькому повіті. У боях було вбито 232 польських вояків, захоплено 8 кулеметів, 40 гвинтівок, 2 автомобілі і 4 літаки. В Бучацькому повіті повстанці захопили багато боєприпасів і тимчасово заховали 5 літаків[634].

VIII Бережанську округу ОУН, що охоплювала Бережанський та Підгаєцький повіти Тернопільського воєводства та Рогатинський повіт Станіславівського воєводства, повстання охопило в другій половині вересня 1939 р. Для вирішення нагальних проблем 14–15 вересня в лісі біля с. Бишки Бережанського повіту відбулися дві наради провідних членів округи ОУН, зокрема Григорія Ґоляша – «Тараса Бульби», Степана Гаврилюка – «Чорного», Івана Гірняка – «Мороза», Лева Реґи, Богдана Івашківа – «Боза» («Топора»), і представника від КЕ ОУН Омеляна Лапуньки – «Чабана». У відповідь на вбивства і грабунки українського населення почали створювати по селах групи самозахисту з числа членів ОУН і симпатиків. З огляду на інструкції КЕ ОУН на ЗУЗ, все-таки було прийнято рішення підняти повстання в ніч з 16 на 17 вересня. Для координування дій у лісі біля с. Бишки було створено штаб на чолі з провідником окружного проводу ОУН Г. Ґоляшем – «Тарасом Бульбою», до якого ввійшли шеф штабу І. Гірняк – «Мороз», заступник шефа штабу і комісар Лев Реґа, керівник відділу пропаганди Б. Івашків – «Топір»[635].

З початком бойових дій мережа ОУН призупиняла свою діяльність, а провідники, що не мали функцій у штабі та бойових групах, були зараховувані до груп як звичайні повстанці. Збройні виступи загонів ОУН на Бережанщині розпочалися 18 вересня – зі звільненням політичних в'язнів та з початком наступу Червоної армії. За таких умов члени ОУН активізували партизанську діяльність, наважуючись на відкриті збройні зіткнення з підрозділами польської

634 Архів ОУН у м. Києві. – Звіт IX Округи Чортків; Там само. – Звіт I Округи Коломия; Руккас А. Бойові дії загонів ОУН у вересні 1939 р… – С. 391-392.

635 Шпіцер В., Мороз В. Крайовий Провідник Володимир Тимчій – "Лопатинський"… – С. 103-104; Архів УСБ України у Львівській обл. – Спр. П-33843. – Т. 1. – Арк. 77-80.

поліції та армії, які внаслідок несприятливого для Польщі розвитку подій на фронті втрачали боєздатність. Для роззброювання поліційних дільниць у Бережанському повіті було створено три бойові групи, з яких кожна складалася з 20 повстанців. Перша група, на чолі з Олесем Безкоровайним і комісаром П'янчиковським, діяла в селах Бишки, Медова, Олесин; друга група, на чолі з «Рудим» і комісаром Майчуком, – у селах Дібще, Козова, Вільхівець; третя група, під керівництвом Яцишина – «Беркута», Василя Гречковського – «Джеджаля» і комісара Білика, – в селах Лісники та Жуків. Також для підтримки повстанців по селах було створено збройні відділи й загони, зокрема в Августівці (командир Петро Бідній), Конюхах (Василь Глух), Мужилові (Оробко), Плотичі Великій (Степан Сирота й Володимир Стеткевич), Потоці (Василь Прийдун). Повстанські загони під командуванням Василя Голюка (110 осіб) і Петра Бідного (20 осіб) захопили в боях 61 гвинтівку, 11 пістолетів, 6 возів, 12 коней та 3000 набоїв, втративши 14 бійців убитими і 5 пораненими. Під час роззброєння поліційної дільниці у с. Конюхах загинули Володимир та Василь Головаті, Ілько Перець, ще декількох повстанців було поранено, а втрати противника склали 40 осіб[636].

В усіх селах, де діяла перша повстанська група на чолі з О. Безкоровайним, було захоплено владу й проголошено незалежну Україну. У Бишках партизани захопили постерунок поліції, здобувши 3 гвинтівки і 5 револьверів. Третя збройна група, яку очолював Яцишин – «Беркут», біля с. Жуків розібрала залізничне полотно та почали зупиняти поїзди. Після затяжного бою польським військам вдалося відновити рух залізницею. Інша повстанська група взяла в полон загін польських солдатів і здобула 15 гвинтівок[637].

Богдан Івашків, за розпорядженням повстанського штабу, написав відозви до українського і польського населення. У першій з них зазначалося, що Польща, котра віками притискала українців, тепер упала, тож треба починати будувати власну незалежну державу. У відозві до поляків ішлося про те, що своєю політикою їхній уряд створив таку ситуацію, що вони стали заручниками на

---

[636] Архів ОУН у м. Києві. – Звіт VIII Округи Бережани; Руккас А. Збройні загони Організації Українських Націоналістів (ОУН) на Бережанщині (вересень 1939 р.)… – С. 151-152; Кучерук О. Українське повстання… – С. 148-149; Шпіцер В., Мороз В. Крайовий Провідник Володимир Тимчій – "Лопатинський"… – С. 103-104; Архів УСБ України у Львівській обл. – Спр. П-33843. – Т. 1. – Арк. 79-79 зв.

[637] Шпіцер В., Мороз В. Крайовий Провідник Володимир Тимчій – "Лопатинський"… – С. 104.

українській землі. Польське населення закликали не протидіяти повстанським відділам ОУН і бути нейтральними до майбутньої Української Держави. Також повстанський штаб готував відозви до інших етнічних груп[638].

Поблизу сіл Августівка, Хоробрів та Хоростець 18 вересня 1939 р. створено повстанський загін зі 135 осіб. У боях активну участь брали 35 повстанців, які захопили такі трофеї: 64 гвинтівки, 10 пістолетів, 10 велосипедів, багато протигазів і боєприпасів. У цих сутичках загинули 11 поляків[639].

Галаса Василь – «Зенон», «Орлан», «З. Савченко» (12.XI.1920, с. Білокриниця, Підгаєцький р-н, Тернопільська обл. – 5.X.2002, Київ). Член ОУН (XI.1937), районний провідник Юнацтва (1938-39). Політв'язень (10.V–16.IX.1939). Учасник вересневого повстання 1939 на Бережанщині. Арештований НКВД (11.XI.1939–VI.1940), згодом – у підпіллі. Повітовий реф. пропаганди ОУН (VII-IX.1941) та повітовий провідник Тернопільщини (IX.1941–I.1942), окружний провідник Тернопільщини (I-VI.1942), Чортківщини (VI.1942–I.1943) та Бережанщини (I-V.1943). Обласний провідник ОУН Перемищини (V.1943–1945), заст. крайового провідника і реф. пропаганди КП ОУН Закерзоння (V.1945–IX.1947), провідник ОУН ПЗУЗ (V.1948–1953), член УГВР і Проводу ОУН (1950-53). Нагороджений Золотим хрестом заслуги УПА (25.VII.1950), полк.-політвиховник УПА (VI.1953). Заарештований спецгрупою МҐБ 11.VII.1953 біля с. Ямпіль Білогірського р-ну Хмельницької обл. В'язень київської тюрми КҐБ. Засуджений на 10 років (10.VI.1958), амністований (10.VI.1960). Активний гром. діяч, член Головної Булави Всеукр. Братства ОУН-УПА.

18 вересня було сформовано повстанський загін, який очолили члени ОУН Степан Сирота й Володимир Стеткович, він налічував 42 бійці і діяв біля сіл Плотича Бережанського повіту та Денисів Тернопільського повіту. В ході боїв повстанці захопили 1 легкову машину та 7 возів, 23 гвинтівки, 5 пістолетів, 2 шаблі, 6 гранат, 3000 набоїв та взяли в полон 11 поляків. Уночі з 18 на 19 вересня

---

638 Архів УСБ України у Львівській обл. – Спр. П-33843. – Т. 1. – Арк. 81 зв.-82, 145.

639 Архів ОУН у м. Києві. – Звіт VIII Округи Бережини; Руккас А. Збройні загони Організації Українських Націоналістів (ОУН) на Бережанщині (вересень 1939 р.)… – С. 152.

поблизу с. Потутори Бережанського повіту в засідку повстанського загону потрапила польська військова автоколона з офіцерами-резервістами, які з Дубна їхали до Румунії. Під час бою повстанці спалили 7 вантажних машин, убили 32 офіцерів, понад 50 завдали поранення різного ступеня. Ще один повстанський загін у цьому ж повіті сформовано в с. Рай. Він складався з 50 бійців. У ході боїв загін здобув 50 гвинтівок та 500 набоїв. У сусідньому с. Куряни також було створено повстанський загін заходами членів ОУН Михайла Комарянського, Владислав Юзьківа та Петра Семківа. Після приходу радянських військ усі вони зголосилися до міліції[640].

Активно діяв повстанський загін у Нараївських лісах, основу якого складали колишні політичні в'язні та члени ОУН. Вони здійснили напад на колону з 5 тис. польських поліціянтів, яка рухалася в напрямку Львова. Потрапивши під обстріл, польський відділ провів наступ на повстанців і завдав їм значних втрат (тільки важкопоранених було понад 20 осіб). У Нараєві повстанці захопили будинок поліції й вивісили на ньому синьо-жовтий прапор. Повстанські загони також були створені в селах Шумляни й Олесин Бережанського повіту під керівництвом Василя Галаси та Осипа Кусеня – «Сірого». Цікавий епізод повстання описує В. Галаса: *«18 вересня, у період безвладдя, хтось розніс чутку, що польські колоністи готуються до нападу на село. Селом проскакав на коні невідомий вершник і кинув клич: "Всім у наступ на колонію, бити ворога!" Ні я, ні Кусень, як керівники місцевих клітин ОУН, таких наказів не отримували і не давали. Але стихійна ненависть до польських окупантів, їх колоністів та кинутий клич зробили своє. Поки ми з Осипом зустрілись, будівлі колоністів уже палали. Людських жертв з обох сторін не було. Колоністи встигли втекти. Наші селяни, зігнавши першу злість, відступили»*[641]. Після вступу Червоної армії на територію Західної України повстанські дії в Бережанській окрузі були обмежені до самооборони сіл та роззброєння невеликих груп польської армії, що відступали. Відповідно до наказів КЕ ОУН на ЗУЗ проводили заходи зі здобуття, нагромадження та магазинування зброї для подальшої діяльності в умовах радянської окупації. Розконспірованим членам ОУН рекомендувалося відходити на землі, що опинилися під німецькою окупацією, де також надавалася всіляка допомога політичним в'язням. Інші мали вести

---

[640] Архів ОУН у м. Києві. – Звіт VIII Округи Бережини; Руккас А. Збройні загони Організації Українських Націоналістів (ОУН) на Бережанщині (вересень 1939 р.)… – С. 153.

[641] Галаса В. Наше життя і боротьба… – С. 27.

підпільну діяльність та влаштовуватись на роботу в органи радянської адміністрації[642].

Великою активністю відзначалися повстанські загони ОУН у Підгаєцькому повіті. Найбільший загін тут було створено в с. Мужилів – 200 повстанців на чолі з Оробком. 18–20 вересня вони захопили 2 польові гармати, 2 легкі кулемети, 230 гвинтівок, 300 гранат і 3 польові кухні. Під час боїв із ними поляки втратили 4 вояків. Між селами Слав'ятин, Шумляни та Боків діяв інший повстанський загін зі 150 бійців, який у ті ж дні захопив 1 ручний кулемет, 60 гвинтівок та 50 гранат. Також повстанський загін було створено в селах Носів (30 осіб) та Лиса (20 осіб), який 18-20 вересня здобув у боях такі трофеї: 15 гвинтівок, 35 пістолетів, 20 велосипедів та 80 гранат. У сусідніх селах Завалів, Середнє, Затурин та Маркова діяв повстанський загін чисельністю 80 осіб. Повстанські загони по 80–100 бійців було створено в селах Вербів, Литвинів, Рудники, Волощина, а відділ у Божикові нараховував понад 30 осіб. У боях вони захопили 72 гвинтівки, 15 гранат, 55 пістолетів, 2 мотоцикли та взяли в полон 880 польських солдатів. Збройний загін невстановленої чисельності діяв у с. Богатківці[643].

Активну повстанську діяльність загони ОУН проводили в Рогатинському повіті Станиславівського воєводства. В Рогатині було створено бойову групу на чолі з Сергієм Лотоцьким. Повстанські загони діяли поблизу сіл Залужжя, Путятинці, Липиця Нижня, Потік, Залип'є, Черче. У с. Стратин члени ОУН створили загін зі 125 повстанців, які в боях здобули 16 гвинтівок, 8 пістолетів, 13 ручних гранат, 17 багнетів, понад 300 набоїв і взяли в полон 891 польського вояка. А в с. Пуків повстанський відділ, який налічував 100 осіб, захопив у боях 17–18 вересня 3 кулемети, 100 гвинтівок, 3 автомобілі; при цьому 45 польських солдатів було вбито та 20 – поранено. Повстанський загін із 50 осіб на чолі з Юрківим і Стасівим був створений 18 вересня в с. Фібринів. У проведених боях він втратив 4 вбитими й 1 пораненим. У селі було спалено 3 хати. З польського боку загинуло 5, одержало поранення 10 і потрапило в полон 55 солдатів. Повстанці захопили 87 гвинтівок, 9 пістолетів, 4 шаблі,

---

[642] Галаса В. Наше життя і боротьба… – С. 27-28; Бемко В. Бережани – Бережанщина… – С. 217; Редліх Ш. Разом і нарізно в Бережанах. Поляки, євреї та українці, 1919-1945 / Шимон Редліх. – Київ, 2002. – С. 154; Три воєнні роки ОУН // SÚA, RUESO, karton 13. – С. 1.

[643] Архів ОУН у м. Києві. – Звіт VIII Округи Бережини; Руккас А. Збройні загони Організації Українських Націоналістів (ОУН) на Бережанщині (вересень 1939 р.)… – С. 154-155.

4 багнети та 1200 набоїв. 17 вересня було створено повстанські загони ОУН у селах Підгороддя (50 осіб) та Вербилівці (20 осіб), які роззброювали групи польських вояків. У сутичках повстанці захопили 70 гвинтівок, легкий кулемет та 2 пістолети[644].

Повстання 14–20 вересня 1939 року на території VIII Бережанської округи ОУН почалося в зв'язку з евакуацією польських владних структур до приходу радянських військ і адміністрації. Найбільше збройних виступів, за даними повстанських звітів, відбулося в селах на межі Бережанського, Підгаєцького та Рогатинського повітів (між річками Золота Липа та Гнила Липа), де в лісах ще до початку Другої світової війни було створено підпільні військові вишкільні табори. Загалом повстання охопило понад 44 населені пункти, чисельність бойових відділів становила майже 4 тис. вояків. Повстанці захопили в боях 2 гармати, 10 кулеметів, понад 900 гвинтівок і 200 пістолетів, понад 500 гранат, 2 мотоцикли, 30 велосипедів, 3 автомобілі, 32 коней, 3 польові кухні, багато різних боєприпасів. З польського боку загинуло 268 вояків, поранено – 30, до полону потрапили – 1842, повстанці втратили 23 убитими і 33 пораненими. Було повністю знищено польські колонії біля сіл Богатківці, Божиків, Литвинів, а також поблизу Бокова, Слав'ятина та Шумлян, а в с. Конюхи розстріляно колоністів із числа колишніх вояків польської армії, яких заселили сюди для посилення впливів Другої Речі Посполитої[645].

У селах Галицького повіту Станиславівського воєводства діяв, проголошуючи відновлення Української Держави, повстанський відділ, який складався зі 150 бійців. 17 вересня повстанцям не вдалося здійснити заплановане захоплення влади в містах Рогатин і Сокаль у зв'язку зі вступом у бойові дії Червоної армії. 17–20 вересня на західноукраїнських землях селяни масово роззброювали польських офіцерів і солдатів, передаючи відібрану зброю місцевим повстанським відділам чи боївкам ОУН. КЕ ОУН рекомендувала повстанським загонам у Західній Україні не вступати в бої з Червоною армію, а зосередитися на зборі зброї та формуванні народної міліції[646].

---

[644] Архів ОУН у м. Києві. – Звіт II Округи Станиславів; Зеленський І. М. Розповідь про партизанське підпілля / І. М. Зеленський // Літопис нескореної України. Документи, матеріали, спогади. – Кн. 1. – Львів, 1993. – С. 509; Руккас А. Збройні загони Організації Українських Націоналістів (ОУН) на Бережанщині (вересень 1939 р.)… – С. 156.

[645] Руккас А. Бойові дії загонів ОУН у вересні 1939 р… – С. 392.

[646] Архів ОУН у м. Києві. – Звіт II Округи Станиславів; Швагуляк М. Позиція та участь українців у німецько-польській війні 1939 р… – С. 55; Гривул Т. Протипольське повстання… – С. 235-236.

Активний учасник вересневого повстання 1939 р., а згодом провідний ідеолог і публіцист українського визвольного руху Осип Дяків – «Горновий», відзначав: «*Показником морального підготовлення українських народних мас до збройної боротьби проти окупантів може послужити також німецько-польська війна в 1939 р., коли то в багатьох місцях Галичини постали українські збройні партизанські відділи, які звели ряд боїв і сутичок з польськими окупантськими військами [...]. Він [український народ] живо відгукнувся на заклик Організації взяти зброю до рук.* ***Організація, таким чином, всією попередньою діяльністю створила моральні передумови для виникнення УПА***»[647].

Згідно з дослідженням Олександра Кучерука та Андрія Руккаса, які спираються на підсумкові звіти-таблиці ОУН вересневого повстання 1939 р., у військово-бойових діях брали участь 7729 повстанців, з них у Бережанській окрузі ОУН – понад 4000, у Стрийській – 1946, у Станиславівський – 600, у Ковельській – 250, у Львівській – 205, у Самбірській – 192, у Перемишльській – 125, у Поліській – 100, у Рава-Руській – 98, у Золочівській – 55, у Рівненській – 20. Бої та сутички повстанських відділів, загонів і боївок ОУН із польською поліцією та армійськими частинами траплялися майже в кожному повіті Західної України, а скоординовані виступи відбулися у 20 повітах та 183 населених пунктах. Під час боїв спалено більш ніж 5 українських сіл, повстанці знищили 4 польські колонії. З української сторони було 160 убитих та 53 поранених, у поляків – 796 убитих, 37 поранених і 3610 – полонених (у Бережанській окрузі ОУН – 1842, у Золочівській – 910, у Львівській – 502). Повстанці здобули такі трофеї: 1 танк, 8 літаків, 7 гармат, 103 кулемети, 3757 гвинтівок, 3445 пістолетів, 25 автомобілів, 184 коней та багато різних боєприпасів[648]. Треба відзначити, що, ці дані неповні, оскільки повстанські звіти не містять інформації з Холмщини та з більшої частини Тернопільського воєводства, а з інших 16 округ ОУН вона неповна. В іншому звіті – «Три воєнні роки ОУН» – вказується, що участь у вересневому збройному повстанні взяли 7029 осіб; було здобуто трофеї: 7 гармат, 23 важких кулемети, 30 легких кулеметів, 3 тис. крісів, 14850 ручних гранат, три поїзди і 34 механічні вози[649]. Повстанцям вдалося захопити частину архіву

[647] Дяків-Горновий О. Вклад ОУН у справу творення і розбудови УПА. (З нагоди п'ятих роковин існування і боротьби) // Ідея і чин... – С. 136.

[648] Кучерук О. Українське повстання... – С. 149; Руккас А. Бойові дії загонів ОУН у вересні 1939 р... – С. 393; (Див. також: Швагуляк М. Позиція та участь українців у німецько-польській війні 1939 р... – С. 55).

[649] Три воєнні роки ОУН // SÚA, RUESO, karton 13. – С. 1.

польської контррозвідки, який тимчасово перебував у Самборі, та передати його воякам ВВН. Опрацюванням архіву займався Я. Гайвас. Згодом ці матеріали Ілярій Собашек переправив вантажівкою до Коросна – на окуповані німцями польські землі[650].

* * *

Після поразки Карпатської України та ліквідаційних заходів польської влади ОУН вдалася до реорганізації своєї структури та військової підготовки кадрів. Для цього була створена мережа вишкільних таборів у Західній Україні та закордоном. У цей час ОУН спиралася передовсім на власні сили, однак прагнула використати й міжнародну політичну ситуацію в інтересах визвольного руху. Діючи в руслі військово-політичних планів Німеччини, ПУН прагнув сформувати українські збройні сили, ядром яких мав стати «Легіон» Сушка (ВВН), та створити в Західній Україні незалежну державу. Своєю чергою КЕ ОУН на ЗУЗ вимагала для себе більшої незалежності та гарантій того, що німецький уряд готовий виконати взяті зобов'язання. Тому з початком німецько-польської війни ОУН зайняла вичікувальну позицію – фактично до середини вересня 1939 р. Дії повстанських відділів і загонів ОУН у Західній Україні відзначалися злагодженістю й масовістю, що дає підстави кваліфікувати їх як повстання, основними цілями якого були відновлення незалежної Української Держави та захоплення зброї для подальшої боротьби з новим окупантом.

650 Гайвас Я. Воля ціни не має… – С. 215-223.

ВИСНОВКИ

Організація Українських Націоналістів, її воєнно-політична програма та ідеологія були закономірним наслідком втрати державності й окупації України після поразки визвольних змагань 1917–1921 рр. Вважаючи українське питання ключовим у встановленні стабільності в Центрально-Східній Європі, націоналісти, спираючись на власні сили, намагались максимально використати геополітичні обставини для відновлення української державності. У міжвоєнний період ОУН орієнтувалася у своїй діяльності на держави, які прагнули до ревізії Версальсько-Вашинґтонської системи мирних договорів і були політичними опонентами Радянського Союзу та Польщі. До таких належали Німеччина, Литва, Італія, Японія. З 1934 р. Організація також почала орієнтуватися на США й Великобританію. ПУН визначав Німеччину, Італію, Японію, Великобританію та США як країни, що хочуть використати українське питання у власних інтересах, і наголошував, що потрібно врахувати суперечності між вказаними державами, щоб досягти власні стратегічні і тактичні цілі.

У 1920-х–1930-х рр. західноукраїнські землі стали епіцентром визвольної боротьби українського народу. В цей період у національному русі виділилися дві основні течії. Легальні політичні партії займали позицію мирного тиску на польські урядові структури, широко використовуючи парламент, легальну пресу, санкціоновані мітинги та демонстрації. Зневіра у можливості досягнути незалежність України законними засобами змусила молоде покоління шукати нових шляхів національно-визвольної боротьби. Радикальна програма ОУН імпонувала частині молоді своїми максималістськими цілями.

Дотримуючись військових засад керівництва, конспіративних методів роботи, суворої внутрішньої дисципліни, ОУН використовувала різні засоби боротьби проти польської влади: масові політичні демонстрації, студентські протести, робітничі страйки, бойкот польських товарів, «шкільні акції» тощо. Період становлення ОУН як військово-політичної структури (1929–1930) став часом

апробації її політичного чину за допомогою жорстких антипольських заходів, що отримали великий резонанс за кордоном та в українській громаді. Найдієвішими засобами, на думку ОУН, була підпільна діяльність і збройна боротьба. Згідно з концепцією націоналістів, головними напрямами перманентної революції були: а) політична просвіта народних мас і популяризація головної ідеї – відновлення УССД; б) розгортання бойових дій проти окупантів на українських землях; в) постійне розгалуження та зміцнення структурної мережі ОУН; г) тотальне посилення революційного духу в масах, аж до «проривного моменту» – повстання.

ОУН застосовувала терор як засіб самооборони. Він мав стати найстрашнішою зброєю в руках підпільної організації та остаточним аргументом у боротьбі з окупаційною владою, коли решта були вже вичерпані. З допомогою терору ОУН посилювала напругу й очікування неминучого революційного зриву, перешкоджала закріпленню окупаційної влади, а також підривала авторитет і силу ворожої держави та підкріплювала впевненість поневоленої нації. За час діяльності УВО–ОУН у міжвоєнний період було ліквідовано щонайменше 16 представників окупаційної влади та тих, хто співпрацював з нею. Для поповнення грошових фондів ОУН активно проводила експропріаційні акції – напади на банки і пошти, – в яких загалом здобуто понад 120 тис. злотих.

Отож, на політичну арену вийшла організація, чия діяльність на ідеологічному і практичному рівнях була зумовлена свідомим протистоянням окупантам українських земель та їхній асиміляційній політиці. Її позицію визначали декілька чинників: 1) окупація українських земель більшовицькою Росією, Польщею, Румунією; 2) політика окупаційних держав стосовно українців, яка, переважно, викликала протидію загалу; 3) думка українського суспільства. Вони стали підґрунтям послідовної діяльності Організації, а також психологічною опорою для всього українського загалу, який шукав порятунку у власних силах. Негація Польської Держави з боку ОУН була чіткою і послідовною. Вона посилювалася під впливом конкретних антиукраїнських дій. Варто наголосити, що ОУН адекватно реагувала на заходи польської влади, спрямовані проти українців, що свідчить про відповідність її політики становищу власної нації на конкретному історичному етапі.

В ОУН існували дві концепції розбудови української армії: «легіонова» і «крайова». Перша виходила з того, що армію слід формувати як регулярну в еміграції. Її підтримували діячі ОУН за кордоном, учасники визвольних змагань 1917–1921 рр. М. Ка-

пустянський, М. Сціборський, В. Курманович, Р. Сушко, О. Сеник, О. Чемеринський. Друга наголошувала, що національне військо необхідно творити на західноукраїнських землях, спираючись на власні сили. Цю концепцію обстоювала молода генерація ОУН – «крайовики» С. Бандера, І. Ґабрусевич, М. Колодзінський, З. Коссак, Р. Шухевич, О. Гасин, Д. Грицай, В. Сидор, Я. Бусел, Я. Старух та ін. Євген Коновалець був прихильником втілення в життя обох концепцій. Організація запровадила для своїх членів обов'язкову військову підготовку. В кожному структурному підрозділі ОУН – окружних, повітових, районних проводах – діяли референти з військового вишколу. В КЕ ОУН за проведення вишколів відповідали референти – бойовий та військового вишколу. Основою для підготовки членів ОУН стали військово-теоретичні курси та навчальні табори. Головну увагу було приділено роботі з молоддю як майбутнім кадровим резервом української армії. На початку діяльності ОУН основу інструкторського складу сформували колишні старшини УГА та Армії УНР, бойовики УВО, колишні військовослужбовці та випускники шкіл підхорунжих і хорунжих Війська Польського. На навчаннях і вишколах майбутні українські вояки засвоювали тактику «малої» (партизанської) війни, що базувалася на використанні географічних особливостей місцевості та масовій підтримці населення.

Активна участь ОУН у подіях, що відбувалися в Карпатській Україні в 1938–1939 рр., попри її важливість, не змогла докорінно вплинути на реалізацію всіх державотворчих завдань. З одного боку, члени ОУН сформували Карпатську Січ, забезпечували її кадрами та зброєю. Проте їм не вдалось перетворити цю структуру в регулярну армію. До цього спричинилася заборона ПУН проводити активні дії, невикористання отриманої від української діаспори допомоги, недалекоглядність членів ОУН у ставленні до чехо-словацької влади та армії. Основними заходами ПУН у Карпатській Україні стала організація фінансової підтримки для уряду А. Волошина, встановлення контактів з українськими організаціями, підтримання зв'язків із Німеччиною, Італією, Японією. Розходження позицій ПУН і КЕ ОУН на ЗУЗ щодо діяльності на Закарпатті зумовила кризу в їхніх відносинах, яка згодом переросла в розкол Організації та відкриту конфронтацію.

Напередодні Другої світової війни, навесні–влітку 1939 р., ОУН розробила чіткий план дій на випадок загальноєвропейського збройного конфлікту, більшість її членів отримали військовий вишкіл у рамках роботи військової референтури і мереж вишкільних

таборів у Західній Україні та за кордоном. ПУН прагнув, орієнтуючись на військово-політичну діяльність Німеччини, сформувати національні збройні сили на базі «Українського легіону» та відновити незалежну Українську Державу. Своєю чергою КЕ ОУН на ЗУЗ вимагала більш самостійної лінії поведінки та гарантій з боку німецького уряду щодо виконання його зобов'язань. Тому з початком німецько-польської війни ОУН зайняла вичікувальну позицію і до середини вересня 1939 р. не вела активних дій. Члени ОУН та симпатики націоналістичного руху ухилялися від мобілізації до польської армії, чимало з них долучилися до збройних загонів ОУН і взяли участь у повстанні, яке охопило майже всі місцевості Західної України. Вересневе повстання 1939 р., організоване ОУН, мало на меті задекларувати прагнення українського народу стати самостійним гравцем на міжнародній арені. Таким чином, на відміну від легальних громадських організацій і політичних партій, які проголосили лояльність до польської влади, ОУН втілювала власну державотворчу концепцію.

Активна позиція, міцна організаційна структура, дисципліновані кадри та організована і продумана ідеологічно-виховна робота стали запорукою успішної воєнно-політичної діяльності українських націоналістів, які зуміли у міжвоєнне десятиліття під час і після Другої світової війни мобілізувати на збройну боротьбу значну частину української спільноти.

SUMMARY

The military political program and ideology of the Organization of Ukrainian Nationalists were appropriate result of lost Statehood and occupied Ukraine after the defeat of liberation movement in 1917-1921. Therefore nationalists tried to lean on their own forces and use all favorable geopolitical circumstances to restore the Ukrainian state system considering Ukraine is the most important key in establishing stability. in Central and East Europe. During interwar period OUN activities were oriented to the states which wanted the revision of Versailles – Washington system of peaceful treaties and they were the political opponents to the Soviet Union and Poland. PUN determined Germany, Italy, Japan, Great Britain and USA as countries – allies which wanted to use the Ukrainian question in their own interests.

Following principles of military command, conspiracy and strict organizational discipline, OUN used different methods of political struggle: political demonstrations and protests, strikes, boycott of Polish commodities, actions at schools etc. In the opinion of OUN members, the most effective was the armed fight. The main measures of OUN at that time were assassinations of odious representatives of the Polish state administration on the Western Ukrainian lands. These activities were based on the principles which were published in a newspaper «Surma» in 1929. The OUN military actions were of defensive and offensive character: the former ones aimed at the protection of all structures of the Organization against provocateurs, the latter ones were to demonstrate force and effectiveness of the Organization to its supporters and opponents. The force was used against the opponents of OUN very rarely, only after appeals and warnings. In its activity OUN stood out against those Ukrainians which collaborated consciously with occupation power. The expressive political color had OUN military actions against the representatives of occupation administration. Thus OUN tried to educate Ukrainian people, foremost, youth. The indicated actions were conducted with the purpose to attract the world public attention to the policy of permanent oppressions of Ukrainians. The young generation tried

to find out the new ways of national-liberation movement, bitterly disappointed in the values of western democracy and possibility to get independence for Ukraine by legal ways. The young people were impressed the OUN radical program because of it aspirations and aims.

There were two concepts of military development and structure of future army discussed by the members of OUN, so-called «legionary» and «regional». According to the first one, regular Ukrainian army was to be formed in exile. It was supported by the OUN leaders abroad, such as M. Kapustyansky, M. Stsiborsky, V. Kurmanovych, R. Sushko, O. Senyk. According to the second one, the national army was to be built in the Western Ukrainian lands, based exclusively on the native forces. This concept was supported by S. Bandera, I. Habrusevych, M. Kolodzinsky, R. Schukhevych, Z. Kossak, O. Hasyn, D. Hrytsay.

Among the district, county and regional leaderships of OUN there were members responsible for military schooling. The basis of such training was military-theoretical courses and training camps. The focal point of the courses was work with the young people as they were considered to form the future reserve of the Ukrainian army. At the beginning of OUN activity, training stuff consisted of officers of the Ukrainian Galician Army and the Army of the Ukrainian National Republic officers, members of the UVO; than it consisted of former military men and graduate students of officer schools. During training future Ukrainian soldiers had mastered the tactic of small (partisan) war.

The active participation of OUN in the events in the Carpathian Ukraine in 1938-39, notwithstanding its importance, could not influence in principle the struggle for Ukrainian statehood. Although OUN members were able to form Carpathian Sich, they did not manage to transform it into a regular army due to various factors: first, prohibition of the Leadership of Ukrainian Nationalists (PUN) on any active operations; second, lack of support from Ukrainian societies for the Carpathian Sich; third, the attitude toward the Czechoslovak government and army by the local OUN members and their short-sighted policy. The main activity of the PUN was the organization of financial support for the Avgustyn Voloshyn's government.

In spring – summer 1939 OUN worked out the plan of actions in case of the armed conflict, and the majority of its members received necessary preparation within the network of military camps in Western Ukraine and abroad. While PUN preserved pro-German orientation, the Western Ukrainian regional leadership of

OUN demanded more independence for its members and wanted to receive some guarantees that the German government would fulfill its pledges. Therefore, at the beginning of the German-Polish war OUN restrained from active operations and kept waiting position till the middle of September 1939. Nationalists and their supporters tried to avoid mobilization to the Polish army. They had formed the armed regiments and began a revolt that spread over almost all localities of Western Ukraine. September revolt in 1939 had to demonstrate the aspiration of Ukrainian people to become an independent nation. Contrary to the legal public organizations and political parties that proclaimed loyalty to the Polish government, OUN demanded state independence for Ukraine.

The successful military-political activity of the Ukrainian nationalists was based on the strict organizational structure, high-quailed and disciplined stuff, and, of course, well-organized and worked out ideological and educational policy. All the measures operated during the interwar period had allowed OUN to mobilize considerable part of the Ukrainian association to the armed fight not only in the Second World War but after it as well.

SCHLUSSFOLGERUNG

Die Organisation der ukrainischen Nationalisten (OUN), ihr militärisch-politisches Programm und Ideologie waren eine natürliche Folge des Verlustes der Staatlichkeit und Okkupation der Ukraine in den Jahren 1917-1921 nach der Niederlage in der Befreiungsbewegung. Die ukrainische Frage war nach der Meinung der nationalistischen Bewegung für die Herstellung der Stabilität in Osteuropa zentral. Somit baute die OUN auf die eigenen Kräfte und nutzte alle geopolitischen Verhältnisse für den Wiederaufbau eines ukrainischen Staates. In der Zwischenkriegszeit orientierte sich die OUN in ihrer Tätigkeit auf die Länder, die ihrerseits ebenfalls die Revision des Versailler/Washingtoner Systems der Friedensverträge forderten und somit in politischer Opposition zur Sowjetunion und Polen standen. PUN sah Deutschland, Italien, Japan, Großbritannien und die USA als Verbündete an, die ihrerseits die ukrainische Frage in ihrem Interesse nutzen wollten.

Die OUN hielt sich an militärische Prinzipien in der Organisation, sie nutzte Konspiration, scharfe Disziplin und verschiedene Methoden des Widerstandes: Politische Demonstrationen und Proteste, Streiks, Boykott polnischer Waren, Organisation von Protestaktionen in Schulen etc. Die wirkungsvollste Maßnahme war aus der Sicht der OUN-Mitglieder der bewaffnete Widerstand. In erster Linie wurden Attentate auf polnische Politiker in westukrainischen Gebieten verübt, deren Methoden im Jahre 1929 in der Zeitschrift „Surma (Horn)" veröffentlicht wurden. Die militärischen Maßnahmen der OUN wurden in zwei Richtungen entwickelt: 1) Verteidigungsmaßnahmen – zum Schutze der Organisationsstrukturen gegen Provokateure 2) Angriffsmaßnahmen – zur Demonstration der Stärke und Willenskraft der Organisation, gegenüber Anhängern und Gegnern. Die OUN griff nur in Ausnahmefällen zu Gewaltmethoden gegenüber ihren Opponenten wenn andere Überzeugungsmethoden fehlschlugen. In ihrer Tätigkeit stellte sich die Organisation aktiv gegen die Ukrainer, die bewusst mit Okkupationsregierungen kooperierten. Die Maßnahmen der OUN hatten einen deutlichen politischen Ton im Kampf gegen Okkupationsadministrationen. Somit wollte die OUN die Bevölke-

rungsmassen erziehen – vor allem die Jugend. Die schon benannten Aktionen sollten die internationale Gesellschaft auf die Probleme der Ukrainer - und vor allem auf die minderwertige Stellung der Ukraine - aufmerksam machen. Die Enttäuschung der neuen Generation bezüglich der westlichen demokratischen Ideen und der damit verbundenen Möglichkeit auf legalem Wege eine unabhängige Ukraine zu erreichen, war groß. Sie wurde gezwungen, neue Wege in dem Kampf zu suchen. Und dieses neue radikale Programm imponierte besonders jungen Menschen durch seine Pragmatik und Zielstrebigkeit.

Es gab zwei Konzepte bezüglich des Aufbaus und der Struktur der Armee innerhalb der OUN („Legion" und regionale Einheiten). Die Legion sah die Bildung eines ukrainischen Heeres als reguläre militärische Einheiten in der Emigration vor, diese Idee wurde von den Mitgliedern der OUN im Ausland unterstützt: M. Kapustjans'kyj, M. Scibors'kyj, V. Kurmanovyč, R. Suško, O. Senyk. Nach der zweiten Idee sollte das nationale Heer in westukrainischen Gebieten formiert werden und sollte aus eigener Kraft geformt werden. Dieses Konzept wurde von S. Bandera, I. Gabrusevyč, M. Kolodzins'kyj, R. Šuchevyč, Z. Kossak, O. Gasyn, D. Grycaj unterstützt.

Auf allen administrativen Ebenen (Regionen, Landkreise) wo die OUN tätig war, gab es Referenten, die die militärische Ausbildung durchführten. Für die Organisation und Durchführung der Ausbildung waren Gefechts- und Militärausbilder in der KE OUN verantwortlich. Die Grundlage der militärischen Ausbildung bildeten militärtheoretische Kurse und Ausbildungslager. Die Hauptaufmerksamkeit wurde der Arbeit mit jungen Menschen gewidmet, die in der Zukunft die Reserven der ukrainischen Armee bilden sollten. Zu Beginn der Tätigkeit der OUN waren für die Ausbildung die Offiziere der UGA und der Armee der UNR sowie der Kämpfer der UWO zuständig, mit der Zeit wurden als Ausbilder Veteranen und Absolventen der Militärschulen engagiert. Das Ziel der Ausbildung bestand für die Rekruten der zukünftigen ukrainischen Armee in der Aneignung von Taktiken des Partisanenkriegs.

Die aktive Teilnahme der OUN an den Ereignissen 1938/39 in der Karpato-Ukraine waren wichtig. Jedoch konnte das Vorhaben einer Staatengründung nicht beeinflussen. Einerseits formierten die Mitglieder der OUN die „Karpato-Sitsch", versorgten sie mit Munition, Waffen und militärischem Personal. Jedoch konnte diese Struktur auf Grund unterschiedlicher Ursachen nicht zur einer regulären Armee ausgebaut werden. Dies ist mit dem Verbot für die PUN, jegliche aktive Tätigkeiten durchzuführen, zu erklären. Dazu bekam die

Karpato-Sitsch nicht die ganze Unterstützung, die von der ukrainischen Gemeinde kam. Vor allem die Kurzsichtigkeit der lokalen OUN Offiziere bezüglich der Beziehungen zu der tschechischen Regierung und Armee führten zur Niederlage. Das Hauptziel der PUN war die Organisation der finanziellen Unterstützung für die Regierung von A. Volоъyn.

Im Frühjahr und Sommer 1939 erarbeitete die OUN den Abwehrplan für den Fall eines militärischen Konflikts. Die meisten Mitglieder der Organisation wurden für einen solchen Fall im Rahmen der militärischen Ausbildung in Lagern der Westukraine und im Ausland geschult. In seinem Ausbildungsprogramm orientierte sich der PUN an dem militärisch-politischen Vorbild Deutschland. Somit versuchte er, eine unabhängige militärische Macht zu gründen, deren Zentrum der WWN bilden sollte. Als Ziel wurde die Wiederherstellung des unabhängigen ukrainischen Staats gesetzt. Dabei forderten KE OUN und SUS Garantien bezüglich einiger Verpflichtungen von der Seite der deutschen Regierung. Deswegen nahm die OUN eine abwartende Position ein und handelte nicht aktiv im deutsch-polnischen Krieg bis zur Mitte des Septembers 1939. Die Nationalisten und ihre Anhänger versuchten in dieser Zeit vor allem der Mobilisierung der polnischen Armee zu entgehen. Sie formierten sich in Einheiten und begannen einen Aufstand, der mit der Zeit alle Regionen der Westukraine umfasste. Dieser Septemberaufstand hatte als erstes zum Ziel, das ukrainische Volk ins internationale Licht zu rücken und als selbstständig handelndes Volk zu manifestieren. Im Gegensatz zu legal zugelassenen Parteien und Organisationen, die sich für die Mitarbeit mit der polnischen Regierung ausgesprochen hatten, hat sich die OUN für eine Staatenbildung positioniert.

Starke Organisationsstrukturen und qualitatives und diszipliniertes Personal, organisierte und produktive ideologische Arbeit bildeten die Voraussetzung für die erfolgreiche militärisch-politische Tätigkeit der ukrainischen Nationalisten. Die in der Zwischenkriegszeit getane Arbeit erlaubte der OUN in der Zeit des zweiten Weltkriegs einen großen Teil der ukrainischen Gesellschaft für den bewaffneten Kampf zu mobilisieren.

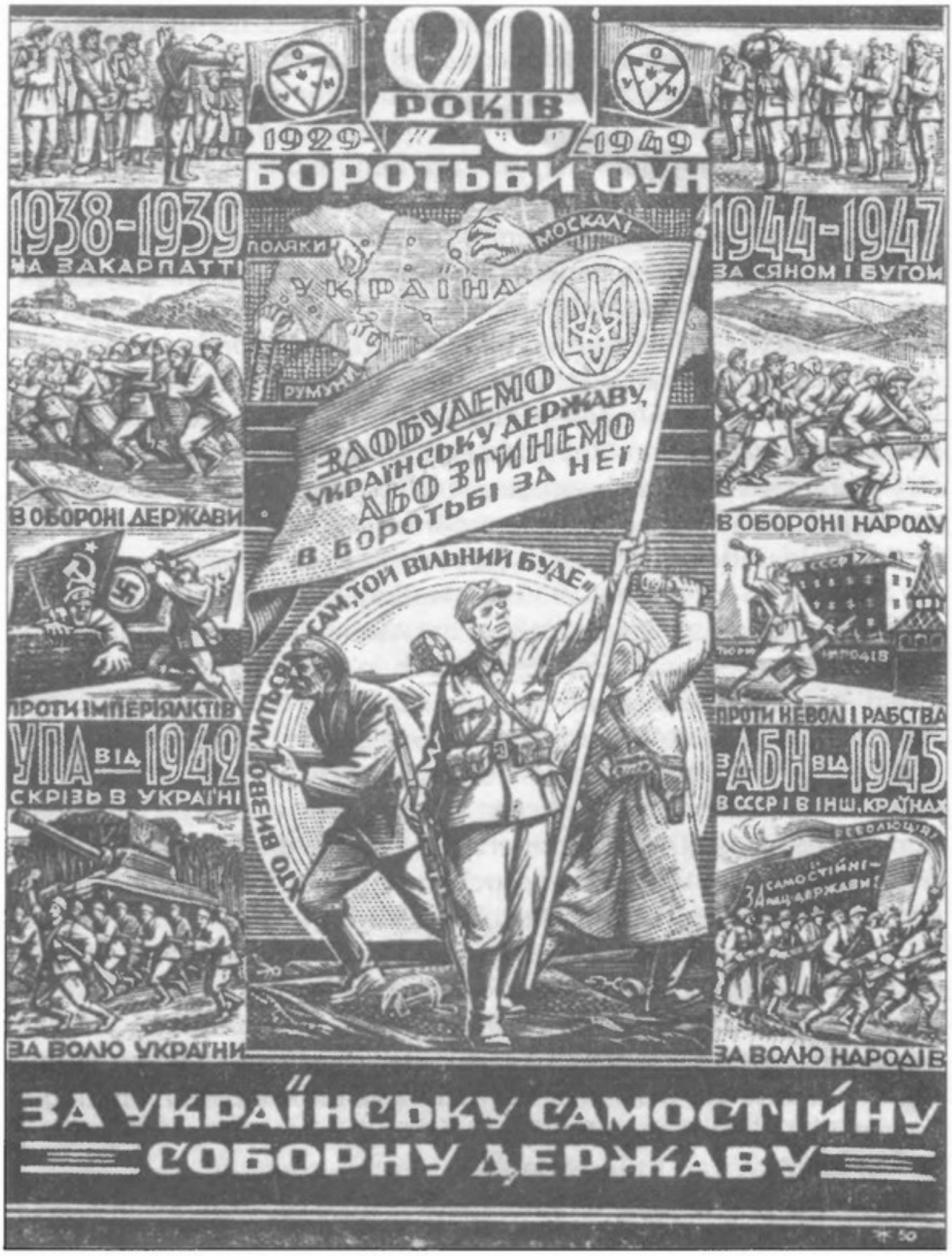

Дереворит роботи Ніла Хасевича "20 років боротьби ОУН", 1949 р.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

І. ДЖЕРЕЛА

І. 1. Архівні матеріали

1. Архів ОУН у м. Києві, ф. 1, оп. 1, спр. 190 (Інформація про події на західно-українських землях в серпні-вересні 1939 р.).
2. Капустянський М. Українська націоналістична воєнна доктрина // Архів ОУН у м. Києві. Фонд Миколи Капустянського.
3. Лист П. Маценка до Крайової Екзекутиви Канади від 10.06.1985 // Архів ОУН у м. Києві.
4. Лист М. Митлюка (Б. Яровенка) до невстановленого провідника ОУН в США від 25 травня 1936 р. // Архів ОУН у м. Києві.
5. Лист Р. Федоріва до М. Сціборського від 25 березня 1937 р. // Архів ОУН у м. Києві.
6. Повідомлення Управи Далекосхідної січі // Архів ОУН у м. Києві.
7. Підсумкові звіти-таблиці ОУН (вересень 1939 р.) // Архів ОУН у м. Києві.
8. Архів Управління Служби Безпеки України у Львівській обл., спр. П-33843 (Архівно-кримінальна справа на Івашківа Б., Габа П., Никлевича С., Грицака О., Гриніва В., Федечка Т., Зеленого В., Харкевича Л., Цибай П., Війтюка В., Левицького Ю.). – Т. 1.
9. АУСБ України у Львівській обл., спр. П-33843 (Архівно-кримінальна справа на Івашківа Б., Габи П., Никлевича С., Грицака О., Гриніва В., Федечка Т., Зеленого В., Харкевича Л., Цибай П., Війтюка В., Левицького Ю.). – Т. 2.
10. АУСБ України у Львівській обл., спр. П-33843 (Архівно-кримінальна справа на Івашківа Б., Габа П., Никлевича С., Грицака О., Гриніва В., Федечка Т., Зеленого В., Харкевича Л., Цибай П., Війтюка В., Левицького Ю.). – Т. 3.
11. Архів УСБУ в Закарпатській області, ф. 5, спр. 159. – Т. 1 (Уривки різних документів Організації Народної Оборони «Карпатська Січ» за 1938-1939 рр.). – Конверт № 1.

12. Архів УСБУ в Закарпатській області, ф. 5, спр. 159. – Т. 2 (Витяги з документів «Карпатської Січі», які були вилучені у мешканця села Сторожниця Ужгородського округу Закарпатської області Гірняка Степана Степановича 23 травня 1952 р.).
13. Галузевий державний архів Служби Безпеки України, ф. 13 (Колекція друкованих видань), спр. 372. – Т. 34.
14. Державний архів Волинської області, ф. 1, оп. 2, спр. 2423 (Переписка про діяльність ОУН і її окремих членів).
15. ДАВО, ф. 1, оп. 2, спр. 5276 (Повідомлення про організацію ОУН, програма виховання; 1935 р.).
16. ДАВО, ф. 1, оп. 2, спр. 7346 (Інформація Львівського воєводського управління про ситуацію в ОУН, 1938 р.).
17. ДАВО, ф. 1, оп. 2, спр. 7361 (Інформація поліції про діяльність членів ОУН, УНДО, 1938-1939).
18. ДАВО, ф. 1, оп. 2, спр. 7837 (Місячні рапорти Волинського воєводи про суспільно-політичне положення у воєводстві).
19. ДАВО, ф. 46, оп. 9а, спр. 374 (Історія, цілі та задачі УВО і ОУН).
20. ДАВО, ф. 46, оп. 9а, спр. 442 (Інформація воєводської команди державної поліції повітовим староствам Тернопільського, Львівського і Станиславівського воєводств про діяльність членів ОУН).
21. ДАВО, ф. 46, оп. 9а, спр. 1007 (Інформації повітових поліцій про діяльність членів ОУН, плани територій, охоплених діяльністю ОУН, 1935).
22. ДАВО, ф. 46, оп. 9а, спр. 2606 (Інформація слідчих органів поліції Волинського, Тернопільського і Станиславівського воєводств про діяльність членів КПЗУ і ОУН та настроях населення у зв'язку з процесом вбивства міністра Пєрацького).
23. ДАВО, ф. 46, оп. 9а, спр. 2762 (Інформації управлінь поліції Волинського, Львівського і Станиславівського воєводств в МВС про діяльність членів ОУН).
24. ДАВО, ф. 46, оп. 9а, спр. 4672 (Інформація Станиславівського воєводського управління державної поліції про діяльність членів ОУН).
25. ДАВО, ф. 191, оп. 1, спр. 1084 (Інформації воєводської команди державної поліції і постерунків, агентів про діяльність членів ОУН, 1934-1936).
26. ДАВО, ф. 191, оп. 1, спр. 1285 (Справа за звинуваченням Семена Поліщука та інших в належності до ОУН, 1939).
27. ДАВО, ф. 216, оп. 3, спр. 1079 (Справа за звинуваченням Павла Мигаля, Івана Коханського, Василя Савича та інших за комуністичну діяльність).

28. ДАВО, ф. 216, оп. 3, спр. 1363 (Справа за звинуваченням Антона Поліщука та інших за діяльність ОУН, 1937).
29. ДАВО, ф. 216, оп. 3, спр. 1922 (Справа за звинуваченням Ананія Закоштуя та інших за приналежність до ОУН, 1939).
30. ДАВО, ф. 216, оп. 3, спр. 1934 (Справа за звинуваченням Тараса Красьохи та інших за належність ОУН, 1939).
31. ДАВО, ф. 216, оп. 3, спр. 1964 (Справа за звинуваченням Андрія Самчука та інших за приналежність до ОУН, 1939).
32. ДАВО, ф. 216, оп. 3, спр. 1970 (Справа за звинуваченням Олексія Чесюка та інших за належність до ОУН, 1939).
33. ДАВО, ф. 4666, оп. 2, спр. 1907 (Справа за звинуваченням Володимира Никоновича Гайдюка за ст. 54-10 ч. 1, 54-11, 1940).
34. Державний архів Закарпатської області, ф. 3, оп. 3, спр. 66 (Переписка з МЗС Чехословаччини щодо скарги польського уряду на протипольську агітацію в Карпатській Україні; список членів Організації Січ).
35. ДАЗО, ф. 3, оп. 3, спр. 156 (Переписка з МЗС в Празі про протипольську діяльність українських емігрантів з МВС в Хусті і про діяльність угорських терористів).
36. ДАЗО, ф. 17, оп. 2, спр. 321 (Справа про пропозицію МВС Команді ОНО щодо спільної роботи з жандармерією).
37. ДАЗО, ф. 17, оп. 2, спр. 393 (Справа про Народну Оборону Карпатська Січ в Хусті).
38. ДАЗО, ф. 18, оп. 1, спр. 51 (Повідомлення МВС Карпатської України про прийняття на роботу і підвищення в посаді).
39. ДАЗО, ф. 18, оп. 1, спр. 61 (Справа про організацію Українського еміграційного бюро в Карпатській Україні).
40. ДАЗО, ф. 18, оп. 1, спр. 76 (Протипольська агітація на Підкарпатській Руси).
41. ДАЗО, ф. 18, оп. 2, спр. 15 (Д-р Олег Кандиба просить надання громадянства).
42. ДАЗО, ф. 18, оп. 4, спр. 588 (Просьби галицьких емігрантів про одержання Чехословацького підданства і переписка по цьому питанню).
43. Державний архів Івано-Франківської області, ф. 2, оп. 1, спр. 2121 (Розпорядження МВС і переписка з повітовим староством про участь військових підрозділів в придушенню демонстрації українського населення, проведених з вимогою визнання державності Карпатської України).
44. ДАІФО, ф. 68, оп. 2, спр. 164 (Інформації МВС про діяльність ОУН на території Західної України, 1932 р.).

45. ДАІФО, ф. 68, оп. 2, спр. 173 (Переписка поліційними і слідчими органами по розшуку членів ОУН виконавших напад на пошту в Грудку Ягейлонським Львівського воєводства).
46. ДАІФО, ф. 68, оп. 2, спр. 492 (Агентурні дані Косівського і Надвірнянського управління поліції на осіб перейшовших кордон Польщі в Закарпатську Україну).
47. ДАІФО, ф. 69, оп. 1, спр. 52 (Інформації слідчого управління Станиславівського воєводського державного управління поліції про націоналістичний рух і діяльність ОУН на території воєводства).
48. ДАІФО, ф. 69, оп. 1, спр. 55 (Програма і організаційна структура ОУН).
49. ДАІФО, ф. 69, оп. 1, спр. 238 (Переписка з органами поліції про розповсюдження української націоналістичної літератури в Станиславівському повіті).
50. ДАІФО, ф. 69, оп. 1, спр. 848 (Записки розслідування, протоколи допитів і переписка з судовими органами поліцією Станиславівського повіту по справі Олександра Щуровського та інших, звинувачених в переході державного кордону з метою вступу в Український Легіон в Закарпатті).
51. ДАІФО, ф. 69, оп. 1, спр. 903 (Переписка з відділками поліції Станиславівського повіту і прокуратури Окружного суду по справі Осипа Новицького та інших, звинувачених за перехід державного кордону Закарпатської України з метою вступу в Український Легіон).
52. ДАІФО, ф. 69, оп. 1, спр. 925 (Списки осіб затриманих за нелегальний перехід границі Закарпатської України з метою вступу в український націоналістичний Легіон «Січ»).
53. ДАІФО, ф. 69, оп. 1, спр. 952 (Переписка з Станіславівським повітовим старостством та відділками поліції про діяльність ОУН у повіті).
54. Державний архів Львівської області, ф. 1, оп. 52, спр. 1057 (Звіти повітових староств про діяльність українських націоналістичних кругів).
55. ДАЛО, ф. 11, оп. 29, спр. 1086 (Справа про обвинувачення Коцюмбаса Володимира і інших в приналежності до ОУН).
56. ДАЛО, ф. 11, оп. 29, спр. 2075а (Справа про обвинувачення Лебедя Миколи і Долинського Степана щодо організації з іншими членами ОУН нападу на пошту в Городку Ягейлонському).
57. ДАЛО, ф. 108, оп. 1, спр. 296 (Наглядова справа за діяльністю УВО, 1931).

58. ДАЛО, ф. 108, оп. 1, спр. 330 (Наглядова справа за діяльністю ОУН).
59. ДАЛО, ф. 108, оп. 1, спр. 336 (Наглядова справа за діяльністю ОУН).
60. ДАЛО, ф. 108, оп. 1, спр. 338 (Наглядова справа за діяльністю ОУН).
61. ДАЛО, ф. 108, оп. 1, спр. 383 (Переписка з повітовими староствами і поліційними відділками про нагляд за виданнями ОУН).
62. ДАЛО, ф. 108, оп. 1, спр. 585 (Інформації повітових управлінь державної поліції про діяльність Українського наукового Інституту в Берліні – школи підготовки кадрів ОУН).
63. ДАЛО, ф. 108, оп. 3, спр. 779 (Інформації слідчого відділу воєводського управління поліції про шпіонську діяльність ОУН).
64. ДАЛО, ф. 121, оп. 1, спр. 338 (Характеристика українських політичних партій, наукових, культурно-просвітніх, господарських і суспільних організацій).
65. ДАЛО, ф. 121, оп. 1, спр. 339 (Характеристика українських політичних партій, наукових, культурно-просвітніх, господарських і суспільних організацій).
66. ДАЛО, ф. 121, оп. 1, спр. 351 (Нелегальні видання УВО, ОУН і СУНМ; 1929-1935).
67. ДАЛО, ф. 121, оп. 1, спр. 357 (Наглядова справа за діяльністю УВО за 1932 р.).
68. ДАЛО, ф. 121, оп. 1, спр. 404 (Переписка з повітовими поліціями по встановленню особи коменданта відділку поліції, ймовірно члена УВО).
69. ДАЛО, ф. 121, оп. 1, спр. 1371 (Рапорти суспільно-політичного становища на території Львівського воєводства за 4 квартал 1938 р.).
70. ДАЛО, ф. 121, оп. 3, спр. 383 (Наглядова справа за діяльністю ОУН).
71. ДАЛО, ф. 121, оп. 3, спр. 652 (Устав, інструкції про проведення воєнних занять і схема побудови УВО, 1930 р.).
72. ДАЛО, ф. 121, оп. 3, спр. 717 (Інструкції по боротьбі з ОУН і КПЗУ для управлінь політичної поліції).
73. ДАЛО, ф. 121, оп. 3, спр. 729 (Донесення повітових управлінь державної поліції про діяльність ОУН і її структуру).
74. ДАЛО, ф. 121, оп. 3, спр. 779 (Донесення агентів поліції на осіб, підозрюваних у веденні політичної діяльності).
75. ДАЛО, ф. 121, оп. 3, спр. 798 (Інформації повітових управлінь державної поліції про осіб, підозрюваних в діяльності ОУН).

76. ДАЛО, ф. 121, оп. 3, спр. 806 (Конфіскати Бюлетня КЕ ОУН на ЗУЗ).
77. ДАЛО, ф. 121, оп. 3, спр. 844 (Рапорти слідчих відділків поліції про політичну діяльність за 1933 р.).
78. ДАЛО, ф. 121, оп. 3, спр. 1020 (Дані про діяльність українських націоналістичних організацій ОУН і УВО).
79. ДАЛО, ф. 220, оп. 1, спр. 171 (Наглядова справа за діяльністю ОУН, 1933).
80. ДАЛО, ф. 220, оп. 1, спр. 180 (Наглядова справа за діяльністю ОУН, 1938).
81. ДАЛО, ф. 306, оп. 1, спр. 17 (Журнал «Юнак»).
82. Державний архів Рівненської області, ф. 33, оп. 4, спр. 70 (Інформації і рапорти Волинського воєводського управління про діяльність політичних партій з 25.07.1934 р. по 23.12.1935 р. на територіях повітів воєводства).
83. ДАРО, ф. 33, оп. 4, спр. 78 (Огляд Волинського воєводського управління про діяльність політичних партій і товариств на території воєводства, 1936).
84. ДАРО, ф. 86, оп. 2, спр. 119 (Переписка з Волинським воєводським управлінням державної поліції й Рівненським повітовим старостством про діяльність членів ОУН і УВО).
85. Державний архів Тернопільської області, ф. 231, оп. 1, спр. 1815 (Інформації, донесення поліційних органів і повітових старостів про діяльність ОУН в Тернопільському воєводстві).
86. ДАТО, ф. 231, оп. 1, спр. 1816 (Інформації, донесення поліційних органів і повітових старостів про діяльність ОУН в Тернопільському воєводстві).
87. ДАТО, ф. 231, оп. 1, спр. 1825 (Доповідні повітових старостів і слідчих управлінь про діяльність ОУН на території воєводства).
88. ДАТО, ф. 231, оп. 1, спр. 1826 (Заключення спеціального експерта про структуру ОУН і належність до неї Рудакевича).
89. ДАТО, ф. 231, оп. 1, спр. 1829 (Донесення повітових управлінь поліції і старостів Тернопільського воєводства про діяльність УВО і ОУН).
90. ДАТО, ф. 231, оп. 1, спр. 1897 (Слідча справа на осіб, які брали участь у діяльності УВО).
91. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 3833, оп. 3, спр. 1 (Листування українських націоналістів про заснування контрреволюційних організацій за кордоном, про їх діяльність і інше).

92. ЦДАВОВУ України, ф. 3833, оп. 3, спр. 10 (Документи до націоналістичних українських журналів і газет, 1936-1938).
93. ЦДАВОВУ України, ф. 4331, оп. 1, спр. 2 (Матеріали до українських буржуазно-націоналістичних журналів і газет, 1922-1938).
94. ЦДАВОВУ України, ф. 4331, оп. 1, спр. 4 (Журнал «Сурма» – орган буржуазно-націоналістичної УВО).
95. ЦДАВОВУ України, ф. 4628, оп. 1, спр. 10 (Документи, що характеризують діяльність ОУН-УПА).
96. Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 263, оп. 1, спр. 33285 (Кримінальна справа Кураха Михайла Степановича, звинуваченого за статтями 58 п. 2, 58 п. 6 ч. 1а, 58 п. 10 ч. 1 і 58 п. 11 КК).
97. ЦДАГО України, ф. 269, оп. 1, спр. 186 (Друкований орган ОУН «Український націоналіст»).
98. ЦДАГО України, ф. 270, оп. 1, спр. 170 (Обіжчики 1930 р. Голови ПУН Євгена Коновальця до референтів).
99. Центральний державний історичний архів України у м. Львові, ф. 204, оп. 1, спр. 1221 (Донесення інспекторату у Стрию підпорядкованим комісарам про встановлення нагляду за членами ОУН).
100. ЦДІА України у м. Львові, ф. 204, оп. 1, спр. 1223 (Донесення комісарам округів у Коломиї і Стрию та комісаріатів про активну діяльність ОУН у прикордонній смузі).
101. ЦДІА України у м. Львові, ф. 205, оп. 1, спр. 76 (Листування з «Комітетом флоти Народовей» і прокурорів окружних судів на побудову флоту).
102. ЦДІА України у м. Львові, ф. 205, оп. 1, спр. 155 (Накази міністерства юстиції Польщі за 1939 р., том 1).
103. ЦДІА України у м. Львові, ф. 205, оп. 1, спр. 205 (Статистичні звіти прокурора окружного суду в Самборі про кількість наявних і розглядуваних кримінальних справ).
104. ЦДІА України у м. Львові, ф. 205, оп. 1, спр. 499 (Щоденні оперативні звіти слідчого відділу воєводської команди державної поліції у Львові про політичне положення за січень-лютий 1939 р.).
105. ЦДІА України у м. Львові, ф. 205, оп. 1, спр. 500 (Щоденні оперативні звіти слідчого відділу воєводської команди державної поліції у Львові про політичне положення за травень-червень 1939 р.).
106. ЦДІА України у м. Львові, ф. 205, оп. 1, спр. 501 (Щоденні оперативні звіти слідчого відділу воєводської команди державної поліції у Львові про політичне положення за липень-серпень 1939 р.).

107. ЦДІА України у м. Львові, ф. 205, оп. 1, спр. 879 (Обіжники, директиви і розпорядження Міністерства юстиції у Варшаві про заходи по боротьбі з українським націоналістичним рухом і листування з цього питання).
108. ЦДІА України у м. Львові, ф. 205, оп. 1, спр. 938 (Справа за звинуваченням члена УВО Петрикевича М., Кобринського Л., Гладуна Г. та інших).
109. ЦДІА України у м. Львові, ф. 205, оп. 1, спр. 964 (Витяги з організаційного статуту для юнаків та інструкції про військову підготовку молоді ОУН).
110. ЦДІА України у м. Львові, ф. 205, оп. 1, спр. 1020 (Бюлетні виконавчого комітету ОУН за 1931 р.).
111. ЦДІА України у м. Львові, ф. 205, оп. 1, спр. 1033 (Брошура виконавчого комітету ОУН «Наша боротьба, її мета та шлях і методи» від 1931 р. та листування з прокурорами окружних судів про переклад видань).
112. ЦДІА України у м. Львові, ф. 205, оп.1, спр. 1035 (Обвинувачувальний висновок і листування в справі службовця зі Львова Юрка Онишкевича, Володимира Явнича та інших, звинувачених у членстві в ОУН, 1933-38).
113. ЦДІА України у м. Львові, ф. 205, оп. 1, спр. 1058 (Брошура, видана СУНМ. Копія).
114. ЦДІА України у м. Львові, ф. 205, оп. 1, спр. 3125 (Вирок окружного суду у Варшаві у справі членів ОУН – С. Бандери, М. Лебедя та інших, звинувачених в діяльності на користь ОУН та в організації вбивства міністра внутрішніх справ Польщі Пєрацького).
115. ЦДІА України у м. Львові, ф. 205, оп. 1, спр. 3126 (Звинувачувальний висновок у справі членів ОУН Степана Бандери, Романа Шухевича та інших, звинувачених у терористичних діях).
116. ЦДІА України у м. Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 2287 (Листи до В. Гнатюка від батька до рідних).
117. ЦДІА України у м. Львові, ф. 371, оп. 1, спр. 81 (Справа про притягнення до судової відповідальності Бунія О., Мотики М. і Барановського Р., звинувачених в приналежності до ОУН і вбивстві депутата до сейму Голувка Т. В Трускавці).
118. ЦДІА України у м. Львові, ф. 371, оп. 1, спр. 88 (Справа про притягнення до судової відповідальності осіб, звинувачених в приналежності до ОУН в Городку, том 1).
119. ЦДІА України у м. Львові, ф. 371, оп. 1, спр. 90 (Справа про притягнення до судової відповідальності осіб, звинувачених в приналежності до ОУН в Городку, том 1).

120. Státní ústřední archive v Praze. Ruské a ukrajinské emigrantské spolky a organizace v ČSR, karton 10.
121. SÚA. RUESO, karton 11.
122. SÚA. RUESO, karton 12.
123. SÚA. RUESO, karton 13.

І.2. Збірники документів і матеріалів

124. Басараб В., Вегеш М., Сергійчук В. Августин Волошин. Нові документи і матеріали про життя і смерть президента Карпатської України / В. Басараб, М. Вегеш, В. Сергійчук. – Ужгород: В-во УжНУ «Говерла», 2006. – 151 с.
125. Варшавський акт обвинувачення Степана Бандери та товаришів / [упор. М. Посівнич]. – Львів: ЦДВР, 2005. – 199 с.
126. Дмитро Климпуш – головний командант «Карпатської Січі». Документи, спогади, статті, вірші / [Упор. О. Довганич, М. Кухта]. – Ужгород, 1997. – 104 с.
127. Документи і матеріали з історії Організації Українських Націоналістів / [Ред. кол. В. Верига та ін.]. – Київ: В-во ім. О. Теліги, 2005. – Т. 1: 1927 – 1930 / [Упор. Ю. Черченко, О. Кучерук]. – 480 с.
128. Документи і матеріали з історії Організації Українських Націоналістів / [Ред. кол. В. Верига та ін.] – Київ: В-во ім. О. Теліги, 2007. – Т. 2. – Ч. 2: Листування Є. Коновальця з Д. Андрієвським (1927 – 1934 рр.) / [Упор. Ю. Черченко]. – 536 с.
129. Є. Коновалець. «Я б'ю у дзвін, щоб зрушити справу ОУН з мертвої точки…» Невідомі документи Організації Українських Націоналістів. Рік 1930: листування Голови Проводу ОУН Є. Коновальця і секретаря ПРУН В. Мартинця / [Передм. і упор. А. Кентій, А. Лозинський]. – Київ: Темпора, 2003. – 272 с.
130. З таємних документів польської окупації Західної України / [Вступ, переклад і пояснення З. Книша]. – Торонто: Срібна Сурма, 1983. – 288 с.
131. Карпатська Україна (1938-1939). Збірник архівних документів і матеріалів / [Упор. М. Делеган, С. Вискварко]. – Ужгород: Карпати, 2009. – 288 с.
132. Карпатська Україна: Документи і матеріали. Хроніка подій. Персоналії. – Т. 1: Карпатська Україна: Документи і матеріали / [Упор. Довганич О. Д., Корсун О. М., Пагіря О. М.]. – Ужгород: ВАТ «В-во Закарпаття», 2009. – 753 с.

133. Кентій А. З джерел української військової думки. (Реферат Леоніда Костарева «Проблеми морської оборони України») / Анатолій Кентій // Військово-історичний альманах. – К., 2001. – Ч. 3. (Див.: http://www.uarmy.com.ua/ALMANAH/ALMANAH03/article17/art17.html)
134. Конгрес Українських Націоналістів 1929 рік. Документи і матеріали / [Упор. В. Муравський]. – Львів: ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України, ЦДВР, 2006. – 420 с.
135. Косик В. Розкол ОУН (1939-1940): Збірник документів / Володимир Косик. – Львів, 1999. – 136 с.
136. Кучерук О. Щоденні записи учасника Легіону р. Сушка (вересень – листопад 1939 р.) / О. Кучерук // Військово-історичний альманах. – К., 2004. – Ч. 1 (8). – С. 143-160.
137. Літопис УПА. Нова серія, Т. 10: Життя і боротьба генерала «Тараса Чупринки» (1907 – 1950). Документи і матеріали / [Упор.: С. Богунов, В. Даниленко, А. Кентій, С. Кокін, В. Лозицький, М. Посівнич]. – Київ – Торонто: І-т української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, В-во Літопис УПА, Державний комітет архівів України, ЦДАГО України, ГДА СБ України, 2007. – 832 с.
138. Московські вбивці Бандери перед судом / [Під. ред. Д. Чайковського]. – Дрогобич, 1992. – 659 с.
139. ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929-1955. (Видання ЗЧ ОУН). – Б.м.в, 1955. – 371 с.
140. ОУН в 1941 році: Документи. Ч. 2 / [Упор.: О. Веселова, О. Лисенко, І. Патриляк, В. Сергійчук]. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2006. – 281 с.
141. Політична програма й устрій ОУН. – Б.м.в., 1940. – 42 с.
142. Посівнич М. Видання Крайової екзекутиви ОУН 1931 р. / Микола Посівнич // Український визвольний рух. – Львів, 2003. – Зб. 2. – С. 7-14.
143. Посівнич М. Відозва комітету поляків зі східних кресів 1939 року / Микола Посівнич // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. – Вип. 13: Україна у Другій світовій війні: україно-польські взаємини / [Гол. ред. кол. Я. Ісаєвич; упор. Ю. Сливка]. – Львів, 2005. – С. 345-347.
144. Степан Бандера: документи і матеріали (1920-1930 рр.) / [упор. М. Посівнич]. – Львів, 2006. – 248 с.
145. Siwicki M. Dzieje konfliktów polsko-ukraińskich / M. Siwicki. – T. 1. – Warszawa: Nakładem autora, 1992. – 317 s.

І.3. Неопубліковані документи

146. Стахів В. До зовнішньої політики ОУН в роках 1931-1938 / Архів Євгена Стахіва у м. Валдвіку, штат Нью-Йорк (США).
147. Збройна боротьба ОУН за Українську Державу. Партизанка 1939-41 рр. // Архів дослідника історії ОУН-УПА Нестора Мизака, м. Чернівці.
148. Monografja OUN na Wołyniu. Łuck, 1935 // Державний архів Рівненської області. – ФБ № 877.

І. 4. Періодика

149. Наступ. – Хуст. – 11 грудня, 1938.
150. Наступ. – Хуст. – 20 грудня, 1938.
151. Наступ. – Хуст. – 23 лютого, 1939.
152. Наступ. – Хуст. – 4 грудня, 1938.
153. Нова свобода. – Хуст. – 14 лютого, 1938.
154. Розбудова Нації. – Прага, 1929. – № 5.
155. Розбудова Нації. – Прага, 1930. – № 11-12.
156. Розбудова Нації. – Прага, 1932. – № 7-8.
157. Сурма. – 1929. – № 22. – Липень.
158. Сурма. – 1929. – № 23. – Серпень.
159. Сурма. – 1929. – № 25. – Жовтень.
160. Сурма. – 1929. – № 26. – Листопад.
161. Сурма. – 1930. – № 5.
162. Сурма. – 1930. – № 8.
163. Сурма. – 1930. – № 30.
164. Сурма. – 1930. – № 31.
165. Сурма. – 1930. – № 36.
166. Сурма. – 1931. – № 8.
167. Сурма. – 1931. – № 9.
168. Сурма. – 1932. – № 12.

І. 5. Публіцистика та ідеологія

169. Андрієвський Д. Політика націоналізму / Дмитро Андрієвський // Розбудова Нації. – Прага, 1930. – № 31-32. – С. 157-164.
170. Андрієвський Д. Українська пропаганда за кордоном / Дмитро Андрієвський // Розбудова Нації. – Прага, 1931. – № 36-38. – С. 1-9.
171. Андрієвський Д. Українська справа на міжнародній шахівниці / Дмитро Андрієвський // Розбудова Нації. – Прага, 1931. – Ч. 11-12. – С. 257-265.

172. Бабій О. Революція чи контрреволюція / Олесь Бабій // Розбудова Нації. – Прага, 1928. – Ч. 3. – С. 77-84.
173. Бандера С. Перспективи української революції / Степан Бандера. – Мюнхен, 1978. – 640 с.
174. Богуш В. Ліґа визволення народів Східньої Европи, Кавказу та Закаспію / В. Богуш [Макар Кушнір] // Розбудова Нації. – Прага, 1929. – Ч. 12. – С. 392-396.
175. Боєвик і творення фронту // Сурма. – 1930. – Ч. 28-29. – С. 2-3.
176. Боротьба без зброї // Сурма. – 1927. – Ч. 2. – С. 2.
177. Бурун. Воєнне значення й стратегічне положення Закарпаття / Бурун [Михайло Колодзінський] // Війна й техніка. Воєнно-науковий збірник. – [Париж], 1938. – С. 34-48.
178. Вассиян Ю. До головних засад націоналізму / Юліян Вассиян // Розбудова Нації. – Прага, 1928. – № 2. – С. 33-42.
179. Вассиян Ю. Ідеологічні основи українського націоналізму / Юліян Вассиян // Розбудова Нації. – Прага, 1929. – № 15-16. – С. 65-77.
180. Війна будучності // Сурма. – 1927. – Ч. 4. – С. 3-6.
181. Військове самовиховання // Сурма. – 1931. – Липень. – № 46.
182. Воїн П. Японія / Петро Воїн. – Львів: «Дешева книга», 1937. – 32 с.
183. Ґабрусевич І. Місце України в світі / Іван Ґабрусевич. – Б.м.в., 1940. – 79 с.
184. Ґабрусевич І. Український міт / Іван Ґабрусевич // Визвольний шлях. – Лондон, 1980. – Кн. 3. – С. 270-276.
185. Дніпрянський Б. Московський імперіялізм та український націоналізм / Б. Дніпрянський [Макар Кушнір] // Розбудова Нації. – Прага, 1934. – Ч. 7-8. – С. 172-177.
186. Дніпрянський Б. Проблєма української великодержавности й будуччина Східньої Европи / Б. Дніпрянський [Макар Кушнір] // Розбудова Нації. – Прага, 1930. – Ч. 1-2. – С. 12-18.
187. Дуб Я. Зовнішньо-політичне ставлення української справи / Я. Дуб [Макар Кушнір]// Розбудова Нації. – Прага, 1933. – Ч. 5-6. – С. 109-114.
188. Дяків-Горновий О. Ідея і чин. Повна збірка творів / Осип Дяків-Горновий. – Нью-Йорк – Торонто – Мюнхен, 1968. – 408 с.
189. Е. Л. Революційна тактика українського націоналізму / Е. Л. // Розбудова Нації. – Прага, 1932. – № 56-57. – С. 225-230.
190. Е. С. Український націоналізм і органічна праця / Е. С. // Розбудова Нації. – Прага, 1932. – № 58-59. – С. 283-291.
191. Ідея в наступі. Альманах. – Лондон, 1938. – 109 с.

192. Інж. Д. Двоподіл таборів у внутрішньо-українськім житті / Інж. Д. // Розбудова Нації. – Прага, 1934. – № 76-77. – С. 113-116.
193. Капустянський М. Модерна війна й наші завдання / Микола Капустянський // За збройну Україну. – Париж, 1938. – С. 2-10.
194. Капустянський М. Українська збройна сила й українська національна революція / Микола Капустянський. – Саскатун-Саскачеван, 1936.
195. Колодзінський М. Українська воєнна доктрина / Михайло Колодзінський. – Торонто, 1957. – 62 с.
196. Корда р. Наші позиції / Роман Корда // Далекий Схід. Орган УНК в Маньчжу-Ді-Го. – Харбін, 1.07.1938. – Ч. 5. – С. 55.
197. Ленкавський С. Український націоналізм. Твори / Степан Ленкавський / [упор. О. Сич]. – Івано-Франківськ, 2002. – Т. 1. – 600 с.
198. Леґіони // Сурма. – 1928. – Ч. 14. – С. 2-3.
199. М. Б. С. З життя Української Далеко-Східної Січі / М. Б. С. // Далекий Схід. Орган УНК в Маньчжу-Ді-Го. – Харбін, 10.01.1939. – Ч. 23. – С. 21.
200. Мартинець В. Ми й українські політичні партії / Володимир Мартинець // Розбудова Нації. – Прага, 1928. – № 6. – С. 235-241.
201. Мартинець В. Наша тактика / Володимир Мартинець // Розбудова Нації. – Прага, 1930. – № 25-26. – С. 1-10.
202. Н. Н. До ґенези й ролі наших акцій / Н. Н. // Розбудова Нації. – Прага, 1934. – № 76-77. – С. 116-118.
203. На службі нації. Альманах. – Париж, 1938. – 140 с.
204. Наші міжнародні позиції // Наступ. – Хуст. – 6.03.1938. – С. 1.
205. Німецька закордонна політика // Наступ. – Хуст. – 16.02.1939. – С. 1.
206. Ольжич О. Незнаному воякові / Олег Ольжич / [упор. Л. Череватенко]. – Київ, 1994. – 432 с.
207. Орелюк С. Большевизм це московський імперіялізм / Сергій Орелюк [Іван Мітринга]. – Львів: Дешева книжка, 1936. – 32 с.
208. Орелюк С. Наш шлях боротьби / Сергій Орелюк [Іван Мітринга]. – Ч. 1, 2. – Б. м. і р. в.
209. Орлик М. Нарис ідеологічно – політичних основ українського націоналізму / Мирон Орлик [Дмитро Мирон]. – Київ, 2001. – 216 с.
210. Оршан Я. Де стоїмо? / Ярослав Оршан [Орест Чемеринський]. – Париж, 1938. – 32 с.
211. Оршан Я. Доба націоналізму / Ярослав Оршан [Орест Чемеринський]. – Париж, 1938. – 32 с.

212. Оршан. Закарпаття / Ярослав Оршан [Орест Чемеринський]. – Париж, 1938. – 32 с.
213. Партизанка // Сурма. – 1933. – № 68. – Червень.
214. Партизанка // Сурма. – 1933. – № 69. – Липень.
215. Прокоп М. Напередодні незалежної України / Мирослав Прокоп. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто – Львів, 1993. – 646 с.
216. Рогач І. Чеська провокація / Іван Рогач // Нова свобода. – Хуст. – 9.03.1939. – С. 1.
217. Роди розвідки // Сурма. – 1930. – № 32. – Травень.
218. Росоха С. Боротьба аж до перемоги / Степан Росоха // Пробоєм. – Прага, червень 1938. – С. 68-69.
219. Старшинський корпус // Сурма. Додаток. Для заокеанських українців. – 1931. – Червень – липень.
220. Стецько Я. 30 червня 1941: Проголошення відновлення державности України / Ярослав Стецько. – Торонто – Нью-Йорк – Лондон: Українська видавнича спілка, 1967. – 463 с.
221. Стецько Я. Українська визвольна концепція. Твори / Ярослав Стецько. – Мюнхен, 1987. – Т. 1. – 528 с.
222. Сціборський М. Націократія / Микола Сціборський. – Париж, 1935. – 117 с.
223. Сціборський М. Передпосилка національної революції / Микола Сціборський // Розбудова Нації. – Прага, 1932. – № 54-55. – С. 161-169.
224. Терор – як засіб агітації // Сурма. – 1929. – № 17-18.
225. Терор – як засіб самооборони // Сурма. – 1929. – № 16.
226. Українське село в часі повстання // Сурма. – 1933. – № 63-64.
227. Фовицький А. До питання військового вишколу / Андрій Фовицький // Розбудова нації. – Прага, 1928. – № 12. – С. 436-437.
228. Ярий Р. Військове виховання молоді / Ріко Ярий // Національна думка. – Прага, 1927. – № 11-12. – С. 16.
229. Ярий Р. Військове самовиховання / Ріко Ярий. – Прага: Наклад ГУНМ, 1927. – 28 с.
230. Ярий Р. Зовнішня політика / Ріко Ярий // Розбудова Нації. – Прага, 1930. – Ч. 9-10. – С. 215-220.

І. 6. Спогади

231. Антонович О. М. Спогади / Омелян Миколайович Антонович. – Київ – Вашингтон: «АО Август», 1999. – 392 с.
232. Бажанський М. Мемуарна мозаїка / Михайло Бажанський. – К.: «Критика», 1998. – 336 с.

233. Бажанський М. Моя Карпатська Україна. Синхронізація неповторних подій / Михайло Бажанський. – Київ – Нью-Йорк: «Світовид», 1995. – 107 с.
234. Бірчак В. Карпатська Україна. Спогади й переживання / Володимир Бірчак. – Ужгород: Гражда, 2007. – 200 с.
235. Бірчак В. Карпатська Україна. Спомини й переживання / Володимир Бірчак. – Прага: Нація в поході, 1940. – 92 с.
236. Бойдуник О. На переломі (Уривки зі спогадів) / Осип Бойдуник. – Париж, 1967. – 156 с.
237. Бойдуник О. Як дійшло до створення ОУН / Осип Бойдуник // Євген Коновалець та його доба / [Ред. Ю. Бойко]. – Мюнхен, 1974. – С. 359-379.
238. Бойко Ю. Український націоналізм на СУЗ у добі Коновальця / Юрій Бойко // Євген Коновалець та його доба / [Ред. Ю. Бойко]. – Мюнхен, 1974. – С. 577-618.
239. Вассиян Ю. Ідеологічні основи українського націоналізму / Юліян Вассиян // ОУН 1929-1954. – Париж, 1955. – С. 69-81.
240. Врецьона Є. Мої зустрічі з полковником / Євген Врецьона // Євген Коновалець та його доба / [Ред. Ю. Бойко]. – Мюнхен, 1974. – С. 466-481.
241. Гайвас Я. Воля ціни не має / Ярослав Гайвас. – Торонто: «Срібна сурма», 1971. – 312 с.
242. Гайвас Я. Коли кінчалась епоха / Ярослав Гайвас. – Б.м.в, 1964. – 143 с.
243. Галамай С. У боротьбі за Українську Державу. Спогади / Степан Галамай. – Львів: «Мс», 2003. – 464 с.
244. Галаса В. Наше життя і боротьба. Спогади / Василь Галаса. – Львів, 2005. – 270 с.
245. Генерал Роман Шухевич – «Тарас Чупринка» Головний Командир УПА / [Ред. П. Й. Потічний, М. Посівнич]. – Торонто – Львів: «Літопис Української Повстанської Армії», 2007. – Т. 45. – 560 с.
246. Гірняк Л. На стежках історичних подій. Карпатська Україна і наступні роки. Спогади і матеріали / Любомир Гірняк. – Нью-Йорк, 1979. – 341 с.
247. Гладилович А. Володимир Тимчій-Лопатинський / Адольф Гладилович // Визвольний шлях. – Лондон, 1979. – Кн. 5. – С. 556-565.
248. Годьмаш П. Спогади колишнього січовика / Павло Годьмаш // Закарпатська правда. – 24 березня, 1990.– С. 4.
249. Гренджа-Донський В. Щастя і горе Карпатської України. Щоденник. Мої спогади / Василь Гренджа-Донський. – Ужгород, 2002. – 516 с.

250. Євген Коновалець та його доба / [Ред. Ю. Бойко]. – Мюнхен, 1974. – 1009 с.
251. Життя та смерть полковника Коновальця. – Львів, 1993. – 327 с.
252. Заповіт Срібної землі. Карпатська Україна в боротьбі за незалежність. – Львів: «Світ», 2001. – 192 с.
253. Збірник на пошану генерала Романа Шухевича / [Упор. Г. Васькович]. – Мюнхен, 1990. – 192 с.
254. Казанівський Б. Шляхом Легенди / Богдан Казанівський. – Лондон: УВС, 1975. – 292 с.
255. Капустянський М. Військова підготовка ОУН / Микола Капустянський // ОУН 1929-1954. – Париж, 1955. – С. 115-141.
256. Капустянський М. Нариси споминів 1929 – 1939 років // Український історик. – 1987. – С. 99-106.
257. Карпатська Україна в боротьбі. – Відень, 1939.
258. Кедрин І. Життя – події – люди. Спомини і коментарі / Іван Кедрин. – Нью-Йорк: Червона Калина, 1976. – 724 с.
259. Климишин М. В поході до волі / Микола Климишин. – Детройт, 1987. – Т. 1. – 429 с.
260. Книш З. Бойові дії ОУН на ЗУЗ у першому десятилітті існування / Зиновій Книш // ОУН 1929-1954. – Париж, 1955. – С. 89-103.
261. Книш З. Дрижить підземний гук. (Спогади з 1930 і 1931 рр. в Галичині) / Зиновій Книш. – Вінніпег, 1953. – 340 с.
262. Книш З. Дух, що тіло рве до бою. (Юліан Головінський Крайовий Комендант УВО) / Зиновій Книш. – Вінніпег, 1951. – 199 с.
263. Книш З. Перед походом на Схід. Спогади і матеріяли до діяння Організації Українських Націоналістів у 1939-1941 роках. І частина / Зиновій Книш. – Торонто: «Срібна сурма», 1959. – 185 с.
264. Книш З. Розбрат. Спогади та матеріяли до розколу ОУН у 1940-1941 роках / Зиновій Книш. – Торонто: «Срібна сурма», 1960. – 430 с.
265. Коссак, Охримович, Тураш. – Торонто: ЛВУ, 1968. – 190 с.
266. Кук В. Ставка проводу ОУН 1943 – 1945 в Бишках / Василь Кук // Іван Шагай. Село Бишки. – Лондон, 2000. – С. 239-245.
267. Куп'як Д. Спогади нерозстріляного / Дмитро Куп'як. – Торонто – Нью-Йорк, 1991. – 180 с.
268. Купецький Г. Там де сонце сходить. Спогади бойовика ОУН на Далекому Сході / Григорій Купецький. – Торонто, 1988. – 498 с.
269. Левицький Б. Націоналістичний рух під час Другої світової війни / Борис Левицький // Діялог. – Торонто, 1979. – № 2. – С. 4-31.

270. Левицький С. Моя діяльність в ОУН / Семен Левицький // Бережанська земля. Історично-мемуарний збірник. – Торонто – Нью-Йорк – Лондон – Сидней – Бережани – Козова: НТШ, 1998.– Т. XIX. – С. 227-231. (Серія Український архів).
271. Ляхович Є. Діяльність ОУН в Лондоні в 1933-1935 роках / Євген Ляхович // Євген Коновалець та його доба / [Ред. Ю. Бойко]. – Мюнхен, 1974. – С. 907-926.
272. Маґоцький І. Спогади / Іван Маґоцький. – Львів, 2002. – 736 с.
273. Макар В. Спомини та роздуми / Володимир Макар. – Торонто – Київ, 2001. – Т. 1: Бойові друзі. – 370 с.
274. Макар В. Спомини та роздуми / Володимир Макар. – Торонто – Київ, 2001. – Т. 2: Бойові друзі. – 511 с.
275. Малащук Р. З книги мого життя. Спомини / Роман Малащук. – Нью-Йорк – Торонто – Лондон: «Гомін України», 1987. – Т. 1. – 358 с.
276. Мартинець В. Українське підпілля. Від УВО до ОУН: Спогади і матеріали до передісторії та історії українського організованого націоналізму / Володимир Мартинець. – Б.м.в, 1949. – 421 с.
277. Мартинець М. Українська націоналістична преса / Володимир Мартинець // ОУН 1929-1954. – Париж, 1955. – С. 224-247.
278. Матла О. Історичні нотатки / Олександр Матла. – Торонто: Гомін України, 1985. – 303 с.
279. МЕК. Микола Митлюк (Сербинський – Кер) / МЕК // Український самостійник. – 14 жовтня 1956. – С. 3.
280. Мельник А. Спогади та документи / Андрій Мельник. – Київ: Фундація ім. О. Ольжича, 1995. – 352 с.
281. Мудрик-Мечник С. Радехівщина у боротьбі за Самостійну Українську Державу. Спомини колишнього учасника ОУН і УПА / Степан Мудрик-Мечник. – Львів: Універсум, 1994. – 78 с.
282. Мудрик-Мечник С. Шляхами підпілля революційної ОУН. Причинки до історії / Степан Мудрик-Мечник. – Львів: Універсум, 1997. – 114 с.
283. Обух. Дещо про організаційну діяльність Л. Ребета в 1936-39 рр. / Обух [Тюшка О.] // Григорій Дем'ян. Генерал УПА Олекса Гасин – «Лицар». – Львів: І-т народознавства НАН України, 2003. – С. 337-348.
284. Ольжич О. Вояки-будівничі / Олег Ольжич // На зов Києва: Український націоналізм в другій світовій війні. Збірник статей. – Київ, 1993. – С. 48-57.
285. Ольжич О. Український націоналізм / Олег Ольжич // На зов Києва: Український націоналізм в другій світовій війні. Збірник статей. – Київ, 1993. – С. 297-305.

286. Онацький Є. У вічному місті: Записки українського журналіста / Євген Онацький. – Вінніпег, 1989. – Т. 4. – 560 с.
287. Пелех Т. Мої молоді літа у вирі боротьби. Спогади члена ОУН – УНС – УПА / Теодор Пелех. – Мюнхен – Торонто: Українське В-во, 1988. – 282 с.
288. Петренко Р. За Україну, за її волю (спогади) / Роман Петренко. – Торонто – Львів: «В-во Літопис УПА», 1997. – Т. 27. – 278 с.
289. Пришляк Я. Два брати ідеалісти. Біографії, спогади, нариси, епізоди із життя і праці / Ярослав Пришляк. – Миколаїв – Монтреаль, 1999. – 318 с.
290. Пришляк Я. За Україну! Записки члена ЗП УГВР / Ярослав Пришляк. – Нью-Йорк – Монтреаль, 1990. – 208 с.
291. Рассказ Евгения Стахова об Украинской революции в Закарпатье 1939 года // Александр Гогун. Между Гитлером и Сталиным. Украинские повстанцы. – СПб.: Изд. Дом «Нева», 2004. – С. 343-355.
292. Ребет Д. На перехрестях визвольних змагань / Дарія Ребет / [Упор. О. Панченко]. – Гадяч, 2003. – 569 с.
293. Ребет Д. Націоналістична молодь і молодечий націоналізм / Дарія Ребет // Євген Коновалець та його доба / [Ред. Ю. Бойко]. – Мюнхен, 1974. – С. 482-501.
294. Ребет Л. Світла і тіні ОУН / Лев Ребет. – Мюнхен: «В-во Український самостійник», 1964. – 131 с.
295. Редліх Ш. Разом і нарізно в Бережанах. Поляки, євреї та українці, 1919-1945 / Шимон Редліх. – Київ, 2002. – 325 с.
296. Росоха С. Спомини: Події та люди на моєму життєвому шляху / Степан Росоха / [уклад. В. Худанич]. – Торонто – Ужгород: «Мистецька лінія», 2001. – 92 с.
297. Стахів В. Почалося в Ужгороді, а закінчилося в Мармароському Сиготі. Декілька фрагментів подій з новішої історії Закарпаття з приводу 15-річчя постання держави Карпатська Україна / Володимир Стахів // Вісті. – Мюнхен, 1954. – Ч. 11-12 (49-50). – С. 7-10.
298. Стахів В. Сім років україно-японських взаємин, 1934-41 / Володимир Стахів // До зброї. – Мюнхен, 1955. – № 26. – С. 19-22.
299. Стахів Є. Крізь тюрми, підпілля й кордони / Євген Стахів. – К.: «Рада», 1995. – 286 с.
300. Стебельський І. Шляхами молодості й боротьби. Спогади. Статті. Листування / Іван Стебельський. – К.: «Смолоскип», 1999. – 368 с.
301. Сусік Д. З любові до свого народу. Спогади / Дмитро Сусік / [упор. М. Посівнич, І. Васюта]. – Львів, 2006. – 186 с.

302. Хименець Ю. Мої спостереження із Закарпаття / Юліян Хименець. – Нью-Йорк, 1984. – 190 с.
303. Хименець Ю. Тернистий шлях до України / Юліян Хименець. – Ужгород: «Гражда», 1996. – 396 с.
304. Чок-Зборовський Ю. Спогади надбужанця про Лозове Козацтво / Юрій Чок-Зборовський // Надбужанщина: Сокальщина, Белзчина, Радехівщина, Камінеччина, Холмщина і Підляшшя. Історично-мемуарний збірник. – Нью-Йорк – Париж – Сидней – Торонто, 1994. – Т. 3. – С. 51-63.
305. Шандор В. Спомини. Карпатська Україна 1938-1939 рр. / Володимир Шандор. – Ужгород: «МПП Гражда», 1996. – Т. І. – 390 с.
306. Шандор В. Спомини. Карпатська Україна, 1939-1945 / Володимир Шандор. – Ужгород, «МПП Гражда», 2000. – Т. ІІ. – 246 с.
307. Шанковський Л. УПА – дитина лицарів визвольної війни / Лев Шанковський // Голос Комбатанта. – 1958. – Ч. 1 (7).– С. 15-17.
308. Штефан А. Августин Волошин президент Карпатської України: Спомини / Августин Штефан. – Торонто, 1977. – 208 с.
309. Шухевич С. Моє життя. Спомини / Степан Шухевич. – Лондон: УВС, 1991. – 619 с.
310. Щеглюк В. «…Як роса на сонці»: Політичний роман-хроніка, написаний на основі спогадів колишнього діяча ОУН-УПА Л. С. Павлишина / Василь Щеглюк. – Львів: Фенікс, 1992. – 159 с.
311. Ювілейна книга Української Академічної Ґімназії у Львові. – Філадельфія, 1978. – Кн. 2. – 362 с.

ІІ. МОНОГРАФІЇ, НАРИСИ, СТАТТІ, ПОВІДОМЛЕННЯ

312. Айненкєль А. Політика Польщі щодо українців у міжвоєнний період. Вибрані проблеми / Анджей Айненкєль // Україна – Польща: важкі питання. (Мат. ІІ міжн. семінару істориків). – Варшава, 1998. – Т. 1-2. – С. 29-46.
313. Арсенич П., Бурнашов Г., Яневич Б. Степан Бандера та його родина / Петро Арсенич, Геннадій Бурнашов, Богдан Яневич. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2008. – 368 с.
314. Баган О. Націоналізм і націоналістичний рух / Олег Баган. – Дрогобич: Відродження, 1994. – 192 с.
315. Балей П. Фронда Степана Бандери в ОУН 1940 року: причини і наслідки / Петро Балей. – Лас Вегас, 1996. – 73 с.
316. Бедрій А. ОУН і УПА / Анатоль Бедрій. – Торонто, 1983. – 64 с.

317. Беляєв В., Рудницький М. Під чужими прапорами / В. Беляєв, М. Рудницький. – К., 1956. – 112 с.
318. Бемко В. Бережани – Бережанщина. Історично-географічний нарис / Володимир Бемко // Бережанщина у спогадах емігрантів. – Тернопіль, 1993. – С. 3-247.
319. Білавич Г., Савчук Б. Товариство «Рідна Школа» (1881-1939) / Г. Білавич, Б. Савчук. – Івано-Франківськ, 1999. – 208 с.
320. Білак С. М. Народ за ними не пішов / С. М. Білак. – Ужгород: «Карпати», 1981. – 152 с.
321. Богачевська-Хом'як М. Білим по чорному: жінки в громадському житті України, 1884 – 1939 / Марта Богачевська-Хом'як. – К.: Либідь, 1995. – 424 с.
322. Бойко С. Народ не прощає / Сергій Бойко. – Ужгород, 1976. – 164 с.
323. Боляновський А. Українські військові формування в збройних силах Німеччини (1939 – 1945) / Андрій Боляновський / ЛНУ ім. І. Франка; Канадський інститут українських студій Альбертського університету. – Львів, 2003. – 685 с.
324. Бондаренко К. Другий Великий збір українських націоналістів / Костянтин Бондаренко // Український альманах 1999. – Варшава, 1999. – С. 202-204.
325. Бондаренко К. Карпатська Україна та український політикум 1930-их років / Костянтин Бондаренко // Карпатська Україна і Карпатська Січ. (Мат. Всеукр. наук.-практ. конф. до 60-річчя Карпатської України і Карпатської Січі. Хуст, 14.03.1999). – Ужгород: «Карпати-Гражда», 1999. – С. 82-85.
326. Бондаренко К. Фашизм в Україні. До історії проблеми / Костянтин Бондаренко // Українські варіанти. – 1997. – Ч. 2. – С. 74-83.
327. Бутко С. Україна і Росія в геополітичних побудовах ОУН у міжвоєнний період / Сергій Бутко // Історико-географічні дослідження в Україні: Збірка наукових праць. – Ч. 5 / [Відп. ред. М. Дмитрієнко]. – Київ: Інститут історії України, 2001. – С. 239-243.
328. В'ятрович В. До проблеми формування ідейно-програмних засад українського визвольного руху 1920-х – 1950-х рр. / Володимир В'ятрович // Український визвольний рух. – Зб. 9. – Львів, 2006. – С. 125-137.
329. В'ятрович В. Основні принципи зовнішньої політики ОУН / Володимир В'ятрович // Український визвольний рух. – Зб. 3. – Львів, 2004. – С. 16-29.

330. В'ятрович В. Ставлення ОУН до євреїв. Формування позиції на тлі катастрофи / Володимир В'ятрович. – Львів: МС, 2006. – 140 с.
331. Васюта І. Національно-визвольний рух у Західній Україні (1918-1939) / І. Васюта // Український історичний журнал. – 2001. – № 5. – С. 22-42.
332. Васюта І. Національно-визвольний рух у Західній Україні (1918-1939) / І. Васюта // Український історичний журнал. – 2001. – № 6. – С. 35-64.
333. Вегеш М. Велич і трагедія Карпатської України / Микола Вегеш // Альманах УНСоюзу. – Парсіппані, 2009. – С. 47-56.
334. Вегеш М. До питання про участь ОУН в обороні Карпатської України / Микола Вегеш // Матеріали наукової конференції Всеукраїнського братства вояків УПА: «ОУН і УПА: історія, уроки, сучасність». – Івано-Франківськ – Стрий, 1993. – С. 36-39.
335. Вегеш М. Карпатська Січ: Сторінки історії (1938-1939 рр.) / Микола Вегеш. – Ужгород, 1996. – 23 с.
336. Вегеш М. Карпатська Україна. Документи і факти / Микола Вегеш. – Ужгород: Карпати, 2004. – 432 с.
337. Вегеш М. Олег Ольжич в Карпатській Україні / Микола Вегеш // Історія і політика. – Т. 2. – Ужгород, 2005. – С. 475-477.
338. Вегеш М. Організація Українських Націоналістів і Карпатська Україна (1938-1939 рр.) / Микола Вегеш // Матеріали наукової конференції викладачів історичного факультету УжДУ. – Ужгород, 1994. – С. 20-27.
339. Вегеш М. Полковник Колодзінський-Гузар у Карпатській Україні / Микола Вегеш // Визвольний шлях. – Лондон, 1993. – Кн. 8. – С. 955-957.
340. Вегеш М. Солідарність українців Східної Галичини з національно-визвольною боротьбою закарпатських українців (1938-1939) / Микола Вегеш // Молодь-Україні: Наукові записки молодих вчених Ужгородського державного університету. – Ужгород, 1994. – Т. 4. – С. 108-121.
341. Вегеш М. Сторінки історії ОУН-УПА в Закарпатті (1929-1939) / Микола Вегеш // Сучасність. – Київ, 2001. – № 2. – С. 85-103.
342. Вегеш М. Сторінки історії ОУН-УПА в Закарпатті (1929–50-ті рр.) / Микола Вегеш // Carpatica – Карпатика. – Вип. 7: Історія і культура Закарпаття XX століття / [Гол. ред. М. Вегеш]. – Ужгород: Ужгородський державний університет, Інститут карпатознавства, 2000. – С. 51-100.
343. Вегеш М., Сміян К. Нариси історії національно-визвольного руху в Галичині та Волині напередодні і в роки другої світової

війни (1939-1944) / М. Вегеш, К. Сміян. – Ужгород: ТОВ «Колір прінт», 1998. – 104 с.
344. Вєдєнєєв Д. Загадка Ріка Ярого / Дмитро Вєдєнєєв // Пам'ять століть. – Київ, 2000. – № 6. – С. 149-150.
345. Вєдєнєєв Д. В., Лисенко О. Є. Організація Українських Націоналістів (ОУН) і зарубіжні спецслужби (1920 – 1950 роки) / Д. В. Вєдєнєєв, О. Є. Лисенко // Український історичний журнал. – К., 2009. – Вип. 3. – С. 132-146.
346. Вєдєнєєв Д., Биструхін Г. Меч і тризуб. Розвідка та контррозвідка руху українських націоналістів та УПА (1920 – 1945) / Д. Вєдєнєєв, Г. Биструхін. – Київ: Ґенеза, 2006. – 405 с.
347. Виздрик В. Вплив творчості Д. Донцова на формування національної свідомості молоді в першій половині XX ст. / В. Виздрик // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – № 431: Держава та армія / [Відп. ред. Л. Дещинський]. – Львів, 2001. – С. 64-68.
348. Висоцький Р. Питання українського підпілля у внутрішній політиці Польщі 1923-1939 / Роман Висоцький // «Міжнародний Науковий Конгрес Українська історична наука на порозі XXI ст.» Чернівці 16-18.05.2000 / [Під. ред. Л. Винара, Ю. Макара]. – Чернівці, 2001. – Т. 2. – С. 282-290.
349. Висоцький Р. Спроба ліквідації ОУН польською владою напередодні Другої світової війни на території Галичини та Волині / Роман Висоцький // 1939 рік в історичній долі України та українців. (Мат. міжн. наук. конф. 23-24.09.1999 в ЛНУ ім. І. Франка). – Львів, 2001. – С. 82-90.
350. Волицький В. Українське повстання у вересні 1939 р. у Миколаївсько-Роздільському Наддністров'ю / В. Волицький // Альманах-календар «Гомону України» на 1956 рік. – Торонто, 1956. – С. 133-144.
351. Вони боронили Карпатську Україну: нариси історії національно-визвольної боротьби закарпатських Українців / [Вегеш М. (відп. ред.), Делеган М., Довганич О. та ін.]. – Ужгород: «Карпати», 2002. – 709 с.
352. Гаврилів І. Бойова діяльність УВО – ОУН на тлі західноукраїнського національно-визвольного руху / Ігор Гаврилів // Поляки, українці, білоруси, литовці у міжвоєнній Польщі (1921–1939): Зб. мат. Міжнар. наук. конф. Дрогобич, 8-9.10.2004 / [Упор. В. Футала]. – Дрогобич: Коло, 2005. – С. 97-110.
353. Гаврилів І. Військова та політична діяльність ОУН на передодні Другої світової війни / Ігор Гаврилів // 1939 рік в історичній

долі України та українців. (Мат. міжн. наук. конф. 23-24.09.1999 в ЛНУ ім. І. Франка). – Львів, 2001. – С. 77-81.
354. Гаврилів І. Військове питання в діяльності УВО-ОУН у міжвоєнний період / Ігор Гаврилів // Вісник Державного університету «Львівська політехніка». – № 344: Держава та армія / [Відп. ред. Л. Дещинський]. – Львів, 1998. – С. 32-40.
355. Гаврилів І. Воєнно-політична доктрина ОУН та її реалізація на початку Другої світової війни / Ігор Гаврилів // Військово-науковий вісник НУ «Львівська політехніка». – Вип. 5. – Львів, 2003. – С.43-55.
356. Гаврилів І. До історії створення ОУН / Ігор Гаврилів // Вісник Державного університету «Львівська політехніка». – № 377: Держава та армія / [Відп. ред. Л. Дещинський]. – Львів, 1999. – С. 137–144.
357. Гаврилів І. Євген Коновалець і розкол в ОУН / Ігор Гаврилів // Український визвольний рух. – Зб. 8. – Львів: МС, 2006. – С. 118-129.
358. Гаврилів І. Політичні партії та організації Західної України в 20-30-х роках XX століття / Ігор Гаврилів // Національно-визвольна боротьба 20-50-х років XX ст. в Україні. (Зб. мат. І міжн. наукової конф. Львів, 25-26.06.1991) / АН України. Інститут української археографії. – Київ – Львів, 1993. – С. 91-99.
359. Гаврилів І. Проблема національних збройних формувань у діяльності політичних сил Західної України напередодні Другої світової війни // Військово-науковий вісник НУ «Львівська політехніка». – Вип. 4. – Львів, 2002. – С. 41-48.
360. Гаврилів І. Степан Бандера на чолі Крайової Екзекутиви ОУН / Ігор Гаврилів // Дрогобицький краєзнавчий збірник / [Під. ред. К. Кондратюка]. – Спецвипуск. – Дрогобич, 2002. – С. 232-241.
361. Гаврилів І., Зінкевич Л. Методи діяльності УВО-ОУН в Західній Україні у міжвоєнний період / І. Гаврилів, Л. Зінкевич // Вісник Державного університету «Львівська політехніка». – № 309: Вісник українознавства / [Відп. ред. Л. Дещинський]. – Львів, 1996. – С. 29-34.
362. Гайдай О., Хаварівський Б., Ханас В. Предтеча. Польський рух Опору на Тернопільщині 1939-1941 рр. / О. Гайдай, Б. Хаварівський, В. Ханас. – Тернопіль, 2002. – 112 с.
363. Галайко Б. Ситуація на польсько-чехословацькому прикордонні у 1938 р. крізь призму діяльності польської Прикордонної охорони / Богдан Галайко // Український визвольний рух. – Львів, 2007. – Зб. 9. – С. 45-60.

364. Гетьманчук М. Між Москвою та Варшавою. Українське питання в радянсько-польських відносинах міжвоєнного періоду (1918-1939 рр.) / Микола Гетьманчук. – Львів: В-во НУ «Львівська політехніка», 2008. – 431 с.
365. Ґогун О. Франциска Брудер. «Здобути Українську державу або загинути в боротьбі за неї!». Організація українських націоналістів (ОУН). 1929-1948. – Берлін: Метрополь, 2007. – 299 с. / Олександр Ґогун // Український історичний журнал. – К., 2009. – Вип. 4. – С. 222-225.
366. Гривул Т. Підготовка Організацією Українських Націоналістів військового повстання проти радянської влади у західних областях УРСР (1939-1941 рр.) / Тарас Гривул // «Міжнародний Науковий Конґрес Українська історична наука на порозі XXI ст. Доповіді та повідомлення» / [Відп. ред. Л. Винар, Ю. Макар]. – Чернівці, 2001. – Т. 1. – С. 275-281.
367. Гривул Т. Підготовка Організації Українських Націоналістів до створення національних збройних сил (1939-1941 рр.) / Тарас Гривул // Народознавчі зошити. – Львів, 2002. – Зош. 5-6. – С. 487-492.
368. Гривул Т. Протипольське повстання на Західній Україні у вересні 1939 р. / Тарас Гривул // Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: історичні науки. – Острог, 2003. – В. 3. – С. 230-237.
369. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX-XX століття / Ярослав Грицак. – Київ: Ґенеза, 1996. – 356 с.
370. Даниленко С. Дорогою ганьби та зради / Сергій Даниленко. – К.: Наукова думка, 1972. – 339 с.
371. Данилишин О. Дзвони пам'яті. Штрихи національно-визвольної боротьби Жидачівщини 1939-1950-ті роки / Олексій Данилишин. – Львів: В-во Астролябія, 2007. – 440 с.
372. Дарованець О. Боротьба Організації Українських Націоналістів проти асиміляційно-репресивної політики польської влади щодо українців Волині (1929-1939) / Олександр Дарованець // Український визвольний рух. – Зб. 2. – Львів, 2003. – С. 53-73.
373. Дарованець О. Організаційний стан та діяльність Луцького повіту ОУН у 1937-1938 роках / Олександр Дарованець // Український визвольний рух. – Зб. 1. – Львів, 2003. – С. 45-56.
374. Дарованець О. Організація і тактика ОУН на території Волинського воєводства в 1935-1937 рр. у світлі документів Волинського воєводського управління / Олександр Дарованець //

Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – Вип. 38. – С. 657-668.
375. Дарованець О. Репресивна акція польської влади щодо ОУН на Волині в листопаді 1938 р. – вересні 1939 р. / Олександр Дарованець // Український визвольний рух. – Зб. 3. – Львів, 2003. – С. 102-144.
376. Дашкевич Я. Дослідження націоналізму. Вступні нотатки / Ярослав Дашкевич // Україна в минулому. – Київ – Львів, 1995. – Вип. 7. – С. 7-17.
377. Дашкевич Я. Нація та націоналізм: теоретичні проблеми та історіографічні висновки / Ярослав Дашкевич // Україна в минулому. – Київ – Львів, 1996. – Вип. 9. – С. 177-185.
378. Дем'ян Г. Генерал УПА Олекса Гасин – «Лицар» / Григорій Дем'ян. – Львів: Інститут народознавства НАНУ, 2003. – 647 с.
379. Дем'ян Г. Українські повстанські пісні 1940 – 2000 / Григорій Дем'ян. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 2002. – 581 с.
380. Дзьобан О. Українсько-польське протистояння у вересні 1939 року у тогочасній пресі та споминах очевидців / Орест Дзьобан // Український визвольний рух. – Зб. 2. – Львів, 2003. – С. 74-85.
381. Дмитрук К. Безбатченки / Клим Дмитрук. – Львів: Каменяр, 1972. – 224 с.
382. Дужий П. Роман Шухевич – політик, воїн, громадянин / Петро Дужий. – Львів: ГВС, 1998. – 202 с.
383. Дужий П. Степан Бандера – символ нації / Петро Дужий. – Львів: ГВС, 1996. – Ч. 1. – 189 с.
384. Єндик Р. Дмитро Донцов: ідеолог українського націоналізму / Ростислав Єндик. – Мюнхен: Українське В-во, 1955. – 176 с.
385. Жив'юк А. Початок Другої світової війни на Волині: Дерманське повстання // Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. – Івано-Франківськ, 2009. – № 15-16: 100 років від дня народження Степана Бандери. – С. 321-326.
386. Зайцев О. До питання про «саботажну акцію УВО» 1930 // Українсько-польські відносини в Галичині у XX ст.: Мат. Міжн. науково-практичної конф., Львів, 21-22.11.1996. – Івано-Франківськ: Плай, 1997. – С. 224-227.
387. Зайцев О. Націоналізм і національна демократія: витоки конфлікту / Олександр Зайцев // Сучасність. – 1995. – № 2. – С. 70-76.

388. Зайцев О. Фашизм і український націоналізм / Олександр Зайцев // Ї. – 2000. – № 6. – С. 86-104.
389. Заставний А. Українсько-японські стосунки напередодні Другої світової війни / А. Заставний // Українські варіанти. – 1998. – № 2. – С. 104-106.
390. Зеленко К. Великобританія і Україна / Костянтин Зеленко // Євген Коновалець та його доба / [Ред. Ю. Бойко] – Мюнхен, 1974. – С. 883-906.
391. Злепко Д. Українське питання у 1938-1939 роках і Третій райх / Д. Злепко // Записки Наукового Товариства імені Шевченка. – Т. 228. Праці Історично-філософської секції / [Ред. О. Купчинський]. – Львів, 1994. – С. 249-308.
392. Іванишин П. Олег Ольжич – герольд нескореного покоління / Петро Іванишин. – Дрогобич: Відродження, 1996. – 220 с.
393. Іващенко К. Русинське питання в ідеології та практиці Організації Українських Націоналістів (кінець 20-х – 30-ті рр.) / К. Іващенко // Вісник Донецького університету. Серія Б. Гуманітарні науки / [Відп. ред. Є. Отін]. – Донецьк, 1998. – № 2. – С. 47-51.
394. Ільюшин І. ОУН-УПА і українське питання в роки Другої світової війни (в світлі польських документів) / Ігор Ільюшин. – Київ: Інститут історії України НАНУ, 2000. – 198 с.
395. Історія Центрально-Східної Європи. Посібник для студентів історичних і гуманітарних факультетів університетів / [За ред. Л. Зашкільняка]. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – 660 с.
396. Іщук О. Від українського Пласту – до ОУН: неперервна традиція українського національного виховання молоді в першій половині XX століття / О. Іщук // Поляки, українці, білоруси, литовці у міжвоєнній Польщі (1921–1939): Зб. мат. Міжнар. наук. конф., Дрогобич, 8-9.10.2004 / [Упор. В. Футала]. – Дрогобич: Коло, 2005. – С. 111-120.
397. Камінський А. Василь Охримович / Анатоль Камінський. – Торонто – Нью-Йорк – Лондон, 1999. – 152 с.
398. Карпов П., Степовий В. В кублі зрадників. Документальний нарис / П. Карпов, В. Степовий. – Харків: Прапор, 1977. – 56 с.
399. Касьянов Г. До питання про ідеологію Організації українських націоналістів (ОУН). Аналітичний огляд / Георгій Касьянов. – Київ: Ін-т історії НАН України, 2003. – 64 с.
400. Касьянов Г. Ідеологія ОУН: Історико-ретроспективний аналіз / Георгій Касьянов // Український історичний журнал. – 2004. – № 1. – С. 29-42.

401. Касьянов Г. Ідеологія ОУН: Історико-ретроспективний аналіз / Георгій Касьянов // Український історичний журнал. – 2004. – № 2. – С. 68-82.
402. Касьянов Г. Теорії нації та націоналізму / Георгій Касьянов. – Київ: Либідь, 1999. – 352 с.
403. Квіт С. Дмитро Донцов. Ідеологічний портрет / Сергій Квіт. – К.: РВЦ «Київський у-т», 2000. – 260 с.
404. Кентій А. Збройний чин українських націоналістів 1920-1956. Історико-архівні нариси / Анатолій Кентій. – Т. 1: Від української військової організації до організованого українського націоналізму. 1920-1942. – К., 2005. – 332 с.
405. Кентій А. Нариси історії Організації Українських Націоналістів (1929-1941) / Анатолій Кентій. – К., 1998. – 200 с.
406. Киричук Ю. Реакційна діяльність українських буржуазних націоналістів напередодні другої світової війни (1935-1939) / Юрій Киричук. – Львів, 1983.
407. Киричук Ю. Терор і тероризм у Західній Україні / Юрій Киричук // Політичний терор і тероризм в Україні / [Під. ред. В. Литвина]. – Київ, 2002. – С. 548-595.
408. Клименко О. Грошові документи ОУН (бофони) 1939 – 1952 років / Олег Клименко. – Тернопіль, 1999. – 308 с.
409. Книш З. Архів Сеника. Історично-критична студія / З. Книш. – Торонто – Нью-Йорк – Лондон – Сидней: Фундація ім. Ольжича, 1992. – 205 с.
410. Книш З. В сутінках зради. (Убивство Тадеуша Голувка на тлі зради Романа Барановського) / З. Книш. – Торонто: Срібна сурма, 1975. – 659 с.
411. Книш З. Варшавський процес ОУН. На підложжі польсько-українських стосунків тієї доби / З. Книш. – Торонто: Срібна сурма, 1986. – Т. 1. – 674 с.
412. Книш З. Варшавський процес ОУН. На підложжі польсько-українських стосунків тієї доби / З. Книш. – Торонто: Срібна сурма, 1986. – Т. 2. – 534 с.
413. Книш З. Городок / З. Книш. – Торонто: Срібна сурма, 1973. – 552 с.
414. Книш З. На життя і смерть… Сторінки з історії Української Військової Організації / Зиновій Книш. – Торонто: Срібна сурма, 1980. – 255 с.
415. Книш З. Становлення ОУН / Зиновій Книш. – К.: В-во ім. Олени Теліги, 1994. – 125 с.
416. Книш З. Так перо пише / Зиновій Книш. – Торонто, 1965. – 263 с.

417. Ковалюк Р. Український студентський рух на західних землях XIX-XX ст. / Роман Ковалюк. - Львів: І-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2001. – 420 с.
418. Ковальчук М. Генерал Микола Капустянський: (1881 – 1969) / Михайло Ковальчук. – Київ: Видавництво ім. О. Теліги, 2006. – 128 с.
419. Косик В. Євген Коновалець: короткий нарис життєвого шляху / В. Косик // Український визвольний рух. – Зб. 3. – Львів, 2003. – С. 61-70.
420. Косик В. Правда історії. Роки окупації України 1939-1944 (Збірник статей) / Володимир Косик. – К.: Українська видавнича спілка, 2008. – 184 с.
421. Косик В. Розкол ОУН у світлі документів / Володимир Косик // Визвольний шлях. – Київ, 2001. – Кн. 7. – С. 23-35.
422. Косик В. Розкол ОУН у світлі документів / Володимир Косик. – Київ: УВС, 2002. – 32 с.
423. Косик В. Спецоперації НКВД-КГБ проти ОУН: Боротьба Москви проти українського націоналізму 1933-1943. Дослідження методів боротьби / Володимир Косик. – Львів: Галицька видавнича спілка, 2009. – 160 с.
424. Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні / Володимир Косик. – Львів: НТШ, 1993. – 660 с.
425. Кугутяк М. Українсько-польські стосунки 20-х – 30-х років: від конфронтації до «нормалізації» / Микола Кугутяк // Українсько-польські відносини в Галичині в XX столітті. – Івано-Франківськ, 1999. – С. 18-26.
426. Кук В. Роман Шухевич – головний командир УПА / Василь Кук. – Київ, 1997. – 110 с.
427. Кулинич В. ОУН і Литва / В. Кулинич // Самостійна Україна. – 1994. – Ч. 1. – С. 27-29.
428. Кульчицький С. Ідеологія і практика українського праворадикального руху у довоєнній Польщі (1920-1939 рр.) // Проблема ОУН-УПА: попередня історична довідка / НАН України. Інститут історії України / [Відп. ред. С. В. Кульчицький]. – К., 2000. – С. 7-18.
429. Кульчицький С. Україна між двома війнами (1921–1939 рр.) / Станіслав Кульчицький. – Київ: Видавничий дім «Альтернативи», 1999. – 336 с.
430. Курас Л. Украинская этническая группировка в Харбине в 1930-е годы в освещении советской разведки / Л. Курас // Исторические чтения на Лубянке. Российские спецслужбы: ис-

тория и современность / Федеральная служба безопасности Российской Федерации; Новгородский государственный университет. – Москва – Великий Новгород, 1999. – С. 82-85.
431. Кутовий Р. Політика ОУН в польському питанні напередодні німецько-польської війни 1939 р. / Р. Кутовий // Україна і Польща в XX столітті: проблеми і перспективи взаємовідносин. Збірник наукових праць / [За ред. П. М. Чернеги]. – Київ – Краків: НПУ ім. М. Драгоманова, 2002. – С. 155-158.
432. Кучерепа М. Національна політика Другої Речіпосполитої щодо українців (1919-1939 рр.) / Микола Кучерепа // Україна – Польща: важкі питання. (Мат. II міжн. семінару істориків «Українсько-польські відносини в 1918-1947 роках». Варшава, 22-24.05.1997). – Варшава, 1998. – С. 11-28.
433. Кучерук О. Генеза військової доктрини ОУН / Олександр Кучерук // Військово-історичний альманах. – К., 2004. – Ч. 9. – С. 56-65.
434. Кучерук О. Карпатська Україна / Олександр Кучерук. – Київ: УІНП, 2009. – 15 с.
435. Кучерук О. Останній паспорт Євгена Коновальця / Олександр Кучерук // «Міжнародний Науковий Конгрес Українська історична наука на порозі XXI ст.» Чернівці 16-18.05.2000 / [Під. ред. Л. Винара, Ю. Макара]. – Чернівці, 2001. – Т. 1. – С. 391-395.
436. Кучерук О. Рико Ярий – загадка ОУН / Олександр Кучерук. – Львів: ЛА Піраміда, 2005. – 212 с.
437. Кучерук О. Українське повстання вересня 1939 року на Західній Україні / Олександр Кучерук // Пам'ять століть. – Київ, 2000. – № 5. – С. 143-151.
438. Кучерук О. Українське повстання вересня 1939 року на Західній Україні / Олександр Кучерук // Українське слово. – Київ, 2000. – Ч. 37. – С. 13.
439. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе / Іван Лисяк-Рудницький. – К.: Основи, 1994. – Т. 1. – 554 с.
440. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе / Іван Лисяк-Рудницький. – К.: Основи, 1994. – Т. 2. – 573 с.
441. Литвин М., Луцький О., Науменко К. 1939. Західні землі України / Микола Литвин, Олександр Луцький, Кім Науменко. – Львів: І-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1999. – 152 с.
442. Макарчук С. Міжнаціональні антагонізми в суспільстві Західної України в переддень вересня 1939 року / Степан Макарчук

// 1939 рік в історичній долі України і українців. Мат. Міжн. наукової конф. 23-24.09.1999 / ЛНУ ім. І. Франка. – Львів, 2001. – С. 6-20.

443. Мандрик М. Український націоналізм: становлення у міжвоєнну добу / Марія Мандрик. – Київ: В-во ім. О. Теліги, 2006. – 388 с.

444. Мірчук П. Євген Коновалець / Петро Мірчук. – Торонто, 1958. – 143 с.

445. Мірчук П. За чистоту позицій українського визвольного руху / Петро Мірчук. – Мюнхен – Лондон, 1955. – 184 с.

446. Мірчук П. Нарис історії ОУН / Петро Мірчук. [Під ред. С. Ленкавського, Д. Штикала, Д. Чайківського]. – Мюнхен – Лондон – Нью-Йорк: Українське видавництво, 1968. – 639 с.

447. Мірчук П. Нарис історії ОУН. 1920 – 1930 роки / Петро Мірчук / [Автори і упор. доповнень: О. Дарованець, В. Мороз (відп. ред.), В. Муравський, М. Посівнич]. – Київ: УВС, 2007. – 1006 с. (Видання третє).

448. Мірчук П. Революційний змаг за УССД. Хто такі «бандерівці», «мельниківці», «двійкарі» / Петро Мірчук. – Нью-Йорк – Торонто – Лондон: Союз Українських Політв'язнів, 1985. – Т. 1. – 222 с.

449. Мірчук П. Роман Шухевич (ґен. Тарас Чупринка). Командир армії безсмертних / Петро Мірчук. – Нью-Йорк – Торонто – Лондон: Товариство Колишніх Вояків УПА в ЗСА, Канаді і Европі, 1970. – 269 с.

450. Мірчук П. Справа вбивства Т. Голуфка / Петро Мірчук // Визвольний шлях. – Лондон, 1977. – Кн. 1. – С. 117-124.

451. Мірчук П. Справа вбивства Т. Голуфка / Петро Мірчук // Визвольний шлях. – Лондон, 1977. – Кн. 2. – С. 228-239.

452. Мірчук П. Справа вбивства Т. Голуфка / Петро Мірчук // Визвольний шлях. – Лондон, 1977. – Кн. 3. – С. 348-359.

453. Мірчук П. Степан Бандера – символ революційної безкомпромісовости / Петро Мірчук. – Нью-Йорк, 1961. – 143 с.

454. Нариси з історії дипломатії України / [Під ред. Смолія В. А.; Галенко О. І., Камінський Є. Є., Кірсенко М. В. та ін.] – К.: «Альтернативи», 2001. – 736 с.

455. Науменко К. Генеральне консульство СРСР у Львові / Кім Науменко // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / [Гол. ред. кол. Я. Ісаєвич; упор. М. Литвин, О. Аркуша]. – Львів: І-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2000. – Вип. 7. – С. 387-404.

456. Овад Х. Полковник Роман Сушко (1894 – 1944) / Христина Овад. – Торонто, 2006. – 305 с.
457. Ожубко В. Зенон Коссак – видатний член ОУН / Володимир Ожубко // Дрогобицький краєзнавчий збірник / [Під. ред. К. Кондратюка]. – Спецвипуск. – Дрогобич, 2002. – С. 242-251.
458. Онишко Л. Катерина Зарицька. Молитва до сина / Леся Онишко. – Львів: В-во Світ, 2002. – 176 с.
459. ОУН 1929 – 1954. – Париж, 1955. – 444 с.
460. Пагіря О. Карпатська Січ: військове формування Карпатської України: науково-популярне видання / Олександр Пагіря. – К.: Темпора, 2009. – 152 с.
461. Пагіря О. Заповіт генерала / Олександр Пагіря // Екзиль. Науково-мистецький часопис. – Ужгород, 2007. – № 5. – С. 6-8.
462. Пагіря О. І з'їзд української народовецької молоді Підкарпатської Русі у 1929 році / Олександр Пагіря // Екзиль. Науково-мистецький часопис. – Ужгород, 2007. – № 8. – С. 4-10.
463. Пагіря О. Роман Шухевич в Карпатській Україні (1938-1939) / Олександр Пагіря // Визвольний шлях. – Київ, 2007. – Кн. 3. – С. 65-75.
464. Пагіря О., Посівнич М. Воєнно-політична діяльність ОУН в Закарпатті (1929-1939) / Олександр Пагіря, Микола Посівнич // Український визвольний рух. – Львів, 2003. – Зб. 13. – С. 45-88.
465. Пальок В. Виникнення і діяльність ОУН у Закарпатті в 30-их рр. XX ст. / В. Пальок // Українські землі в роки Другої світової війни. (Науково-методичний збірник мат. конф., 19.12.1997). – Ужгород, 1997. – С. 19-29.
466. Панченко О. Микола Лебедь. Життя, діяльність, державно-правові погляди / Олександр Панченко. – Лохвиця, 2001. – 217 с.
467. Панченко О. Мирослав Прокоп. Нарис політичного портрету / Олександр Панченко. – Гадяч, 2002. – 219 с.
468. Патриляк І. Військова діяльність ОУН(б) в 1940-1942 рр. / Іван Патриляк. – К.: КНУ ім. Т. Шевченка, 2004. – 598 с.
469. Патриляк І. Історичні та ідеологічні передумови мілітаризації ОУН. Військово-політичні питання в програмних документах єдиної ОУН та ОУН(Б) / Іван Патриляк // Молода нація. – Київ, 2000. – № 1. – С. 75-95.
470. Пирович В. Діяльність Зенона Коссака-Тарнавського в Карпатській Україні / Володимир Пирович // Carpatica – Карпатика. – Вип. 7. – Ужгород, 2001. – С. 242-251.
471. Полікарпенко Г. Організація Українських Націоналістів під час Другої світової війни / Григорій Полікарпенко. – Б.м.в, 1951. – 147 с.

472. Поліщук О. О. Реакційна сутність концепції держави в ідеології українського буржуазного націоналізму / О. О. Поліщук. – К.: Вища школа, 1981. – 160 с.
473. Поліщук О. О. Український буржуазний націоналізм і його «теорія держави» / О. О. Поліщук. – К.: В-во при Київському держ. у-ті вид. об'єднання «Вища школа», 1986. – 159 с.
474. Помогаев В. В. Украинский интегральный национализм в 20 – 50-х годах XX века: идеология и практика: Дис. д-ра ист. наук / Помогаев Владислав Васильевич. – М., 1996.
475. Помогаев В. В. Украинский национализм: теория и практика / В. В. Помогаев. – Тамбов, 1995. – 93 с.
476. Попок А. Громадсько-політичне та релігійне життя українців на Далекому Сході в XX ст. / Андрій Попок // Український історичний журнал. – Київ, 1998. – № 6. – С. 54-68.
477. Попок А. Діяльність української преси на Далекому Сході / Андрій Попок // Альманах УНСоюзу на 1998 рік. – Парсіппані – Нью-Йорк, 1997. – С. 196-208.
478. Попок А. З історії діяльності Товариства «Просвіта» на Далекому Сході / Андрій Попок // Визвольний шлях. – Лондон, 2000. – Кн. 11. – С. 84-90.
479. Попок А. Українське театральне та хорове мистецтво на Далекому Сході у XX ст. / Андрій Попок // Визвольний шлях. – Лондон, 2001. – Кн. 7. – С. 114-128.
480. Попок А. А. Українські поселення на Далекому Сході: Історико-соціологічний нарис / Андрій Андрійович Попок. – К., 2001. – 304 с.
481. Посівнич М. Білас і Данилишин. Життя на тлі історії ОУН / Микола Посівнич. – Львів, 2009. – 64 с.
482. Посівнич М. Військова доктрина ОУН 1929-1939 рр. / Микола Посівнич // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / [Гол. ред. кол. Я. Ісаєвич; упор. Ю. Сливка]. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2004. – Вип. 11: Українська Повстанська Армія у боротьбі проти тоталітарних режимів. – С. 92-100.
483. Посівнич М. Військова підготовка ОУН в Західній Україні у міжвоєнний період / Микола Посівнич // Держава і армія. Вісник НУ «Львівська політехніка». – № 572. – Львів, 2006. – С. 41-47.
484. Посівнич М. Військово-політична діяльності Романа Шухевича в УВО-ОУН у 1923-1938 рр. / Микола Посівнич // Український визвольний рух. – Львів, 2007. – Зб. 10. – С. 159-170.

485. Посівнич М. Воєнно-політична діяльність ОУН у липні – вересні 1939 року / Микола Посівнич // Галицька брама: Львів 1939 рік. – Львів: Центр Європи, «Інститут Львова», 2009. – № 7-9 (175-177). – С. 15-20.
486. Посівнич М. Деякі аспекти діяльності Організації Українських Націоналістів на Далекому Сході / Микола Посівнич // Український визвольний рух. – Львів, 2005. – Зб. 5. – С. 118-130.
487. Посівнич М. Експропріаційна діяльність Організації Українських Націоналістів у 1929-1939 рр. / Микола Посівнич // Визвольний шлях. – Кн. 4. – Київ, 2005. – С. 96-103.
488. Посівнич М. Нескорений командир / Микола Посівнич. (Серія «Події і люди». Книга 1. Видання друге, доповнене). – Торонто – Львів: В-во «Літопис УПА», 2008. – 79 с.
489. Посівнич М. Нескорений командир // Дзвін. Щомісячний літературно-мистецький та громадсько-політичний часопис Національної спілки письменників України. – Львів, 2007. – № 7 (753). – С. 81-93.
490. Посівнич М. Смерти той не знає, хто за Україну помирає… Нарис життєвого шляху Петра Башука / Микола Посівнич // Визвольний шлях. – Київ, 2007. – Кн. 6. – С. 67-82.
491. Посівнич М. Ставлення ОУН до Польщі у міжвоєнний період / Микола Посівнич // Український визвольний рух. – Львів, 2003. – Зб. 2. – С. 39-52.
492. Посівнич М. Станиця ОУН у місті Харбіні (1935 – 1944) / Микола Посівнич // Визвольний шлях. – Кн. 12. – Київ, 2006. – С. 104-119.
493. Посівнич М. Становлення Степана Бандери як Крайового Провідника ОУН / Микола Посівнич // Український визвольний рух. – Львів, 2004. – Зб. 3. – С. 71-85.
494. Посівнич М. Степан Бандера – життя, присвячене свободі / Микола Посівнич. (Серія «Події і люди». Книга 3). – Торонто – Львів: В-во «Літопис УПА», 2008. – 112 с.
495. Посівнич М. Форми та методи агітаційно-пропагандистської діяльності ОУН у 1929-1939 рр. / Микола Посівнич // Український визвольний рух. – Львів, 2007. – Зб. 9. – С. 61-78.
496. Посівнич М. Формування військової доктрини ОУН (1929-1939) / Микола Посівнич // Український визвольний рух. – Львів, 2003. – Зб. 1. – С. 34-44.
497. Посівнич М. Діяльність Степана Бандери в Крайовій екзекутиві ОУН (1930-1934 рр.) // Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. – Івано-

Франківськ, 2009. – № 15-16: 100 років від дня народження Степана Бандери. – С. 303-309.

498. Пурат А. Українці у вересневій кампанії / Андрій Пурат // 1939 рік в історичній долі України і українців. (Мат. Міжн. наукової конф. 23-24.09.1999) / [Гол. ред. К. Кондратюк]. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – С. 137-141.

499. Ревера Б. Часопис УВО «Сурма» (1927-1934): проблеми видання і розповсюдження / Богдана Ревера // Записки Львівської Наукової Бібліотеки ім. В. Стефаника. – Львів, 2002. – Вип. 9/10. – С. 216-229.

500. Резмер В. Позиція і участь українців у німецько-польській кампанії 1939 р. // Україна-Польща: важкі питання. – Т. 4. (Мат. IV міжн. сем. істориків «Українсько-польські відносини під час Другої світової війни». Варшава, 8-10.10.1998) / [Відп. ред. М. Кучерепа]. – Варшава: TYRSA, 1999. – С. 13-33.

501. Рибак А. Українська держава в планах ОУН (1939-й – 1950-ті роки). Історико-політологічний аналіз / Андрій Рибак. – Острог: В-во НУ «Острозька Академія», 2007. – 224 с.

502. Рожик М. Особливості розгортання українських націоналістичних змагань в умовах санації 20 – 30-ті рр. XX ст. / Микола Рожик // Збірник праць кафедри української преси. – Вип. 4-6. – Львів, 2001. – С. 149-162.

503. Руккас А. Бойові дії загонів ОУН у вересні 1939 р. / Андрій Руккас // Дрогобицький краєзнавчий збірник. Спецвипуск до 60-річчя УПА. [Під. ред. К. Кондратюка]. – Дрогобич, 2002. – С. 385-395.

504. Руккас А. Збройні виступи ОУН на території Станіславського воєводства у вересні 1939 року / Андрій Руккас // Українська Повстанська Армія – феномен національної історії / Мат. Всеукр. наукової конф. – Івано-Франківськ: Плай, 2003. – С. 50-58.

505. Руккас А. Збройні загони Організації Українських Націоналістів (ОУН) на Бережанщині (вересень 1939 р.) / Андрій Руккас // Український визвольний рух. – Зб. 3: До 75-ліття ОУН. – Львів, 2003. – С. 145-159.

506. Руккас А. ОУН на території Львівського воєводства у вересні 1939 р. / Андрій Руккас // Київська старовина. – 2003. – № 1. – С. 73-82.

507. Руккас А. Участь українців – вояків польської армії у вересневій кампанії 1939 року / Андрій Руккас // 1939 рік в історичній долі України і українців. (Мат. Міжн. наукової конф. 23-24.09.1999 р.) / [Гол. ред. К. Кондратюк]. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – С. 142-146.

508. Русначенко А. Народ збурений. Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940-х – 50-х роках / Анатолій Русначенко. – К.: Пульсари, 2002. – 519 с.
509. Русначенко А. Розумом і серцем. Українська суспільно-політична думка 1940-1980-х років / А. Русначенко. – К.: КМ Academia, 1999. – 324 с.
510. Савчук Б. Жіноцтво в суспільному житті Західної України (остання третина XIX – 1939) / Борис Савчук. – Івано-Франківськ, 1999. – 138 с.
511. Савчук Б. Корчма: алкогольна політика і рух тверезості в Західній Україні у XIX – 30-х роках XX ст. / Борис Савчук. – Івано-Франківськ, 2001. – 248 с.
512. Савчук Б. Український пласт / Борис Савчук. – Івано-Франківськ: Лілея «НВ», 1996. – 264 с.
513. Сватко Я. Євген Коновалець – творець ОУН / Ярослав Сватко. – Львів, 2003. – 64 с.
514. Сватко Я. Місія Бандери / Ярослав Сватко. – Львів, 2003. – 64 с.
515. Свідерська Н. Зовнішньо-політичні орієнтації партій Східної Галичини напередодні Другої світової війни / Н. Свідерська // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: історія. – Вип. VII. – Тернопіль, 1998. – С. 116-127.
516. Свідерська Н. Українське питання в європейській політиці навесні 1939 року / Н. Свідерська // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність/ [Відп. ред. Я. Ісаєвич; упор. М. Литвин, О. Аркуша]. – Львів: І-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2000. – Вип. 7. – С. 445-458.
517. Свідзинський А. Це складне національне питання / А. Свідзінський. – К., 1994. – 67 с.
518. Світ І. Україно-японські взаємини 1903-1945. Історичний огляд і спостереження / Іван Світ. – Нью-Йорк, 1972.
519. Ситник О. Діяльність ОУН С. Бандери в Закарпатті перед утворенням УПА / Олександр Ситник // Визвольний шлях. – Кн. 7. – Липень, 1999. – С. 784-786.
520. Ситник О. ОУН і Закарпаття / Олександр Ситник // Визвольний шлях. – Кн. 2. – Лютий, 1998. – С. 218-220.
521. Сич О. Степан Ленкавський: життєвий шлях на тлі історії ОУН / Олександр Сич. – Івано-Франківськ: Лілея «НВ», 1999. – 160 с.
522. Сіромський Р. Нарис історії села Бартатів XX століття / Руслан Сіромський. – Львів: Тріада плюс, 2004. – 264 с.

523. Сливка Ю. Україна в Другій світовій війні: національно-політичний та міжнародно-правовий аспекти / Юрій Сливка. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2005. – 52 с.
524. Сосновський М. Дмитро Донцов. Політичний портрет / Михайло Сосновський. – Торонто, 1974. – 419 с.
525. Співак Б. Нарис історії революційної боротьби трудящих Закарпаття в 1930-1945 рр. / Борис Співак. – Львів, 1963. – 268 с.
526. Старка В. Створення військових формувань політичними партіями та організаціями на території Східної Галичини у міжвоєнний період / В. Старка // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / [За заг. ред. М. Алексієвця]. – Тернопіль, 2005. – Вип. 1. – С. 87-92.
527. Стасюк О. Видавнича діяльність ОУН в міжвоєнний період / Олександра Стасюк / Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України / [Гол. ред. кол. Я. Ісаєвич; упор. М. Литвин, О. Аркуша]. – Львів, 2000. – Вип. 7. – С. 377-386.
528. Стасюк О. Видавничо-пропагандивна діяльність ОУН (1941 – 1953 рр.) / Олександра Стасюк. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, ЦДВР, 2000. – 384 с.
529. Стерчо П. Карпато-Українська держава: До історії визвольної боротьби карпатських українців у 1919-1939 рр. / Петро Стерчо. – Львів, 1994.
530. Стерчо П. Карпатська Січ і український націоналістичний рух / Петро Стерчо // На зов Києва: Український націоналізм в другій світовій війні. Збірник статей. – Київ, 1993. – С. 31-47.
531. Стерчо П. Національне відродження Карпатської України / Петро Стерчо // ОУН (1929-1954). – Б.м.в., 1955. – С. 187-212.
532. Терещук П. [Матла О.] Роздуми над однією книжкою. Дивовижний ребус польських фальсифікаторів / Петро Терещук [Олександр Матла]. – Торонто – Нью-Йорк, 1979. – 134 с.
533. Трофим'як Б. Гімнастично-спортивні організації в національно-визвольному русі Галичини / Борис Трофим'як. – Тернопіль, 2001. – 694 с.
534. Трофимович В. Військова політика Організації українських націоналістів у 1939-1941 рр. / Володимир Трофимович // Дрогобицький краєзнавчий збірник. Спецвипуск до 60-річчя УПА. – Дрогобич, 2002. – С. 7-19.

535. Трофимович В. Історія військових формувань ОУН (1939-1942 рр.) / Володимир Трофимович. – Львів, 1994. – 51 с.
536. Трощинський В. Найманці фашизму. (Українські буржуазні націоналісти на службі гітлерівців у міжвоєнний період 1921-1939 рр.) / Володимир Трощинський. – К.: Наукова думка, 1981. – 139 с.
537. Туряниця М. Авантюра галицьких самостійників на Закарпатській Україні / М. Туряниця // Свободное слово Карпатской Руси. – 1959. – Т. 1. – № 1-2. – С. 20-26.
538. Туряниця М. Трагедия молодежи Закарпатской Руси // Свободное слово Карпатской Руси / М. Туряниця. – 1959. – № 5-10. – С. 22-26.
539. Федевич К. К. Галицькі українці у Польщі. 1920-1939 рр. (Інтеграція галицьких українців до польської держави у 1920-1930-ті рр.) / Климентій Климентійович Федевич / Пер. з рос. Тетяна Портнова. – Київ: Основа, 2009. – 280 с.
540. Федик І. УНДО, ОУН: ставлення до Польщі / Іван Федик. – Львів, 1998. – 79 с.
541. Федина В. Полковник Михайло Колодзінський-Гузар – борець за незалежність Карпатської України / Володимир Федина // Науковий збірник Товариства «Просвіта» в Ужгороді. – Річ. IV. – Ужгород, 2000. – С. 93-96.
542. Федина В. Полковник Михайло Колодзінський-Гузар і Карпатська Україна / Володимир Федина // Carpatica – Карпатика. – Вип. 7. – Ужгород, 2001. – С. 223-241.
543. Футала В. Праворадикальний рух у Західній Україні 1920-1930-х рр.: здобутки і проблеми дослідження / Василь Футала // Поляки, українці, білоруси, литовці у міжвоєнній Польщі (1921–1939): Зб. мат. Міжнар. наук. конф., Дрогобич, 8-9.10.2004 / [Упор. В. Футала]. – Дрогобич: Коло, 2005. – С. 85-96.
544. Футала В. Становлення Організації українських націоналістів (ОУН): здобутки і проблеми дослідження / Василь Футала // Проблеми гуманітарних наук: Наукові записки Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка. – Дрогобич, 2003. – Вип. 11. – С. 117-126.
545. Футала В. Український національний рух на Дрогобиччині у 20-50-х рр. XX ст. (історіографія проблеми) / Василь Футала // Дрогобицький краєзнавчий збірник. Спецвипуск до 60-річчя УПА. – Дрогобич, 2002. – С. 110-124.
546. Ходак В. Зовнішньополітичні орієнтації ОУН (1929–1936 рр.) / В. Ходак // Вісник Прикарпатського університету. Історія. –

Вип. IV-V / [Гол. ред. кол. М. Кугутяк]. – Івано-Франківськ: Плай, 2001. – С. 81-89.

547. Ходак В. Проблеми організаційно-політичного становлення ОУН / В. Ходак // Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. –Івано-Франківськ, 2001. – № 7. – С. 78-83.

548. Ходак В. Саботажницька акція Організації Українських Націоналістів на Західній Україні 1930 року / В. Ходак // Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. – Івано-Франківськ 2001. – № 5-6. – С. 321-324.

549. Чайковський Д. Білас і Данилишин / Данило Чайковський. – Нью-Йорк, 1972. – 277 с.

550. Чередниченко В. П. Анатомія зради. Український буржуазний націоналізм – знаряддя антирадянської політики імперіалізму / В. П. Чередниченко. – К.: Видавництво політичної літератури, 1978. – 334 с.

551. Чередниченко В. П. Націоналізм проти нації / В. П. Чередниченко. – К.: Видавництво політичної літератури України, 1970. – 191 с.

552. Шандрівський І. Військово-політична діяльність генерал-полковника УНР Миколи Капустянського / І. Шандрівський // Дрогобицький краєзнавчий збірник. Спецвипуск до 60-річчя УПА. – Дрогобич, 2002. – С. 264-280.

553. Швагуляк М. «Пацифікація». Польська репресивна акція у Галичині 1930 р. і українська суспільність / Михайло Швагуляк. – Львів, 1993. – 52 с.

554. Швагуляк М. З історії українсько-польських взаємин напередодні та під час німецько-польської війни 1939 р. / Михайло Швагуляк // Україна-Польща: історична спадщина і суспільна свідомість: Мат. міжн. наукової конф. Кам'янець-Подільський, 29-31.05.1992 / [Гол. ред. кол. Я. Ісаєвич]. – К.: Либідь, 1993. – С. 232-241.

555. Швагуляк М. Західноукраїнська суспільність на передодні та під час німецько-польської війни 1939 р. / Михайло Швагуляк // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: Міжвідомчий збірник наукових праць. – Київ, 1992. – Вип. 1. – С. 143-172.

556. Швагуляк М. Національно-політична діяльність Дмитра Паліїва у міжвоєнний період / Михайло Швагуляк // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / Інститут українознавства НАН України. – Вип. 7. – Львів, 2000. – С. 404-427.

557. Швагуляк М. Партійні поділи і загальнонаціональні інтереси. Проблема політичної консолідації українського національного руху Галичини (1919–1939 рр.) / Михайло Швагуляк // Сучасність. – 1994. – № 2. – С. 77-82.
558. Швагуляк М. Позиція та участь українців у німецько-польській війні 1939 р. / Михайло Швагуляк // Україна-Польща: важкі питання. (Мат. IV міжн. семінару істориків «Українсько-польські відносини під час Другої світової війни». Варшава, 8-10.10.1998) [Відп. ред. М. Кучерепа]. – Варшава: TYRSA, 1999. – Т. 4. – С. 35-58.
559. Швагуляк М. Суспільно-політична ситуація в Західній Україні на початку 30-х років XX ст. / Михайло Швагуляк // Записки Наукового Товариства ім. Т. Шевченка. – Т. CCXXII. – Львів, 1991. – С. 111-145.
560. Швагуляк М. Украина в экспансионистских планах германского фашизма (1933–1939 гг.). / М. Швагуляк – Киев: Наукова думка, 1983. – 246 с.
561. Швагуляк М. Українське питання в міжнародних політичних кризах передодня Другої світової війни (1938-1939) / Михайло Швагуляк // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Вип. 35-36. [Відп. ред. М. Мудрий]. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2000. – С. 296-320.
562. Шинин О. Борьба органов ОГПУ с деятельностью иностранных спецслужб на Дальнем Востоке / О. Шинин // Исторические чтения на Лубянке. Российские спецслужбы: история и современность / ФСБ РФ; Новгородский государственный университет. – Москва – Великий Новгород, 1999. – С. 41-47.
563. Шкраб'юк П. Виноградник Господній. Історія життя о. д-ра Йосипа Кладочного / Петро Шкраб'юк. – Львів: І-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1995. – 280 с.
564. Шлепаков А. М. В роки зростання воєнної небезпеки (1929-1940) / А. М. Шлепаков. – К.: Держполітвидав УРСР, 1963. – 54 с.
565. Шлепаков А. М. Приречені. Буржуазно-націоналістичні та уніатські провокатори на послугах фашизму та імперіалістичної реакції / А. М. Шлепаков. – Львів, «Каменяр», 1981. – 327 с.
566. Шміґель М. Український легіон Романа Сушка. Напад зі Словаччини на Польщу (1939) / Міхал Шміґель // Український визвольний рух / [Відп. ред. Р. Забілий]. – Львів, 2007. – Зб. 11. – С. 81-94.
567. Шпіцер В., Мороз В. Крайовий провідник Володимир Тимчій – «Лопатинський» / Василь Шпіцер, Володимир Мороз. – Львів, 2004. – 255 с.

568. Юрик Ю. Молодіжна політика ОУН (1929–1939 рр.) / Ю. Юрик // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – Вип. 11 / [Гол. ред. М. Алексієвець]. – Тернопіль, 2000. – С. 93-99.
569. Юрик Ю. Політична діяльність ОУН та реакція на неї національно-демократичних сил (1929–1935 рр.) / Ю. Юрик // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – Вип. 13 / [Гол. ред. М. Алексієвець]. – Тернопіль, 2001. – С. 153-160.
570. Юрик Ю. Реалізація військової доктрини ОУН у 1929–1935 рр. / Ю. Юрик // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / [За заг. ред. М. Алексієвця]. – Тернопіль, 2003. – Вип. 4. – С. 56-60.
571. Якимович Б. Героїчна і безсмертна Карпатська Січ / Богдан Якимович // Альманах УНСоюзу. – Парсіппані, 2009. – С. 57-62.
572. Яшан В. Полковник Михайло Колодзінський / Василь Яшан // Городенщина. Історико-мемуарний збірник / [Ред. М. Марунчак]. – Нью-Йорк – Торонто, 1978. – Т. 28. – С. 632-654.
573. Alexandr J. Motyl, Ukrainian Nationalistic Political Violence in inter-war Period Poland, 1921-1939 // East European Quarterly. Vol. XIX, № 1 (March 1985), p. 45-55.
574. Armstrong J. Ukrainian nationalism / J. Armstrong. – New York – London, Columbia Uniwersity Press, 1963. – 361 p.
575. Bruder F. «Den ukrainischen Staat erkämpfen oder sterben!». Die Organisation Ukrainischer Nationalisten (OUN). 1929-1948. – Berlin: Metropol, 2007. – 299 s.
576. Chňoupek B. Banderowci / B. Chňoupek. – Bratislava: Smena, 1989. – 566 s.
577. Cybulski B. Stepan Bandera w więzieniach II Rzeczypospolitej i proba uwolnienia go przez OUN // Acta Uniwersitatis Wratislawiensis. Prawo. – 1989. – T. 172. – S. 67-96.
578. Dąbrowski D. Kwestia Rusi Zakarpackiej w stosunkach między Czechosłowacją, Polską i Węgrami przed wybuchem II wojny światowej / D. Dąbrowski // Česka a polska historicka tradice a jeji vztah k současnosti / Ed.: Dominik Hrodek. – Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2003. – S. 149-156.
579. Dąbrowski D. Rzeczpospolita Polska wobec kwestii Rusi Zakarpackiej (Podkarpackiej) 1938-1939 / Dariusz Dąbrowski. – Toruń: Europejskie Centrum Edukacyjne, 2007. – 414 s.

580. Homo Politicus. [Кедрин-Рудницький І.] Причини упадку Польщі / Іван Кедрин-Рудницький. – Краків: Українське В-во, 1940. – 297 с.
581. Mich W. Obcy w polskim domu. Lublin 1994. 143 s.
582. Mich W. Problem mniejszosci narodowych w mysli politycznej polskiego ruchu konserwatywnego (1918-1939). Lublin, 1992. 306 s.
583. Motyl A. The turn to the right: the ideological origins and developments of Ukrainian nationalism (1919-1929) / A. Motyl. – New York, 1980. – 175 p.
584. Samuś P., Badziak K., Matwiejew G. Akcja «Łom». Polskie działania dywersyjne na Rusi Zakarpackiej w świetle dokumentów Oddziału II Sztabu Głównego WP / P. Samuś, K. Badziak, G. Matwiejew. – Warszawa, 1998. – 327 s.
585. Stryjek T. Ukrainska idea narodowa okresu miedzywojennego. Wroclaw, 2000. 450 s.
586. Szcześniak A., Szota W. Droga do nikąd. Działalność Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów i jej likwidacja w Polsce / A. Szcześniak, W. Szota. – Warszawa, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, 1973. – 587 s.
587. Torzecki R. Kwestia ukrainska w polityce III Rzeszy 1933-1945 / R. Torszecki. – Warszawa, 1972. – 316 s.
588. Torzecki R. Polacy i ukraincy. Sprawa ukrainska w czasie II wojny swiatowej na terenie II Rzeczypospolitej / R. Torszecki. – Warszawa, 1993. – 316 s.
589. Wysocki R. Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów w Polsce w latach 1929-1939. Geneza, struktura, program, ideologia / R. Wysocki. – Lublin, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie Sklodowskiej, 2003. – 433 s.
590. Żełeński W. Zabójstwo ministra Pierackiego / W. Żełeński. – Warszawa: Iskry, 1995. – 175 s.

III. ДОВІДКОВІ ВИДАННЯ

591. Здіорук С., Гриневич Л., Здіорук О. Покажчик публікацій про діяльність ОУН та УПА (1945-1998 рр.) / С. Здіорук, Л. Гриневич, О. Здіорук. – Київ: І-т історії України НАН України, 1999. – 173 с.
592. Лисенко О., Марущенко О. Організація Українських Націоналістів та Українська Повстанська Армія. Бібліографічний покажчик публікацій 1998-2002 років / Олександр Лисенко,

Олександр Марущенко. – Київ: І-т історії України НАН України, 2002. – 199 с.
593. Повстанський мартиролог / [Зібрав і впор. Григорій Дем'ян] // Сколівщина. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 1997. – С. 301-725.
594. Попок А. Українці на Далекому Сході: організації, події, персоналії. Довідник / Андрій Попок. – Київ: Альтерпрес, 2004. – 360 с.
595. Содоль П. Українська Повстанча Армія. Довідник / Петро Содоль. – Нью-Йорк: Пролог, 1994. – 199 с.
596. Содоль П. Українська Повстанча Армія. Довідник другий / Петро Содоль. – Нью-Йорк: Пролог, 1995. – 256 с.

IV. АВТОРЕФЕРАТИ ДИСЕРТАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

597. Богів О. Я. Вплив карпатоукраїнського фактора на політику європейських країн у період чехословацької кризи (травень 1938 р. – березень 1939 р.): Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2003. – 22 с.
598. Бондаренко К. П. Діяльність ОУН напередодні і під час Другої світової війни (1938-45): політичний та військовий аспекти: Автореф. дис. канд. іст. наук / Держ. ун-т «Львівська Політехніка». – Львів, 1997. – 17 с.
599. Буковський І. В. Утворення і діяльність військових формувань Карпатської України (1938 – 1939): Автореф. дис. канд. іст. наук: 20.02.22 / Нац. ун-т «Львівська Політехніка». – Львів, 2004. – 17 с.
600. Виздрик В. С. Військово-патріотична діяльність УВО-ОУН серед української молоді Галичини (1920-1939 рр.): Автореф. дис. канд. іст. наук: 20.02.22 / Нац. ун-т «Львівська політехніка». – Львів, 2004. – 18 с.
601. Гаврилів І. О. Діяльність українських політичних партій та організацій Західної України в умовах польського окупаційного режиму (1921-1939 рр.): (Військово-політичний аспект): Автореф. дис. канд. іст. наук: 20.02.22 / Держ. ун-т «Львівська політехніка». – Львів, 1996. – 24 с.
602. Гавришко М. І. Націонал-соціалістичний режим в Німеччині у відображенні української суспільно-політичної думки Галичини (1933 – 1939 рр.): Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.02 / Львівський нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2009. – 20 с.

603. Гривул Т. Т. Військово-політична діяльність Організації Українських Націоналістів на території Західних областей України (вересень 1939 – червень 1941 рр.): Автореф. дис. канд. іст. наук: 20.02.22 / Львівський нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2010. – 16 с.
604. Дарованець О. Я. Політика польської влади щодо Української Військової Організації та Організації Українських Націоналістів на Волині (1927-1939): Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Львівський нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2007. – 18 с.
605. Деревінський В. Ф. Діяльність Організації українських націоналістів та Української повстанської армії в 1940 – 1953 роки: етнонаціональний аспект: Автореф. дис. канд. іст. наук: 20.02.22 / Нац. акад. оборони України. – К., 2003. – 19 с.
606. Дядюк М. С. Політизація українського жіночого руху в Галичині: 1921-1939 рр.: Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; Ін-т народознавства НАН України. – Львів, 2002. – 20 с.
607. Комар В. Л. Українське питання в національній політиці Польщі (1935-1939 рр.): Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.02 / Чернівецький держ. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 1998. – 16 с.
608. Онишко Л. В. Катерина Зарицька в українському національно-визвольному русі (30-і – 40-і рр. XX ст.): Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; Ін-т народознавства НАН України. – Львів, 2006. – 20 с.
609. Патриляк І. К. Діяльність організації українських націоналістів (бандерівців) у 1940 – 1942 роках (військовий аспект): Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2001. – 19 с.
610. Попок А. А. Українські поселення на Далекому Сході як історичний та етнокультурний феномен (кінець XIX – XX ст.): Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.02 / НАН України, Ін-т історії України. – К., 2002. – 20 с.
611. Посівнич М. Р. Воєнно-політична діяльність ОУН (1929-1939 рр.): Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; Ін-т народознавства НАН України. – Львів, 2009. – 16 с.
612. Руккас А. О. Польсько-радянський збройний конфлікт на західноукраїнських землях (вересень – жовтень 1939 року): Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.02 / Київський держ. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 1998. – 18 с.

613. Сич О. М. Степан Ленкавський в історії Організації українських націоналістів (1929-1977 рр.): Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / НПУ ім. М. Драгоманова. – К., 2008. – 20 с.
614. Ухач В. З. Культурно-освітня діяльність організації українських націоналістів (1929 – 1944 рр.): Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Київський держ. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 1998. – 16 с.
615. Федик І. І. Українські політичні середовища Галичини у ставленні до Польщі (1925-1932 рр.): Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Львівський держ. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 1999. – 19 с.
616. Ходак В. Я. Суспільно-політична діяльність Організації українських націоналістів (1929 – 1934 рр.): Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 2005. – 20 с.
617. Шандрівський І. Г. Військово-політична та наукова діяльність Миколи Капустянського: Автореф. дис. канд. іст. наук: 20.02.22 / Нац. ун-т «Львівська політехніка». – Львів, 2003. – 20 с.
618. Юрик Ю. З. Стратегія і тактика ОУН в українському національно-визвольному русі Західної України в 1929 – 1935 рр.: Автореф. дис. канд. іст. наук: 20.02.22 / Нац. ун-т «Львівська політехніка». – Львів, 2005. – 18 с.

СКОРОЧЕННЯ

АБН – Антибільшовицький Блок Народів
АК – Армія Крайова
АУСБ – Архів Управління Служби Безпеки України
БУП – Бібліотека Українського Підпільника
ВАКЛ (WACL) – Світова Антикомуністична Ліга
ВВ – Внутрішні війська НКВД
в-во/а– видавництво/а
ВВН – Військові відділи націоналістів
ВЗ – Великий збір
ВЗУН – Великий Збір Українських Націоналістів
вид. – видавничий
вик. – виконавчий
Відп. ред. – відповідальний редактор
ВО – Воєнна округа
ВФ – Визвольний Фонд
св. – святий
г. – гора
ГВШ – Головний Військовий Штаб
ГДА СБУ – Галузевий державний архів Служби Безпеки України
ген. – генерал
Ґестапо – політична поліція нацистської Німеччини
ґім. – ґімназія
Гол. ред. – головний редактор
ГОСП – Головний Осередок Пропаганди
ГПУ – Главноє політіческоє управлєніє
громад. – громадський
ГС – Генеральний секретаріат
ГУДМ – Група Української Державницької Молоді
ГУНМ – Група Української Національкої Молоді
ГУР – Головна Українська Рада
ДАВО – Державний архів Волинської області
ДАЗО – Державний архів Закарпатської області
ДАІФО – Державний архів Івано-Франківської області
ДАЛО – Державний архів Львівської області
ДАРО – Державний архів Рівненської області
ДАТО – Державний архів Тернопільської області

д.і.н. – доктор історичних наук
д-р – доктор
д.ф.н. – доктор фолологічних наук
ДУН – Дружини Українських Націоналістів
заг. – загинув
зак. – закінчив
заст. – заступник
ЗОУЗ – Західно окраїнні українські землі
ЗУАДК – Злучений Українсько-Американський Допомоговий Комітет
ЗУЗ – Західно Українські Землі
ЗУНР – Західно Українська Народна Республіка
ЗЧ ОУН – Закордоні Частини ОУН
І-т – Інститут
к.г.н. – кандидат географічних наук
к.і.н. – кандидат історичних наук
КВШ – Крайовий Військовий Штаб
КҐБ – Комітєт Ґосударствєної Безопасності
КЕ – Крайова Екзикутива
кер. – керівник
КК – Крайова Команда УВО
ком. – командир
КП – Крайовий Провідник
КП(б)У – Комуністична партія (більшовиків) України
КПЗУ – Комуністична Партія Західної України
к-р – командир
КУК – Конгрес Українців Канади
КУН – Конгрес Українських Націоналістів
ЛВН – Літературно-науковий вісник
ЛНУ – Львівський національний університет
ЛУН – Ліга Українських Націоналістів
ЛУПВ – Ліга Українських Політичних В'язнів
м. – місто
м. ін. – між іншим
маґ. – маґістр
мат. – матеріали
МВС – Міністерство внутрішніх справ
МГБ – Міністєрство Ґосударствєнной Бєзопасності
міжнар. – міжнародний
н. пр. – на приклад
навч. – навчався
напр. – наприкінці / наприклад
нац. – націоналіст
нач. – начальник
НВЗ – Надзвичайний Великий Збір
НВРО – Народно-Визвольна Революційна Організація
НКВД – Народний Комісаріат Внутрєніх Дєл

НПС – Націоналістична Пресова Служба
НТШ – Наукове Товариство ім. Шевченка
НУ – національний університет
обл. – область
ОВКУГ – Організація Вищих Кляс Українських Гімназії
ОДВУ – Організація Державного Визволення України
ОЕ – Окружна екзикутива
ОНОКС – Організація народної оборони «Карпатська Січ»
ООЧСУ – Організація Оборони Чотирьох Свобод України
Орг. – організація / організаційний
ОСУЗ – Осередньо Східні Українські Землі
ОУН – Організація Українських Націоналістів
ОУН-з – ОУН-за кордоном
ОУН-м – ОУН-мельниківців
ОУН-СД – ОУН-Самостійників державників
ПЕ – Повітова екзикутива
ПЗУЗ – Північно Західні Українські Землі
пол. – політика/політичної
полк. – полковник
пох. – похований
поч. – початок
пполк. – підполковник
проф. – професор
ПУН – Провід Українських Націоналістів
реф. – референтура / референт
РЗЗ – Референтура зовнішніх зв'язків
р-н – район
РП ОУН – Революційний Провід
РУП – Революційна Українська Партія
РФ – Російська Федерація
с. – село
СБ – Служба Безпеки
СВУ – Спілка Визволення України
СОУН – Союз Організації Українських Націоналістів
СПб – Санкт Петербург
СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік
СС – Січові Стрільці
СССР – Союз Совєтскіх Социалістічєскіх Рєспублік
СУЗ – Східно Українські Землі
СУМ – Спілка Української Молоді
СУНМ – Союз Української Націоналістичної Молоді
СУСОП – Союз Українських Студентських Організацій Польщі
СШ – середня школа
США – Сполучені Штати Америки
ТВ – Тактичний відтинок
т. д. – так далі

т. зв. – так званий
тов. – товариство
УВАН – Українська Вільна Академія Наук
УВО – Українська Військова Організація
УВС – Українська Видавнича спілка
УВУ – Український Вільний Університет
УГА – Українська Галицька Армія
УГВР – Українська Головна Визвольна Рада
УГКЦ – Українська Греко-Католицька Церква
УД УНА – Українська Дивізія Української Національної Армії
УДП – Українське Державне Правління
УДС – Українська Далекосхідня Січ
УККА – Український Конгресовий Комітет Америки
Укр. – Україна / український
УМХ – Українська Молодь Христові
УНДО – Українське Національно-Демократичне Об'єднання
УНО – Українське Національне Об'єднання
УНР – Українська Народна Республіка
УНР – Українська Національна Рада
УНС – Українська Народна Самооборона
УПА – Українська Повстанська Армія
УПІ – Український педагогічний інститут
упор. – упорядник
УРДП – Українська революційно-демократична партія
УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка
УСГ – Українська Стрілецька Громада
УСП – Улад старших пластунів
УСС – Українські Січові Стрільці
УССД – Українська Самостійна Соборна Держава
УССК – Український Студентський Спортивний Клуб
у-т – університет
УТГІ – Український технічно-господарський інститут
УЦІС – Українська Центральна Інфомаційна Служба
УЦК – Український Центральний Комітет
УЧХ – Український Червоний Хрест
ЦДАВОВУ – Центральний державний архів вищих органів влади та управління України
ЦДАГО – Центральний державний архів громадських об'єднань України
ЦДІА – Центральний державний історичний архів України у м. Львові
ЦЕСУС – Центральний Союз Українського Студенства
ЦК – Цетральний комітет
ЦПУЕН – Центральне представництво української еміграції в Німеччині
SÚA. RUESO – Státní ústřední archive v Praze. Ruské a ukrajinské emigrantské spolky a organizace v ČSR

СПИСОК ІЛЮСТРАЦІЙ

Дереворит роботи Ніла Хасевича
(Серія: "Ідеали українського визвольного руху", 31.12.1949).....с. 4.
Коновалець Євген .....с. 37.
Леґія Українських Націоналістів: 1. М. Сціборський,
2. М. Тобілевич, 3. Т. Пасічник-Тарнавський, 4. Л. Костарів,
5. М. Загривний, 6. Юрій Руденко, 7. Юрій Артюшенко,
8. Д. Пасічник, 9. Р. Минів, 10. Д. Демчук,
11. О. Чехівський, 12. К. Дударів, 13. Я. Герасимович; .....с. 38.
З'їзд представників українських націоналістичних організацій
у Празі (1929 р.): 2. Дренькало Василь; 3. Андрейків;
5. Охримович Степан; 8. Вигнанський Петро;
17. Бойків Олекса .....с. 38.
Ярий Ріхард .....с. 40.
Бабій Олександр .....с. 42.
Мартинець Володимир.....с. 43.
Чучман Сидір.....с. 44.
Сціборський Микола .....с. 45.
Учасники Конгресу Українських Націоналістів: Юліян Вассиян,
Дмитро Андрієвський, Микола Капустянський, Євген Коновалець,
Микола Сціборський, Яків Моралевич, Володимир Мартинець,
Микола Вікул; Іван Малько, Осип Бойдуник, Максим Загривний,
Євген Зиблікевич, Петро Кожевників, Дмитро Демчук,
Леонід Костарів, Олесь Бабій, Ріко Ярий, Михайло Антоненко,
Зенон Пеленський; Юрко Руденко, Ярослав Барановський,
Степан Охримович, Степан Ленкавський, Андрій Федина,
Ярослав Герасимович, Теофіл Пасічник-Тарнавський,
Олександр Згорлякевич.....с. 47.
Костарів Леонід .....с. 48.
Кушнір Макар.....с. 54.
Андрієвський Дмитро .....с. 55.
Ляхович Євген.....с. 56.
Чемеринський Орест.....с. 59.
Капустянський Микола.....с. 62.

Стецько Ярослав ..... с. 63.
Бойдуник Осип ..... с. 65.
Колодзінський Михайло ..... с. 68.
Титульна сторінка праці Михайла Колодзінського
«Українська воєнна доктрина» ..... с. 69.
Мітринга Іван-Тадей ..... с. 70.
Габрусевич Іван ..... с. 74.
Селешко Михайло ..... с. 75.
Видання ОУН ..... с. 84.
Обкладинки «Військового знання», яке видавало ОУН ..... с. 88.
Ярослав Барановський, Омелян Сеник, Микола Ясінський.
Стоять: Гуменюк, Пилипів, Гоголь, Яворський.
(Подєбради, 1930 р.) ..... с. 88.
Федина Андрій ..... с. 89.
Гасин Олекса ..... с. 92.
Підгайний Богдан ..... с. 95.
Грицай Дмитро ..... с. 98.
Лебедь Микола ..... с. 99.
Фото зброї, вилученої поліцією біля Надвірної
18 серпня 1933 р ..... с. 101.
Старух Ярослав ..... с. 104.
Бандусяк Дмитро ..... с. 107.
Сидор Василь ..... с. 108.
Військові видання ОУН ..... с. 110.
Омельченко Тиміш ..... с. 111.
Місто Харбін, 1930 рр. ..... с. 116.
Копія бланку Української Далеко-Східньої Січі ..... с. 116.
Група членів УДС. Тримає тризуб Г. Купецький ..... с. 119.
Театральний гурток УНК. Посередині в другому ряді
Г. Купецький ..... с. 119.
Онацький Євген ..... с. 120.
Купецький Григорій ..... с. 122.
Файда Григорій ..... с. 124.
Головінський Юліян ..... с. 127.
Чемеринський Ярослав ..... с. 128.
Охримович Степан ..... с. 133.
Данилишин Дмитро, Білас Ярослав, Мотика Микола;
Білас Василь, Буній Олекса ..... с. 134.
Охримович Степан, Коссак Зенон, Крисько Лев ..... с. 134.
Долинський Степан-Мар'ян ..... с. 136.
Ясінський Микола ..... с. 137.

Пошта у м. Городоку і схема розміщення бойовиків, працівників пошти та відвідувачів під час проведення експропріації ..... с. 140.
Василь Білас, Дмитро Данилишин, Мар'ян Жураківський під час судового процесу 17-22.XII.1932 р. у Львові ..... с. 142.
Білас Василь ..... с. 143.
Дмитро Данилишин ..... с. 145.
Тюремне фото Біласа Василя ..... с. 147.
Тюремне фото Данилишина Дмитра ..... с. 147.
Тюремне фото Коссака Зенона ..... с. 147.
Тюремне фото Лебедя Миколи ..... с. 147.
Ленкавський Степан ..... с. 148.
Барановський Ярослав ..... с. 150.
Бандера Степан ..... с. 152.
Климишин Микола ..... с. 154.
Фотопортрети Біласа і Данилишина, видані ОУН ..... с. 155.
Шухевич Роман ..... с. 158.
Крисько Лев ..... с. 159.
Антонович Омелян ..... с. 163.
Мацейко Григорій ..... с. 164.
Ребет Лев ..... с. 165.
Макар Василь ..... с. 166.
Кук Василь ..... с. 167.
Пришляк Григорій ..... с. 170.
Гайвас Ярослав ..... с. 174.
Тураш Мирослав ..... с. 177.
Дереворит роботи Ніла Хасевича (05.08.1949) ..... с. 180.
Агітаційні плакати КС авторства М. Михалевича та М. Бутовича.... с. 182.
Росоха Степан ..... с. 183.
Климпуш Дмитро ..... с. 184.
В. Гренджа-Донський. Ф. Тацинець – «Крот», Є. Стахів, І. Рогач, І. Роман, Ф. Тацинець, В. Гренджа-Донський ..... с. 186.
Кульчицький Євген ..... с. 187.
Коссак Зенон ..... с. 187.
С. Тисовська, М. Химинець (1939) ..... с. 189.
Група січовичок на чолі з організаційним референтом «Жіночої Січі» М. Химинець ..... с. 189.
Агітаційний плакат «Жіночої Січі» авторства М. Михалевича.... с. 189.
В. Курманович, Я. Барановський, Д. Бращайко ..... с. 191.
С. Росоха, Д. Климпуш, І. Рогач, ... с. 191.
Курманович Віктор ..... с. 192.

«Американська Амбасада» у м. Хуст ..... с. 193.
«Січова Гостиниця» – штаб ОУН на Закарпатті ..... с. 193.
Хименець Юліан ..... с. 194.
Кандиба Олег ..... с. 195.
Делегація КС біля будинку австрійського рейхстагу.
Д. Климпуш (Відень, 16.І.1939) ..... с. 197.
Свято соборності України (Хуст, 22.І.1939) ..... с. 197.
Рогач Іван ..... с. 199.
Відкриття Головним командантом ОНОКС Д. Климпушем
Другого з'їзду окружних та районних командантів КС
в «Січової Гостинниці» (Хуст, 19.ІІ.1939) ..... с. 201.
Учасники ІІ-го з'їзду ОНОКС в Хусті, 19.ІІ.1939 р ..... с. 201.
Врецьона Євген ..... с. 201.
Іван Роман, Д. Климпуш перед строєм січовиків
в «Січовій Гостиниці» (Хуст, 2.ІІІ.1939) ..... с. 207.
Члени «Летючої естради». Іван Роман ..... с. 207.
Лопатинський Юрій; Сулятицький Степан ..... с. 209.
Сеник Омелян ..... с. 212.
Члени ГК КС над картою Карпатської України: І. Роман,
І. Рогач, Д. Климпуш, С. Росоха ..... с. 214.
Ю. Ревай, А. Волошин, І. Рогач, М. Кочерган, Хуст 1939 р ..... с. 214.
Бутковський Іван ..... с. 216.
Тацинець Федір ..... с. 219.
Мирон Дмитро ..... с. 223.
Тимчій Володимир ..... с. 224.
Закоштуй Ананій ..... с. 225.
Бушук Петро ..... с. 227.
Голяш Григорій ..... с. 229.
Сушко Роман ..... с. 233.
Кедюлич Іван ..... с. 234.
Невстановлені вояки ВВН ..... с. 235.
Ярослав Дуда з відзнакою ВВН ..... с. 235.
Кокарда і відзнака ВВН ..... с. 235.
Мельник Андрій ..... с. 237.
Пришляк Ярослав ..... с. 248.
Шанковський Лев ..... с. 253.
Тершаківець Зиновій ..... с. 257.
Кравців Богдан ..... с. 257.
Маївський Дмитро ..... с. 258.
Гринів Володимир ..... с. 260.
Галаса Василь ..... с. 263.

ПОКАЖЧИК

А

А. Ґ. 249
Августинівка, с. 168
Августівці, с. 162, 163
Австрія 40, 54, 95, 112, 113, 192, 194, 209
Адамський Кіндрат 226, 227
Азія 71, 73-75
Айненкєль Анджей 221, 299
Акікудза, полк. 121
Алексієвець М. 316, 320
Альвенс 195
Альпи, г. 163, 233
Альтенбург, фон 195
Америка 46, 86, 89, 124, 154, 202
Амур, р. 116, 118
Амурщина 117
Англія 56, 57, 72, 86, 114, 229
Андрієвський Дмитро – «Ідеаліст», «Стобар» 26, 33, 34, 36, 37, 47, 51, 55-57, 72, 73, 87, 129, 151, 289, 291
Андрейків 38
Андруськів Володимир 171
Андруськів Микола 171
Андруськів Михайло 171
Андрухів Олександр 143, 156
Андрущак Володимир 259
Анкерстейн Фелікс 173
Антоненко Михайло 47
Антонів Михайло 251
Антонівці, с. 261
Аргентина 120, 125, 158, 164, 212
Аркас Микола 183, 184
Аркуша Олена 15, 310, 315, 316
Армстронґ Д. (Armstrong J.) 24, 320
Арсенич Петро 156, 299
Артюшенко Юрій 38

Б

Б., друг 256
Болгарія 49
Бабій Іван 162, 163
Бабій Олександр – «Глум», «Чмелик» 34, 43, 47, 172
Бабіль І. 215
Баварія 113
Баворовський, граф 131
Баган Олег 8, 11, 65, 299
Багнюк Олекса 108
Бажанський Михайло 32, 190, 192, 204, 205, 211, 294, 295
Базель, м. 202
Базилевич 89
Балей Петро 22, 299
Баляк 89
Банд-Брук, м. 75
Бандера Богдан 156
Бандера Володимир, проф. 8
Бандера Олекса – «Тарасик» 113
Бандера Степан – «Баба», «Сірий», «Бийлихо» 15-17, 20,

22, 25-27, 40, 61, 63-67, 87, 90, 96, 99, 104, 136, 148, 150-155, 158, 161-164, 187, 215, 224, 248, 258, 271, 289, 290, 292, 299, 303, 305, 310, 313-315
Бандера Стефко 9
Бандусяк Дмитро – «Лопата» 105, 106, 211
Барабаш Григорій – «Меценас», «Чорний» 99, 185, 188, 196, 198, 200, 211, 215, 216
Баран Володимир Кіндратович, проф. 8
Баран Микола 100
Барановський Роман 21, 127, 159, 161, 307
Барановський Ярослав – «Лімницький», «Макар», «Фіялкович», «Президент» 40, 47, 67, 68, 73, 76, 87, 88, 123, 127, 150, 174-176, 190, 191, 196, 198, 200, 202, 212, 213, 215, 236-28, 240
Бартатів, с. 240, 254-256, 315
Бартош Євген 102
Басараб В. 27, 289
Басараб Ольга 93
Басівка, с. 254
Бачина-Бачинський Євген 58
Бачинський Яків 161
Башук Петро – «Чок» 13, 31, 165, 224-228, 245-247, 313
Бедрій Анатолій 20, 85, 226, 299
Безкоровайний Іван 168
Безкоровайний Олесь 262
Белзець, фільварок 166
Белзець, с. 130
Белзчина 31, 299
Белзький повіт 258
Белів Петро 106
Беллярія, м. 95
Бельгія 54, 55, 248
Беляєв В. 10, 300
Бемко Володимир 31, 223, 244, 265, 300
Береги, с. 86
Берегів, м. 105
Бережани, м. 31, 87, 104, 170, 171, 176, 223, 244, 250, 262, 265, 297, 298, 300
Бережанський повіт 168, 231, 262-265
Бережанський р-н 74, 223, 234
Бережанщина 18, 31, 52, 167, 168, 223-229, 244, 255, 261-267, 300
Береза Євген 157
Береза Картузька, концтабір 98, 104, 137, 158, 216, 224-227, 231, 244, 248, 258, 260
Березин, с. 249, 250
Березино, с. 259
Березинський Юрій 136, 138, 140, 143, 144, 154, 157
Березненський р-н 70
Берлін, м. (Berlin) 24, 75, 86, 89, 94, 112, 114, 121, 135, 151, 159, 163, 194, 195, 198, 203, 212, 213, 237, 257, 285, 304, 320
Берн, м. 55
Бессарабія (Басарабія) 40, 93
Беца Василь 250
Бещиця С. 171
Бийтала Володимир 100, 131
Биструхін Геннадій 72, 200, 302
Бишки, с. 31, 103, 104, 129, 159, 160, 168, 229, 261, 296
Бібрецький (Бібрський) повіт 259, 260
Бібрка, м. 94, 126-130, 160
Бідній Петро 262

Бідула Володимир 99, 100
Білавич Г. 12, 300
Білак С. М. 10, 300
Білас Василь – «Оса» 20, 93, 133-149, 152-161, 249, 251, 312, 318
Білас Володимир 135
Білас Оксана 7
Білас Ярослав 134
Білей Юрій, сот. 211
Білецький ліс 139
Білик 262
Білінкевич В. 171
Білогорща, с. 158
Білокриниця, с. 263
Білоку, с. 211
Білорусія 10, 158, 226, 315
Білостоцький Володимир 225
Білосюк 89
Біляк В. 139
Біляк, агент 156
Бірча, м. 133
Бірчак В. 33, 200, 206, 208, 295
«Блискавиця», ком. заг. 258
Блистів Олександр – «Гайдамака» 105, 184
Бобиляк Пантелеймон 139
Богатківці, с. 265, 266
Богдан, бойовик 168
Богів О. Я. 178, 211, 322
Богун Іван, полк. 143, 145
Богунов Сергій 26, 290
Боднар Олег 7
Боднарович Осип 36
Божейко, отець 254
Божик Роман 251
Божиків, с. 225, 264, 266
Бозик Григорій 130
Бойдуник Осип – «Діброва» 32, 47, 64, 65, 81, 173, 236, 240, 241, 243, 295
Бойків Олекса 38
Бойко Василь 8
Бойко Володимир 7
Бойко Сергій 10, 300
Бойко Ф. 171
Бойко Юрій 32, 111, 120-123, 295-297, 306
Бока Ратон, м. 56
Боків, с. 268
Боляновський Андрій 113, 233, 236, 240, 323
Бондаренко Костянтин 15, 300, 322
Бондарук Ю. 96
Бора 105
Бордун 254
Боржава Юрій 196
Борис Андрій 248
Борислав, м. 135, 145, 158, 159, 177, 241
Борковський Іван 68
Боровець М. – «Бульба» 70
Бравн, пор. 256
Бразилія 212
Брайчак М. 171
Братислава, м. (Bratislava) 23, 196, 205, 213, 240, 320
Братишів, с. 261
Бращайко Д. 191
Брест, м. 152
Брестська обл. 226
Бретц, концтабір 43, 55
Брно, м. 89
Броневський ліс 166
Брудер Франциска (Bruder F.) 24, 304
Будапешт, м. 77, 213
Будивилів, с. 168
Будки, с. 55
Буенос-Айрес, м. 120, 164
Бузький р-н 170, 233

Букало С. 127
Буковина 34, 45
Буковський І. В. 323
Букса Якуб 135, 143, 145
Буній Олександр 33, 134, 157-161, 288
Бурнашов Генадій 156, 299
Бусел Яків 60, 271
Бусовисько, с. 258
Буськ, м. 44, 170
Буський р-н 167
Бутко Сергій 300
Бутович М. 182
Бутрин Ілья 160
Бухало Євген 171
Бучацький повіт 261
Буштин, м. 211

В

В. І. 102
Вайда М. 106
Вайда Степан 215
Вак, полк. 208, 210
Варшава, м. (Warszawa) 11, 22, 23, 27, 71, 73, 77, 160, 164, 227, 228, 240, 248, 253, 288, 290, 299, 304, 309, 314, 319, 321
Варяж, с. 165
Василев Іван 156
Вассиян Юліан 32, 33, 36, 47, 51, 178, 239
Васькович Григорій 30
Васюта І. 301
Васюта Іван 8, 31, 260, 298
Вахнянин О. 234
Вегеш Микола 13, 14, 27, 78, 31, 132, 178, 196, 211, 215, 217, 289, 301, 302
Велика Британія (Великобританія) 56, 57
Великий Березний, смт. 199
Великий Бичків, смт. 216, 218
Великий Новгород, м. 23, 114, 309, 319
Великі Глібовичі, с. 127
Великоберезнянський р-н 199
Великопольська Уляна 7
Велятин, с. 211
Венда, полк. 220
Вербилівці, с. 266
Вербів, с. 265
Вербки, с. 111
Верига В. 26, 289
Веринь, с. 139, 143, 156, 249, 251
Вертипорох Ян-Євген 89
Венгрин Теодор 8
Веселова О. 245, 290
Вєдєнєєв Дмитро 16, 72, 200, 302
Вигнанський Петро 38
Вижниця, м. 231
Виздрик В. 302, 322
Винар Л. 16, 18, 22, 302, 304, 309
Винники, смт. 202
Виноградів, м. 215
Вискварко С. 289
Висоцький Роман (Wysocki R.) 22, 23, 87, 130, 164, 171, 173, 178, 221-225, 228, 230, 236, 302, 321
Витвиця, с. 75
Вишняк Михайло 135
Вівсик М. 250
Відень, м. 30, 37, 40, 76, 86, 148, 197, 211, 296
Війтюк Володимир – «Погоня», «Чорний» 224, 226, 227, 281
Вікул Микола 47
Вілія, с. 70
Вільховець, с. 74, 262

Вільшаниця, с. 261
Вісьтак Леся Іванівна 7
Віннер Нойштад, м. 113, 236
Вінніпеґ, м. 31, 43, 227, 296, 298
Вінтер 139, 140
Вінтонів Михайло 99, 100
Вінтоняк Юрій 99
Вітовський Дмитро 44
Владивосток, м. 75
Вова 227
Вовк Андрій 33, 165, 166
Возняк, о. 251
Воїн Петро 75, 182
Войтанівський Василь 81
Войтар, комісар 165
Войтович Іван 225
Волинь 35, 107, 176, 247
Волинське воєводство 16, 29, 229, 282, 286
Волинська обл. 107, 225
Волицький В. 250, 302
Волівецька округа 211
Володимир-Волинськ, м. 247, 249
Володимирський повіт 222
Волошин Августин 14, 15, 21, 27, 33, 107, 132, 194, 196, 198, 200, 203, 205-211, 214, 215, 271, 289, 299
Волощина, с. 265
Волцнів, с. 250
Воля Жовтанецька, с. 259
Воля Якубова, с. 237
Воробкевич 89
Ворохта О. 218
Врецьона Євген – «Ганді», «Волянський», «Турчин», «Беран» 57, 67, 102, 150-152, 173-176, 185, 196-200, 202, 208, 211, 217, 295
Вронки, тюрма 152, 187, 223
В'ятрович Володимир 7, 16, 236, 300

Г

Габа Павло 167
Габовда Михайло 105
Габовда Юрій 194
Гаврилишин, з с. Веринь 139, 156
Гаврилів Ігор 7, 16, 302, 303, 322
Гаврилюк Степан – «Чорний» 261
Гавришко М. І. 8, 322
Гаджера Дмитро-Осип 249
Гадяч, м. 13, 32, 298, 311
Газель, ген. 203
Гаї, с. 131
Гайвас Ярослав – «Камінь», «Рудий», «Бистрий» 13, 32, 100, 131, 169, 170, 172-177, 200, 203, 227, 236, 240-243, 256, 268, 295
Гайдамаха Андрій 8
Гайдай Олег 131, 303
Гайдюк Володимир Никонович 99, 283
Гайовський Богдан 260
Гакенштайн, м. 234
Галаган М. 190
Галай Дмитро 105
Галайко Богдан 16, 178, 303
Галамай Степан 19, 31, 100, 166, 295
Галаса Василь – «Зенон», «Орлан», «З. Савченко» 263-265, 295
Галенко О. І. 310
Галецький Микола 156
Галицький р-н 150
Галицький повіт 266
Галич, м. 170

Галичина 11-15, 22, 31, 35, 52, 65, 87, 95, 107, 129, 131, 133, 150, 171, 172, 176, 187, 192, 212, 220, 225, 226, 229, 247, 248, 267, 296, 301, 302, 305, 308, 313, 315-319, 322-324
Гамільтон, м. (Онтаріо, Канада) 7
Ганкевич Лев 141
Гантер, м. 174, 209
Ганушевський Мирон 113
Гасин Григорій – «Мацьо» 187
Гасин Олекса – «Лицар», «Сук», «Іван Чорнота» 13, 32, 60, 64, 68, 73, 92, 108, 109, 113, 124, 187, 203, 271, 297, 305
Геккель Гайнріх 195
Геккель Гайнц 203
Генгало Павло 260
Герасимович Ярослав 38, 45-47
Герелюк І. 171
Гетьманчук Микола 304
Гинилевич Степан 200
Гімзее, озеро 113, 234
Гірна Іванка 105, 106
Гірник Марія 157
Гірняк Іван – «Мороз» 261
Гірняк Степан Степанович 282
Гітлер (Гитлер) Адольф 24, 32, 57, 58, 62, 70, 199, 213, 219, 221, 298
Гладилович Адольф 31, 224, 231, 232, 238, 241, 244, 245, 295
Гладкий Володимир 166
Гладун Г. 288
Глина Наварія, с. 139, 143
Глинка А. 124
Глиняни, м. 59
Глух Василь 262
Глухів, м. 120
Глушкевич Мар'ян 141, 145
Гнатів Михайло – «Залізняк», «Чорний», «Сергій Іванович Василів» 113, 120, 121, 133, 135, 157-160
Гнатківська Дарія – «Ода» 96, 164
Гнатюк Володимир 320
Гнила Липа, р. 266
Гніт Ярослав 259
Гоголь, бойовик 87, 88
Гоголь Петро 99
Голландія 37, 75, 86, 112, 114
Голобутів, с. 135
Головатий Василь 262
Головатий Володимир 262
Головач А. 124
Головінський Юліян – «Дубик», «Чиж», «Гетьман» 31, 60, 90, 127-130, 150, 296
Голинський Володимир 8
Голубінка Оксана 105
Голувко (Голуфко) Тадеуш 21, 143-145, 157-160, 288, 310
Голуховський Мар'ян 251
Голюк Василь 262
Гомзяк Ігор 7
Гомлок Сандор 173
Горак Михайло 156
Горак Сень 157
Гординя, с. 258
Городенківський р-н 68
Городенщина 13, 69, 320
Городиський Орест 223
Городицький Йозеф 171
Городище, с. 253
Городок (Грудек Ягейлонський) 21, 136-141, 144, 146, 153, 154, 307
Городоцький повіт 157, 240, 254
Городоцький р-н 257

Горохівський повіт 222
Горський М. 240
Гофман Г. 200
Гошко Ярослав 258
Гошко Олена 7
Грабе Курт 72, 194, 203, 212
Грабівці, с. 224
Грабінський 139
Гренджа-Донський Василь 186, 210, 295
Гречковський Василь – «Джеджаля» 262
Гривул Тарас 8, 18, 230, 243, 247, 259, 266, 304, 323
Григоренчук М. 233
Гриневич Л. 9, 321
Гринів Володимир – «Кремінський», «Суп» 260, 281
Гринів Орест – «Орський» 260
Гринів Роман 156
Гринович Федір 135
Грицай Дмитро – «Перебийніс», «Сірко» 60, 64, 96-98, 103, 117, 233, 258, 271
Грицак Осип 166, 281
Грицак Ярослав, проф. 11, 36, 168, 304
Гриць Іван 192
Грицьків Роман 8
Грубешівський повіт 244, 258
Грушевський М. С. 26, 290
Гулянич 215
Гуменюк 87, 88
Гурин Андрій 258
Гутович Євген – «Норим» 171, 234, 236
Гутів, с. 246
Гуцалюк Тарас 166
Гуцук Д. 114
Гуцульщина 68, 214
Гуцуляк Н. 171
Гуцуляк Р. 171

Ґ

Ґабрусевич Іван – «Іртен», «Н. Сам», «Северко» 27, 59, 60, 64, 73, 74, 87, 91, 100, 128, 129, 148, 151, 158, 187, 194, 271, 292
Ґданськ, м. 26, 87, 89, 113
Ґент, м. 55
Ґогун Александр 24, 304
Ґолиш Осип 224
Ґоляш Григорій – «Бей», «Мет», «Тарас Бульба», «Шолом» 103, 104, 229, 261
Ґоляш Степан (Стефан) 33, 104
Ґоляш Федір 168
Ґошен, м. 94
Ґриц Андрій 156
Ґрица Іван 157

Д

Д. Г. 100
Д., інж. 34, 293
Давигородський повіт 227
Давидович Степан 76
Далекий Схід 17, 18, 23, 31, 71-76, 113-124, 158, 293, 296, 312, 313, 322, 323
Даллес Джон Фостер 5
Даниленко Василь 26, 290
Даниленко С. 10, 304
Данилишин Дмитро 20, 133-149, 152-157, 159-161, 249-251, 312, 318
Данилишин Олексій 250, 304
Данціґ 56, 95, 112, 120, 151, 158, 159
Данчевський Федір 251
Дарованець Олександр 8, 16, 18, 19, 91, 222, 304, 305, 310, 323

Дацишин Юрій – «Кришталь» 102, 123
Дашкевич Роман 60
Дашкевич Ярослав, проф. 7, 11, 125, 256, 305
Дашки, с. 258
Дворжак 141
Делеган М. 14, 289, 302
Делятин, м. 171, 175
Дем'ян Григорій 7, 12, 13, 32, 109, 113, 297, 305, 322
Дем'янка Горішня, с. 250
Дембіцький, бухгалтер 139
Дембіцький, касир 138, 140
Деменка Лісна, с. 250
Демко Іван 157
Демні, с. 249
Демо-Довгопільський Анатолій – «Дад» 187
Демська Ірина Володимирівна 7
Демура Василь 249
Демчук Дмитро 38, 47, 51, 151
Демчук Іван 155
Деменка Наддністрянська, с. 249, 250
Денисів, с. 263
Деревінський В. Ф. 323
Дерев'яний Ігор 7
Держів, с. 218
Дерінґ, май. 203
Деркач Михайло 251
Дерлиця 89
Дермань, с. 225, 248, 305
Детройт, м. 31, 154, 187, 296
Деха Василь 183
Дещинський Л. 303
Дзигар О. 117
Дзьобан Орест 18, 244, 251, 253, 305
Дібще, с. 262
Дмитренко Іван 100, 131
Дмитрів, с. 165
Дмитрук Клим 10, 305
Дмитрук Олександр 171
Дніпро, р. 62, 69
Дніпропетровськ, м. 167
Дністер, р. 139, 250
Добромильський повіт 231, 253
Довганич О. 14, 27, 205, 211, 289, 302
Долина, м. 65, 163
Долинай М. 192
Долинський Петро 169
Долинський повіт 225
Долинський р-н 75
Долинський Степан-Мар'ян – «Комар» 136, 138
Долинщина 65
Дон, р. 46
Донцов Дмитро 19, 302, 305, 307, 316
Дорнштадт, м. 55
Дорогичин, м. 246
Дорогичинський повіт 226, 227, 231, 245, 246
Дорогичинський р-н 226
Дороговиж, с. 249
Дорожів, с. 98
Драгово, с. 183
Драгоманов Михайло 42, 309, 324
Дренькало Василь 38
Дрогобицький повіт 257, 258
Дрогобицький р-н 98, 159, 237
Дрогобич, м. 8, 11, 16, 25, 98, 133, 135, 136, 139, 143, 144, 157, 170, 171, 177, 187, 240, 250, 258, 290, 299, 302, 303, 306, 311, 314, 316-318
Дрогобиччина 257, 258
Дроговиж, с. 251

Дубенський повіт 222
Дубина, с. 259
Дубицький Іван 251
Дубно, м. 264
Дуда Ярослав 235
Дударів К. 38
Дудир – «Чорний» 224
Дуе, ген. 63
Дужий Петро, січовик 185
Дужий Петро 305
Дуліби, с. 244, 252
Думич Дмитро 259
Думін Осип 37
Духнович 131, 132
Дядюк М. С. 323
Дяків Осип – «Горновий» 267, 292

Е

Е. Л. 33, 34
Е. С. 33, 34
Еванс-Міллс, м. 94

Є

Європа (Европа) 20, 34, 36, 54-59, 62, 63, 71, 73-78, 80, 87, 111, 123, 154, 154, 219, 238, 268, 292, 306, 310, 313
Єфремов Сергій 215, 216

Ж

Жванець, с. 248
Женева, м. 37, 58, 73, 89
Жив'юк Андрій 248, 305
Жидачів, м. 250
Жидачівський повіт 225
Жидачівський р-н 99
Жидачівщина 304
«Жидик» 136
Житомир, м. 45, 154, 195, 199, 212
Жовківський повіт 259
Жовківський р-н 37, 124, 260
Жовківщина 258
Жуків, с. 103, 262
Жураківський Мар'ян 136, 140-146

З

Завадів, с. 133, 244
Забілий Руслан 7
Забавський Володимир 184, 196
Забільсько, с. 258
Завалів, с. 244, 265
Загакайло Василь – «Білий» 226, 227, 246, 247
Загривний Максим 38, 47
Задорожний В. 178, 211
Зайцев Олександр 11, 305, 306
Зайцев Юрій Дмитрович 7
Закарпатська обл. 29, 68, 106, 183, 184, 187, 188, 194, 199, 203, 217, 219, 234, 281-284
Закарпаття 10, 14, 15, 21, 27, 32, 33, 35, 40, 67, 76-80, 86, 104-106, 125, 131-133, 169-178, 181, 183-190, 192-198, 200, 202-209, 212-215, 218, 219, 234, 271, 284
Закаспій 34, 54, 55, 292
Закоштуй Ананій – «Василь», «Вовк» 225, 283
Залип'є, с. 265
Заліщицький повіт 261
Залужжя, с. 265
Зальцбург 8
Запитів, с. 260
Зарицька Катерина – «Орися» 13, 96, 100, 102, 136, 311, 323
Зарицький 89
Зарицький Стефан 171

Заставецький Василь 99, 100
Заставний А. 306
Затинайко Михайло – «Роман Корда», «Р. Федорів» 114, 115, 118, 123, 124, 281, 293
Затурин, с. 231, 265
Зауберсдорф, смт. 113, 236
Зацний Лев-Ярослав – «Вік» 168, 173
Зашків, с. 37
Зашкільняк Леонід, проф. 7, 36, 306
Збаразький повіт 225
Зборів, м. 104
Звадка, с. 258
Згорлякевич Олександр 46, 47
Здіорук О. 9, 321
Здіорук С. 9, 321
Здолбунівський повіт 29, 222, 225, 248
Зект, ген. 63
Зелений Володимир 281
Зелений Клин 71, 115, 118, 121, 123
Зеленко Костянтин 73, 306
Зеленський І. М. 266
Зелінський Віктор, ген. 73
Земляк, бойовик 227, 245
Зиблікевич Євген 47
Зимне, с. 260
Зінкевич Л. 303
Зінкевич-Гірняк М. 209
Зіньківський р-н 55
Злепко Д. 306
Золота Липа, р. 266
Золота Слобода, с. 104
Золочів, м. 59, 167, 170
Золочівський повіт 166
Золочівський р-н 174, 192, 224, 259, 267
Зотенберґ 139
Зубейко, інж. 89
ЗУНР 36, 37

І

І. Ґ. 249
І. П. 102
Іваницький Іван 196
Іваничівський р-н 225
Іванишин Михайло 157
Іванишин Петро 8, 306
Іванків, з с. Веринь 139
Іванова Долина, м. 247, 249
Івановчик В., д-р 105
Івановчик Василь 105, 183
Івано-Франківськ, м. 8, 12-15, 27, 137, 148, 248, 293, 299-301, 305, 308, 314, 315, 318, 324
Івано-Франківська обл. 29, 42, 65, 68, 75, 94, 108, 150, 152, 154, 163, 209, 257, 283
Івасики, брати 254
Івашків Богдан – «Боза», «Топір» 229, 261, 262, 281
Івашкович Андрій 215
Іващенко К. 306
Ілів, с. 250
Ільків Микола 135
Ільницький-Занкович, пор. 196
Ільницький Василь 8
Ільюшин Ігор 21, 306
«Імпірик» 129
Імреді, прем'єр-міністр 173
Іноде-сан 122
Іршава, м. 211
Ісаєвич Я. Д., акад. 7, 15, 17, 290, 310, 312, 315, 316, 318
Італія 35, 53, 56, 57, 68, 71, 80, 95, 99, 112, 113, 120, 159, 192, 203, 204, 215, 269, 271
Іто Убумі, барон 73
Іщук Олександр 8, 306

Й

Йосшінама, полк. 121
Йошіда, ген. 122

К

Кавказ 34, 54, 55, 71, 79, 292
Казанівський Богдан – «Щетина» 31, 165-167, 247, 296
Калинюк, отець 250
Каліш, м. 43
Калуський р-н 42, 94, 152, 154
Кам'янець-Подільський, м. 318
Кам'янець-Подільський р-н 248
Кам'янка, с. 259
Кам'янко-Буський р-н 95, 170, 224, 233
Камацубаре 113
Камінеччина 31, 299
Камінський Анатоль 21, 306
Камінський Є. Є. 310
Камінський Йосип 132
Камінь-Каширський, м. 249
Канада 7, 20, 15, 43, 57, 62, 71, 75, 87, 89, 92, 95, 109, 111, 122, 124, 183, 212, 227, 248, 281, 300, 310
Канаріс Вільгельм 195
Кандиба Олег – «Ольжич», «Кардаш», «Лелека», «О. Світанок» 13, 21, 27, 30, 32, 67, 81, 172, 174, 190, 195-198, 204, 206-209, 211, 213, 217, 237, 293, 297, 301, 306
Канюга Лев 105
Канюка Петро 165
Капустянський Микола – «П. Низоля» 15, 27, 32, 45-47, 51, 57, 60-63, 67, 71-73, 76, 78, 81, 82, 86, 87, 109, 111-113, 117, 125, 151, 190, 192, 196, 204, 212, 237, 280, 293, 296, 308, 318, 324
Карачевський Осип – «Свобода» 173, 188, 196, 218, 232, 234, 240
Кардашинець Іван 105
Карлзбад, м. 60, 66
Карпатська Україна 6, 10, 13-15, 21, 27, 29-33, 68, 70, 106, 132, 158, 169-178, 183-186, 190-220, 231-234, 268, 271, 283, 284, 289, 295-302, 309, 311, 316, 317, 322
Карпов П. 306
Каспійське море 46, 49
Каспшицький Т., ген. 221
Касьянов Георгій 11, 306
Катеринославська, губ. 62
Каунас, м. 61
Качковський Михайло 138
Качмар Михайло – «Пік» 173, 196
Качор Володимир 167
Качуровський Василь 105
Квіт Сергій 307
Кедрин-Рудницький Іван 160, 244, 296, 321
Кедровський – «Косаківський», чот. 185, 216
Кедюлич Іван – «Довбня», «Чубчик» 105, 185, 188, 200, 234
Келечин, с. 218
Кентій Анатолій 8, 13, 26, 53, 54, 60, 243, 289, 290, 307
Кепплер 194
Керечанин В. 211
Керниця, с. 256
Києвець, с. 250
Київ, м. 6, 7, 9-16, 19-21, 26-33, 37, 44, 45, 59, 62, 71, 72, 75, 78, 79, 91, 106, 111, 114-120, 125, 167, 170, 174, 184, 195-199, 205, 206, 209, 212, 217, 223,

231, 233, 237, 246, 249, 252-266, 281, 289-318, 321-324
Київщина 258
Кипринський ліс 255
Киричук Юрій 7, 10, 16, 160, 307
Кіндій Григорій 251
Кірсенко М. В. 310
Кіштулинець Михайло, пор. 105, 185
Кладочний Йосип, отець 12, 319
Кленки, с. 245, 246
Клерво, м. 237
Климишин Микола – «Недобитий», «Непоборний», «Оттава» 31, 89, 96, 153, 154, 164, 238, 241, 296
Климів Іван – «Куліба» 108, 165, 226, 227, 246, 247
Климпуш Дмитро 27, 68, 184, 185, 188, 191, 197, 201, 203, 205, 207, 214, 289
Клівленд, м. 86
Клімчак, возьний 139
Кліщі, с. 245, 246
Клок Василь 8
Кляйст Петер 195
Книш Зиновій 20, 21, 25, 31, 102, 127, 129, 130, 135-141, 144, 146, 154, 160, 161, 178, 203, 237, 242, 289, 296, 307
Кобільник Володимир 160
Кобринський Л. 288
Кобринь, м. 246
Ковалисько М. 127
Коваль Дмитро 260
Коваль Люба 7
Коваль Омелян 251
Коваль Роман 8
Ковальчук 251
Ковальчук Михайло 308
Ковалюк Роман 12, 308
Ковель, м. 249
Ковельський повіт 222
Кожевників Петро 47, 51
«Коза», бойовик 100
Козівський р-н 104, 229
Козій П. 171
Козмі Міклош 173
Кознарський Лев – «Гірняк Ярослав» 32, 72, 73, 77, 85, 87, 88, 200, 203, 209, 217, 234, 235
Козова, м. 31, 262, 297
Кокін Сергій 8, 26, 290
Колач, листоноша 139
Колодзінський Михайло – «Кум», «Бурун», «Генерал», «Гузар» 13, 27, 52, 64, 68-70, 73, 78, 99, 109, 112, 113, 120, 122, 128, 184, 185, 188, 190, 195-199, 202, 206, 210-218, 244, 271, 292, 293, 301, 317, 320
Колодій В. 190
Колодницький 251
Колодниця, с. 251, 252
Коломия, м. 115, 135, 176, 187, 209, 261, 287
Колос Іван 105
Колосовський Володимир – «Рубич», полк. 61, 75, 76, 86, 112, 117, 204
Колтик, бойовик 135
Коля, бойовик 227, 245
Команчі, м. 242
Комар В. Л. 323
Комаревич Олексій 252
Комарники, с. 258
Комарнівський р-н 254
Комарно, м. 254
Комарянський Михайло 264

Кондратюк К. К., проф. 7, 17, 18, 23, 303, 311, 314
Коновалець Євген – «Віра», «Дід», «Дідько» 16, 20, 26, 30, 32, 36, 37, 39, 44-47, 51, 52, 56-60, 66, 67, 70-76, 85, 87, 92, 94, 104, 114, 121, 123, 124, 129, 130, 135, 149-151, 158, 159, 212, 218, 233, 237, 238, 258, 271, 287, 295-298, 303, 306, 308-310, 315
Конюхи, с. 103, 262, 266
Конюхів, с. 92, 216
Копань, м. 211
Копач Іван 106
Копач Михайло 100
Коперльос Іван 183, 192
Корда І. 141, 156, 249, 251
Кордоба Іван 156
Кордюк Богдан – «Дік», «Новий», «Сніп» 67, 87, 100, 128, 135, 136, 149, 150, 151, 194, 196, 241
Корінець Дмитро 99
Корсун О. М. 289
Корчин, с. 251, 252
Корчинський Іван 251
Кос Марія 96
Косенко Іларіон 71
Косик Володимир, проф. 7, 20, 25, 57, 195, 238, 239, 243, 290, 308
Коссак Зенон – «Тарнавський» 13, 16, 30, 52, 64, 128, 130, 132, 134, 141, 143-147, 158, 159, 169, 185-188, 198, 200, 208, 211, 215, 216, 296, 311
Костарів Леонід – «Меленець» 39, 45-51
Костек-Бєрнацький Януш 226
Костецький Дмитро
Костецький Сергій 169
Костів Юрко 68
Костопіль, м. 70, 249
Костопільський повіт 222, 247
Кость, бойовик 227
Кость Яна Володимирівна 7
Костюк Євген 166
Костюк Трохим 166
Котовський Іван 254
Коханський Іван 108, 282
Кочергіна Світлана 7
Коцюмбас Володимир 284
Кошан Іван 105
Коят 139, 143
Кравс Антін, ген. 85
Кравців Богдан – «Граф», «Остап», «Шевчик» 36, 52, 256, 257
Краків, м. 63, 233, 258, 309, 321
Крамарчук Василь 169
Красне, смт. 167
Красьоха Тарас 283
Кременецький повіт 222
Криве, с. 258, 259
Крим 46, 48, 55
Крип'якевич І. 7, 12, 15-18, 25, 26, 290, 308-312, 315, 316, 319, 323
Крисько Лев – «Горинь», «Кріс» 112, 133-135, 159, 160, 208, 210
Кріппенау, табір 233
Крук Гаврило 249
Крупа М. 219
Крупське, с. 250, 251
Крутяк 251
Круць Онуфрій 156
Кубань 46
Кугутяк Микола, проф. 15, 308, 318
Кузьмик Василь 105, 192

Кузьмівна Єлизавета 105, 106
Куйдич М. 258
Кук Василь – «Коваль», «Юрко Леміш» 8, 31, 103, 166, 167, 296, 308
Кук Ілья 167
Кукурбаба-Барицький 135
Кулєнда Ю. 234
Кулик Микола 7
Кулик Роман 7
Куликів, смт. 260
Кульчицький Богдан 7
Кульчицький Євген – «Аванті», «Гут», «Приблуда» 174, 185, 187, 200, 208, 211
Кульчицький С. В. 308
Кулябко-Корецький В. 117
Куляйчук 234
Куп'як В. 171
Куп'як Дмитро 32, 171, 296
Куп'як М. 171
Купецький Григорій – «Джура», «Борис Семенович Марков» 31, 113, 114, 118-124, 136, 138, 140, 296
Курас Л. 23, 114, 308
Курах Михайло Степанович 287
Курманович Віктор – «Торк», ген. 60, 67, 71, 73, 85, 86, 113, 117, 125, 151, 190-192, 195, 196, 200, 204, 212, 233, 271
Куропатники, с. 103
Куряни, с. 264
Кусень Осип – «Сірий» 264
Куспісь Степан – «Технік» 136-140, 146
Кутовий Р. 309
Кухта М. 27, 205
Куцинда В'ячеслав Іванович 7
Кучерепа Микола, проф. 8, 11, 23, 221, 309, 314, 319
Кучерук Олександр 8, 11, 13, 16, 18, 26, 44, 45, 61, 71, 117, 118, 125, 131, 140, 195, 141, 149, 152, 153, 158-160, 262, 267, 289, 290, 309
Кушнір Макар – «Богуш», «Б. Дніпрянський», «Я. Дуб» 33, 51, 54, 87, 150, 292

Л

Лабик 253
Лавочне, с. 100, 175
Лаврів Роман – «Камінський» 260
Лаврів, с. 225
Лазор Євген 100
Ландгольф, лейт. 125
Лапунька Омелян – «Чабан» 261
Лас Вегас, м. 22, 299
Лата Володимир 185
Лата Теодор 171
Лащенко Олег 187
Лебедович Роман 233
Лебедь Микола – «Марко», «Максим Рубан», «Олег», «Ярополк» 13, 57, 99, 136, 147, 150, 151, 163, 164, 288, 311
Левицька Зеновія – «Зена» 231
Левицький Борис 31, 70, 296
Левицький Дмитро 151
Левицький Семен 31, 103, 168, 225-227, 246, 247, 297
Левицький Станіслав 173
Левицький Юрій 281
Лелекач Микола 183
Лемківщина 78, 242
Ленкавський Степан – «Залужний», «Коваль», «Маркевич», «Семен» 13, 19, 27, 47, 52, 64, 128, 153, 237, 293, 315, 324

Леонтович-Башук Наталя 102
Лепеха Всеволод 223
Лещатів, с. 259
Липинський В'ячеслав 35
Липиця Нижня, с. 265
Липський Богдан, отець 146
Лиса, с. 103, 229, 265
Лисак Микола 225
Лисейко Лев 244
Лисенко Олександр, проф. 8, 9, 245, 302, 321
Лисоня, г. 237
Лисяк-Рудницький Іван 19, 239, 309
Литва 19, 44, 53, 58, 61, 108, 112, 151, 268, 308, 315
Литвин Володимир 16, 307
Литвин Микола, проф. 7, 15, 18, 309, 310, 315, 316
Литвинів, с. 266
Литвинишин Катерина 7
Литвинчук Іван 171
Ліберці, м. 89
Лісники, с. 262
Лобавка М. 135
Лобай Володимир – «Вугляр» 165
Лозицький Володимир 26, 290
Ломжа, тюрма 148
Лонгвин Прокоп 248
Лондон, м. 17, 19, 20, 21, 31, 57, 73, 85, 103, 104, 113, 158, 162, 292, 295-299, 301, 306, 307, 310, 312
Лоп'янка, с. 257
Лопатинський Юрій – «Калина», «Шейк» 185, 188, 208, 209, 218
Лось Семен 226
Лотоцький Сергій 265
Лохвиця, м. 13, 311
Лошакун, офіцер ВВН 234
Лубни, м. 55
Лукач, лікар 251
Лунинецький повіт 227
Луциняк Петро 135
Луців Іван 251
Луцьк, м. 107, 225, 248, 249
Луцький Олекса 223
Луцький Олександр 7, 18, 309
Луцький Олександр, кооп. діяч 117
Луцький повіт 16, 29, 107, 222, 304
Луцький р-н 225
Лев, кн. 124, 136, 248, 257
Львів, м. 7-23, 25-32, 36, 43, 44, 58, 63, 68, 70, 74, 75, 92, 94, 98, 104, 106, 124-128, 133-139, 143, 145, 148, 150-154, 158, 159, 162-166, 170, 172, 177, 187, 209, 216, 223-226, 229, 233, 236, 239, 244-251, 255-257, 260, 266, 289-319, 322-324
Львівська обл. 7-10, 28, 29, 37, 44, 56, 59, 86, 89, 92, 95, 98, 108, 124, 127, 133, 143, 145, 159, 164-167, 170, 174, 187, 192, 202, 212, 216, 218, 224, 226-229, 233, 248, 253, 257-263, 281, 284
Львівське воєводство 28, 91, 178, 222, 228, 230, 231, 282-285
Львівський повіт 28, 129, 231, 260
Льєж, м. 89
Люб'язя, с. 227
Любачев, м. 253
Любачівський повіт 104
Любинці, с. 251

Любінь Великий, смт. 254, 257
Люблін (Lublin) 22, 23, 163, 164, 167, 257, 321
Любомельський повіт 222
Люксембурґ 237
Люксембурґ, м. 237
«Люципер» 223
Лягузен Ервін 195
Лянус, м. 164
Ляхович Євген – «Окей» 56, 57, 72, 73, 297

М

М. К. 66
М., пор. 41
Магера К. 124
Маґоцький Іван – «Ґонта» 240, 254, 297
Мадей Микола 33
Маєр-Гайденгаґен, радник 195
Маївський Дмитро – «Косар», «Сонар», «Тарас», «Зруб», «Курган», «Ом», «П. Дума» 98, 258, 259
Майба Андрій 167
Майчук, комісар 262
Макар Василь – «Безрідний», «Сіроманець», «Черник» 165, 166
Макар Володимир 31, 33, 203, 232, 297
Макар Ю. 16, 18, 22, 309
Макарушка Любомир 36
Макарушка Ярослав-Ігнатій – «Пузон» 67, 94, 95, 102
Маківка, г. 99
Маковецький Яків 233
Максимів Федір 156
Максимців Петро 136, 140
Максимюк Микола 129
Малащук Роман 31, 222, 223, 297
Малехів, с. 250
Малєвський 129
Малинич Кирило 251
Малько Іван 47
Мальчевський Олег Миколайович 7
Мальчичі, с. 157
Малюца Іван 66, 102, 151, 162
Мамчек 260
Манакі, пполк. 213
Мандзій Андрій – «Байда» 226, 227, 247
Мандрик Марія 11, 310
Мандрика Іван 185
Мандрика Роман 259
Манзуренко Віталій 8
Маннергейма, лінія 78
Маньджу-Ті-Го (Маньчжоу-Го) 117, 118, 121, 123, 293
Маньчжурія 17, 72, 74, 114, 115, 122-124
Марітчак Михайло 141
Маркевич Володимир 108
Маркове, с. 265
Мармароський Сигот 32, 76, 194, 195, 198, 203, 213, 298
Мартинець Володимир – «Волянський», «Сокирка», «Трубкович», «Туратті» 33, 36, 43, 44, 47, 51, 57, 61, 87, 151, 293, 297
Мартиняк Стефанія 96
Мартинюк Віктор 7
Марунчак М. 13
Марущенко Олександр 8, 9, 321
Матла Зиновій 96, 102
Матла-Казанівська Олена 232
Матла Олександр – «Терещук Петро» 22, 166, 239, 297, 316
Мацейко Григорій (Петро Книш) – «Ґонта» 164

Маценко П. 71, 281
Мацкевич Петро 226
Мацкевич Сильвестр 226
Мацюрак 89
Мащак Степан 100, 136, 138, 140, 146, 162
Медова, с. 262
Мейплвуд, м. 94
Мелетій Яців 139
Мелон, депутат 57
Мельник Андрій – «Євген» 21, 30, 55, 73, 75, 80, 150, 169, 174, 196, 211, 236-238, 243, 297
Мельник Б. 171
Мельник Григорій 33
Мельник Кость – «Горський» 86, 96, 240
«Мережа», бойовик 100, 131
Мигаль Павло 282
Мигаль Роман 96, 161, 162
Мизак Нестор 8, 28, 254-256
Микитій Люба 7
Миколаїв, м. 31, 139, 156, 248, 249, 251, 298
Миколаївщина 141, 156, 248-251
Миколаївський р-н 218
Милованя, с. 261
Мирович Роман – «Чубатий» 171, 185, 198, 200
Мирон Дмитро – «Орлик», «Роберт», «Андрій», «Піп» 64, 81, 223, 293
Мирський Михайло 185
Митлюк Микола – «Сербинський», «Кер», «Богдан Лукавенко» 73, 114-120, 135, 151, 281, 297
Минів Р. 38
Михалевич Михайло 182, 185, 189, 191
Михач Володимир 171
Мицик Іван 100, 131, 164
Мишуга Лука 237
Міжгірський р-н 106, 119
Мізерний Мартин – «Рен» 233
Мілько Михайло 120
Мінів Григорій 258
Мірчук Петро – «Залізняк» 18-20, 31, 36, 37, 44, 45, 52, 64, 67, 76, 81, 91, 96, 100, 109, 120, 123, 128, 130-133, 135, 136, 139, 143, 145, 151, 156-162, 166-172, 176, 183, 184, 199, 202, 215, 222-226, 236, 250, 255, 310
Мітрінґа Іван-Тадей – «Сергій Орелюк», «Полин» 27, 64, 70, 90
Могила Петро, митр. 133
Могіш Федір 105
Могорита М. 132
Моклевич 127
Монастир, с. 104
Монтреаль, м. 31, 298
Моня Анатолій 248
Моралевич Яків 47, 51
Мороз Василь, січовик 171
Мороз Володимир, бойовик 99
Мороз Володимир, історик 8, 13, 18, 91, 172, 224, 225, 229, 231, 238, 241, 244, 246, 252, 253, 256, 261, 262, 310, 319
Москва, м. 23, 37, 54, 60, 64, 77, 107, 114, 243, 304, 309, 319
Мостиський р-н 89
Мостиський Роман 200
Мостище, с. 154
Мостовскі Генрик 141
Мотика Микола 134, 159, 160, 228
Мотиль А. (Motyl A.) 24, 321

Мотоль, с. 246
Мотрук А. 171
Мразниці, с. 258
Мудрий М. 11, 319
Мудрик-Мечник Степан 232, 259, 297
Музичук Сергій 6, 8
Мужилів, с. 229, 231, 262
Мужинський Іван 112
Мужинський Михайло 113
Музика Павло 33
Мукачево, м. 67, 68, 105, 106, 183, 194
Мукден, м. 121
Муравський Володимир 6, 7, 18, 19, 26, 91, 290, 310
Мурський В. 71
Муссоліні Беніто 62
Мушинський Михайло 124
Мшана, с. 254, 255
Мюнхен, м. 19, 20, 27, 30, 32, 48, 55, 62, 63, 65, 73, 76, 95, 114, 121, 135, 148, 152, 165, 194, 195, 198, 202, 203, 209, 212, 213, 216, 258, 292-298, 305, 306, 310

Н

Н., хор. 254
Н. Н., публ. 33, 34, 293
Нагата, май. 72, 213
Нагір'я, с. 226
Нагірний Євстахій 169
Надбужанщина 31, 299
Надвірна, м. 99, 101
Надвірнянський повіт 171
Надітичі, с. 249-251
Назарук Осип 29
Нараїв, с. 264
Науменко Кім 15, 18, 309, 310
Неаполь, м. 120, 121
Небесник Микола 105
Небова Іван 234
Невицьке, с. 132
Неньо М. 194
Нєдвєдцька Ганна 96
Нивиці, с. 259
Нидза Володимир 97, 100, 136
Нижанківський Степан 36
Нижанковичі, с. 177
Нижнів, с. 261
Нижньоустрицький р-н 244
Нижчий В. 171
Никлевич С. 281
Николишин Олекса 156
Нікітін, актор 138
Німеччина (Третій Райх) 20-22, 40, 43, 44, 53-59, 62, 63, 65, 71, 73-80, 86, 95, 99, 111-113, 115, 120, 135, 148, 152, 154, 158, 163, 165, 170, 178, 183, 185, 187, 192-195, 198, 199, 202-206, 209, 211-216, 219, 230-233, 236-240, 243, 248, 257, 258, 268, 269, 271, 277, 300, 306, 308, 322
Німчук Микола 171
Німчук Михайло 171
Ніцше Фрідрих Вільгельм 42
Новаківська Стефанія 131, 139, 219
Новаківський Сидір 243
Новаківський Теодозій 185, 200
Новицький Осип 284
Новицький Степан 260
Нові Стрілища, с. 99
Новосілки, с. 170
Носів, с. 229, 265
Нукада Г., май. 71
Нью-Джерсі, штат 75, 86, 94
Нью-Йорк, м. 7, 13, 17, 19-22, 31, 32, 56, 94, 99, 174, 209, 257,

291, 292, 294-299, 306, 310, 312, 315-318, 320, 322

О

Обертраун, м. 233
Оброшино, с. 244, 254-256
Овад Христина 14, 311
Оглядів, с. 258
Ожидів, с. 259
Ожубко В. 16, 311
Окдимирі, с. 246
Олександрів Василь 185
Оленський А. 127
Олесин, с. 262, 264
Олеснюк Т. 71
Олеськів Василь 155
Олесько, смт. 259
Олешів, с. 261
Омельничук Дмитро 171
Омельченко Тиміш 111
Омелянович-Павленко Михайло, ген. 39, 41, 85
Онацький Євген – «Тарас», «Домотенко» 57, 73, 80, 120, 195, 298
Онишкевич Юрій 99, 288
Онишко Леся 8, 13, 96, 100, 102, 136, 311, 323
Оранієнбург, концтабір 55
Орів, с. 231, 251, 252
Оробко, ком. заг. 262, 264
Освєнцім, концтабір 154
Осіма-сан 121
Остапчук М. 171
Остриня, с. 261
Островський Василь 254
Острог, м. 18, 304, 314
Оттава, м. 124
Офіцинський Р. 33
Охримович Василь 21, 306
Охримович Зеновій 244
Охримович Степан – «Обухович», «Данило», «Володимир Арсенич» 30, 36, 38, 47, 52, 60, 90, 128, 133, 134, 169, 188, 200, 216, 296
Ошава, м. 89
Ошіма Гірошімі, ген. 72, 213
Ошіма, амбасадор 72

П

П'янчиковський, комісар 262
Павликовський Ю. 177
Павлюк, ком. заг. 258
Пагіря Олександр 8, 11, 190, 217, 289, 311
Палідович 249
Паліїв Дмитро 169, 236
Пальок В. 15, 311
Панченко Олександр 13, 32, 298, 311
Паньків Іван 156
Паньківський Кость 141
Пап Степан – «Пугач» 184, 185
Париж, м. 27, 31-33, 43, 45, 55, 59, 62, 63, 71, 73, 76-78, 86-89, 109, 111, 125, 216, 292-299, 311
Парма, м. 86
Парсіппані, м. 17, 217, 301, 312, 320
Парчаній, кап. 211, 215
Пасічник Галина 8
Пасічник Д. 38
Пасічник Богдан 7
Пасічник-Тарнавський Теофіл 38, 46, 47
Паславський М. 127
Патриляк Іван 8, 16, 245, 290, 311, 323
Пеленська-Степура Оксана – «Ріко» 224, 226, 248, 249

Пеленський Зенон – «Пакс» 36, 45, 47, 52, 128, 129, 177
Пелех Теодор 259, 298
Пенсильванія, штат 194
Перевізник Василь 250
Переволочне, с. 259
Перевузник Ю. 192, 211
Перегінське, смт. 96, 108
Перемишель, м. 44, 78, 89, 133, 136, 163, 212, 227, 232, 240, 253
Перемишляни, м. 104
Перемишлянський повіт 225
Перець Ілько 262
Перечин, м. 196, 218, 234
Петербург, м. 48, 54, 55, 62
Петренко Роман 247, 249, 298
Петрикевич М. 288
Петриків, с. 70
Петриченко, провідник окр. 224
Петрів Всеволод, ген. 190, 204, 205
Петрів Ярослав 135
Петрівський, ком. заг. 253
Петрощук Костянтин 99
Петрук Микола 218
Петрушевич Євген 36, 37
Печеніжин, смт. 115, 135
Печтак Іван 253
Пєрацький Броніслав, ген. 26, 68, 98, 99, 154, 164, 282, 288
Пивовщина, с. 227
Пилипів, бойовик 87, 88
Пилипчук Арсен 171
Пилипчук Віталій 171
Пиндус 236
Пирович В. 13, 132, 311
Підгайний Богдан – «Бик», «Аскольд» 95, 96, 164
Підгайці, м. 104
Підгороддя, с. 266
Підгоряни, с. 194
Підляшшя 31, 299
Пілсудський Юзеф 138, 156, 168
Пінськ, м. 246
Пінський повіт 227
Пісецький Григорій – «Цуньо» 129, 130
Пісочне, с. 250
Пітсбурґ, м. 99
Пйотркув, м. 62
Плав'юк Микола 15
Плотиниця, с. 168
Плотича, с. 263
Плотичі Великі, с. 262
Плохій Кіндрат, полк. 46, 85
Подєбради, м. 48, 87, 88
Познань, м. 163
Пождар Ян 130
Полікарпенко Григорій 57, 311
Полісся 31, 69, 165, 168, 226, 227, 231, 245-248
Поліщук Антон 283
Поліщук О. 10, 312
Поліщук Семен 282
Полоничка, с. 95
Полтавська обл. 55, 111
Польща 22, 56, 58, 64-69, 76-79, 86-90, 102, 104, 111, 113, 126-130, 136, 157, 158, 161, 164, 170-178, 195, 218-221, 224, 228, 230, 231, 236-246, 262, 269, 270, 284, 287-289, 302, 306-309, 313, 314, 317-319, 321, 323, 324
Помероль, м. 54
Помогаев Владислав Васильевич 23, 312
Пончек, листоноша 168
Попелі, с. 258
Попович Ф. 219

Попок Андрій Андрійович 17, 312
Попрад, м. 79
Портнова Тетяна 24, 317
Посівнич Богдана 8
Посівнич Микола 6, 7, 17-19, 26, 30, 31, 136, 150-154, 231, 260, 289, 290, 295, 298, 310-312, 323
Посівнич Роман 8
Посівнич Тарас 8
Потік, с. 262, 265
Потічний Петро Й., проф. 8, 30, 295
Поточиська, с. 68
Потсдам, м. 75
Потутори, с. 264
Прага, м. 30, 33-36, 39-43, 48, 51, 54-56, 68, 77, 79, 86, 98, 126, 129, 163, 183, 196, 211, 291-295
«Практик» 129
Прокоп Мирослав 13, 238, 294, 311
Прибалтика 44
Прийдун Василь 262
Приморський край 113, 117
Присліп, с. 106
Пришляк Григорій – «Вайс», «Вільховий», «Мікушка» 170, 172
Пришляк Євген 156
Пришляк Ярослав – «Джміль», «Зорян», «Чмир» 31, 141, 156, 157, 248-251, 298.
Прокопош М. 171
Проскурня Олекса 107
Проців Гнат 157
Проців Григорій 156
Проців Степан 156
Прхала Л., ген. 206, 208, 210, 213, 215
Пуглик Михайло 215
Пуків, с. 265
Пурат Андрій 23, 244, 253, 314
Пусан, порт 121
Пустомитівський р-н 127, 164
Путятинці, с. 265

Р

Рава-Руська, м. 231
Рава-Руський повіт 28, 130, 258
Равлик Іван 169
Равлик Іван 251
Радехівський повіт 225, 259
Радехівщина 31, 136, 165, 259, 297, 299
Радимно, м. 127
Рай, с. 223, 264
Рак Ярослав 236
Раковський 89
Ранчак Іван 171
Рассел Бертран 9
Ратно, м. 249
Рахівський р-н 106, 184
Рахів, м. 216
Ребет (дів. Цісик) Дарія 32, 222, 298
Ребет Лев – «Кіл», «Лисий», «Стар» 30, 68, 94, 164, 176, 177, 198, 222, 223, 297, 298
Ревай Юліан 185, 194, 200, 203, 208, 213, 214
Рев'юк Іван – «Бартович» 44, 61, 151
Ревера Богдана 15, 314
Реґа Лев 261
Редліх Шимон 265, 298
Резмер В. 23, 249, 252, 253, 314
Реклинець, с. 258
Ременів, с. 233
Ренан Жозеф Ернест 181
Рибак Андрій 314

Рибчук Богдан 222, 223
Ридз-Смігле Е. 221
Риковичі, с. 225
Рим, м. 37, 63, 80, 81, 120, 121, 194, 195, 223, 237
Ріббентроп Іоахім 213, 236, 243
Рівне, м. 159
Рівненська обл. 29, 70, 166, 286
Рівненський повіт 29, 222, 286
Рогатин, м. 104, 170, 265, 266
Рогатинський повіт 129, 161
Рог Віктор 8
Рогач Іван 105, 183-86, 191, 199, 205, 208-211, 214, 294
Романюк Михайло Васильович 7
Рожик Микола 16, 314
Рожнятівський р-н 108, 257
Розвадів, с. 139, 156, 250, 251
Роздол, м. 250, 251
Розлуч, с. 173
Роман Володимир 259
Роман Іван 106, 185, 186, 196, 203, 205, 207, 210, 211, 214, 215
Романів, с. 260
Росія 48, 107, 300
Росоха Степан 106, 183-185, 190-192, 196, 200, 205, 211, 214, 218, 294, 208
Росохи, с. 258
Роттердам, м. 37
Рошко-Ірлявський Іван 105
Рошнів, с. 261
Роя Юрій Олександрович 117
Рубинович 184
Руденко Юрій 38, 45, 47
Руденці, с. 255
«Рудий» ком. заг. 262
Рудківський повіт
Рудко Василь 97
Рудко Григорій 157
Рудники, с. 256
Рудницький М. 10, 300
Рудно, с. 260
Руккас Андрій 8, 18, 224, 229, 231, 239, 246, 249-253, 256-262, 266, 267, 314, 323
Румунія 35, 55, 86, 152, 215, 217, 232, 264, 270
Русначенко Анатолій, проф. 8, 11, 315
Ряшів, м. 40, 157

У

Угринів, с. 167

С

Сабат Петро-Іван 112
Сабов Євген 131, 132, 219
Саварин Іван 156
Савич Василь 282
Савчук Борис 12, 300, 315
Савчун Федір 105
Саїко Пилип 165
Сайкевич Петро 36
Саксенгавзен, концтабір 55, 63, 74, 135, 209, 212, 237
Сало Оля 7
Сальський Володимир 71
Самбір, м. 240, 244, 256
Самбірський повіт 232, 242
Самбірський р-н 86
Самчук Андрій 283
Самчук Улас 193
Санкт-Петербург 48, 54, 55
Сардачук П. 178
Сарнинський повіт 222, 227, 245
Сасик Юрій 145
Саскатун, м. 27, 109, 283
Саскачеван, м. 27, 283
Саша, кур'єр 227

Сватко Ярослав 8, 315
«Свєнти Кшиж», тюрма 152
Свєнціцька Віра 96
Свистун Іван 233
Свистун Микола 165, 269
Свідерська Н. 53, 315
Свідзинський Анатолій, проф. 11, 315
Світ Іван 19, 71, 75, 114, 115, 117, 120, 315
«Свобода», ком. заг. 256
Святий Михайло 251
Севрюк Олександр 194
Селешко Михайло 75, 76, 86, 112, 151, 204
Семенівський р-н 11
Семенюк Михайло 259
Семків Петро 264
Семянчук І. 177
Сендзік Теодозій 196
Сеник Омелян – «Грибівський», «Канцлер», «Урбан» 21, 36, 40, 41, 44, 45, 60, 76, 80, 87, 88, 95, 109, 127, 135, 149-151, 154, 212, 237, 271, 307
Сенишин Лев 160
Сеньків Роман 161
Сеньковський Ярослав 223
Сергійчук Володимир, проф. 27, 245, 289, 290
Середа Остап Володимирович 7
Середнє, с. 42
Середній Березів, с. 209
Сибір 71, 73, 121, 158, 184
Сидней, м. 21, 31, 297, 307
Сидор Василь – «Зов», «Конрад», «Кравс», «Крегул», «Лісовик», «Шелест» 60, 108, 165, 166, 271
Синевиднє Вижнє, с. 244, 252
Сирота Степан 262, 263
Ситихів, с. 124
Ситник О. 15, 215, 315
Сич Олександр 8, 12, 13, 293, 315, 324
Сівка Войнилівська, с. 94
Сінкйо, м. 122
Сіромський Руслан 255, 315
Скандинавія 44
Скибичі, с. 226, 231, 246
Сколе, м. 133, 216, 231
Сколівщина 12, 174, 216, 252, 322
Сколоздра В. 251
Скоп'юк Іван – «Сатана» 99, 107
Скоржинський, суддя 160
Скоропадський Павло, гетьман 62, 76, 112
Скоцко Євген 187, 194
Слав'ятин, с. 265, 266
Славськ, м. 231
Сливка Юрій, проф. 7, 17, 290, 316
Словаччина 23, 30, 77, 205, 213, 218, 236, 319
Слуґоцкий 143
Смілий, сот. 112
Смолій В. А. 310
Собашек Іларій – «Байда» 260, 268
Собінський Станіслав 95, 127, 158
Сова Андрій 8
Содоль Петро 8, 22, 322
Сокаль, м. 165, 258, 266
Сокальський р-н 108, 166, 227, 258
Сокальський повіт 129, 259
Сокальщина 108, 165, 166, 227, 232, 258, 299
Сокіл Олександр – «Птах» 150

Сокіл Іван 157
Солотвино, смт. 68, 187, 216
Солтис Наталка 7
Соляр Ігор Дмитрович 7
Сорока П. 167
Сороки, с. 254
Соснівка, с. 174
Сосновський Михайло 19, 316
Сосновський Павло 233
Спасів, с. Сокальського р-н 108
Спасів, с. Здолбунівського повіту 248
Співак Б. 10, 316
Спольський Ярослав 102
СРСР (СССР, Радянський Союз) 23, 24, 48, 53-58, 65, 70-76, 86, 112-114, 118, 121, 122, 195, 233, 236, 237, 243, 261, 269, 310
Ставчани, с. 137, 139, 254, 255
Сталін 24, 32, 168, 298
Стамбул, м. 71
Станинець Юрій 183
Станислав, м. 29, 52, 99, 172, 173, 217, 222, 228, 232, 261, 265, 314
Станиславівське (Станіславівське) воєводство 29, 87, 99, 107, 137, 148, 150, 154, 155, 176, 247, 250, 282, 284
Станиславівський повіт 284
Станіславівщина 137
Станько Тарас – «Федореску» 233
Старий Угринів, с. 152
Старка Володимир 316
Старосамбірський р-н 177
Старосольський Володимир 141, 146
Старух Ярослав – «Стяг», «Ярлан», «Гомін», «Дід» 60, 64, 103, 104, 271
Стасів, ком. заг. 265
Стасів Федір 157
Стасів Ярослав 130
Стасів, лікар 251
Стасюк Олександра 7, 15, 316
Степаняк Михайло 103
Стахів Володимир – «Мек», «Дир», «Корнило» 32, 72-76, 151, 174, 194-198, 203, 212, 213, 291, 298
Стахів Євген – «Павлюк» 8, 32, 172, 185-188, 198, 200, 218, 236, 291, 298
Стебельський Іван 32, 172, 196, 203, 216, 298
Стебліцкий, касир 138
Степанюк, полк. 112
Степовий В. 306
Стерчо Петро 21, 105, 173, 178, 215, 316
Стеткевич Володимир 262
Стефаник В. 8, 15, 26, 290, 314, 324
Стефанів Гнат 183
Стефанів Василь 7
Стецько Ярослав – «Карбович», «Є. Орловський», «Орач», «Басмач», «Загірний» 27, 63-66, 68, 80, 81, 87, 151, 152, 294
Стільське, с. 251
Столинський повіт 227
Столяр Богдан 7
Сторожниця, с. 282
Сторожук Василь 251
Стратин, с. 265
Стриганці, с. 261
Стрий, м. 216, 218, 224, 240, 244, 251, 252, 301
Стрий, р. 252
Стрийський повіт 225, 231, 251

Стрийський р-н 216, 224, 253
Стрільна, с. 246
Судети, обл. 77
Сулятицький Степан – «Данило» 185, 208-211
Сумська обл. 120
Сусік Дмитро – «Морський» 31, 259, 260, 298
Суха, с. 258
Суховоля, с. 254
Сушко Роман – «Сич», «Кіндрат», «Кібіч» 14, 23, 60, 71, 76, 81, 85, 86, 89, 109, 113, 124, 151, 196, 204, 212, 218, 233, 240, 241, 268, 271, 290, 311, 319
Сціборський Микола – «Житомирський», «Орґанський» 51, 60, 67, 76, 80, 85, 87, 118, 151, 154, 212, 237, 240, 271, 280, 294
США 7, 32, 35, 42, 56, 58, 72, 75, 86, 89, 94, 99, 114-117, 124, 154, 163, 174, 187, 190, 194, 209, 212, 229, 253, 257, 269, 281, 291
Сянок, м. 175, 240, 242
Сяноцький повіт 242

Т

Табинський Микола 156
Такасі-сан 122
Такахасі-сан 122
Тамбов, м. 23, 312
Танака, амбасадор 71
Тарасюк О. 218
Тарнув, м. 62
Татри, г. масив 79, 100
Тацинець Федір – «Крот» 131, 132, 186, 216, 218, 219
Тбілісі (Тифліс), м. 111
Твордило М. 117
Теліга Олена 11, 14, 21, 26, 289, 307, 308, 310
Телятин, с. 244
Темерівці, с. 150
Терагуці Гасаїчі, ген. 121
Тернопіль, м. 12, 31, 63, 103, 131, 136, 209, 300, 303, 307, 315-317
Тернопільська обл. 7, 29, 63, 228-231, 261, 267, 282, 286
Тернопільське воєводство 29, 129, 222, 228, 263, 286
Тернопільський повіт 263
Тернопільський р-н 70
Тернопільщина 90, 131, 263, 303
Тершаковець Зиновій – «Лисий», «Федір», «Чагрів», «Чигирин» 256, 257
Тесля Іван 87
Тетканич Микола 242
Тимчій, ком. заг. 251
Тимчій Володимир – «Лопатинський», «Сніг», «Окулярник» 13, 18, 91, 172, 177, 223-226, 229-232, 238, 241, 244, 246, 252, 253, 261, 262, 295, 319
Тимчій Михайло 252
Тимчій Теодор 252
Тисовська Стефанія 188, 189
Тихий океан 72
Тієнсін, м. 122
Тлумацький (Товмацький) повіт 261
Тобілевич М. 38
Токіо, м. 72, 74, 114, 115, 121
Томашевський Єжи 131
Томицький Микола 156
Томочіку, пполк. 72
Торжецький Ришард (Torzecki R.) 22, 253, 321

Торонто, м. 13, 14, 19-22, 25-27, 30-33, 73, 89, 95, 105, 111, 122, 239, 247-250, 289-299, 302, 307, 310-313, 316, 320
Торунь, м. 200, 211
Трійця, с. 259
Трофим'як Богдан 316, 317
Трохимчук Степан 155
Трощинський Володимир 10, 317
Трускавець, м. 135, 139, 143, 145, 157-159, 258, 288
Тур'я, с. 171
Тураш Мирослав – «Грабовський», «Шелест» 30, 169, 172, 177, 188, 200, 216, 223, 224, 231, 296
Туреччина 49
Турка, м. 32, 253
Турківщина 173
Турківський повіт 232, 258
Туркестан 71
Турко Василь 33
Турковський Василь 222, 223
Туряниця М. 10, 317
Тустановичі, с. 143, 145, 158
Тюшка Осип – «Обух» 32, 173, 297
Тяньтзін, м. 118
Тячів, м. 217
Тячівський р-н, 68, 187

У

У. П. 111
Угей, ген. 121
Угера Михайло 156
Угорники, с. 148
Угорщина 76, 173, 194, 195, 210, 213, 217, 234
Ужгород, м. 10, 14-15, 27, 32, 33, 40, 76, 105, 106, 131, 132, 176, 178, 183, 184, 194-198, 203, 205, 213, 289, 295, 298, 299, 300-302, 311, 317
Ульницький Остап 100
Униченко (Богомаз) О. 118
УНР 36, 37, 40, 45, 48, 54, 55, 58, 62, 71, 91, 111, 120, 127, 194, 215, 233, 237, 253, 271, 318
Унятичі, с. 159
Урбан Іван 99
Устечко, с. 231
Устиянове, с. 224
Усті, с. 231, 250, 251
Устрики Долішні, м. 248
Усуї, пполк. 72
Ухач В. 3. 324
Ушня, с. 56

Ф

Файда Григорій – «Бомба» 100, 113, 120, 121, 124, 136, 138, 139
Федак Володимир – «Граб» 187
Федевич Володимир 187
Федевич Климентій 24, 317
Федерчук Ю. 171
Федечко Теодор – «Ярема» 103, 104, 168, 281
Федик Іван 11, 317, 324
Федина Андрій – «Мойсей», «Сак», «Смок» 47, 89, 151, 238
Федина В. 13, 216, 317
Федір, 2-й секретар 245
Федорів М. 251
Федорів Петро – «Сівко» 224
Федорчук 89
Федорчук Володимир 131, 132
Федькович Ю. 8, 18, 322, 323
Федусевич Юрій 249
Фезенмаєр 194

Фенцик Степан 132
Фещин Оксана Володимирівна 7
Фібринів, с. 265
Фігула Петро 234
Філіппіни 158
Філонович В. 215, 216
Філь Євген 8
Флорида, штат 56
Фовицький Андрій 34, 42, 43, 294
Франко І. 16, 18, 23, 25, 27, 36, 300, 302-306, 310, 314, 317, 322-324
Франція 35, 43, 54, 55, 58, 62, 86-89, 109-111, 158, 209, 216, 229
Фуллер, ген. 63
Футала В. 302, 306, 317

Х

Хаварівський Богдан 7, 131, 303
Ханас Володимир 131, 303
Хара, підполк. 71
Харбін (Харбин), м. 17, 23, 113-117, 120-124, 293, 308, 313
Харкевич Лев 281
Харків, м. 55, 306
Харков, вчитель 244
Харуцький-Сухозанець Віталій 108
Хасевич Ніл 4, 180, 280
Хименець Марія 68, 106, 188, 189
Хименець Юліан 32, 68, 78, 104-106, 131-133, 170, 183, 185, 192-195, 198, 211-213, 219, 299
Хирів, смт. 231, 253
Хімко Ярослав 7
Хімчук Федір 218
Хлопанник М. 171
Хмельник В. 171
Хмельницька обл. 248, 263
Хмельовський Омелян – «Борис Куркчі» 114
Хньоупек Богуш (Chňoupek B.) 23, 320
Ховайло – «Ромашківський» 226, 227, 246, 247
Ходак В. Я. 317, 318, 324
Холм, м. 42
Холмщина 31, 220, 224, 244, 257, 258, 267, 299
Холодний Яр 159
Хоміцький Микола 156
Хоробрів, с. 263
Хоростець, с. 263
Худанич В. 32, 105, 187, 298
Хуст, м. 15, 29, 80, 105, 106, 173-176, 183-201, 204-210, 213-219, 283, 291-294, 300
Хустський р-н 183

Ц

Цап Степан 136, 138, 146
Цар Михайло 162
Царицин, м. 37
Цебеняк В. 135
Цибай П. 281
Цица Петро 167
Цмоць Костянтин – «Стрілець» 92, 98, 223
Цогльман Зіґфрід 203
Цусімська, протока 121

Ч

Чайковський Дмитро 20, 25, 136, 139, 144-149, 152, 290, 318
Чемеринська Анна – «Іскра» 68, 87, 212, 213

Чемеринський Орест – «Ярослав Оршан» 58, 59, 73, 76-81, 194, 196, 199, 271, 293, 294
Чемеринський Ярослав – «Лісовик», «Лівик» 128
Ченстохов, м. 62
Ченюк Лука 183
Череватенко Л. 27, 293
Чередниченко Віталій 10, 318
Черкаси, м. 54
Черкаси, с. 139
Черневе, с. 89
Черниці, с. 250
Чернівці, м. 8, 16, 18, 22, 28, 55, 87, 254-256, 291, 302, 304, 309, 322, 323
Чернята Іван, полк. 92
Черче, с. 265
Черченко Юрій 26, 289
Чесюк Олексій 283
Чехія 48, 77, 87, 89, 98, 231
Чехівський О. 38
Чеховський Емілян 74, 157
Чехословаччина (Чехо-Словачина) 35, 44, 45, 55, 66, 78, 79, 86, 106, 112, 115, 135, 152, 164, 171, 173, 178, 184, 187, 194, 209, 212, 258, 283
Чирський Микола 187
Чистогорб, с. 242
Чікаґо, м. 42
Чорна Рома 100
«Чорний» 248
Чортків, м. 170, 261
Чортківщина 263
Чумаки, с. 62
Чухрій Олекса 254
Чучман Сидір – «Степняк» 36, 44, 45, 109, 151, 196, 236

Ш

Шаблій Олег Іванович, проф. 7
Шав'як Петро 103
Шавронський Андрій 248
Шагай Іван 31, 103, 104, 168, 296
Шандор В. 33, 204-206, 211, 299
Шандрівський І. 318, 324
Шанковський Лев – «Роман Стрийський», «Дзвін», «Мартович», «Дуліба» 253, 255, 256, 299
Шанта Юрій 105, 211
Шанхай, м. 122, 158
Швагуляк Михайло, проф. 11, 129, 178, 221-223, 239, 243, 244, 266, 267, 318, 319
Швейцарія 54, 55, 202
Шевченко Тарас 7, 8, 11, 29, 177, 306, 311, 319, 323, 324
Шевчук Василь – «Муха» 260
Шепарович Юліан 177
Шептицький Андрей, митр. 12, 236, 257
Шінін (Шинин) О. 23, 319
Шіраторі-сан, військ. аташе 121
Шклянка Дмитро 166
Шкраб'юк Петро 7, 12, 319
Шлендик Іван 123
Шлепаков А. М. 10, 319
Шліп 195
Шміґель Міхал 23, 319
Шоломия, с. 260
Шота Вєслав (Szota W.) 22, 86, 89, 113, 125, 321
Шпилька Юрій 105, 183
Шпилька, д-р 105
Шпіцер Василь 8, 13, 18, 91, 172, 224, 225, 229, 231, 238, 241, 244, 246, 252, 253, 261, 262, 319
Шпотко, ком. заг. 253

Штефан Августин 33, 183, 215, 299
Штехов, фон 194
Штірнер Макс (Шмідт Каспер) 42
Штокало Дмитро 19, 310
Штольце, полк. 195
Шудла Петро 33
Шуленбурґ Фридрих-Вернер фон дер, посол 243
Шульгін Олександр 71
Шумляни, с. 229, 231, 264-266
Шумський В. 127
Шух Михайло 156
Шухевич Роман – «Тарас Чупринка», «Дзвін» 15, 17, 20, 30, 60, 64, 113, 128, 132, 133-136, 141, 144, 148, 152, 157-160, 167-177, 185, 198, 203, 208-211, 229, 234, 271, 288, 295, 296, 305, 308, 310-312
Шухевич Степан 31, 141, 145, 146, 162, 299
Шухевич Юрій, син Романа 159

Щ

Щадей Василь 183
Щербій Й. 188, 200
Щесняк Антон (Szcześniak A.) 22, 86, 89, 113, 125, 321
Щигельський Володимир 187
Щипйорно, табір 43
Щирець, смт. 139, 164
Щуровичі, с. 165
Щуровський – «Александреску» 284
Щуровський Олександр 234

Ю

Юзик Павло 124
Юзьків Владислав 264
Юрик Ю. З. 321, 324
Юрків, ком. заг. 265
Юрківці, с. 261

Я

Яблунів, с. 258
Явірник Руський, с. 253
Явнич Володимир 99, 288
Яворів, м. 174, 212
Яворський, бойовик 87, 88
Яґодзінські, суддя 141
Якимович Богдан 7, 217, 320
Якимчиці, с. 257
Якоб, оберлейтенант 233
Ямагучі, ген. 121
Ямамото, пполк. 72
Янагіта, полк. 71
Яневич Богдан 156, 299
Янів Володимир 87, 151, 169, 257
Ян-Казимир, король 257
Янів Поліський, м. (тепер Іваново) 227, 246
Янушайтіс М. 221
Японія (Ніппон) 113-122, 192, 195, 204, 213, 269, 271, 292, 306, 315
Ярий Ріко (Ріхард) – «Карпат», «Річенька» 13, 34, 39, 40, 44-47, 55, 57, 61, 71-73, 76, 81, 87, 89, 109, 117, 118, 125, 151, 195, 196, 202, 211-213, 233, 240, 241, 294, 302, 309
Яримович Мирослав 258
Ярмоловський Михайло Петрович 7
Ярош Володимир 166
Ясінський Микола – «Кароль Лещинський», «Ромовський» 87, 88, 127, 136, 137
Ясінські, графи 166

Ясіня, с. 68, 106, 184, 205
Яцишин – «Беркут» 262
Яшан В. 13, 218, 320

B
Badziak K. 27, 173, 195, 321

C
Cybulski B. 320

D
Dąbrowski D. 178, 320

M
Marunchak H.-M. 125
Matwiejew G. 27, 173, 195, 321
Mich W. 23, 321
Mirchuk Ihor 20

S
Samuś P. 27, 173, 195, 321
Siwicki M. 290
Stryjek T. 23, 321

W
Winnipeg 125
Wroclaw 23, 321

Z
Żełeński W. 321

ПРО АВТОРА

Посівнич Микола народився 2 грудня 1980 р. в с. Вощанці Самбірського району Львівської області. У 1998 р. закінчив Градівську СШ Городоцького району. Протягом 1996–1998 рр. навчався у Львівській обласній Малій академії наук (історична секція). У 1997–1998 рр. на обласних олімпіадах з історії серед старшокласників здобув 2-ге і 3-тє місця. У 2003 р. з відзнакою закінчив магістратуру історичного факультету Львівського національного університету ім. І. Франка. У 2002 р. став одним із засновників Центру досліджень визвольного руху.

З 14 листопада 2002 р. працював молодшим, відтак старшим науковим співробітником у відділі визвольних змагань Львівського історичного музею, а з січня 2003 р. – у Меморіальному музеї ген.-хор. УПА Романа Шухевича. З 1 листопада 2003 р. – молодший науковий співробітник відділу новітньої історії Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. З 2001 р. співпрацює з «Видавництвом Літопис УПА». У 2004 р. обраний заступником президента Благодійного громадського фонду «Літопису УПА» ім. Володимира Макара, а з травня 2005 – президентом.

Досліджує націоналістичний рух міжвоєнного періоду, вивчає діяльність Степана Бандери та Романа Шухевича. Автор 6 брошур і 61 статті з цієї тематики, учасник 14 наукових конференцій і круглих столів у Львові, Івано-Франківську, Тернополі, Калуші, Турці, Бережанах та Києві. Дописує на історико-патріотичні теми до газет і журналів: «За Вільну Україну», «Нескорені», «Дзвін», «Ґрегіт», «Воля і Батьківщина», «Український визвольний рух», «Галицька

брама» (Львів), «Галичина» (Івано-Франківськ), «Шлях Перемоги», «Терен», «Визвольний шлях», «Воєнна історія» (Київ), «Наше Слово» (Варшава), «Гомін України» (Торонто), «Наша Дорога» (Оттава) та на сайті *maidan.org.ua*.

15 грудня 2009 р. захистив кандидатську дисертацію на тему «Воєнно-політична діяльність ОУН в 1929–1939 рр.» на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.222.01 Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України та Інституту народознавства НАН України. Член редакційної колегії наукового збірника «Український визвольний рух» (№ 1-3), редакційної ради «Літопису УПА. Нова серія» (з 2010 р.). Один із упорядників та редакторів календарів Літопису Української Повстанської Армії на 2004–2011 рр. та про Степана Бандеру на 2009 рік; спогадів: Богдана Чайківського «Фама. Рекламна фірма Романа Шухевича» (2005), Дмитра Сусіка «З любові до свого народу» (2006), «Генерал Роман Шухевич – "Тарас Чупринка" Головний Командир УПА» (2007), Галини Коханської «З Україною у серці» (2008); видань: «Варшавський акт обвинувачення Степана Бандери та товаришів» (2005), «Життя і боротьба генерала "Тараса Чупринки" (1907 – 1950). Документи і матеріали» (2007), П. Мірчука «Нарис історії ОУН. 1920 – 1930 роки» (видання третє; 2007), «Життя і діяльність Степана Бандери: документи і матеріали» (2008), «Українська Головна Визвольна Рада» (2009), «Білас і Данилишин. Життя на тлі історії ОУН» (2009), «Степан Бандера: 1909 – 1959 – 2009. Збірник статей» (2010), «Тернопільщина: "Вісті з Терену" та "Вістки з Тернопільщини"» (2010). На ці книги опубліковано 12 відгуків і рецензій у газетах і журналах, проведено презентації у Львові, Івано-Франківську, Тернополі, Рівному, Луцьку, Стрию, Староконстянтинові, Острозі, Дрогобичі, Косові, Гусятині, Борщові, Заліщиках, Трускавці, Теребовлі, Бучачі, Червонограді, Городку, Самборі, Бережанах, Києві.

У 2007 році отримав у Канадському інституті українських студій стипендію «The John Kolasky Memorial Endowment Fund» та працював з колекцією «The Peter Potichnyj Collection on Insurgency and Counter-Insurgency in Ukraine at the University of Toronto» з 1.11.2007 по 22.01.2008 за програмою «Peter Jacyk Visiting Scholars Program based at the Munk Centre for International Studies at the University of Toronto».

Микола Посівнич
НЕСКОРЕНИЙ КОМАНДИР

Роман
Шухевич
Микола Посівнич

Микола Посівнич
БІЛАС І ДАНИЛИШИН
Життя на тлі історії ОУН

Микола Посівнич
СТЕПАН БАНДЕРА –
життя, присвячене свободі

Видання упорядковані Миколою Посівничем

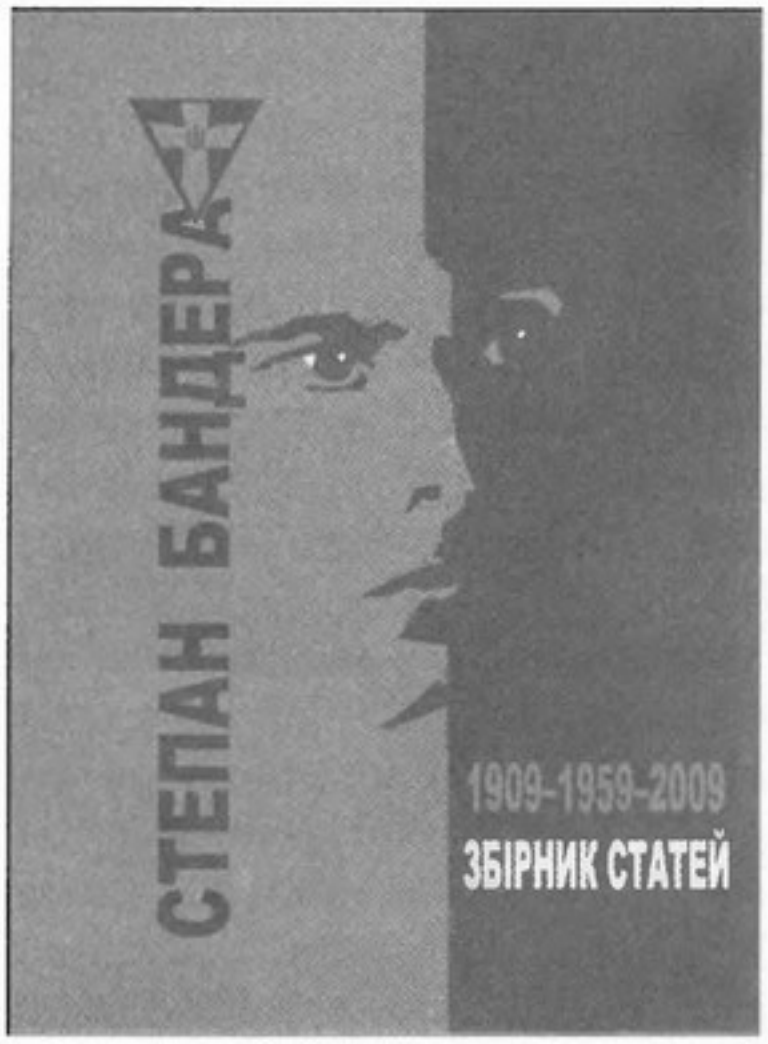

Степан
Бандера
документи і
матеріали
(1920-1930 рр.)

ФАМА
рекламна фірма
Романа Шухевича

УКРАЇНСЬКА ГОЛОВНА
ВИЗВОЛЬНА РАДА
Горішній Лужок
БЮРО ІНФОРМАЦІЇ
УНІВЕРСАЛ
ВІСНИК

Дмитро Сусік
З ЛЮБОВІ ДО
СВОГО НАРОДУ

Наукове видання

Посівнич Микола

ВОЄННО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОУН в 1929-1939 роках

Науковий редактор – *Патер Іван Григорович*

Літературний редактор – *Мартинюк Віктор*

Коректор – *Леся Луньо*

Дизайн обкладинки – *Сало Оля*

Верстка – *Клим Петро*

ТзОВ „Видавнича фірма «Афіша»".
79005, м. Львів, просп. Т. Г. Шевченка, 16.
Тел./факс: (032) 297-14-27, 297-05-37
e-mail: afisha@utel.net.ua, www.afisha.lviv.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія АА № 059177 від 14.08.2008 р.

Віддруковано в друкарні ТзОВ "ВФ «Афіша»"
Тел./факс: (032) 245-89-91

Підписано до друку 16.09.2010 р. Формат 60×84 $^{1}/_{16}$.
Папір офсетний. Гарнітура «Myriad Pro». Друк офсетний.
Умовн. друк. арк. 21,47. Наклад 1000. Зам. № 16/09-10.